

Poštnina v kraljevini SHS
v gotovini plačana.

ČAS

Znanstvena revija
»Leonove družbe«

Anton Mahnič

Uredil
dr. Jos. Srebrnič

Letnik XV. Zvezek 3., 4.

LJUBLJANA, 1921

TISKA JUGOSLOVANSKA TISKARNA

Vsebina.

I. Razprave:

Dr. Anton Mahnič kot filozof. Univ. prof. dr. Aleš Ušeničnik — Ljubljana	147
Mahnič in slovensko slovstvo. Prof. dr. Iv. Pregelj — Kranj	167
Mahničeva kritika hrvatske književnosti. Prof. dr. Ljubomir Maraković — Zagreb	193
Metoda Mahničevega javnega nastopa. Univ. prof. dr. Jos. Srebrnič — Ljubljana	204

II. Dr. Anton Mahnič v svojem življenju.

Iz Mahničeva života. Ante Pilepić, tajnik † biskupa Mahnića — Krk.

Mahničevo shvačanje biskupske službe. Borba za hrvatstvo i narodnu stvar uopće. »Ne mogu bez tiskare.« Crkveni preporod. Mahnič u privatnom životu. Pazinski konvikt. Pred prevratom. Pod talijanskim jarmom. In cruce salus

Dr. Anton Mahnič v goriškem deškem semenišču. Spomini. Dr. Jos. Srebrnič

Na otok Krk. P. Hugolin Sattner — Ljubljana

O počitnicah pri župniku Iv. Brencetu. Dr. Jos. Srebrnič

Veliki svećenik naroda svoga. Mario Matulić i dr. Augustin Juretić.

Na obrani glagolice. »Staroslovenska Akademija«. »Kurykta«. Borba za hrvatski jezik u školama. Za narodno jedinstvo. Biskupsko djelovanje dr. Mahnića. Rad oko ekonomskog preporoda

Smrt prognanika. Petar Grgec

Poslednji dani biskupa Mahnića. Petar Grgec

Žalobni govor biskupa Ivana Šarića

III. Kronologija Mahničevega življenja in dela. Dr. J. S.

IV. Bibliografični pregled Mahničevega pisateljskega dela

1. Iz »Folium Periodicum«

2. Iz »Rimskega Katolika«

3. Iz »Hrvatske Straže«

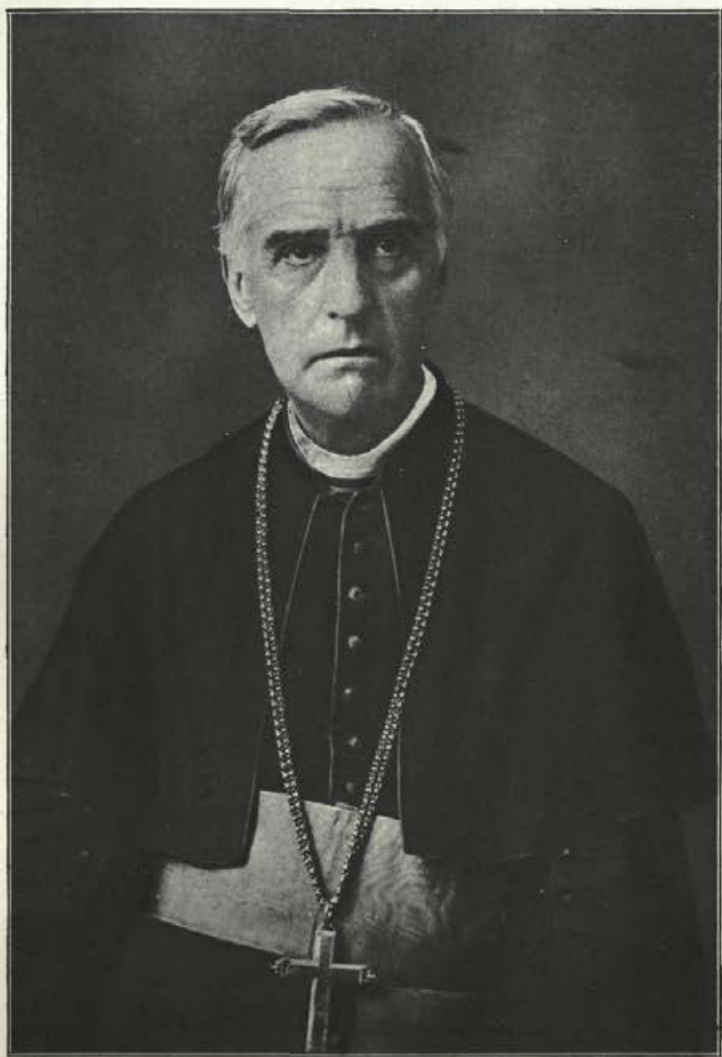
4. Razni spisi

V. Drobtine

Prihodnji zvezek izide početkom julija in bo obsegal 5. in 6. številko, to radi tega, ker bomo odslej dalje letnik »Časa« pričenjali z oktober-
skim terminom in ne več z novim letom.

Pričujoči zvezek — Mahničev zvezek »Časa« — stane v podrobni razprodaji K 35.—. Novi naročniki se za tekoči letnik ne sprejemajo več.

Ureditev lista (»Čas«, zvezek 3. in 4.) je bila zaključena 15. aprila 1921.

+ Dr. Andralescu's
brother

„Mož se mora držati načela. Pot načela je sicer ozka in težavna, pot načela je dolga, toda častna, zmagovita. Usoda krščanskega načela je usoda Onega, iz katerega to načelo izhaja, Jezusa Kristusa. Načelo vodi po poti zatajevanja in trpljenja, po poti križa. Kristus ni iskal trenutnega uspeha, oznanjal je resnico, dopadaj ali ne, grajal, bičal je napake, dasi je videl, da bo moral radi tega v smrt — a njegov evangelij je končno vendar prodril in svet si vpo-koril. Tako moramo tudi mi, bodi ustmeno ali neustmeno, vseh ali nevseh, pred vsem izpoznavali pravo krščansko načelo, ž njim moramo zvesto vztrajati, tudi da bi ne dosegli najmanjšega uspeha. Uspeh ne izostane; krščansko načelo je božje načelo, je božja moč; ono zmaga počasi sicer, a gotovo, kakor je gotovo Bog, njegov uzor. To je zmaga, ki premaga svet, vera naša, recimo: načelo našel“
(RK VII 430)

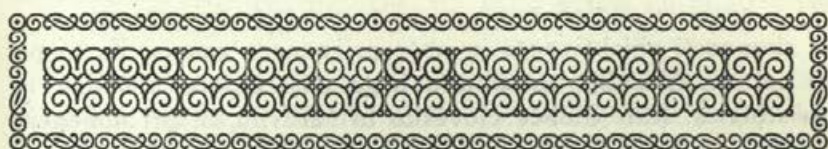
Dr. Anton Mahnič.

Spominu

Antona Mahniča

*pričujoči zvezek „Časa“
posvečuje*

Uredništvo.

Dr. Anton Mahnič kot filozof.

Univ. prof. dr. Aleš Ušeničnik — Ljubljana.

Če je filozof, kdor skuša seči v vseh pojavih do prvih počel in zadnjih vzrokov — *philosophia est cognitio rerum per causas altissimas* —, je bil Mahnič gotovo filozof. Dr. Mahnič ni sicer zapustil nobene filozofske šole, ne zasnoval kakega svojega modroslovnega sestava, ne podal kake nove rešitve starih problemov, toda skušal je doumeti vse naše javno kulturno, socialno in politično življenje v svitu najvišjih načel, metafizično, kakor je sam rad dejal, filozofično, kakor moramo reči vsi.

I.

Odkrito moramo izpovedati, da niti ne vemo, kje je dobil Mahnič svojo filozofsko izobrazbo, niti ne, katere vire je zlasti rabil. Vse to bi bilo treba šele raziskati. Največ in najhitreje bi povedala njegova knjižnica (če je niso italijanski arditni uničili), marsikaj tudi natančnejša literarna kritika. Mahnič ne navaja rad. Vendar tuintam imenuje kako ime, kako knjigo, kako revijo, in po teh bi bilo treba slediti dalje. Taka imena so: Balmes, Haffner, Stöckl, taki listi: *Civiltà Cattolica*, *Stimmen aus Maria-Laach*. To izsledovanje pa ni tu naša naloga. Tu gre le za splošno označbo Mahniča - filozofa. Na splošno je pa vsakemu, kdor pozna filozofijo sv. Tomaža Akvinskega, takoj jasno, da je Mahnič izšel iz šole sv. Tomaža. Filozofija Aristotelova, kakor jo je izpopolnil Akvinec, ta mu je prava filozofija sploh. Od te filozofije pričakuje za človeštvo vsega, brez te filozofije se za človeštvo vsega boji. To je sam izpovedal, ko se je ustanavljala na Slovenskem »Leonova družba«. »Razpadlost moderne filozofije in znanosti z raznovrstnimi svetovnimi nazori, ki se drug z drugim križajo« — tako je pisal tedaj¹ — »je največ provzročil subjektivizem; treba je torej duhove nazaj privedi k edinosti

¹ RK (Rimski Katolik) VII, 154—9.

in skupnosti objektivnega in obče priznanega znanja. Za to pa ni nobena filozofija sposobniša nego ona, katere početnik je Aristoteles. Kar je obče človeško in naravno, ni pri nobenem narodu, bodisi v umetnosti ali v vedi, dobilo čistejšega izraza kot pri Grkih. To velja še posebno o grški filozofiji. Ona ni nacionalna tvorba, nje značaj je obče človeški, ker se v nji pojavlja čisti razvoj človeške misli. Aristotelova filozofija torej podaja skupna tla, na katerih se morejo zopet med sabo zblížati in sporazumeti ljudje najrazličnejših nazorov in smeri, ljudje, ki se še toliko ločijo po verstvu in narodnosti. To je tista filozofija, katero je Tomaž Akvinski v srednjem veku očistil raznih zmot in jo spopolnil. Po prestanku tristo let, ko je zavladal poguben subjektivizem tudi v filozofiji in povzročil toliko razdejanje, vstajata Aristoteles in Tomaž zopet iz groba. Učeni svet je začel uvidevati, da človeški pameti ni odrešenja nego v peripatetični filozofiji.²

Živec peripatetične filozofije je silogizem, ali recimo rajši bolj splošno, logična doslednost, duša pa metafizika. Dr. Mahnič ni v filozofiji ničesar bolj sovražil kakor modrovanje s čuvstvom in ničesar bolj ljubil kakor neizprosno logičnost. Stritar je prav vsled svoje čuvstvenosti stal pred Mahničem kakor »vitez žalostne postave«. Nazaj k silogizmu! je klical Mahnič tudi Hrvatom. Silogizem daje večino in brzino mišljenja; silogizem sili človeka na trezno in razborito, zato pa izvestno mišljenje; silogizem daje temeljitost; silogizem vadi točnosti in preciznosti; silogizem vodi iz sveta teorije v prakso in življenje; silogizem vzgaja človeka v načelnosti in značajnosti. Brez silogizma se preda razum gospostvu čuvstva in temnih nižjih sil; posledice so: subjektivizem, skepticizem, agnosticizem, umski in npravni nihilizem.³

² Prim. tudi RK I 606—7.

³ Prim. HS (Hrvatska Straža) V 593—608: Vratimo se silogizmu! Razprava ni označena z Mahničevim imenom. V »Hrvatski Straži« namreč dr. Mahnič svojih člankov navadno ni podpisaval s svojim imenom; le tu in tam katerega (največ v letnikih XIII—XVI, kjer je cela vrsta estetičnih razprav z njegovim polnim imenom), sicer so članki brez podpisa ali z raznimi drugimi imeni (Jadranski, Katolik, Čuvar z Adrije, Dr. Criticus, Kalifron). Časih ni lahko dognati avtorstva; nekatere razprave pa imajo tako izrazit beleg Mahničevega duha, da je dvom komaj mogoč. Možno bi bilo kdaj le to, da je kdo drugi priredil kako razpravo naravnost po Rimskem Katoliku; je namreč tudi nekaj takih, kakor pričajo že isti naslovi, n. pr.:

Toda silogizem je le sredstvo, življenje skolastične filozofije je metafizika. Izločite iz Mahničeve filozofije metafiziko in Mahnič ne bo več Mahnič! Kaj je metafizika? Prav tisto umevanje sub specie aeterni, ko um motri vse pod najvišjim vidikom, ko se iz realnega sveta dviga kvišku v svet idej in se iz sveta idej vrača zopet v realni svet, da ga zre v novi svetlobi. Aristoteles ni še poznal te besede, a je imenoval to filozofijo »teologijo«, češ da je »boginja« med vedami, ker se dviga v višave božjega pravzroka.

Mahnič je naravnost ljubil to besedo. To pričajo že naslovi raznim razpravam: *Metafizična trojica*,⁴ *Metafizično ozadje političnih metamorfoz*,⁵ *Metafizika spolne ljubezni*.⁶ Mahnič govori o metafizičnem radikalizmu načel,⁷ o metafizičnem ključu estetike,⁸ o metafizičnih vodilih v politiki.⁹ Seveda beseda je beseda. Vpraša se, ali je Mahnič dal tej besedi tudi pravo vsebino.

Mahnič je razvil to in ono poglavje skolastične filozofije.¹⁰ A s čudovito, genialno intuitivnostjo je izbral eno poglavje za svoje, to je poglavje o idejah. Tu se osredotočuje vsa Mahničeva filozofija, odtod izhaja, sem se vrača; tu je središče njegove metafizike; tu je dobil koncepcijo svojega življenjskega dela.

Več luči ali nekoliko poglavij o idealizmu — to je bil naslov prvemu članku v prvem zvezku prvega letnika Rimskega Katolika (1888) in ena njegovih zadnjih razprav v zadnjih letnikih Hrvatske Straže nosi naslov: *Lijepa umjetnost na izvoru idealizma*.¹¹ Od idealizma je torej

Načelo (HS I 145 — RK IV 193); Radikalizam (HS II 621 — RK VII 9); Pravda božja u povjesti naroda (HS IV 305 — RK VIII 97).

⁴ RK VI 129.

⁵ RK VIII 1.

⁶ RK III 11.

⁷ RK VIII 323.

⁸ RK VIII 254.

⁹ RK VIII 321.

¹⁰ Prim. Apologetične razgovore (RK V): o skepticizmu (38 sl.), o večnosti atomov (299 sl.), o bivanju božjem (436 sl.); potem *Pisma brezvercu* (RK II in III; a brez Mahničevega podpisa!?): o bivanju nadsvetnega osebnega Boga (II 162 sl.), o početku sveta (II 295 sl.), o stvarjenju in božji neizpremenljivosti (II 417), o svobodni volji (III 65 sl.), o čudežih (III 325 sl.).

¹¹ HS XV (1917) 247.

izšel in v idealizmu so našle završetek njegove zadnje misli in želje.

Klasično preprosto je označil bistvo idealizma v neki razpravi v Hrvatski Straži: Človek kot umno bitje dela vedno iz tega ali onega razloga. Razlog je pa misel ali i d e j a , ki človeka vodi, nagibajoč ga, da dela, in kažoč mu, kaj naj dela. Ideja je tvorba človeškega duha, a ne samovoljna. Človek se mora ravnati po objektivnosti in realnosti, ki je neodvisna od njega. A vsa realnost in nje bit je določena od Boga - stvarnika. Bog je pa zopet umno bitje, zato ni ničesar stvaril, da ne bi bil imel tega poprej v mislih. Božje misli ali ideje so v z o r i vsega, kar je. Ta Bog je dal človeškemu umu sposobnost, da more brati božje ideje v vsemiru. To branje se začinja v tvarnem svetu s čutnim zaznanjem, a se kot razmišljanje z abstraktivno umsko silo in sledeč logičnim zakonom dviga više in više, dokler se ne dvigne do spoznanja Boga - stvarnika, ki imata v njem realni in idealni svet svoj najvišji absolutni razlog.

Bog, ki je v realnem svetu pravzrok vsega bivanja, je v idealnem svetu najvišja ideja, ki od nje dobivajo moč vse druge ideje. Če zanikam v realnem svetu Boga, ki je prvi vzrok, vse razpade v nič. A v nič razpade tudi idealni svet. Če ni osebnega, nadsvetovnega, večnega Boga, tedaj moramo postaviti učinek brez vzroka, dà, učinek bi bil sam vzrok; kar je minljivo in relativno, bi bilo nujno in absolutno. A če prenesemo to na polje logike, je to isto, kar zanikavati stavek vzročnosti ali zadostnega razloga, pa tudi sam stavek protislolvja, ki je neobhodni pogoj vsej logiki in vsemu mišljenju. Ako torej zanikamo Boga, bo vse naše umovanje le še subjektivno umišljanje brez realne osnove, zato pa tudi brez vsake obveznosti za um in voljo, ideje izgube vso objektivno vsebino.

A ideja, kolikor služi človeku kot pravilo mišljenja in delovanja, se imenuje n a č e l o. Zato brez Boga tudi ne more biti več govora o kakih načelih kot stalnih, neizpremenljivih pravilih človeškega delovanja. Samo božja ideja more torej očuvati umovanju objektivno vrednost, le iz nje se razteka v načela tista resničnost, stalnost in neizpremenljivost, ki so pogoj, da morejo načela človeka obvezati kot pravila za delovanje in življenje.¹²

¹² HS I 145—147; prim. obširno RK I 6—25.

I d e a l i z e m je torej filozofični sistem, ki proglašča bivanje višjega sveta idej; ki uči, da ta idealni svet vlada in določuje vse, kar je človeškega; da je med njim in čutnim svetom tako bitna vez, da je čutni svet brez idealnega večna uganka in da človek, ki se ves zatopi v čutni svet, izgubi svoje dostojanstvo, ki se po njem loči od živali.¹³ Odreči se temu idealizmu je isto kar izpodnesti vedam edino podlago, zapreti umetniku pogled v kraljestvo vzorov, vzeti človeštvu vero v razloček med dobrim in slabim, zanesti v vse človeško mišljenje in življenje zmedo, breznačelnost in absoluten dvom. Logično nasprotje idealizma je najprej materializem, a končno umski, нравni in socialni nihilizem.¹⁴

Veda, ki odkriva človeškemu umu ta resnično bivajoči, višji svet idej, se imenuje metafizika, ker ne uči tega, kar bi si človek umišljaj, temveč kar za čutno naravo (meta-physica) resnično biva. In ta metafizika je kakor filozofiji tako tudi vsem drugim vedam kraljica.¹⁵

To je srčika Mahničeve filozofije, to njegova metafizika. Ta metafizika mu je dajala tisto neizprosno načelnost, da je kakor izzivajoče klical nasprotnikom: aut — aut! Če je namreč spoznanje le tedaj in toliko resnično, kadar in kolikor se sklada z objektivnostjo, a objektivnost ali je, ali je ni, zato med resnico in neresnico ni srede. »Ali priznaš, da je $1 + 1 = 2$, in to je resnica, cela resnica, edina resnica; ali ne priznaš, in to je neresnica, kakorkoli jo obračaš: ali vzameš $1 + 1 = \frac{1}{2}$, ali $1 + 1 = 0$, ali $1 + 1 = 1\frac{1}{2}$ itd. in infinitum... To absolutno izključljivost (resnice in neresnice) izraža tisti aut - aut.«¹⁶ S tega stališča se je boril zoper moderno govorjenje o relativnosti in dinamičnosti resnice.¹⁷ S tega stališča je presojal in obsojal moderno filozofijo: Kanta,¹⁸ Herbarta¹⁹ i. dr. To je tista »species aeterni«, ki je Mahnič pod nje vidikom motril vso kulturo.

¹³ RK I 24.

¹⁴ Prim. RK I 24; VI 129; HS V 430.

¹⁵ RK I 19.

¹⁶ RK III 301—4.

¹⁷ HS V 430 sl.

¹⁸ RK I 15—17, 143—149, 269—275, in še sicer tuintam.

¹⁹ RK V 405—421; RK VII 133—152.

II.

Ko sem l. 1912 zbral vrsto Mahničevih filozofskih spisov v knjigo »Več luči!«²⁰, sem vzel za osnovo vse razporeditve razpravo: *Metafizična trojica*.²¹ Zdelo se mi je, da s tega metafizičnega vidika najlažje porazdelim vse Mahničeve spise. Da sem pogodil Mahničevo miselnost, to mi je potrdil Mahnič sam, ko se mi je s posebnim pismom zahvalil za »res klasično vrejeno in razporejeno knjigo«.²²

Svet idej je tisti metafizični svet, ki metafizika iz njega zajema resnice — vodnice vsega življenja. Med tem svetom in med človeškim duhom je čudovita harmonija. V človeškem duhu je trojna zmožnost: um, volja in estetični čut. Tej trojni zmožnosti odgovarja v metafizičnem svetu trojica: pravo, dobro in lepo. Kakor je v vsem stvarstvu ostvarjena ta metafizična trojica, tako jo mora človek ostvarjati tudi sam v sebi, v svojem mišljenju, hotenju in v svojih delih. Stvari so metafizično prave, ako se skladajo z božjo idejo in z zakoni večne resnice; metafizično dobre, ako se skladajo s smotri božjega stvarjenja; metafizično lepe, ako odsevajo iz njih božje ideje. Ti zakoni morajo biti torej pravec tudi človeškemu mišljenju, hotenju in umetniškemu ustvarjanju. Tista metafizična trojica je pa nedeljiva, namreč tako, da je pravo pogoj dobremu, a pravo in dobro lepemu.²³ »Te resnice so prevelike važnosti; iz njih se izvajajo temeljna vodila za človeško življenje.«²⁴

Po načelih te metafizične trojice, po načelih resnice, pravice in lepote, je presojal Mahnič vsa kulturna vprašanja in doumeval vse kulturne pojave. Iz teh idej je vse izvajal in vse navajal na te ideje. Zato je bilo njegovo geslo: načelo! Zato je vedno in povsod preganjal predvsem breznačelnost!

Po vzoru metafizične trojice je bilo Mahničevo filozofično delo predvsem trojno: boj za resnico, boj za pravico, boj za pravo lepo to.

V miselnem boju za resnico je segel tudi na teološko polje. Tu mu je, kakor že sv. Tomažu Akvinskemu, filozofija dvor-

²⁰ Dr. Anton Mahnič: *Več luči*. Iz Rimskega Katolika zbrani spisi. Uredil dr. Aleš Ušeničnik. Ljubljana 1912.

²¹ RK VI 129—140.

²² Pismo biskupa Mahniča s Krka dne 24. febr. 1912.

²³ RK VI 131.

²⁴ RK VI 132.

janka teologije. To je povedal že v uvodu Rimskemu Katoliku: »Naš list naj služi razodeti resnici . . . Ker je pa naravno spoznanje podlaga verskemu, tako da se vera omaje, kakor brž zavladajo v umstvomnanju krivi nazori, bodi naš list odprt tudi razmotrivanju vsakršnih znanstvenih, predvsem pa filozofičnih vprašanj, ki se kakorkoli stikajo z vero.«²⁵

Zato je takoj v prvi razpravi o idealizmu že v devetem poglavju prešel na krščanski idealizem in pokazal v prekrasni sintezi, kako predstavlja krščanstvo višek idealizma. V krščanstvu se je razodel večni Logos, ki iz njega izžarjeva svet idej. Kar pa je še večja posebnost krščanstva, Kristus, večno solnce idej, ne razsvetljuje le duhov, temveč jim daje tudi božjo moč.

Potem pa je posvetil z bakljo teh načel v temne blodnje tedanje dobe. Začel je neizprosni boj zoper naturalizem, liberalizem, katoliški liberalizem. Zavedal se je pa, da zmagaja na zemlji ne bo nikdar popolna, zato je napovedal le še hujši boj, boj s satanovim radikalizmom. Tudi ta radikalizem je filozofično utemeljil. »Radikalec je, kdor išče prve korenine, t. j. prvega, vse obsegajočega razloga, da iz njega vse izvaja in nanj vse navaja.« Zadnji, najvišji razlog je pa Bog, »enotno, absolutno središče, ki v njem najdeta razum in volja mir in uteho«. Človek se ne more umiriti, dokler se z razumom in voljo ne vkorenini v Boga. Razumna narava sama torej naganja človeka k radikalizmu — v Bogu. A tudi negacija žene v radikalizem. Kdor je pogazil božji zakon v mišljenju in življenju, njega tira logična sila doslednosti dalje in dalje, do druge skrajnosti, do nasprotnega najvišjega principa, ki mu je poslej edini, vse določujoči nagib — to je: večno sovraštvo Bogu! Kakor se v katoliški Cerkvi skuša bolj in bolj uveljaviti božji radikalizem, tako se po Mahničevem mnenju v masonskih ložah skuša bolj in bolj uveljaviti radikalizem satanov. Tako bo stal v bodočnosti nasproti Kristusovi Cerkvi ta radikalizem kot njen edini, a očitni in odločni sovražnik. Seveda ni Mahnič prav nič dvomil, kje bo končna zmagaja. Satan je mogočen, a Bog vendar — ni!²⁶

Druga plat Mahničevega filozofičnega delovanja je bila socialno-politična: miselni boj za socialne odnose in politične oblike, ki naj se v njih ostvari na svetu dobrost in pravica.

²⁵ RK I 2—3.

²⁶ RK VII 10—19; HS II 621 sl.

V politiki tedanje dobe je široko vladal materializem in mehanizem. Mahnič je napisal razpravo o »politiki sile in snovi«. ²⁷ Podal je krepko filozofično analizo te politike. To je politika, ki ji je dobro, kar je koristno; edini pravec ji je uspeh, pravica moč, pravo volja večine, pa naj si bo pridobljena ta večina tudi z največjo korupcijo. Najvišji cilj te politike je bogastvo. ²⁸ Mahnič je zrl, da se tudi katoličani dostikrat preveč vdajajo temu »malikovanju kapitala«; poleg tega pa da je tudi njih politika, če ne materialistična, često vsaj oportunska: koristnost, oziri, čuvstva določajo dostikrat ravnanje tudi politikov-katoličanov. ²⁹

Drugo, kar je opazil Mahnič v politiki tedanje dobe, je bila neka absolutnost, ki se je pridevala državi, v zvezi z njo pa neka sovražnost do katoliške Cerkve in nje kakršnegakoli vpliva v javnem življenju. Mahnič je pokazal temu in onemu pojavu filozofične vzroke: vzrok te sovražnosti mu je liberalizem, vzrok onega pretiranega kulta državne ideje pa v naj-novejši dobi hegelianizem nemške filozofije. ³⁰

Tretje, kar je bilo značilno zlasti za politiko slovenske liberalne stranke, je bilo naglašanje »absolutne narodnosti« in oznanjanje »sloge« za vsako ceno. ³¹

Tudi tu je nastopil Mahnič s filozofijo načel. Krivda nas katoličanov je, je dejal, da smo izgubili smisel za svetost načel in da premalo cenimo važnost in stvariteljno moč idej. Najgloblji vzrok vsega zla so pa kriva načela. Ni mu bilo težko dokazati zmotnosti načel o koristnosti kot edinem pravcu politike, o omnipotentni državi, o absolutni narodnosti. Omenimo le mimogrede — ker je še vedno aktualno — kako pogumno je obsodil tedanji državni absolutizem, centralizem in birokratizem in kako navdušeno se zavzel za demokracijo in politično svobodo! O absolutističnem centralizmu in birokratizmu je zapisal tako krepke in trde besede, da je moral postaviti prednje najveljavnejše poroke, kakršni so Goerres, Balmes, Ketteler, sicer bi mu jih bila cenzura brez dvoma črtala. Črtati izreke velikega Nemca Goerresa ali Španca Balmesa je pa tudi avstrijsko birokracijo

²⁷ RK VII 417.

²⁸ RK VII 417—430.

²⁹ RK VIII 1.

³⁰ RK VI 257—277.

³¹ RK VI 409—424.

bilo sram.³² O politični svobodi pa je izpovedal: »Najvišje naravno dobro, katero so nam nebesa podarila v XIX. veku, je politična svoboda. Revolucijo obsojamo... Ne pa misliti, kakor da bi revolucija človeštvu ne bila prinesla nič dobrega... Revolucija je strla verige državnega absolutizma, v katerih je tudi Cerkev bridko stokala kakor v babilonski sužnosti... Da pa katoličani še sedaj ne uživamo tiste prostosti, kakor se spodobi za otroke božje, smo sami krivi... Odkar je liberalizem preplavil Evropo, je politika ono polje, na katerem se odločuje boj med resnico in lažjo, boj med kraljestvom božjim in satanovim. V političnih zbornicah se kujejo postave, katere dajejo liberalni državi pravico, da sme stiskati Cerkev, da sme družini kratiti naravna prava; tu se je šola odtrgala Cerkvi, tu se zakramentalni zakon oskrunja, tu se kršijo konkordati. Zakaj? Zato ker katoličani ne znamo ceniti političnih svoboščin, zato ker ne ljubimo politične neodvisnosti!... Ljubimo pravo prostost do skrajne meje. Ljubimo tedaj tudi politično prostost!«³³ A tudi ljudstvo moramo vzgojiti za politično svobodo. Zakaj radikalna preosnova žalostnih protikrščanskih javnih razmer je mogoča le odspodaj navzgor. »Od zgoraj si ne obetajmo nič dobrega za krščansko misel!« Ljudstvu moramo pojasniti, »kako je previdnost božja s konstitucijo v njegove lastne roke položila njegovo usodo«. »V konstituciji ljudstvo prosto in postavno voli svoje zastopnike, kateri torej nimajo izvrševati svojih nazorov, svoje volje, ampak nazore in voljo svojih volivcev... Brez te (ljudske) volje poslanci kot poslanci niso nič... Ta volja jih ustvarja, ta jih vzdržuje, ta jih uničuje!«³⁴

Če je pa obsojal Mahnič kriva načela v politiki, je obsojal nič manj odločno breznačelnost. V tem oziru sta klasični razpravi o »metafizičnem ozadju političnih metamorfoz« in o »visoki pesmi ljubezni in edinosti brez Boga.«³⁵ V prvi obsoja tisto polutanstvo, ki se drži tako imenovanih »srednjih strank«. Življenje takih strank je le »životarjenje«, polno prekoslovij. »Kakor hitro se duhovi vzdramijo k logičnemu mišljenju in krepkemu delu, začnejo uvidevati logični nesmisel takih strankarskih spoj, in čim bolj se ujasnuje to uvidevanje, tem hitreje

³² RK VI 267—271.

³³ RK VI 275—277.

³⁴ RK VI 277, 274.

³⁵ RK VIII 1—16 in VI 409—424.

se vrši tudi ločitev duhov na dvojno nasprotno stran — na desno in na levo . . . Ker božja ideja kot najvišji razlog vse pre-sega in razločuje, zato se tudi srednje stranke raztapljajo pod vplivom te ideje. Resnica, ki spoznava Boga in njegov zakon, vleče nase iz srede vse dobro misleče; levica pa privlekava vse, ki se upirajo Bogu in njegovemu zakonu. Obeh nasprotnih strank privlačnost je pa tem silnejša, čim globokejše in doslednejše je njihju radikalstvo, t. j. čim čistejše, brez vsake primesi od nasprotniških nazorov, čim odločneje in brezobzirneje izpoznavna prva svojo vero v Boga, druga svoje bogotajstvo in sovraštvo proti Bogu. Višje vodstvo političskih sil in politiškega gibanja prehaja končno vedno na radikalce.«³⁶ V drugi razpravi psihološko tolmači, da ni mogoča resnična in trajna edinost brez enih misli in načel. Zopet pa razum teži vsled naravnega nagona po zadnjem razlogu, »kateri je ono, kar se imenuje bog«. V tem smislu verujeta v boga tudi materialist in ateist, ker »vsak si mora vzeti kateri pravzrok, iz katerega si more razlagati vse drugo, bodisi ta bog slučaj ali Hegelov »logični pojem«, ali Schopenhauerjeva »pravolja«. Vse nazore torej končno določuje najvišji nazor, nazor o Bogu. Zato ni mogoča edinost brez edinstva v tej najvišji ideji! »Bog je, ki duhove družji in razdružuje!«³⁷ Pa so mu dejali: Zakaj ne bi mogli skupaj delati za narod, četudi smo sicer raznih nazorov? Zato ne, je odgovarjal, ker mora vsako delo imeti smoter in je bližnji smoter naravno podrejen zadnjemu smotru; prav tu pa nismo edini, v čem je namreč pravi »narodov blagor«. Mi hočemo narodu versko vzgojo in zato versko šolo, vi je nočete; mi hočemo narod osrečiti s krščansko kulturo, vi ste krščansko kulturo zavrgli. Kar mi trdimo, vi zanikujete, kar mi zanikujemo, vi trdite — kako naj skupno »sveto služimo sveti domovini!«³⁸

S socialnim vprašanjem kot takim se Mahnič ni posebej bavil.³⁹ Naglašal je pa načelno tudi tu, da »se vse poglobitnejše težnje in smeri v političnem in socialnem in celo v gospodar-

³⁶ RK VIII 6.

³⁷ RK VI 412, 416—417, 419.

³⁸ RK VI 417—419.

³⁹ Mimogrede se je seveda doteknil mnogokrat tudi socialnih problemov. Posebej je govoril v »pismih o vzgoji« o poklicu žene (RK III 22 sl.) in obdelal (po Rösslerju) »žensko poglavje« (RK V 307—321, 449—457; RK VI 56—64, 354—361). Žal, da je pomen svojih razprav sam oslabil s ponesrečenimi in žaljivimi dovtipi o ženskem spolu.

stvenem življenju naslanjajo na to ali ono filozofično teorijo.«
 »To velja o socialnem demokratizmu, o anarhizmu, o komunizmu ravno tako, kakor o krščanskem socializmu ali o težnjah krščanske ljudske stranke... Človek nima miru, dokler ne najde potrditve svojega delovanja v metafizičnih resnicah... Kdor hoče radikalno odpomoči socialnim zlom našega veka, kdor se hoče uspešno bojevati z vse razdevajočim socializmom, ne sme nikakor prezreti, da socializem in njemu sosedne socialno-politične težnje zajemajo krepot, trdnost in moralnično moč iz radikalnih, Boga, dušo in vsako pozitivno verstvo zatajajočih doktrin. Takemu do skrajnih mej bogotajstva in intelektualnega nihilizma segajočemu radikalizmu ne more biti kos nego nasproten, ravno tako skrajen, v Bogu samem, ki je najvišji razlog vse intelektualne in nravsvene pozitivnosti, sloneč radikalizem, to je verski, metafizični radikalizem. Moderna država je povsem nezmožna radikalno zmagati socializem ali za dolgo časa uspešno se mu protiviti... To zmore le Cerkev, zvesta hraniteljica in gojiteljica božjega radikalizma!«⁴⁰

Tretje polje Mahničeve miselne delavnosti je bila lepa umetnost.

Mahnič je bil globoko prepričan, da je mogoče tudi estetične probleme o lepoti in umetnosti le filozofično rešiti. »Le ona (filozofija) izreka o vseh rečeh in problemih najvišjo, zadnjo sodbo.« »Dà, govoreč o filozofiji« — dostavlja Mahnič tem besedam — »mislimo tu posebej na ono nje poglavje, katero postavlja podlago ne le vsem vedam, ampak tudi sami filozofiji. To poglavje je metafizika, v kateri se shajajo vsa načela v eno najvišjo enoto.«⁴¹ Le »metafizični ključ« more po Mahničevem prepričanju odpreti vrata tudi do skrivnostnih problemov estetike.

Že v razpravi o »metafizični trojici« je določil Mahnič splošna načela o lepoti in lepi umetnosti.⁴² Vse, kar je napisal pozneje — in napisal je mnogo, mnogo zlasti še zadnja leta⁴³ — je bilo le dosleden razvoj teh načel.

⁴⁰ RK VIII 322—323.

⁴¹ RK VIII 255.

⁴² RK VI 137—140.

⁴³ Prim. HS XIII 438—447; XIV 135—143; XV 247—254; 255—265; XVI 45—57.

V metafizični trojici na tretjem mestu se nahaja lepo. Kakor je dobro neločljivo od pravega, tako je lepo neločljivo od dobrega in pravega. Lepo ni namreč drugega kakor odsvit božje ideje — splendor veri. Namen umetnosti je, lepoto čutno upodabljati. Lepota se torej nahaja tudi brez umetnosti, a prave umetnosti ni brez lepote.

Iz teh metafizičnih stavkov je izvajal Mahnič dalekosežne posledice. Če je lepota odsvit resnice, brez resnice ni lepote. Vsak umotvor mora torej imeti misel ali idejo, in sicer »pravo misel, to je takšno, ki se strinja z objektivno resnico«. A resničnost ni še resnica. Resnica ima svoj izraz v božji misli, resnično, realno življenje, kakor se dejansko vrši, pa ni takšno, kakršno bi moralo biti, to je, se v marsičem ne sklada z božjo mislijo, ni pravo, in ker ni pravo, ni lepo. Še manj more biti lepo, kar ni dobro. »Kar je grdo, ostane vedno grdo, tudi ako mu daš umetniško obliko.« Grdo more služiti v umetnosti le kot senca, kot nasprotje.

To je idealizem, ki ga Mahnič zahteva od umetnosti. »Ideje so pravzori stvari. Stvar pa ali tvorba, katera povsem odgovarja svojemu pravzoru, ideji, se zove ideal, vzor. Umetnik ima nalogo ustvarjati ideale . . . V prvotni raj, recimo, v nebeške višočine, kamor se je umeknil z zemlje vzor, se mora umetnik vzpenjati, da se mu duh ožari ob gledanju neskaljenih vzorov in po prapodobah, ki jih je užival na gori večno solnčnih idej, mora tu na zemlji ustvarjati svoje umotvore, da si zemeljski človek, uzrši v njih svoj prvotni ideal, zopet v spomin pokliče izgubljeni raj ter se, ožarjen od višje luči, zopet začne vnemati za vzor-človeka, za svojo lastno, po grehu izgubljeno popolnost . . .«⁴⁴ Zato obdaja pesnikovo glavo svit nebeške glorie, zato so bili umetniki že starim Grkom »preroki, navdahnjeni od božanstva«.⁴⁵ Tudi pomen umetnosti je Mahnič filozofično utrdil. Kakor ima um svoj predmet — resnico —, in volja svojega — dobro —, tako ima tudi čuvstvo svoj predmet — lepo. »Čuvstvo se mora obujati, blažiti in krepiti s pomočjo lepe umetnosti. Ta je torej integralen faktor pri vzgoji človekovi k popolnosti. Zamoriti v človeku čuvstvo, je isto, kar zatajiti njegovo pravo bistvo. Človek brez srca, bodi še tako učen, ni pravi

⁴⁴ RK VIII 258—259.

⁴⁵ RK VIII 259.

človek. Ravno to je bila velika zmota starih stoikov, da so stavili vzor človeške popolnosti v brezčutnost in brezstrastnost.⁴⁶

Pravtako metafizično dokazuje, da umetnost ni in ne more biti sama sebi namen. »Kako se bo odgovorilo na vprašanje, je li umetnost sama sebi namen ali ne, je vse odvisno od najvišjega metafizičnega problema, ki se glasi: biva li Bog ali ne? Ako biva, tedaj je on početnik in končni smoter kakor vseh bitij, tako človekov in njegovih dejanj pa tvorb; zato ima vse svoj namen ne v sebi, ampak le v Bogu; tako tudi umetnost... Ako pa Boga tajimo, je nezmislno govoriti o višjih... zakonih, ki naj bi se jim pokoril umetnik in njegova umetnost.«⁴⁷ — —

Iz borbe te metafizične trojice z negacijo v življenju človeštva se poraja zgodovina. Zato je skušal Mahnič tudi ves zgodovinski razvoj metafizično doumeti.⁴⁸ Ves boj sovražnih sil mu je torej boj idej. Zakaj »človek kot razumno bitje ničesar ne učini brez misli. V duhu spočeta misel nagiblje in določuje voljo k dejanju. To velja ne le pri posamezniku, ampak tudi pri celih narodih. Vojske in revolucije, politični prevrati in karkoli se v zgodovini človeštva velikega zgodi — vse je delo, tvorba idej.«⁴⁹ »Ideje delajo zgodovino!«⁵⁰ Ob tej priliki je opozoril Mahnič na poseben psihološki zakon idej, ki ga je drugje nazval zakon »privlačnosti in druživnosti idej«.⁵¹ Med idejami, kakor pravimi, tako krivimi, se nahaja sorodnost; prave ideje se porajajo iz enega in istega pravzroka, namreč iz božjega razuma, v tem obstoja njih sorodnost, njih vzajemnost; krive ideje so si pa sorodne v tem, da je vsem skupna negacija in nasprotstvo resnice.« Ta sorodnost prehaja od idej na ljudi; ljudje, ki spoznavajo iste ideje, se nehote zblížajo, pozabijo na vse druge razlike in si podajo roko v zvezo. Tako si stojita končno nasproti »vojski pravih in krivih idej«.⁵² Dr. Mahnič je krepko naslikal ta silni boj idej v XIX. veku. To je boj vseh

⁴⁶ RK VIII 257.

⁴⁷ RK VIII 258.

⁴⁸ Prim. Vojskujoče sile v 19. veku (RK V 1—10, 129—136); Najnovejša socialno-politična revolucija (RK VI 24—41, 141—161, 278—291, 440—446); Božja pravda v zgodovini narodov in držav (RK VIII 97—114).

⁴⁹ RK V 4—5.

⁵⁰ RK VI 25.

⁵¹ RK VI 3.

⁵² RK VI 26.

sovražnih sil proti katoliški Cerkvi, edini svetovni predstavnici božjih idej.

V vseh svetovnih prevratih zre Mahnič višjo, metafizično smotrnost. Človeštvo obrača po svoje, Bog obrne pa po svoje. Zdi se mu pa tudi, da so svetovni dogodki obenem božja pravda nad narodi in državami. Zakaj gotovo so tudi narodi podvrženi božjemu zakonu. Narodi kot narodi pa ne živijo večno. Torej jih mora božja pravica soditi že tu.⁵³ Zdi se mu, da tudi zgodovina sama potrjuje to misel. Prevzet od te misli je zaklical: »Gorje ti, Evropa! ... Da, Bog bo sodil državne in narodne politike, in sodil bo malikovavce mamonove, ker i prvi i drugi so se zarotili zoper Gospoda in zoper Maziljenca njegovega Jezusa Kristusa, dekalog in evangelij so zavrgli iz svoje politike in narodne ekonomije. Za grehom pride kazen; javni grehi zaslužijo javno kazen. Grehi so socialno-političnega značaja, kazen bo socialno-politična revolucija. Kako bo politično lice v Evropi, kake bodo socialne razmere v našem društvu potem, ko bo izbesnel strašanski vihar? Na to bi mogel odgovoriti le Bog! Le eno nam je gotovo že zdaj. Katoliška Cerkev, sezidana na Besedo božjo, bo prestala vse viharje. Tek zgodovine, ki odnese vse, kar je stvaril čas, ne doseže tvorbe onega, ki je nad časom. Ne — ampak katoliška Cerkev bo ista, kakor je bila, dà, pokazala se bode narodom še veličastnejša kot prej. Ona bo potapljajočemu se društvu stegala rešilno roko, ona bo spokorjene narode zopet pripeljala k Očetu.«⁵⁴

To je Mahničeva filozofija. Povsod izhaja od prvih načel in se vrača k zadnjim vzrokom. Vse motri v svitu idej. V svitu idej se mu druži filozofski vidik s teološkim v en svetozor. Filozofija ga vodi k Bogu in v Bogu se mu razodeva Logos, večna božja stvariteljna Ideja. Učlovečeni Logos je pa Kristus, početnik krščanstva in katoliške Cerkve. Tako mu zgodovina ni več zgolj naraven pojav človeškega duha in naraven razvoj borbe idej, temveč obenem razodevanje nadnaravne božje previdnosti. Zato je prepričan, da filozof ne more doumeti človeške zgodovine, če ni obenem teolog. Mahnič je bil teolog in filozof.

III.

Ne bilo bi prav, če ne bi v znanstveni reviji na koncu tudi kritično presodili Mahničevega filozofskega dela.

⁵³ RK VIII 106.

⁵⁴ RK I. 1896 VIII 113—114.

Če se ozremo nazaj, vidimo, kje je bila Mahničeva prava moč in veličina. Mahniču ni bilo na umu, da bi snoval svojo filozofijo. Ne snovati nove filozofije, ampak uporabiti filozofijo Aristotelovo in Tomaža Akvinskega na vse kulturno življenje, to se mu je zdela najvažnejša naloga v naši dobi. In to nalogo je vršil Mahnič z zares čudovito doslednostjo in izredno umsko silo. Če človek sedaj prebira posamezne letnike Rimskega Katolika in Hrvatske Straže, se res ne more načuditi, s kakšno intuitivno silo je zrl v vseh pojavih metafizične odnose in s kakšno neizprosno logiko je tiral vsakega nasprotnika pred najvišji forum metafizičnih principov. To njegovo načelnost v boju proti breznačelnosti priznavajo sedaj odkrito tudi njegovi nasprotniki.⁵⁵ S to načelno doslednostjo se je boril Mahnič zlasti zoper liberalizem, in slovenski liberalizem se je v tem načelnem boju tako klavrno obnašal, da »ga je bilo skoraj konec.«⁵⁶ »Dr. Mahničev aut - aut je storil konec slovenskemu polovičarstvu, neznačajnemu slepomišenju in elastičnemu kolebanju navzgor in navzdol, na desno in levo.«⁵⁷ »Naj se naša bedočnost razvija kakorkoli, dejstvo ostane, da je Mahnič vtisnil pečat svoje osebnosti, svojega naziranja in svoje volje celi generaciji... (Mahnič) je dosegel politično izvedbo ideje, ki zahteva odločujočo veljavo katoličanstva ne le v verskem, marveč tudi v vseh panogah posvetnega udejstvovanja. To je prastara katoliška ideja, kakor sta jo do najskejših konsekvenc razvila velika papeža Gregor VII. in Inocenc III. V naši zgodovini se je odigral en kos splošne cerkvenopolitične zgodovine...«⁵⁸ Ta vso dobo presegačoca veličina Mahničeva je izvila tudi socialnemu zgodovinarju dr. D. Lončarju častno priznanje, da je bil Mahnič — »s e k u l a r e n duh, ki je vtisnil dobi znak svoje osebnosti.«⁵⁹

Seveda nič na svetu ni vsepopolno. Tudi Mahničev veliki duh se ni mogel oprostiti vse omejenosti. Na videz čudno,

⁵⁵ Prim. Prijatelj, I., Janko Kersnik, njega delo in doba, II, 323, 252 itd. Če imenuje dr. Prijatelj Mahniča »fanatičnega« katoliškega filozofa, ta izraz ni upravičen, zakaj značilna za fanatizem je slepa strastvenost, značajka Mahničeva je bila pa prav načelna jasnost in logična doslednost.

⁵⁶ O. c. 308.

⁵⁷ Slovenski Narod, 18. dec. 1920, št. 289.

⁵⁸ Jugoslavija, 15. dec. 1920, št. 302.

⁵⁹ Naši Zapiski XII (1920) 194.

a psihološko zelo umevno je, da je bil prav z njegovo neizprosno logično doslednostjo v zvezi neki nedostatek filozofskega mišljenja.

Dr. Mahnič je bil izrazit intelektualist. Zato je vedno ponavljal, da nam je treba filozofije in filozofije. Ta zahteva je kajpada upravičena, zelo upravičena, a sama filozofija vendarle tudi ni vse. Kot filozof je Mahnič prezrl meje filozofije. Ali recimo drugače: bil je tako zelo logik, da je logik časih v njem zatopil psihologa. V prvi dobi se je skoraj zdelo, da mu je kakor Sokratu spoznanje že krepostnost. Naglašal je tako zelo načela, kakor da je spoznanje načel že vse. V poznejši dobi so ga skušnje uverile, da ni tako. Tedaj je začel prav tako odločno naglašati potrebo askeze in ponavljati izrek, da je najboljša apologija krščanstva krščansko življenje.⁶⁰ Ljudje niso taki logiki, da bi res v vsem izvajali zadnje posledice. In še tedaj, če jih, z umsko resnico v njih duši lahko prebiva praktična zmeta in laž. Ta enostranski intelektualizem je zastiral Mahniču nekoliko pogled v realno življenje. V realnem življenju ni vse logika in nikogar ni, ki bi v vsem svojem bitju uveljavil čisto logičnost. Če bi jo teoretično in praktično, bi seveda imeli na eni strani sam najčistejši idealizem, na drugi strani sam satanizem. Sedaj je pa na svetu le malo takega idealizma, a tudi takega satanizma ni.

A kako se je v Mahničevem filozofskem mišljenju javil ta nedostatek?

Naravno je, da v zgolj teoretični filozofiji najmanj. Tako je njegovo umovanje o idejah in njegova splošna uporaba te teorije na filozofijo o vesoljstvu naravnost genialna. Vsa kultura mu odkriva v svitu idej svoje prave vrednote. Vse zre v najvišji sintezi. Vse presoja z enotnega, vseobsežnega vidika. Vendar ga je silna logičnost že tu zavedla, da je pretiraval. Ontologično je resnično, da vse razpade v nič, če zanikamo Boga. Brez Boga ni bitja, brez bitja ni ne resnice, ne spoznanja. Ni pa resnično, da bi ne mogel človeški duh nobene resnice izvestno spoznati, če ji ne najde osnove v Bogu. Aristoteles je bil gotovo velik metafizik, a ne moremo reči, da bi bil zasidral vse spoznanje v Bogu. Če je svet in če je duh, je možno spoznanje, tudi če se duh ne dvigne kvišku do prvega vzroka obeh. Logičen pa je

⁶⁰ V duhovskih listih Evharistija in Svečenička Zajednica, v poslanici dijaštvu in oporoki v Času (IX, 1920, 281—290).

seveda opomin: Le razmišljajte o spoznanju, o tem čudovitem odnosu med duhom in svetom, to razmišljanje vas mora privedi končno do božjega spoznanja!

Toda tu nima ta prelogična logičnost še nobenega posebnega vpliva. Drugače je pa, ko začne Mahnič uporabljati svojo filozofijo na realno življenje.

V boju zoper liberalizem je šlo najprej za resnico. Tu velja v polnem obsegu Mahničev aut - aut. Resnica je, ali je pa ni. »V načelih ni kompromisov.«⁶¹ Ko pa gre za praktično priznavanje načel, ta logika ne velja več. Kdor izpoveda liberalna načela, je liberallec. Ne moremo pa logično sklepati, da je liberallec tudi že vsak, ki se kdaj praktično približa liberalnim načelom. Tako bi mogel sklepati le tisti, komur bi bila med spoznanjem in delovanjem ustaljena nujna logičnost. Potem bi pa bil liberallec vsak, kdor kdaj greši, zakaj z vsakim grehom človek praktično zanika božje gospostvo in afirmira svojo svobodo. Po načelu o »ločitvi duhov« bi morali torej vse izločiti, ki niso dovršeni svetniki, a koliko bi jih potem še ostalo? Ne pravimo, da bi bil Mahnič izrečno tako sklepal, a v njegovem boju je bil ta sklep nekako vsobljen in nekateri so ga pod njegovim vplivom tudi izrečno izvajali. Ta logika je v tisti dobi marsikoga napravila za liberalca, ki ni bil še liberallec, temveč le bolj ali manj grešen kristjan.⁶² Mislimo, da tega danes nihče več ne taji. Znanprej je pa Mahnič sam v svoji oporoki postavil pravilo: »Sedaj velja predvsem z razlogi in dokazi in silo resnice nasprotnike pridobivati zopet Bogu in katoliški cerkvi.«⁶³

Prav tako se je ta absolutna logika izkazala za enostransko v uporabi na politiko. Ideje se na svetu ne dajo uveljaviti v vsej čistosti, zato mora tudi filozof praktične zahteve uravnavati po tem. Dr. Mahniču je sijal pred očmi le ideal in po tem idealu je hotel preustvariti družbo in državo. Gotovo bi bilo to lepo, če bi bilo mogoče. A razmere so lahko takšne, da bi bilo to, kar bi bilo samo po sebi boljše, dejansko slabše. Cerkev sama to

⁶¹ Slovenski Narod v obsmrtnici Mahniča, 18. dec. 1920, št. 289.

⁶² Neugodno je v tem oziru tuintam vplivala tudi knjižica: F. Sardá y Salvany, *El liberalismo es pecado* (Barcelona 1887); v nemškem prevodu: *Der Liberalismus ist Sünde*. Übers. v. U. Lampert (Salzburg 1889), ki jo je RK tako toplo priporočal. Knjižico je sicer odobrila sama kongregacija indeksa (10. jan. 1887), vendar so v njej nekatere teze, ki neprevidnega gorečnika lahko predaleč zavedejo.

⁶³ Čas XIV (1920) 286.

priznava, ko dovoljuje n. pr. politično toleranco raznih verstev v državi »ad maius malum vitandum«, da se prepreči večje zlo.⁶⁴ Priznava torej, da bi bilo združeno dejansko z brezobzirnim stremljenjem za idealom večje zlo in da je manjše zlo zadovoljiti se z neidealom, kakor na vsak način zahtevati ideal. Tako mora biti tudi politika časih »oportunska«, kakor je sicer ta beseda grda. Katoliški politik ne sme nikdar načel zatajiti, a ni treba in tudi ne bi bilo modro, če bi vedno nastopal z vsem radikalizmom načel.

Morda je prav ta absolutnost provzročila tudi nekaj nepotrebnih bojov o lepi umetnosti. Še vedno mislimo, da so Mahničeva načela o lepoti in lepi umetnosti prava, vsaj nihče jih ni še do sedaj filozofično ovrgel. Ne moremo pa reči, da bi bila uporaba teh načel vedno tako srečna. Mahnič je tako zelo naglašal ideje, da je često skoraj prezrl obliko. In vendar je teoretično tudi on učil, da je oblika bistvena prvina umotvora. Za umetniško ustvarjanje kot tako je pa oblika celo prvo. Po idejah je človek mislec, umetnik je le po tem, da ustvarja oblike. Zato je zgolj idejna kritika enostranska. Mahnič je to na koncu življenja sam priznal. Kritik Hrvatske Straže (to je on sam) — pravi — se je omejeval na idejno stran, da bi razgnal »načelni kaos«, rade volje pa prepušča estetikom, da izrekajo svoje sodbe tudi o estetični plati književnih proizvodov; naj nikomur ne priznajo naslova »pesnik«, ako ni tudi po obliki dovršen, zakaj le s temeljito in strogo kritiko se narodu vzgajajo klasični umetniki.⁶⁵ Ko bi bil Mahnič to od početka bolj naglašal, bi bilo morda dosti nespornost manj. A izpočetka je drugače umoval. Le en zgled! Ker je Kristus Bog in človek, torej najvišja ideja v najnaravnejši obliki, zato je dejal Mahnič o tisti himni, ki izraža to skrivnost:

»Vagit infans inter arcta
Conditus praesepia ...«.

da je to »najvišja poetiška tvorba, ki se je kdaj slišala v človeškem govoru«. ⁶⁶ Dejansko je pesem res lepa, a bila bi kljub najvišji ideji res lahko tudi prav slaba. Ali ni dosti slabih pesmi z velikimi idejami?

⁶⁴ Prim. zlasti okrožnico Leona XIII. »Libertas« (20. jun. 1888), kjer je ta nauk filozofično obrazložen (ed. Desclée vol. III, str. 115—116).

⁶⁵ HS XV 262.

⁶⁶ RK I 241—2.

Če se kritik ne ozira na obliko in nima obenem na umu, da je umetnina nekaj celotnega in enotnega iz ideje in oblike, se tudi lahko primeri, da niti ideje prav ne doume in umetniku krivico dela. Danes lahko mirno presojava tiste Mahničeve boje z Gregorčičem, Aškercem i. dr. Kakor je gotovo, da je Mahnič »razgalil« slovenski liberalizem tudi v literaturi, tako je pa tudi gotovo, da je s svojo logiko mnogokdaj segel predaleč. Bolj ali manj po pravici je obsodil n. pr. Gregorčičevo pesem »Človeka nikar« — to »visoko pesem slovenskega, seveda čisto nekatoliškega pesimizma in svetožalja«, kakor se izraža Prijatelj⁶⁷ —, toda predaleč je segel, ko je dolžil Gregorčiča »panteističnih zmot«. Dobro pravi Prijatelj, da je bil Gregorčič »liberallec samo nevede« in umljivo se mu zdi, da Gregorčič ni hotel in ni mogel priznati, da bi izviral njegov pesimizem iz panteizma, »seveda,« pravi, »saj je izviral — iz Stritarja.«⁶⁸ Takšna je bila tujtam tudi z Aškercem. Da se Mahnič nasplošno ni motil, je pokazal ves Aškercjev poznejši razvoj. Ne mogli bi pa reči, da ni tudi tu nekaterekrati segel predaleč. Vzemimo za zgled samo »List iz kronike Zajčke«! Mahnič je tako sklepal: »Umetnik, dasi nam v svoji sliki predočuje en sam konkreten slučaj, vendar s tem idejo, ki se v njem izraža, poobčuje. (Ta) pesem oznanjuje slovenski mladini: kartuzijanci — pijanci, menihi — pijanci! ... Umetnik ima predstavljati ideale. Ta ideal v (tej) legendi je pijanec v kartuzijanski suknji, ideal, ki more mlada srca napolniti le s črtom in sovraštvom do redovnikov.«⁶⁹ Gotovo ima vsaka umetnina nekaj nadčasovnega in občnega. Vendar nič ne sili, da bi ta občna misel bila prav tista: menihi — pijanci. Saj je že osebnost priorja Marijofila samega protest proti takemu poobčevanju. Splošna misel bi lahko bila tudi ta: tudi najidealnejša ustanova se lahko izprevrže, ali pa tista, ki jo pesnik sam priorju Marijofilu polaga na ustne:

... res je res! Resnico samo
vselej piši vestni zgodovinar!
Ne na levo gledaj, ne na desno,
kaj vrstniki porekó, ne baraj!
kaj potomci poreko, ne maraj!

⁶⁷ Prijatelj, I., Janko Kersnik, njega delo in doba, II, 330.

⁶⁸ O. c. 333.

⁶⁹ RK I 429.

To bi bil tisti stari izrek, ki ga je tako svečano proglasil Leon XIII., ko je odprl zgodovinarjem vatikanske arhive.⁷⁰

To je en sam zgled, morda celo eden slabših, kako je Mahnič s svojo neusmiljeno logiko segal predaleč.⁷¹

Isto moramo končno ugotoviti tudi o njegovem pojmovanju zgodovinskega razvoja. Resnično je, da »tudi zgodovino delajo ideje« in da ima tudi zgodovina svojo logiko. Vendar ne delajo zgodovine samo ideje, tudi ni logika zgodovine tako »radikalna«, da bi se moral ves razvoj vedno završevati z radikalizmom Kristusovim na eni strani in z radikalizmom satanovim na drugi strani. To je logična težnja, a tej težnji se upira na obeh straneh vedno toliko ovir, da se dejansko ločitev na svetu nikdar ne izvrši v vsej čistosti. — —

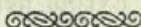
* * *

Ali smo s temi kritičnimi opombami kaj zmanjšali Mahničevo veličino? Ne. Utrdili smo le, da, kar smo povedali o Mahniču filozofu, ni panegirik, temveč objektivna sodba. Mahnič je bil pa prevelik, da bi mu omenjanje takih nepopolnosti moglo zmanjšati veličino. Kaj bi zmanjšalo Michelangelovo veličino, če bi čevljarček dognal, da jermenje na Mozesovih sandalih ni čisto pravilno? Mahnič je imel pred očmi veliko zamisel, osnovati vso kulturo našega naroda na ideje, za to zamisel je živel, tej zamisli je posvetil vse svoje duševne moči. Možje velikih zamisli pa radi prezro ne le malenkosti, ampak tudi to in ono, kar se drugim važno zdi. Njih delo je kakor vihra, ki izčisti

⁷⁰ ... primam esse historiae legem, ne quid falsi dicere audeat, deinde ne quid veri non audeat. (Epistola de studiis historicis; Leonis P. XIII. Acta, ed. Desclée vol. II, 26.)

⁷¹ Drug očitek, da je presojal Mahnič vso literaturo z »mladinsko-pedagoškega stališča«, se nam ne zdi upravičen. Tudi pedagog ima pravo s svojega stališča presojati literaturo, če le ne trdi, da je pedagoška kritika že umetniška kritika. Mahnič kot pedagog je presojal slovensko literaturo z ozirom na dijake, katerih vzgoja mu je bila izročena in ki jim je šola to literaturo dajala v roke, Mahnič kot filozof jo je presojal po metafizičnih zakonih lepote in umetnosti. Tista kritika Gregorčičevih pesni v »Slovincu« (1882, št. 64), kjer je govorjenje o vplivu na »nežno mladino«, pa po naši sodbi ni Mahničeva, ampak Kržičeva. O Kržiču je pa znano, da je bil boječe občutljiv, preobčutljiv. Bil je pač mnogo let katehet deklic na nunskih šolah in je nehote vse presojal po tem, ali ne bi utegnilo škoditi »nežni mladini«.

ozračje in oplodi polja, a marsikaj tudi v tla potepta, kar bi moglo kliti in živeti. Teh klic je morda škoda, a brez nevihte bi tudi drugo življenje zamrlo. Ko bi bil Mahnič rahla sapica, ki pihlja čez poljane, ne bi bil Mahnič in ne bi bil izčistil dušljivega ozračja slovenskega liberalizma. Delo velikih mož je delo velikanov. Velikani ne vidijo kupčkov in kotanj, ko merijo dalje. Tako imajo veliki možje le velike cilje pred očmi, kaj za to, če to in ono prezor! Mahnič je kulturi slovenskega naroda začrtal cilje in pota, naša naloga je, da te načrte v malem izvršujemo. Mahnič nam je dal velikih zamisli, naša naloga je, da te zamisli udejujemo, izločimo, kar je v življenju nerabnega, nejujemo, kar je plodnega. In bolj kakor kdaj nam je v teh temnih dneh potrebno, da dvigamo z Mahničem duha v jasne višave nebeških idej.

Mahnič in slovensko slovstvo.

Prof. dr. Ivan Pregelj — Kranj.

Že priložnostni člankar (Slovenec 1920, št. 285) je točno povedal, da sliči Mahničovo delovanje apostolstvu njegovih slavnihi prednikov in rojakov: Tekstorja, Tavčarja in Glušiča. Prav tako neprisiljeno bi utegnil občutiti že površen poznavalec slovenske knjige sorodnost Mahničevega slovstvenega dela s sličnimi slovstvenimi osebnostmi v dobi pred njim. Asociativno naravno se bo zavedel — da govorim z Grafenauerjem — ob Jeranovem Mahničevega »problema«. Slovstveni zgodovinar pa, ki išče ob takih in podobnih analogijah globlje v vzročnost in življenje idejnih struj v slovstvu, bo ob Mahničevi slovstveni prikazni postal pozoren in raziskoval, vkoliko je umeti Mahniča kot nekako povsem novo slovstveno prikazen in v koliko je samo svojstven ob nekaki, organsko se javljajoči tradiciji, vkoliko je tipičen zgled gotovega principa, ki kontinuitetno živi v duhu slovenske knjige in prosvete. Kontinuitetni princip v zgodovini slovenske knjige je tisti utilitarni, zunanji nagib, ki je spočel protestantsko knjigo, knjigo katoliške reformacije, prosvetljeno slovstvo, pratikarstvo, novičarstvo i. p. in živi še dandanes ob umetniškem nagibu prav tako jasno in jako

kakor svojčas, dasi se javlja že določno zrelo kot borba za estetični in vzgojni pravec, kot problemnost v slovstveni snovnosti, kot izrazito slovenski nazor ob tujstvu vnešenega. Kakor hitro se je bil z libertinstvom in Prešernom uveljavil pri nas odločno evropski umetniški nazor, je vzrastle utilitarni princip v nekako reakcionarno se javljajočo tezo, ki je poslej z večjo ali manjšo opravičenostjo živela v Jeranu, Ulagi, Marnu i. dr. gori v nekak višek skrajne ostrosti: načela proti načelu. Ta višek je posebljen v slovstvenosti Mahničevi, ki je v to zrastle iz svojega posebnega osebnostnega razvoja in iz ozadja cerkvenopolitičnih razmer v Avstriji (1855, 1868). Študij slovstvenika v Mahniču ni samo izredno zanimiv, ker je Mahnič že sam po sebi pretipična slovstvena oseba, temveč je tudi izredno važen in potreben, ker pojasnjuje tista leta, ki ne pomenijo samo v Slovencih, temveč v celi Evropi nekako razdobje, čas idejnih in umetnostnih prevratov, zaključek umetnosti devetnajstega in začetek umetnosti dvajsetega stoletja. Sicer pa vsi občutimo še danes po štiriintridesetih letih, ko se je vendar že davno razvonjal senzacijski vtis Mahničeve kritike in polemike, ime Mahničovo kot geslovito krilatico, ime, ki si je — bi skoraj rekel — uzurpiralo čast, biti vsevidil imenovano tudi v knjigi slovenske slovstvene zgodovine. Prijatelj sam, ki je sicer odklonil Mahničev estetski nazor kot »kmetiško-utilitarno stališče, katoliško ozko-moralistično estetiko«¹ (Kersnik VI b 328), je drugod priznal »kladivarja« in ga tako uvrstil v anale naše knjige.²

* * *

¹ Grafenauer sodi sicer o Prijateljevem nazoru glede Mahniča, da je njegova sodba manj stvarna kakor Lončarjeva. Dom in Svet 1914, str. 373 in D. i. S. 1915, str. 67 sl. Glede »kat. estetike« pa presodi sledeče: »Wir sehen auch hier wieder, wie es nicht im Interesse der Wissenschaft liegt, wenn die mittelalterlichen Denker einfach als eine quantité négligeable beiseite gelassen werden.« Künzle: Ethik u. Aesthetik, str. 57. Podobno glede Tomaža: Gietmann: Allgemeine Aesthetik, str. 36. »Der Pantheismus der Neuzeit darf sich wahrlich nicht rühmen, das Reich des Schönen klarer und folgerichtiger aufzubauen.«

² Pregledal sem sledeče slovstvo: Mahničeva dela v »Slovincu« (1882, 1884, 1885, 1886), v »Folium Periodicum« (1881—1883), »Rimskem Katoliku« (1888/89—1896). Uvaževal sem nadalje: Prijatelja (Kersnik VI. zv. a in b, Stritarjevo Antologijo), Grafenauerja (Kratka zgod. sl. slovstva 2 izd.), Glaserja (Zgod. slov. slovstva IV), Iz. Cankarja (Gregorčičeva pisma Gruntarju, Dom in Svet 1916), Jos. Pavlico (Kat. Obzornik 1897), Fr. Lampeta (Dom

Mahnič se je začel baviti kot slovstvenik in dijaški slovstveni organizator že na gimnaziji, kjer je izdajal dijaški list »Vrt«. Bil je duša tega podjetja, ki ni bilo udejstvovanje dijaka v zavodu, temveč samostojno snujočega izven zavoda.³ O prav izraziti načelni samostojnosti mladega Mahniča priča tudi njegov odločni nastop proti namerovani zaupnici dijaštva na Stritarjev naslov v sedemdesetih letih.⁴ Šele kot zrel in filozofično izšolan mož je nastopil Mahnič javno, in sicer brez vsakere pisateljske ambicioznosti v Kresu (1884) s spisom »Kako je Kobencelj na Dunaj sir nosil«.⁵ Istega leta je začel polagati temelj in izhodišče svojemu kritičnemu delu v slovenskem jeziku z latinsko pisanimi »pismi o vzgoji«,⁶ katera je deloma pozneje povzel in prevel v svoj »Rimski Katolik«.⁷

Okoli leta 1882 se je javil M., dasi ne kot anonimni »grajalec« Gregorčičeve »zlate knjige« v »Slovenec«,⁸ kjer je dopisoval glede verske šole.⁹ 1884 je v istem listu priobčil kot listek satiro »Indija Komandija«¹⁰ in kmalu nato niz prezajemljivih »Dvanajstih večerov«, ki pomenijo v poznejši knjižni obliki (1887) pravi programni temelj vsemu nadaljnjemu Mahničevemu delu na slovstvenem polju slovenske kritike in vsebinskonačelne presoje slovenskih tipičnih književnikov. Neprisiljeno iz teh podlistkov se je razvil Mahnič

in Svet 1897), Iv. Mazovca (Nekaj o estetiki in kritiki, Zora XVII), Škrabca (Cvetje z vertov sv. Frančiška VII), W. Reina (Enzyklop. Handbuch der Pädagogik IV, VII), Hinneberga (Allgemeine Gesch. d. Philosophie), B. Jungmanna (Aesthetik 2. izd. 1884), Gietmanna (Allgem. Aesthetik 1899), M. Künzle-ja (Ethik u. Ästhetik 1910). Ostalo sem navedel v spisu samem. »Dvanajst večerov« sem rabil v ponatisu iz leta 1887.

³ »... Vésňjanom povemo, da dr. Mahnič ni kot deček ne kot dijak nikdar videl malega semenišča, niti drugega zavoda, da se je torej v svetu »svobodno« razvijal.« R. K. V 231.

⁴ »Na kritiko proti »Zvonu« v Zgod. Danici so začeli dijaki ostentativno se oglašati sè zaupnicami na Stritarja. Tudi na goriški gimnaziji se je nekaj takega pripravljalo. Pa Stritarjanci so tu zadeli na opozicijo, kateri na čelu sem stal jaz, tedaj osmošolec.« R. K. III 339.

⁵ Glaser IV 238.

⁶ Fol. Periodicum 1881 sl.

⁷ R. K. I in II.

⁸ »Slovenec« 1882, št. 53, 64. Prim. Glaser in Prijatelj O. c. 312 sl.

⁹ Prijatelj, Kersnik b 312.

¹⁰ Ponatis v R. K. I 534 sl.

v slovito polemiko treh *Dodatkov*¹¹ in od tu v spise kritičnoestetske vsebine v »*Katoliku*«. Razdobje med »*Dodatki*« in prvim člankom v »*R. Kat.*« veže sicer še mogočen listkarski roman »*Zadnji samotar*«. Še pred ustanovitvijo »*Doma in Sveta*« se je bavil z mislijo, da bi osnoval leposlovni list.¹² To mu ni uspelo. Uspela mu je pa ustanovitev lastnega lista v »*Rimskem Katoliku*« (1888—1896), ki je od prve pa do zadnje strani izraz Mahničeve misli in osebnosti in sijajnobogata zakladnica Mahničevih slovstvenih, kritičnih in estetičnih sestavkov, prva prav v okusu Jungmannove kompendioznosti obširna slovenska katoliška estetika. Tu so spisi o idealizmu, o realizmu, o metafizični trojici lépega, dobrega, pravega, o narodnem slovstvu, o osnovnih zakonih estetike in lepe umetnosti, o estetičnem formalizmu¹³ i. p. Ob svoje teoretično zasnovane sestavke v pregledni in poljudni člankarski obliki je Mahnič kakor že v »*Večerih*« neprisiljeno naslonil podrobno analizo načel pri poedinih pisateljih (Stritar, Tavčar). Drugod zopet je govoril v samostojnih ocenah (Gregorčič II, Aškerc: *Balade in romance*, Vošnjak: *Pobratimi* itd.). V polemiki in člankarsko neprisiljeni razpravi je govoril o vsem, kar količkaj zadeva življenje slovstva in umetnosti: o narodnostnem pojmu, o metafiziki spolne ljubezni, o platonski ljubezni, o naturalizmu in materializmu, o poeziji, uporabnosti in plodovitosti katoliške dogme, ob Jungmannu o »njej« in »njem«, o slovenskih in drugih klasikih v pouku srednje šole, o nazorih Vesnanov itd. Pa tudi v spisih neslovstvene vsebine se je oziral Mahnič venomer na slovstvo, odklanjal in se branil proti napadom in kritiki (Selak, Celestin, Marica i. dr.), beležil neizprosno kot načelno pogubno in nelepo, nevzgojno, vse kar je kot tako spoznal. Vzporedno ob tem slovstvu je živel še vedno

¹¹ 1884 št. 291 sl., 1885 št. 81 sl., 136 sl. V predgovoru k ponatisu Dv. več. pravi: »Moj namen torej in želja je, da s to knjigo vsaj nekoliko pripomorem v pojasnilo onih načelnih vprašanj, ki so v leposlovju odločivna.«

¹² Istotam: »... (hočem) pričeto delo nadaljevati ter počasi ustanoviti nekako slovstveno-kritično biblijoteko — resnici v obrambo.« — Prim. sicer, kar piše Fr. Lampe. D. i. S. 1897 str. 125.

¹³ Več luči, R. K. I 4 sl., Naši realisti pa realizem, R. K. II 257 sl., Metafizična trojica, R. K. VI 357 sl., Nekaj misli o narodnih slovstvih R. K. VII 89 sl., Osnovni zakoni estetike in lepe umetnosti, R. K. VIII 26 sl., Idealizem, realizem pa njega dekadenti. R. K. VIII 254 sl., Estetični formalizem, R. K. VIII 361 sl.

kot listkarski satiričar in leposlovnik (Iz dnevnika Štefana Hodulje, Ahasverus, večni jud, Silvestrova noč v Narodni tiskarni, Iz dežele pritlikavcev, Akademija 19. stoletja, Vničeno življenje itd.). Tako je ustvaril iz osmih letnikov svojega »Katolika« eno samo mogočno knjigo — resnici v obrambo, knjigo, katere slednja stran je boj za jasnost načel v Slovenstvu. Obenem so rastle z leti njegovih načel možje, ki so se iz njega in ob njem oglašali kot apologeti katoliške misli in krščanske lepote v umetnosti. Ko je bil l. 1896 »Katolik« prenehal izhajati, mogel ga je nadomestiti iz slovenske »Leonove družbe« vzrastli »Kat. Obzornik«. Mahnič sam pa je svoje književno delo nadaljeval v Hrvatih (Hrv. Straža).

* * *

V dobi konkordata (1855—1868) se je bila slovenska duhovščina vsaj vtoliko osamosvojila,¹⁴ da se je mogla začeti javljati organizirana v »Katoliški družbi za Kranjsko« v dobi po odpravljenem konkordatu in proti kulturnobojnemu duhu, ki se je bil prenesel tudi v Slovence. Doba slovenskega idejnega boja, vzdušje političnih pravnih in sprav tekom desetletja 1868—1880 je večalimanj obrazovalo lice in rast Mahničeve slovstvene osebnosti. Iz svoje globoke vernosti, svojega značaja in svoje zrelosti, svoje redke samostojnosti v gimnazijskih letih je bil našel Mahnič že ob prvih pojavih načelnega boja v Slovencih deloma ob »Zgodnji Danici« svoj pot proti potu druge slovenske mladine (proklamacija svobodomiselnih načel na dijaškem shodu 14. avgusta 1868,¹⁵ zaupnica Stritarju 1870).

Živahni stiki Mahničevi s slovenskim in drugim slovstvom v gimnazijskih letih so potrjeni. Da je tudi politično zavzemal ob koncu teh svojih študij gotovo izrazito stališče, je prav tako izpričano. Da se je tudi kot bogoslovec večalimanj zanimal za kulturno in politično življenje Slovencev, kdo bi dvomil, spričo tega, da so se bila politična nasprotstva baš na Goriškem tedaj zelo poostrila in je »Soča« krenila na odločno liberalen pot (Šuklje in Levec v Gorici).¹⁶ 1875 je prišlo sicer do politične sprave v »Slogi«. Kakšna mnenja pa so bila glede te kompromisnosti med goriško duhovščino, spričuje »Slovenčev« goriški

¹⁴ Glaser IV 248 sl.

¹⁵ Prijatelj, Kersnik a 92.

¹⁶ Prijatelj O. c. a. 198.

dopisnik H e p h a i s t o s¹⁷ — župnik Alojzij Carli,¹⁸ ki je poročal, da se bodo on in njegovi somišljeniki oklenili vendarle »Slovenca«. Kakšnega mnenja je moral biti tedaj Mahnič?¹⁹ Prav nič ne dvomimo, da je vzrastel že tedaj tisti njegov srditi odpor proti slepomišenju z načeli, proti spravljivosti, ki ga je do živega Boga jadila poslej pri Stritarju in drugod. Ali je vzrastla ta odločna odkritost v njem že tedaj? Je! Zato tista ostrá obsodba Mahničeva glede S...a v »Zg. Danici«, da je Stritarju in »Zvonu« izdal svojo vero in narod in njegovo zgodovino.²⁰ Verjetno je, da se je Mahnič v svojih akademskih letih odtujil lepemu slovstvu spričo svojih filozofskih in teoloških nauk. Neprisiljeno pa se je začel znova zanimati zanje, ko je stopil kot prefekt in vodja deškega semenišča v Gorici v ozke stike s srednješolskim poukom in slovstvenim štivom. Aktualnost vprašanja o v e r s k i š o l i ga je napotila v slovstveni študij v okviru šole in vzgoje. To mu je bil končni nagib, da se je odločil uveljaviti se kot aktualni pisatelj, člankar in listkar z izrazito zarisanim programom: napraviti jasnost predvsem glede načel, ki so se bila po slovstvu zasejala v Slovence, slovensko šolo in prosveto. Ob Tomažu in katoliški filozofiji je hotel dokazati, kako rastejo kriva načela iz moderne filozofije v slovensko lepo knjigo, od tu po šolskem pouku in racionalističnih razlagateljih v slovensko humanistično mladino, ki

¹⁷ Ibid. b. 69 sl.

¹⁸ Psevdon. Al. Lukovič, ki je napisal listek »Zadnji dnevi v Ogleju«, 1878.

¹⁹ Mahnič piše dvajset let pozneje: »Kar se pa tiče nadalje Gorice, je pač odveč omenjati, da je bil tedaj političnemu gibanju duhovni oče v e r s k i o d p a d n i k (podčrtal jaz)... dr. Lavrič... In nikjer na Slovenskem se ni nasprotstvo mej konservativci in liberalci toliko poostrilo, kakor v Gorici za tiste dobe... Da je pa nasprotstvo resnično izhajalo iz načelnostnih, verskih navskrižij, priča nam to, da se je smatralo za potrebno, društvo »Slogo«, ki je imelo obe stranki zediniti v eno samo, postaviti na versko-nevtralnó podlago, ter sprejeti v njena pravila paragraf, po katerem bi se »Sloga« ne imela vtikati v verska vprašanja...« R. K. III 339 sl. P r i j a t e l j (O. c. b 108 sl.) je zato k r i v o sodil, da so to isti pogoji, kakor oni Stritarjevi v literaturi (Zvon 1876), ki da so jih klerikalci sprejeli iz istega vzroka, kakor Goričani v politiki, ker jim je »nedostajalo sposobnih moči, ki bi bile zmožne tekmovati«. P r i j a t e l j si s takimi domnevmami sam oporeka, ko v istem delu Stritarju o d r e k a odkritosrčno izpoved svetovnega nazora, to, kar je sicer »v visoki meri dičilo« Mahniča (O. c. b 328), pa menda tudi Carlija in njegove tovariše.

²⁰ Dvanajst večerov, str. 158.

potem odtujena Bogu in narodu prihaja kot voditeljica v slovensko ljudstvo in ga kot taka razkristjanjuje in zapeljuje. Tako je zamislil svoje delo kot izrazito političnovzgojno in obenem kot neprisiljeno, teoretično uvedbo v načela krščanske estetike. V prvem smislu se je uveljavil v stanovskem duhovniškem glasilu (*Folium Periodicum*) kot iniciativni organizator boja proti kvarnim načelom v vzgoji s pomočjo »filozofskega orožja«. ²¹ V drugem smislu je nastopil kot poljudni listkar-estetičar v »Slovincu« (Dvanajst večerov). Iz tega temelja je rasel nato v vedno izrazitejše poteze središčne osebnosti v življenju slovenske kulture in politike osemdesetih let po Stritarju in proti njemu prva odločno močna osebnost v idejnem življenju Slovencev... ²²

Mahničev filozofski nazor je tomistika. Tega nedavno prej po rimskih papežih v novo življenje obujenega nauka prvi izraziti plod pri nas je baš Mahnič, ki se je prvi mogel postaviti proti svetovnemu nazoru svoje dobe, kakor se je bil začel uveljavljati po Stritarju in njegovem krogu v Slovence iz Nemcev, iz Kanta, Hegela i. dr. Mahničevo široko filozofsko obzorje je bilo predvsem, ki je iz Mahniča ustvarilo tisto močno kulturno in slovstveno osebnost, ki ji je pravilno dal pridevek »kladivarja« — eden njegovih miselnih nasprotnikov — dr. Prijatelj.

Po vsem tem je jasno, da more biti Mahničev estetski nazor, če že ne popolnoma tomističnosholastičen, prav gotovo temu zelo bližnji. V resnici je opaziti, da je Mahnič segel preko Tomaža v prve estetičarje, v idealiste (Prim. Gietmann 19 sl.) Platona, Avguščina i. dr., pa nikjer v tisti meri, da bi bil kakor Jungmann prezrl ču t n o - duhovno naravo človeka. ²³

²¹ »Jam tempus idque extremus, ut hostes, quos Sanctissimae fidei Romanae novimus contemptores, a patriis aris pellamus.« F. P. 1882, 244. »philosophiae armis utendum est« ibd. »soliis sanae rationis argumenta sunt, quibus teneri possunt (hostes)« ibd. »cum jam tela amore patrio et patrii idiomatis suavitate perditā, in ipsam Pietatem catholicam, tot saeculis in nobis firmatam conversa sint.« Ibid. 239.

²² Če je Prijatelj Stritarja nazval za »centralnega« moža! Resnica pa je seveda, da je Mahničev nastop proti stritarjanstvu prišel nekam post festum, a sicer organsko evolucionalno po Ulagi, Marnu, Pajku in Alešovcu.

²³ Gietmann, str. 20. »Jungmanns Idealismus bildet daher den schroffsten Gegensatz zum Realismus der Gegenwart, bringt die spezifisch christlichen Grundsätze über die Schönheit und die schöne Kunst entschieden zur Geltung, wird aber nicht überall den Anforderungen der sinnlich-geistigen Natur des Menschen gerecht.«

Njegova močna veda iz Tomaža mu je bila vedno močna avtoritativna smernica, pravec, po katerem je vedel ločiti n. pr. v Platonu dobro od krivega in je tako našel sam in samostojno iz Platona, Aristotela in cerkvenih očetov tja, kjer je stal pred njim angelski modroslovec. Ker pa se je uveljavljal le bolj kot poljudni estetičar in ga je estetični študij le toliko zanimal, vkolikor mu je bil nujno potreben kot uvod v podrobna raziskovanja po »vsebini« slovenskega lepega slovstva, ni mogoče reči, da je Mahnič ugotovil kakšen sistem slovenske estetike, ni tudi mogoče trditi, da se je kakorkoli zavedal, kako se morejo tudi estetičarji v okviru katoliške misli v gotovih stavih med seboj ločiti (n. pr. Jungmann, ki je smatral lepoto izrazito samo v odnosu do čuvstvenosti).²⁴ Iz avtentično prevzetih definicij lepega, dobrega in lepe umetnosti pri Platonu, Aristotelu, Tomažu i. dr. je samostojno in didaktično jasno utemeljeval najvažnejše stavke in živel le malo iz tujih, sistematičnih knjig o estetiki. Jungmanna je spoznal najbrž šele za svojimi učenci (Grilanc i. dr.), navaja ga namreč šele leta 1894²⁵ v stavku o vrednosti lepote ženskega spola. V zadnjem letniku »Katolika«, kjer je v »Osnovnih zakonih estetike« povzel vse, kar je bil dotodaj od »Dvanajstih večerov« dognal, navedel je sicer tudi Jungmanna,²⁶ a še tu samo vtoliko, da navaja iz Jungmanna posredno »pričanja starih in novih filozofov«, ne da bi kakorkoli pokazal, da je odvisen od knjige. S tega vidika Mahničeve estetike zato ni primerjati niti z Lampetovo (O lepoti), ki se je ponekod in pravilno²⁷ (Gietmann — »strahlende Vollkommenheit« str. 99 — kar je občutil tudi Künzle 45. kot nejasnost) obregnila ob sodobne opredelbe lepote in lepega. Kako mirno je Mahnič prešel mimo Jungmanna, dokazuje nekaj pravi tipičnih zgledov.²⁸ Zato je mogoče določno zaključiti, da je

²⁴ Künzle 19. »Man weiß, wie Jungmann... die Schönheit in formaler Hinsicht ausschließlich auf das Strebevermögen bezogen hat.«

²⁵ R. K. VI 356.

²⁶ R. K. VIII 38. — Jungmann str. 38 (18, 19, 20, 21 i. d.)

²⁷ Dom in Svet 1900, str. 132.

²⁸ Argumenti pri Mahniču, da umetnost ni sama sebi namen, so vsi drugi kot pri Jungmannu (465 sl.). Mahnič je neodvisen glede »poetičnega risanja« (VI 127 sl.) od Jungmanna (718 sl.), isto za R. K. VI 30 »raznoličnost v enoti« in Avgušтина (Jungmann 317 sl.), ali pa glede »splendor veri«, Kar Mahnič mirno prisvoja Platonu, dočim Jungmann to pod črto zanika (najbrž nepravilno kot zastopnik teze: pulchrum et bonum). Prim. Künzle str. 48, 92.

Mahničeva strnjena in tesna estetika vseskozi sad prav njegove in prav nič referativne znanstvenopoljudne metode, kakorkoli je sicer miselno zrastle iz Tomaža in sholastike. V značaju njegove osebe in njegovega pisateljskega smotra pa je iskati odgovor na vprašanje, zakaj vendar Mahničev estetski nazor tako določno izključuje absolutno in pavšalno nazore slednje druge estetike (moderne realistične i. p.), katere je deloma v prečuden sklad s starejšo strnil sijajni sintetist Künzle.²⁹

Osnovni nauk Mahničeve estetike, tesna slika njegovih nazorov o lepoti in lepi umetnosti je pa sledeča: Ideje nimajo samolastne realnosti (Platon). Tudi ideja lepega ne. Ločiti je med lepim samem na sebi in idejo lepega. Ideja lepega je le v mislečem razumu, končnem in neskončnem. Lepota v objektivnem smislu pa ni nekaj samo v sebi obstoječega, temveč se nahaja le na kakem subjektu kot njegova lastnost. Lepota brez subjekta je možna le po abstrakciji. Lepota je na lepem bitju. Vse, kar biva, je resnično, dobro in lepo, po tem kakor je spoznamo, hočemo, »in lepo, ker nas mika, ker nam dopade«. Pulchrum est, quod visum placet.³⁰ »Naravni vkus je prvi in najbolji, nezmotljiv sodnik estetične lepote.« Objektivno določena pa je lepota »raznoličnost v enoti ali enota v raznoličnosti«. Raznoličnost se nahaja tudi v enovitem bitju, zato je tudi enovito bitje lepo. Lepota je tem popolnejša, čim mnogovrstnejša je raznoličnost od ene, a čim trdnejša je enota od druge strani. Zato je lepota v večji meri v rastlini in živali kakor v rudi. Človek je med zemeljskimi stvarmi najlepši. Lepota pa je pridevek tudi duhovnih bitij (enovita bitja). »Kot absolutna, najčistejša enota, ki je realen razlog vse možne raznovrstnosti, je

²⁹ Prijatelj je pač preodločno omalovaževal Mahničeve estetske nazore, bodisi ko govori o »Dvanajstih večerih« O. c. 323 sl., bodisi ko se strinja s Kersnikovo repliko Mahniču (ibid. 336 sl., ibid. 513), bodisi ko se istoveti z Bernikom proti Mahniču (ibid. 601 sl.) i. dr. Tudi ni nikakor resnica, da bi Lampe ne bil dobro izhajal z Mahničem, tisti Lampe, ki je »s svojim listom slovenski duhovščini izbil iz glave obskurantske Jeranove pojme o leposlovju«, prav tisti Lampe, ki je sam priznal, da med njim in Mahničem »ni bilo v bistvu nikdar nasprotja in ni ga moglo biti«, tisti Lampe, ki je prav točno vedel o R i m. K a t., »da je vzrastel iz svoje dobe in delal neposredno za svojo dobo.« Dom in svet 1897, 125 sl. Primerjaje Mahničev est. nazor s Künzlejem sem našel v bistvenem sijajno soglasje!

³⁰ Gietmann 110. »Die Worte pulchra ... sind keine eigentliche Definition; ... dem Heiligen (Thomas) genügt hier die nächste, volkstümliche Worterklärung der Schönheit.« Isto Mahniču!

Bog najvišja, neskončna lepota.« Lepoto pojmiti more le razum. Estetičnega dopadenja roditelj je po lepem predmetu oplojeni razum. Pulchrum est splendor veri. A vzeti je »pulchrum« v krščanskem in ne Platonovem smislu kot idejo. Lepota je v Bogu, pa tudi na stvareh se nahaja božja lepota. Le vtoliko moremo govoriti o lepoti kake stvari, vkolikor vgladamo ali pojмимо v njej božjo idejo. Umetnost (katere ni s Schillerjem istoveliti) je čutno vpodabljanje lepote. V lepoti, ki se po umetnosti izraža, je ideja bistven del. Aristotelov nauk, da mora umetnost posnemati naravo, velja le glede oblike; »te se mora umetnik učiti od narave, posnemati mora način naravnega tvorjenja in vpodabljanja«. Čas in prostor sta bistveni obliki čutnega sveta. Zato je umetnost slovesna in obrazna. Čas je pa po svojem bistvu sprememba. Pesnik in pripovednik, ki preveč opisuje, greši »proti temu temeljnemu zakonu estetike«. »Vzporednost ne vgaja ne v pesmi ne v romanu.« »Ideje kakor dejanja razvijaj pesnik nastopno, eno iz drugega, tako da se nam v pesmi razodeva vpodobljena ena vežoča misel, časno razvita («Osnovni zakoni...» R. K. VIII 26 sl. »Dvanajst večerov« I—VI).

Bog je smoter vseh bitij, tako tudi človeka in njegovega delovanja. Umetnost zato ni sama sebi namen in tudi ni aetična. »Umetnik ima nalogo, stvarjati ideale (pravzore stvari), slikati mora življenje, kakoršno bi moralo biti, da odgovarja svojemu vzoru, v svoji idealni popolnosti. Glavni predmet umotvora bodi dobro, lepo; grdo in slabo sme lepoto le spremljati, da se poslednja v njega nasprotju sijajnejše pojavi.« Končno je določil Mahnič tematično: a) da »bistvo in naloga umetnosti ni predstavljati golo realnost, ampak nekaj višega«, b) da »predmet umetnosti ne sme biti slabo samo na sebi«, c) da »umetnost v umotvoru ne predočuje v prvi vrsti slučajnosti, ampak vpodablja in poobčuje ideje in nazore.«³¹ V smislu romantične doktrine (A. W. Schlegel) je ločil Mahnič plastično-klasično in pitoreskno-krščansko umetnost.³² O »krščanski umetnosti v ožšem pomenu«, t. j. glede vplivov krščanstva na umetnost je bil mnjenja, da je stoprv s krščanstvom umetnosti »zažarilo solnce večnih idej« in se obenem razodela človeška narava v svoji prvotni

³¹ R. K. II 363.

³² R. K. I 358.

nepopačenosti in s tem podala tudi umetnosti najpopolnejšo obliko.«³³

Te misli in nazore je Mahnič z vztrajnostjo praktičnega moralista, propovednika vedno zopet ponavljal v svojih člankih in kritikah. Proti Jungmannu³⁴ je videl, da »je vendar oblika človeškega telesa najvišji čutni vzorec umetništvu«³⁵ in je ugotovil, da je grška umetnost gledé oblike »dospela v starem svetu do najvišjega vrhunca«. Z Jungmannom se strinja v občutju najvišjega umetnostnega predmeta ob duhovnosti slike v evangeliju svetega Luke³⁶ in s Künzlejem bi pomeril njegove besede glede »ljubezni« v umetnosti.³⁷ (R. K. III 55 sl.)

Da se Mahnič deloma nekam površno zadovolji z gotovo dožnanostjo v starejši opredelbi, priča slučaj glede obrazne in slovesne umetnosti po Lessingu, ne da se je pri tem Mahnič zavedel le pogojne pravilnosti v označeni avtoriteti.³⁸ Kako neki je sodil sicer Mahnič o nagoti v umetnosti, si moremo misliti. Odklanjal jo je kakor njegov sotrudnik And. Pavlica³⁹ ob Jungmannu in Weissu.

Mahnič si je torej za svojo potrebo predvsem načrtal tesno osnovno estetiko. Ta je precej samostojna, nekaka apologet-

³³ R. K. I 336.

³⁴ Jungmann (Aest. 374) fand den Körper ethisch häßlich.« Künzle 221. »Es ist deshalb nicht richtig, daß der menschliche Körper in seinem sexuellen Sein ethisch häßlich ist.« Ibd., 221. Prim. Jungmann 723!

³⁵ R. K. I 235.

³⁶ »V evangeliji sv. Luke nam torej v prvič stopi pred oči neskaljen vzor človeške popolnosti in lepote, vzor, kakršnega niso pred seboj imeli grški umetniki.« R. K. I 236. Iz tega spoznanja se je izrazil proti profesorju, ki je rekel, da je poezija v katolicizmu sploh nemogoča, sledeče emfatično: »Ne veste li, da en sam cerkveni hymnus ima več poetičnega, nego ves vaš Heine in Stritar in kar jih še imate.« R. K. I 203.

³⁷ »... geht zur Evidenz hervor, daß unter allen Gegenständen, welche zur aesth. Beschäftigung herangezogen werden können, die sexualen von rein aesth. Standpunkte aus beurtheilt die undankbarsten sind.« Künzle 225.

³⁸ »... ist es einseitig, als »das Gebiet der Poesie die Zeitfolge« zu bezeichnen und zu lehren, das eigentliche Gebiet der Malerey sei ihr verschlossen, weil sie Dinge, die im Raume neben einander existieren, nicht zur Darstellung bringen könne.« Jungmann 722. Prim. pa tudi smisel cele knjige: Th. A. Meyer: Das Stilgesetz der Poesie, str. 3 sl., ki tudi prav jasno odklanja Lessinga.

³⁹ »V plastiki je veljalo celo Canovi načelo, da je nagost lepa in spodobna« (Mahnič) R. K. V 142. Prim. R. K. VI 311 »O nagoti v lepi umetnosti«.

tična knjiga krščanskega nazora v umetnosti proti nekrščanskemu. Tu in v porabljanju svojih načel v kritiki in teoretični repliki se je posluževal Mahnič raznih knjig: K. Goldmann: Die Sünden des Naturalismus, G. Zocchi: L' ideale nell' arte, Verismo e verità, Janssen: Zeit-und Lebensbilder i. p. S knjigami moderne estetike (Vogt, Zimmermann i. dr.) se je seznanjal sproti v polemiki.⁴⁰ Avtentično je uporabljal Platona in nemške klasične. Le posredno iz navedenih knjig je poznal imena modernih naturalistov⁴¹ in je stal tuj ob strani knjigam stilistike in poetike. Poznal pa je nekaj slovstvenozgodovinskih knjig (Pypin-Spasowicz). Sam je sicer priznal, da njegova književna ocena ni le p o s l o v n a,⁴² da raziskuje le vsebino, kakovost idej in nazorov. Iz tega sledi jasno, da Mahnič ni obsvetljeval v s e g a slovenskega književnega trga svojih let, dasi je mimogrede omenil tudi knjigo, ki ni sodila v njegov delokrog.⁴³ Zato pa vidimo v obliki in obzoru Mahničevih estetskih in kritičnih spisov nekako ustaljeno katehetičnost, ki gre stilistično tako daleč, da se Mahnič neredkokrat skoro dobesedno ponavlja ali da operira celo časnikarsko s ponavljanjem istega dokazilnega citata,⁴⁴ iste fraze. Hvalna pa je nazornost njegove poljudne in jasne besede in stavkovnosti, ki priča, da ni bil le temeljit tomist, temveč tudi veren učenec Platonove dialektike in Aristotelove peripatetičnosti.⁴⁵

⁴⁰ To trditi, mi je dal sam povod, ko je priznal, da je Stritarju v »Dv. večerih« očitil netočno hegeljanstvo in da je šele pozneje odkril neposredni Stritarjev vir v Schopenhauerju. R. K. I 362.

⁴¹ Zola, Dostojevski, Ibsen, o čigar »povestih« govori (R. K. VII 341).

⁴² »... ker sploh ne spada v naš list, pesnike z leposlovnega stališča ocenjati. Naš smoter je prav za prav drug: pojasniti duševno obzorje, do katerega se je pesnik povspel, in posebno določiti, kaki so njegovi nazori, ako jih primerjamo s krščansko resnico.« R. K. I 81.

⁴³ Vesel: Psalmi. R. K. IV 388.

⁴⁴ Mazzini Scritti II 346: »... inutile ogni quadro, se dal fondo non penetri il raggio della speranza.« R. K. I 216, III 121, VII 264. »lucus a non lucendo« R. K. IV 310 i. dr.

⁴⁵ Tu je očitvidno učenec Stritarjev, čigar neposredno učinkujočo obliko pogovora (Dvan. več.) in pisma (Pisma o vzgoji) je prevzel časovnemu okusu primerno. Da se je hvaležno zavedal, koliko dolguje svojemu učitelju v obliki, je razvidno iz Dv. več. (str. 141), kjer odkrito prizna Strit. oblikovne zasluge. Da je pa imel Mahnič tudi sam po sebi smisel za obliko in jezik, priča to, kar je pisal o orientalskih, grškem in lat. jeziku (Fol. Per. 1882, 372 sl.) in v R. K. (IV 31 sl.): »Kdor hoče tedaj pisati v duhu ali geniju

Dejstvo, da se je bil odločil Mahnič že 1870 proti Stritarju o priliki namerovane dijaške zaupnice, opravičuje trditev, da je njegovo poznejše književno delo deloma duhovnotradicijsko izšlo iz »Zg. Danice«. ⁴⁶ Neverjetno ni, da je poznal tudi kritiko Pajkovo in Marnovo. Izhodišče v oceno slovenske slovstvenosti pa se mu je odprlo prav značilno osebno predvsem kot ocenjevatelju vzgojne snovi pri srednješolskem pouku. Tu je bil določno dokazal, da se vcepljajo v slovensko mladino ob pouku nemškega slovstva s pretirano hvalo »klasikov« (pesniški kult na Nemškem; S e b. B r u n n e r zasmehovalec tega kulta!) ideje nemškega idealizma, kantovstva, hegeljanstva, pesimizma in fatalizma. Neprisiljeno potem, ko je bil zabeležil svojo trpko sodbo o Goetheju, Schillerju i. dr., je mogel ugotoviti, da se ideje nemške filozofije uvajajo v šolo tudi po slovenski knjigi, ⁴⁷ predvsem po Stritarju, čegar Prešernova ocena v izdaji iz leta 1866 (Zbr. sp. VII 69 sl.) mu je dala prvi povod, nastopiti načelno. Nastopil je neposredno proti Stritarju, tolmaču Prešerna in njegove umetnosti v smislu hegeljanstva ⁴⁸ in posredno proti

slovenskem, ni dovolj, da rabi le besede slovenske, ampak zajemati mora globoče iz duševnega naziranja, iz zgodovine, sploh iz vsega mišljenja in čutenja slovenskega naroda. Genij slovenski in slovanski sploh pa se razlikuje od nemškega abstrahovalnega ravno tako, kakor od čistoplastičnega orientalskih narodov: on stoji nekako v sredi mej obojima, glede tega v marsičem podoben in soroden grškemu.« Ali pa: »Naši novi pisatelji uvajajo v slov. jezik ruski, češki, hrvatski, najbolj pa nemški genij« ... »Najmanj slovenski in slovanski po duhu pa ter najbolj nemški piše — čujte in strmite — »Slovanski Svet« (R. K. IV 32). Po krivici (dr. Žigon) se je Mahnič obregnil ob Pleteršnika, ki ni upošteval terminologije v R. K. (R. K. VIII 292). Škrabcu in njegovim nasvetom je ostal Mahnič nem, kakor tudi vsi drugi pisatelji tiste dobe. Sicer je Mahničeva beseda izraz razumnega ip v filozofski besednosti temeljito podkovanega moža, ki se deloma po pravici roga pojmovni besednosti Celestina i. dr. Za besedno (oblikovno) stran ocenjenih avtorjev pa ni našel izrazitejše samostojne označbe. V tem oziru, vsaj glede vezane besede, ni baš imel občutja ne potrebne stilistične izobrazbe.

⁴⁶ Prim. Prijatelj. Antol. 44, 55, 49 in 40.

⁴⁷ »Ac ita nos miseri terque miseri praeterquam malis litteraturae illius atheae (Kant) omnium maxime miserandae, qua ex Germanis accepta vescimur, etiam patrii styli peste inficimur.« F. P. 1882, 240.

⁴⁸ »Neque est, cur dubitemus an ex hoc Pantheismo noster exegeta poetam interpretatus sit... hujus Idealismi doctrinas ibi (Zvon) ex sexcentis locis patet.« Fol. Per. 1882, 242. Podobno v Dv. več. 141 sl. Deloma je Mahnič pozneje spopolnil svojo sodbo: »Jaz sem dokazal že v Dv. več., da se Strit. razlaga da popolnoma izvajati iz načel idealističnega panteizma, kakor ga

Prešernu (kult!) iz Stritarja.⁴⁹ V prvi točki je točno spoznal v Stritarju idejnika iz nemške šole,⁵⁰ v drugi točki pa je šel predač, ugotovivši, kakor že Jeran pred njim, da je Prešernova ljubezenska pesem »pohujšljiva in zapeljiva«, ki pa je po Stritarju našla odvetnika in hvalilca v toliki meri, da je Stritarjev Prešeren kot pevec in človek absolutno poveličan, postavljen slovenski mladini za vzor. Značilno je, da je ta v latinščini, za interno občinstvo pisana Mahničeva invectiva proti Stritarjevemu Prešernu ostrejša,⁵¹ ko ona v »Dvanajstih večerih«, kjer se obširneje obrazložena Stritarjeva idejnost glede »domišljajna« hegeljanstva v Prešerna ponovi. Mahničev nazor glede Prešernove ljubezni je tudi tu in še pozneje (»prešestna ljubezen« proti Tomu Zupanu, R. K. VII 92) imenovati v Grafenauerjevem smislu — jeranstvo (Dis. 1910. 10 sl.). V nadaljnjem pa je Mahnič očital Stritarju, da »nori« za Rousseauja, s tem, da je izrazil željo po brezumni⁵² prvotnosti in celo v podobi, katero je postavil na čelo »Zvonu« l. 1878. Že tu je pravilno povedal, da je Stritar vpeljal v Slovence svetožalje, Schopenhauerjev pesimizem in da je zlasti »Zorin« (Zbr. sp. II 74, zlasti aheronska reka solz) prava visoka pesem svetobolja (str. 192). Zaključujoč z opazko, da hoče v naslednjem preiskovati, vkoliko je vplivalo Stritarjevo svetobolje na slovenske pisatelje, je Mahnič neprisiljeno napovedal svoje »Dodatke«, kjer je že omenjeno misel poostril do dogmatične ostrosti, češ, da ni pravi slovenski pisatelj in pesnik tisti, ki izpodkopuje

je posebno Hegel vtemeljil (logični pojmi). Toda, akoravno je moja trditev ... popolnoma prava, sem vendar šele neposredni studenec ... našel v — Schopenhauerji.« R. K. I 369.

⁴⁹ »Quasi numen divinum facit« ibd. 242.

⁵⁰ Po mojem mnenju je Stritarjev tolmač (svetobolje) prav tako neresen kakor Aškerčev svobodomiseln, ker je tuintam Preš. raztolmačen tendenčno iz duha tolmačevega. Mahnič tega seveda ni vedel. Pa niso niti drugi, ne Levec ne nasledniki, Prijatelj (Kersnik b 316) pa je Mahniču zelo strogo glede stavka: virum... Iz vsega sestavka pri Mah. se dá jasno razbrati, da je umeti Mahničev odpor odločno le bolj kot odklonitev po Stritarju započeteža (»hegeljanskega«) kulta Prešernovega.

⁵¹ Občudovaje pravi: »... Sam bi, kar je S. pisal in kakor je pisal, odbraval in občudovaje priznal in bi hodil z njim in celo lepo za njim, če bi naju ne ločila načela.« — Obenem se čudi, čemu neki so ljublj. Zvonovci ustanovili Lj. Z. brez Stritarja (143):

⁵² Prim. W. Rein: Enz. VII 608: »... eine bald ins Lächerliche ausartende Schwärmerei für Natürlichkeit der Sitten und Lebenseinrichtungen.«

vero Slovencev, ki so že tisoč let katoliški.⁵³ To svojo določno sodbo je Mahnič pozneje neusmiljeno pribijal za Stritarja (R. K. I 378), za Aškerca (R. K. I 317) i. dr. Če pa je govoril Mahnič v »Dvanajsterih večerih« o Stritarju mirno, vljudno, dasi ne v »spravljivem duhu« Škrabčevem, se je pozneje razvnel o priliki Stritarjevih Zbranih spisov in na njegov odgovor (Lj. Zv. 1885) v odločno polemično govorico in s tem dal zadoščenje za drugih molk in spravo v l. 1876. — Stritarju, ki je »popuhlil« naše slovstvo z nemškim idealizmom (R. K. I 379), hoče dati, »kar mu tiče«. Stritar ni noben idealist, še manj pa krščanski idealist, njegovo naziranje je »golo, deloma prav servilno plitvo Schopenhauerjanstvo«, Schleiermacherjeva »Gefühlsreligion«.⁵⁴ Stritar prave in globokejšje filozofične izobrazbe nima, njegova doba je doba fraz, njegovo krščanstvo publicista, usmiljenost njegova — publicista, slovanstvo njegovo — publicista, socialstvo — publicista, publicista njegov idealizem.⁵⁵ Stritar »razun besede slovenske nima nič slovenskega; glava mu je nemška, srce francosko in spomin staropoganski.«⁵⁶

Tako je izvedel Mahnič proti Stritarju, tej »jadikujoči pesimistični postavi« (Priatelj) prvo bojno točko svojega načrta in z »orožjem filozofije« razkrinkal neizvirno svetobolje baš in proti Stritarjevemu zatrjevanju izvirnosti. (V e č l u č i, R. K. I 4 sl.). Z bridko ironijo je pozneje odklonil kot »nemško in francosko robo« Stritarja in njegov »Drobiž«⁵⁷ (št. 24, 25, 26, 27, 30... Zbr. sp. VII 101 sl.) in ponatisnil iz Ljublj. Zv., da je Stritar res schopenhauerjanec (R. K. III 48). Zajemljivo pa je še, kako je Mahnič tudi v l e p o s l o v n i obliki pobijal Stritarjev idealizem in pesimizem. Predvsem je to storil v pismih

⁵³ Prijateljev argument z Ahaclji in Redeskiniji (O. c. b. 328) izgubi precej pričo stavka (a 155): »Morebiti ta (Stritarjev) evropski sentimentalizem ni odgovarjal umetniškim potrebam malega naroda.«

⁵⁴ Ob verzu »Iz želje vera nam rodi se rada« (Zbr. sp. I 168), kateremu bi bolje odgovarjala vzporeditev s Feuerbachom, Prim. Allg. Gesch. d. Phil. 575 in Brandes, Hauptströmungen VI 358 sl.

⁵⁵ Podobno: »Celo »srce« Amicisovo — rečemo g. Stritarju na Dunaju — ni nič več nego »publicista« od konca do kraja.« R. K. IV 135. Torej igra s Stritarjevim izrazom proti Stritarju.

⁵⁶ Prim. že omenjene sanje o »reki solz«, ki se zares krije s predstavo reke A h e r o n a. Tu je M. tudi prvič očital slov. leposlovcu, da se okorišča s honorarji na račun ubogih dijakov. Podobno pozneje pri »Drobižu«. Znal je biti torej tudi surov.

⁵⁷ R. K. III 178 sl. in platnice.

svoje »Indije Komandije«, pa tudi še drugod (»Štefan Hodulja«).⁵⁸ Namenoma da izpodbije Stritarjevo pohvalo o »zlati knjigi«,⁵⁹ »Srce« (Amicis), je pisal še sam članek o tej knjigi. Namenoma je stiliziral proti »Zorinu« svoj roman v pismih, »Vničeno življenje«, namenoma obiskal proti Stritarju v Louvru Murilla in Milonsko Venero za Zorinom.⁶⁰ Bil je tako M. strahovit dramatičen igravec v tragediji »Stritar«, čegar tragično krivdo je prizanesljivo in lepo popisal dr. Prijatelj (Strit. Ant. 43 sl.). Mahnič je napravil iz Stritarja komično osebo, »nezmotljivega preroka, orakel na Dunaju, apostelna masonske ljubezni — evangelijska mej Slovenci«.⁶¹ Nekajkrat je šel Mahnič že pri oceni Stritarja predaleč. Tako je n. pr. napak umel »lagodni« ironizem Stritarjevega poglavja o petošolski ljubezni,⁶² prav tako uvodne črte v poglavje o romanu (Zvon 1877, 30 sl.), oris Triglavanov (Zbr. sp. III); »Strunam« na prvem mestu v izdaji l. 1866⁶³ me je spomnila tiste pretipične Mahničeve zaletelosti glede Mencingerjeve »kanibalske povesti« (Lj. Z. 1883, 444 sl.).⁶⁴ Lep zgled, kako je utegnil Mahnič včasih narobe, »napak brati« (Gregorčič), je ocena zadnjega odstavka pesmi »Pisarjev sin« (Zbr. sp. I 316).⁶⁵

Ugotoviti je, da je Mahnič dokazal točno Stritarjev filozofski eklekticizem iz nemške knjige (Schopenhauer, V o g t, katerega je že prej Stritarju B o l e očitall). Aktualen Mahnič v poglavju »Stritar« pa že ni bil več, česar se sam pa ni zavedal. (Prim. Dvan. več. 143.) Naravnost časovno senzacijski pa je postal Mahnič v »Dodatku« (I), ko se je lotil Gregorčiča (1884), »pravega učenca Stritarjevega«, ka-

⁵⁸ R. K. I 71 sl. N. pr. svetobolje. »Osodečestilce« zavrača s sv. Avguštinom: »o si cor tuum non esset fatuum, non crederes fatum« ibd. 201.

⁵⁹ Zbr. sp. VI 427 sl. R. K. I 90, R. K. IV 134.

⁶⁰ R. K. I 361, R. K. III 207.

⁶¹ R. K. III 178, IV. 131, VIII 282.

⁶² Tembolj, ker je drugod sam govoril zasmehljivo o tej nezrelosti z izrazom »mijavkanje«.

⁶³ R. K. V 311.

⁶⁴ Prijatelj, Kersnik b 326.

⁶⁵ »Tedad milost obstoji v najhujši kazni! Po tem takem se znajdejo vsi sodniki človeški v zmoti, vsa takozvana kazniva pravica je največja krivica. Ne bi vedel, kaj se tu bolj odlikuje: ciničen stud do življenja ali sarkastično zasmehovanje sodnijske oblasti; vsekakor najdemo v teh malih verzih čudno zmes npravstvenih protislovij, gol etičen nihilizem.« R. K. I 254.

kor je mogel pozneje po Lj. Z. (1890, 637) konstatirati.⁶⁶ Lotil se gá je zopet v občutju odpora proti pretiranemu oboževanju (kult!), pa najsi je to sodil že 1882 ali šele v letu 1884. Dejstvo je, da je med domnevnim dopisništvom 1882 in načinom, kako Mahnič govori v »Dvanajstih večerih« o Gregorčiču, razglasje, da večje biti ne more. Tu⁶⁷ je namreč Mahnič mimogrede v smislu Lessingove teorije o »slovesni umetnosti« (Prim. R. K. VIII 127) hvalil pesmi »Oljki« in »Soči« (podobno pozneje pesem »Prstan«, R. K. I 79) kot zgledni spričo nekaterih nezglednih, opisnih (Iv. Jenko — o »Stari pravdi« »opravičeno«! kot meni Glaser IV 63). Ne z eno besedo pa se še ni dotaknil Gregorčičevih načelnih ali motivnih zablod. V »Dodatku« pa, katerega je bil sicer programno napovedal v »Večerih«, je proglasil »Človeka nikar«⁶⁸ za »panteistični fatalizem«⁶⁹ in pripomnil, da dišita, »motrene v luči te pesmi« »Ujetega ptiča petje« (!) in »V celici« močno po panteističnem duhu. Obsodil je poleg drugih zlasti še »Ob nevihti«.⁷⁰ Hil. Zorn, ki je Gregorčiča branil, je priklical Mahničev drugi »Dodatek«. Ta se suče pretežno okoli »Človeka nikar«. Mahnič imenuje spev »visoko pesem pesimizma« (kakor »Zorina« torej!), operira dokazujoč

⁶⁶ Ta Mahničev nastop je sicer baje (prim. Glaser, Prijatelj) že druga stopnja v poglavju Mahnič proti Gregorčiču. Prijatelj namreč določno pripisuje anonimne dopise v »Slov.« 1882, št. 53 in 64, Mahničju. (Kersnik O. c. b. 313 sl.) Iz. Cankar (Dom in Svet 1917, str. 147 sl.) pa govori določno kot o dopisih, ki niso Mahničevi. Dejstvo, da Mahnič tistih brezimnih dopisov ni pisal, je zdaj potrdil dr. Ušeničnik. Pisal jih je Kržič. Zajemljivo pa je vendarle sledeče: Gregorčič piše Gruntarju po I. zv. Poeziji, »da nek prav visoko učen duhovnik v Gorici tolmači ravno diametralno nasprotno« njegovo pesem »Moj črni plašč« (Dis. 1917, 150). Ta »visoko učen duhovnik« je brezdvomno Mahnič. Kržič mu je dal morda nekaj zun. pobude za Dodatek v l. 1884.

⁶⁷ Dv. več. 93 sl.

⁶⁸ Stritar pa je sodil o pesmi: »Takih pesmi, kakoršna je v današnjem listu na prvi strani, takih je v Zvonu treba.« (Zvon 1877, 32.)

⁶⁹ O panteističnem vzdušju tistih dni so priča še mnogi drugi tuji pesniki, n. pr. Hamerling. Mahnič je dobro vedel, kam gre pot iz panteizma. Prim. W. Rein. Enz. IV 226. »... nachdem der Rausch des Pantheismus verflöhen war, ist es doch zu Tage gekommen, daß die ernüchterten Anhänger des Spinozistischen Monismus, wie es anders nicht sein konnte, in offenen Atheismus verfielen.«

⁷⁰ To sodbo (prim. še Stritar: »prosil je z neba dežjà, točo mu pošlje nebo« (R. K. I 245) je Mahnič do konca obdržal. (R. K. II 365, III 121.)

s VI. pogl. iz Tavčarjevih »Mrtvih src«, ki nosi geslo baš iz Gregorčičeve pesmi, pristni pesimizem⁷¹ in zaključi, da je kot vsaka pesem tudi Gregorčičeva ne samo izraz trenutnega subjektivnega čuta, temveč objektiviran nazor, kakor sploh pesnik upodablja splošno veljavne ideje. Tudi druge točke Mahničeve replike so zajemljive (antropopatizem izraza »kesal« i. p.). Po tem in še enem »D o d a t k u«, kjer je Mahnič točko za točko odgovarjal Gregorčičevi obrambi v »S l o v. N a r o d u«, je Mahnič pravilno povedal, da se je Gregorčič nezavestno navzel Stritarjevega duha. Zameril mu je družbo z liberalnimi katoličani. 1888. je mogel Mahnič ugotoviti (R. K. I 4), da se ga »razven ene pesmi, zaradi katere smo se pulili skoro da ne eno leto«, ni nikdo stvarno dotaknil, »nikdo, ako izvzamemo nekoliko nebistvenih drobnosti«, še ene točke mu ovrgele.⁷² Ko pa je izšel l. 1888 drugi zvezek Gregorčičevih »Poezij«, spregovoril je Mahnič vljudno o njem in se naravnost »trudil« (Iz. Cankar), da bi bil objektivni in prizanesljiv obenem.⁷³

Priznal je, da je pesnikovo duševno obzorje »vobče« jasnejše, više, ker »resničniše, to pa edino zato, ker je bolj krščansko, nego v prvem zvezku, dasi ne kaže pesnik tu več toliko živosti in originalne duhovitosti.«⁷⁴ Nato pa je grajal Gregorčiča radi ljubezenskih pesmi pri duhovniku.⁷⁵ Niso mu vseh domoljubne (Velegrajska kuga),⁷⁶ upira se mu nazor v »Blagovestnikih«, »Prebiral sem pratko« in »Velikonočna«. Zaključil je, da je sedanja doba doba Gregorčičeva. Gregorčič naj bi v »zlati posodi« svojega divnega jezika v kratkem prinesel v III. zvezku »le dosti nebeških idej, da se ob njih povzorimo, ogrejemo.«⁷⁷

⁷¹ Pravi, da mimo tega Tavč. spisa »bolj črnege in bolj zavedno podarjenega pesimizma v slov. slovstvu« ni!

⁷² A Grafenauer je vendar imenoval njegovo kritiko »nesrečno«.

⁷³ Tu se je bil davno v Mahniču izgubil odpor proti Greg., ki pri drugi izdaji Poezij I. ni uvaževal njegovega mnenja.

⁷⁴ R. K. I 81. »duhomornega pesimizma ni tu, kateri se je po pravici očitil nekaterim pesmim prvega zvezka«.

⁷⁵ Če je občutje fiktivno, meni Mahnič o pesmi: »... se drznem trditi, da velikosti lirika gotovo ni iskati v fikciji.« Ibd. 82.

⁷⁶ »Domoljubje ... dasi naraven, dasi plemenit čut, vendar ni poeziji dostojen predmet.« Ibd. 85. Podobno, a odločneje glede Vošnjakovih »Pobratimov« (R. K. V 418). Prim. tisk. hibo »niti podrejevati ga višji ideji« (ibid. 86).

⁷⁷ »Blagovestnike« pobija Mahnič z mislijo glede »pokristjanjevanja z mečem« iz Pypina in Spasoviča (II 5). »Prebiral sem pratko«, je omenil po-

S tem je bil Mahnič glede Gregorčiča izpolnil svoj namen; pojasnil je bil pesnikovo duševno obzorje, določil, kaki so njegovi nazori, pomerjeni s krščanskimi resnicami. Poslej ga je razvnela le še pesem »Prijatelju Iv. Vrhovniku« (Poezije IV 55).⁷⁸ Gaberščekovo antologijo o priliki pesnikove petdesetletnice (1894) pa je odločno zavrnil kot politično strankarstvo.⁷⁹ Mahničeva kritika o Gregorčiču ni našla priznanja. Dokazal je, da ni bil sposoben prodreti globlje v umevanje pravega pesnika, kar je Gregorčič bil. Da bi pa bil Mahnič Gregorčiča pesniško ubil, je danes bajka (Iz. Cankar). Prija vendar odločna logika Mahničeva in njegova zvestost, ki je neusmiljeno odklanjala po Pijevem silabu (1864) in poslanici o »pestis perniciosissima« tudi glede osebe obtoženi predmet. To pa je značajno svojstvo Mahničovo in po tem se je ločil od Zorna, Lampeta in Škrabca (Cv. VII). Razumljiv je Mahnič sicer tudi v tej potezi. Doživel je bil v dobi svojega najsvetejšega idealizma — Döllingerja ...

Kakor je »sovražnik nedoslednih pojmov« Mahnič nastopil proti Stritarju, ki je široko v sebi uverjen zatrjeval in ponavljal svoj idealizem, tako je udaril tudi kot grajec »realizma«, ki so ž njim branili in uveljavljali Tavčarja in Aškerca v Lj. Zv. (R. K. II 362) dr. Celestin, Kersnik i. dr. Glede Tavčarja je napisal Mahnič podobno stilizirano razpravo, kakor glede Stritarja (Naši realisti pa realizem, R. K. II 257 sl.) in tudi tu kot dokazilno snov priobčil dokumente iz Tavčarjevih del (R. K. II 369 sl.).⁸⁰ Mimogrede je bil Mahnič že v Do-

dobno še v R. K. VII 130. »Velikonočni« je očital M., da »podreja verske resnice narodnostni ideji« ibd. 88 in »da se čeznaravna misel podrejuje naravnim s tem, da se verske skrivnosti rabijo v prisposodbljanje narodnostne in drugih nižjih idej« (Na sv. večer, Znamenje) R. K. VII 129.

⁷⁸ R. K. III 297. »Mi si za zdaj Greg. besede dobro zapomnimo... Njemu samemu pa bi svetovali boljše, da bi raji molčal, kakor tako pisal; drugače tudi mi ne bomo molčali in ako bo moral katero trdo slišati, vedi, da si je zakrivil sam. Mi ne poznamo nobenih ozirov, ko gre za čistost nazorov.«

⁷⁹ »Najmanj dostojna in umestna se nam pa zdi pesem »Prijateljem« s kitico (Zahrula name je nevihta s Krasa sl.), ki tako očitno obrača v nas svojo ost. Pa mi ne zamerimo ta pot pesniku samemu, mariveč izdajatelju, kateri je pač preočitno pokazal namen svoje zbirke. Petdesetletnica pesnikova bi imela le služiti političnemu strankarstvu na Goriškem.« (R. K. VII 130.)

⁸⁰ »Kakor smo govoré o idealizmu ocenjali spise prvega slovstvenega idealista na Slovenskem — Stritarja, tako se bomo predrznili teoretski raz-

d a t k u I (1884) ocenil Tavčarjev nazor v tedaj aktualni povesti »Mrtva srca« (Lj. Z. 1884) in označil pisatelja novel »Valovi življenja«, »In vendar« i. p. za »najljutišega nasprotnika in smešivca onih resnic verskih in нравnih, katere so narodu slovenskemu najsvetejše«. Potem, ko je Mahnič v uvodnih poglavjih svojega članka o realizmu ugotovil, kaj je realizem,⁸¹ pravi, da ne more odobriti v umetnosti realizma brez idealizma, ker je nazor golega naravnega realizma v umetnosti popolnoma kriv in je dejansko ta realizem »negacija vsega realnega v najvišjem pomenu«, torej tudi negacija lepega — pravi nihilizem, bistveno isto v umetnosti, kar je Schopenhauerjev pesimizem v filozofiji.⁸² Tavčar je v tem pomenu Mahniču realist v »Mrtvih srcih«, »Cirilu« in »Grogovem Matijčetu«. Tu oznanja Tavčar schopenhauerjanstvo nauka o »neukrotljivi sili spolne ljubezni (prim. Mahniča z ozirom na ta nauk Schop. še R. K. III 14 sl.) in drugih strasti«. Tavčar je fatalist, taji Boga in božjo previdnost, pesimizem je »metafizično ozadje« njegovega modrovanja. Tavčar oznanjuje komunizem, piše blasfemično, zasmehuje krščanstvo (Ivan Slavelj), karikira katoliško duhovščino in samostanstvo (Soror Pia. R. K. III 44). Za Mohorjevo družbo seveda piše v krščanskem smislu.

Dr. Celestin, ki je branil realista Tavčarja, jo je skupil pri Mahniču (Realizem in naturalizem, R. K. III 112 sl.),⁸³ češ, da je poleg urednika »Slov. Sveta« eden največjih slovenskih konfuzionistov v logiki in govoru, ki si upa njemu (Mahniču) očitati, da je »pomešal pojme«. Mahnič je vzdržal in iz že nave-

pravi o realizmu dodati oceno pisatelja, kateri je po našem mnenju glavni zastopnik novejšega realizma — dr. Iv. Tavčarja... Obenem se bomo pa tudi spet ozirali na slov. real. v vez. besedi — pesnika Aškerca.« R. K. II 258.

⁸¹ »naziranje, po katerem se ima človek, karkoli misli ali včinja, ozirati in opirati na to, kar realno biva«. R. K. II 259.

⁸² Mahnič vé, da so T. nazori o početku sveta in človeka »nekako sorodni znani teoriji Darwinove descendencije« (375). Vzporedujoč pa Tavčarja s Turgenjevim ali celo Zolajem pa nima literarnozgodovinskih jasnih pojmov o individualnosti poedinih realističnih osebnosti. Nas dandanes taka vzporeditev naravnost osupne, ki vemo, da je Tavčar vse drugo kakor Turgenjev ali celo eksperimentalni Zolajev roman.

⁸³ Šlo je za ločitev izrazov realizem — naturalizem. Celestin je rabil pravilno oznako za Tavčarja »romantičen«. Zajemljivo je, da je deloma tudi Celestin motril slovstvo v vzgojnem smislu, ko je označil »prostodušno-idealistično« leposlovje za nevzgojno in dal prednost »praktičnemu realizmu«. Lj. Z. 1883. 455, 457.

denih knjig podprl svojo sodbo o Tavčarju in pravilni pojmovnosti svojega nazora.⁸⁴

Tavčarjeve »4000« je Mahnič odklonil kot satiro in jo označil precej točno za pamflet,⁸⁵ »najpodlejši, ki ga ima do sedaj slovensko slovstvo, pamflet na katoliške resnice, duhovnike itd. Vanj »je izlilo slovensko liberalstvo vse, kar misli in čuti o katoliški veri«. Značilno v tem Mahničevem spisu⁸⁶ je, da se mu je vzviličil v apologijo katoliške kulture in ideje: na najkrutejšo ironijo je odgovoril kruto slovesno. Poslej je Mahnič imenoma odklonil še Tavčarjevo »Vita vitae meae«. Tavčarjevo ime pa je navajal kot tipično ob Stritarjevem še vsevdilj do zadnjega letnika svojega »Katolika«.

Odločno karajoče je govoril in sodil Mahnič še o drugem glavnem realistu tiste dobe — o A š k e r c u.⁸⁷ Gorazdova pesem je bila kmalu zbudila Mahničovo pozornost. Gorazdova pesem mu je plod tistih realistov, »katerim oblikuje vzore ne toliko vsakdanje življenje z navadnimi prikaznimi, ampak le bolj črna neizprosna osoda in niža strast«. »Vaška balada« mu je zoprna c u n j a. Prav tako »Novi svetnik«.⁸⁸ V pesmi se omenja tudi Slomšek. Baš s Slomškom⁸⁹ je švrknil Mahnič pikro do skrajnosti po anonimnem pesniku — d u h o v n i k u in Š t a j e r c u. Dosledno je Mahnič nadalje zavrnil »Najlepšo pesem« (nevzdržna sila spolne ljubezni!) in pesem »p a t r a U r h a« (Balade in romance 34). Ni bil zadovoljen z »Bolnikom«, grajal je vsebinski naturalizem v »Baladi o jezeru«, »Treh pticah«, »Na sedmini«, »Tat«, nadalje š e s t o kitico pesmi »V Husredbegovi džamiji« (L. i. e. p. 36) in nekaj besedila v »Stari pravdi«

⁸⁴ »Bodi li tudi dr. Tavčar romanticist, a dokler izraža v svojih povestih »neukrotljivo silo spolne ljubezni, fatalizem, bogotajstvo, pesimizem« (vse to zove dr. Celestin — drobtinice!), kar smo mu očitali in od besede do besede dokazali, do tedaj je in ostane naturalist, pesimist. Ideje so vedno ideje, naj jih kdo obleče v povesti resnične, posnete iz življenja, ali v povesti, ki so plod njegove še tako razgrete fantazije.« R. K. III 120.

⁸⁵ Levec je rekel: paskvil.

⁸⁶ R. K. IV 115 sl.

⁸⁷ R. K. I 214 sl., 317 sl., II 231 sl., 362 sl.

⁸⁸ Pozneje je sodil sledeče: ... pot v raj odpira le edino zveličavna kat. vera, ne pa poганstvo. Da bi pa smrt za hudiče (omnes dii gentium daemonia), bodi tudi slovanski hudič Perun, pripeljala h kroni mučenštva, zdi se nam res grozovito — iz ust kat. duhovna. R. K. VI 254.

⁸⁹ O njem je zapisal: »... vsi (mu) z radostjo priznavajo najodličnejše mesto mej pisatelji slovenskimi.« R. K. IV 125.

(Balade 141). Gorazd naj svojih cunj iz Lj. Z. nikakor ne zbira in v lični obliki povite ponuja slovenskemu občinstvu.

Ogorčen je zavrnil Mahnič nato še prvi natis pesmi »List iz kronike Zajčke« in se ob tej priliki razvnel v pravdi z Lj. Z. glede historičnosti in estetične vrednosti te pesmi,⁹⁰ pozivajoč obenem Zvonovce, naj vendar že stopijo na plan z obljubljenostudijo o lepem. V članku »Nekaj o najnovejšem realizmu v slovenskem slovstvu« je pripomnil ocenjujoč, povzemaje že zapisane sodbe iz sebe, »Balade in romance«, ⁹¹ da nima glede »piškavega« Aškerčevega realizma k že rečenemu »dodati malo, odvzeti ničesar, preklicati pa še manj« (str. 232). Obveljala je sodba potresni baladi! Aškerc mu poje lepo, a lepega ne poje (popolnoma v duhu Tomaževem! Prim. Gietmann 35); zato ni pravi umetnik. Aškerčeve pesmi so umazane (R. K. 48).⁹² »Nežni mladini« ne dajati takih zbirk v roke.

V naslednjem je Mahnič le še časnikarsko beležil Aškerčeve napade. Dal pa je svojemu sotrudniku Ciriljevu, bogoslovcu Evgenu Lampetu, prostora za obširno analizo Aškerčevih pesmi (Balade in romance, Lirske in epske poezije.) Ciriljev je med drugim doumel pravilno, da oblikuje Aškerc svoje nazore v nekem propagandnem smislu (R. K. VIII 371 s.). S tem je Aškerc nevede potrdil Mahničevo trditev iz »Dodatkov« in še pozneje, da pesnik objektivira idejo, jo ponazori ob tipičnem predmetu!

Realista Kersnika je Mahnič samo enkrat mimogrede omenil. (Na Kersnikovo oceno R. K. je odgovoril dr. Ušeničnik!) Grajal pa je Mahnič Jurčič-Kersnikove »Rokovnjače«⁹³ in odklonil feljton iz kulturnobojnih dni »Bela ruta bel

⁹⁰ Prim. Künzle 74 glede Aristotelove (Mahničeve) podmene: Die Poesie stellt mehr das Allgemeine, die Geschichte nur das Einzelne dar. — Mahnič sklepa glede »Celske romance« in »Kronike« (vide R. K. II 237, 239): »Lepo je žar resnice. Lepo je odsvit ideje. Brez ideje ni lepote. Vsaka reč je vtoliko lepa, vkolikor se prilega svoji ideji. Tako tudi pojem redovnika.« R. K. II 366.

⁹¹ R. K. II 231 sl.

⁹² Prim. Mahnič bije Stritarja v okusu odpora proti publici (laži), Tavčarja proti kulturnobojnosti (politika), Aškercu kot umazanca (gnusijo, vmazane, cunjé) — odpadlega duhovnika! Saj je vendar duh, ta Mahničeva akribija v občutju osebnostne in estetske zmote!!!

⁹³ Dodatek I. »Vse možoče, vse lahko resnično, vendar pa črno, grozno, usodno.«

denar«. Jurčiču je sicer oskrbel Mahnič močnega monografista v Ignaciju Kralju (R. K. IV 218 sl.) prav po načrtu (R. K. III 2). Glede »Tuğomera« je razpisal celo nagrado za dijaško razpravo in priobčil poslano, kakor je bilo vzrastlo ob Aristotelovi »poetiki« in Freytagovi »tehniki« (R. K. VIII 59 sl. [Pril.]). Med realisti je ocenil Mahnič še Levstika, dasi manj direktno pešnika samega, kakor pa izdajatelja Levca.⁹⁴ Vidno je, da podobno kot Gregorčič in še bolj, Levstik Mahniču prija, da mu je bližji. To pa zato, ker je Mahnič pravilno spoznal, da je bil Levstik človek, ki »ni bil nikdar brez vere« in je celo njegova »duševna slabejša stran« le posledica bridkihkušenj, dočim »od narave ni imel nič pesimističnega«. Levstik M. »oslavlja lepše in ginljiveše kot noben pesnik slovenski najlepšo vseh čednosti (ali je v smislu tomistike?), kateri pravimo po krščanski šegi »sveta« čistost«. Zelo je vesel »Puščavnika« in globoko verne molitve: »Sladka Devica Marija«.... Mahnič hvali zdravi in blagi Levstikov realizem, a mora grajati njegov podli, njegovo surovost, trivialnost in robotost v epigramu (Zbr. sp. II 65, 122, 140, 156). Levca pa bije zaradi izbere kot človeka, kot vzgojevalca mladine in leposlovca. Nato zaključil prav v smislu Lampetovem (Dis. 1892): Levstikovih poezij, kakor jih je podaril g. Levec, mladina slovenska — ne beri! Prav ima, kakor bistveno tudi glede Scheinigovih »Koroških narodnih«. ⁹⁵ Samo umeti je treba Mahniča. Tisti ga niso, ki so pozneje Štreklja napadali.

Naturalizme v snovi in besednosti je grajal Mahnič pri Trdinu (Verske bajke).⁹⁶ Vošnjakove ⁹⁷ »Pobratime« je odločno zavrnil a) radi politikarske snovi, ki ni prikladna leposlovna snov (prim. Gregorčič!), b) radi schopenhauerjanstva, c) radi spiritizma. Očital mu je podobno ko Tavčarju vzgojno-krščansko leposlovje (»Obsojen«) v Mohorjevi družbi.⁹⁸ Mimgrede je zavrnil Mahnič Govekarjeve »lehkokrile nove-

⁹⁴ R. K. V 103 sl.

⁹⁵ R. K. I 416 sl.

⁹⁶ R. K. I 425 »poltenost, prešestvo, vboj, samovmor«.

⁹⁷ R. K. I 416 sl.

⁹⁸ Prim. Prijatelj: »... kot domalega vsi voditelji liberalizma tistih dob, njenemu (Moh. dr.) pobožnjaškemu programu primerno prikrojujoč svoje spise« (Kersnik a 243). Pripomnim, da Moh. dr. ni zaslužila izraza pobožnjaška, zaslužili so ga logično »prikrojujoči« Tavčar, Vošnjak et sequentes!

lice adulternega pariškega značaja« (Priatelj), A. Pirčevu (Giacomo (R. K. I 426, Lj. Zv. 1884, 100 sl.), »Igralca« v Rodoljubu (R. K. III 363), V. Holza (R. K. IV 256), prevod Hartejevih »kalifornskih povesti« za drugimi⁹⁹ in ob drugih (Lampe), Ljubljanski Zvon in Vesno.¹⁰⁰

Razumljivo je, da je moral Mahnič s stališča, s katerega je motril leposlovje in umetnost, večalimanj omenjati tudi inozemce. V tem smislu je apologetično navajal Turgenjeva, čigar hegeljanstvo je koj spoznal (R. K. I 96, III 237 sl.), Tolstoj, Puškina, Chopina i. dr. Kakor Slovence je odklanjal glede nazorov: H. Voša (F. P. 1883), Lessinga, Goetheja (Wahlverwandschaften, Werthers Leiden), Schillerja (v nazorih glede absolutnosti pri umetnosti), Heineja, Carduccija, Vrchlickega, celo Trzebizskega, da ne govorim o Zolaju, Montegazzu, Amicisu, Mazziniju ali Machiavelliju in G. Brunu, ki je bil tiste čase postal prečudno senzacionalno aktualen.

Kot zadnje polemično kritično delo je imenovati Mahničev odgovor na Vesnansko razpravo (Bernik) o lepem. Dolgo dovolj je čakal na tako stvarno repliko. Ko jo je dočakal, jo je moral iz sebe in svojega nazora popolnoma zavriniti kot izraz Brunovega panteizma.¹⁰¹

Njegovo spoznanje ob tej Bernikovi, iz Zimmermanna, Vogta, Weisseja in Lotzeja vzrastli, hudo akademično zavestni študiji, je bilo odločno staro. In vendar se zdi, da zveni iz besed, ki jih govori, gotova žalost, podobna resignaciji moža, ki vidi sadove v cvetju in je videl rasti iz Stritarjevega idealizma Tavčarjev realizem in od tu prvi zavedni artizem naturalističnega načela: umetnost je neodvisna. Tako je govoril in sodil: »Estetiški formalizem, bodi še tako blesteče njegovo ime, bode na najlažji, navidezno najnedolžnejši način pomagal slovensko mladino in ž njo naše bodoče razumništvo — razkristjaniti.«¹⁰²

Kot pomočnike v presojevanju lepega in lepe umetnosti si je sicer Mahnič vzgojil prav odlične sotrudnike: J. Juriča, Ign. Kralja, I. Grilanca, I. Žmavca, Ev. Lampeta, Plesničarja, A. Pav-

⁹⁹ Slovenec 1876 cit. po Prij. Kersnik a 110.

¹⁰⁰ Robidovo »Za vzorom«. »Pesnika Vesne sta seveda vredna zastopnika tiste, v Slovencih toli priljubljene svetoboli. Pesniškemu delu pa je vreden pendant novelica »Za vzorom« (R. K. IV 127). »Slov. N.« ni milejše sodil.

¹⁰¹ R. K. VIII 361 sl. »Estetiški formalizem«.

¹⁰² R. K. VIII 366.

lico, O. E. Juriniča i. dr. Zlasti zadnjega imenovati je nujno. Po Juriniču je začel živeti Mahnič odločno tudi v hrvatsko slovstvo, ki mu sicer že prej ni bilo neznanu.¹⁰³ Tako se je bil kot eden med prvimi Slovenci s tovarišem Bonaventuro udeležil že kot jugoslovenski književnik davno pred državnostjo naših ozemelj in rodov, dočim je ostal Stritar tuje na Dunaju in Tavčar strankar v Ljubljani...

* * *

Omeniti mi je v okviru Mahničevega razmerja do slovenskega slovstva le še njegovo listkarsko delo. Starejše anekdotnosti značaj ima njegov »Kobencelj«. Močna satira je »Indija Komandija«, ki je deloma naslovljena na Stritarja — Lučislava, sicer pa dostojna besednost satirično parafraziranega evangelija vse doli od Rousseauja (Rusov) preko Kanta-Fichteja (Smerekar) — Schellinga (Šilnika) — Hegela (Ježa), »ki je v svoji pameti celo zvezd iskal in menda tudi našel, a le repatice«.¹⁰⁴ »Indija« priča po obliki in vsebini nekako Stritarjevo šolo in se zavedno naslanja na matico v »Deveti deželi«. Samostojna je snov obširnega listkarskega romana Mahničevega »Zadnji samotar«, ki mu je snovno rasel iz Seb. Brunnerja, L. Taxila¹⁰⁵ i. dr. Če že ne zaradi zajemljive snovi (jožefinske zaletelosti), je roman tudi zato važen, ker je baš prvo književno slovensko delo, ki vsebuje ozadje goriških pokrajin, Furlanije, Gorice in Krasa. Isti miljé veje iz »Dnevnika Stefana Hodulje«, ki je rahlo groteskno koncipirana zbirka tipičnosti našega političnega, kulturnega in socialnega življenja v dobi čitalnic i. p. v mestu in selu, na volilnem shodu in »besedi«, v časniškem uredništvu in šolski sobi. Ob manj tipičnih listkih »Ahasverus, večni jud«, »Iz dežele pritlikavcev«, »Silvestrova noč v Narodni tiskarni«, »Akademija 19. stoletja« i. p. naj hvalno omenim ljubko koserijo, spominov starega cilindra in »Božjega volka«, t. j. tipa vsega sinkretizma. Predvsem pa naj ugotovim, da je imel

¹⁰³ »Je-li hrv. »Matica« je-li »Vienac«... so li drugi domači listi res tako angelsko nedolžni? Vile, hrvaške vile treba vzeti v roke ter brezobzirno kidati gnoj iz domačega hleva.« R. K. IV 317.

¹⁰⁴ R. K. I 544.

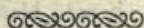
¹⁰⁵ Psevdonim za sleparja, ki je napisal nekaj knjig o prostožidarskih ložah in o svojem spreobrnenu, da bi tako visoke cerkvene kroge preslepil in pridobil njihovo zaupanje in jih nato blamiral, Op. ured.

Mahnič, če že ne sijajno umetniško intuicijo, pa vsaj zdrav pisateljski čut, kje leži problem za moderno družabno tragiko v romanu. Ne da bi kakorkoli utonil v sentimentu kakršnekoli romantike, je ustvaril iz svojega zdravega razuma prav tako obširno povest v dnevniški obliki, kakršna je »Zorin« in ji dal od svojega duha logiko in tendenco in žarkost usmiljenja do vseh tistih naših ljudi, ki jih je mlade ubila tujina in tuja, nekrščanska veda. »V ni čeno življenje« je Mahničev pozitivni odgovor na negativno vzgojnost Stritarjevega »Zorina«.

Oblikovno kot listkar Mahnič ne kaže velike samostojnosti. Jasen razumnik govori kakor v njegovem članku tudi v njegovem leposlovnem spisu. Neprisiljen je kakor sploh časnikar in urednik. (»Soče«, kjer je objavil politični feljton »Krvavo stegno v 13 poglavjih.«) Smisla za arhitektonsko ubranost sloga in ureditve snovi nima, nima tudi časa, da bi na obliko gledal, ker vidi le vsebinske smotre pred seboj. Zato je bilo tudi brezuspešno njegovo podjetje, ko je hotel le bolj s teoretičnim pokom nego praktičnim zgledom obuditi leposlovje v dijaštvu s svojimi razpisi dijaških slovstvenih nalog. Zato pa se nisem ob nobenem odkritju zadnjih deset let bolj začudil, kakor ob tistem, da je med dijaškimi prispevki v »Rimskem Katoliku« eden iz peresa Cankarjevega...

Sklenem. Mahnič je središčna osebnost v zgodovini slovenske kulture in pismenosti. Za Levstikom in Stritarjevo eseistično in eklektično kritiko je uveljavil odločno novo in samostojno stran slovstvene ocene, ki je časovno kot senzacija razburila vse slovensko razumništvo prav v tisti meri kot pred njim Levstik. V tem oziru pomeni Mahnič prav gotovo v akciji in reakciji nazorov javljajočo se novo evolucijsko dobo v zgodovini naše knjige. Njegov nastop je imel tudi v slovenski knjigi svoje posledice, dasi je obče spoznanje premnogo njegovo misel obsodilo za zgolj osebno. Njegovi »Večeri« in njegov »Rimski Katolik« pomenijo za vse čase v zgodovini slovenske knjige kulturni historični imeni. Za Gregorčičem je Mahnič zrastel kot drugi velik in važen ud slovenske pismenosti iz Goriške.¹⁰⁶

¹⁰⁶ Skoroda gori v zadnje letnike R. K. je imel za sotrudnike le Goričane ali na Goriškem živeče somišljenike!

Mahnićeva kritika hrvatske književnosti.

Prof. dr. Ljubomir Maraković — Zagreb.

I. Uvod.

Ne može biti zadaća moje radnje, da statistički nabroji sve hrvatske književnike, o kojima je govorio u »Hrvatskoj Straži« biskup Mahnić. Njegov se rad tako isprepliće u tom pogledu s tuđim, da je često nemoguće razlučiti tačno ono, što je on pisao, od onoga što je uklopio u svoj rad ili što su drugi dodali u njegovu smislu. Da navedem samo jedan primjer. U prvom su godištu »Hrvatske Straže« štampana tri pisma tadanjem predsjedniku »Matice Hrvatske« (dru. Đ. Arnoldu). Prvo i treće pisano je sasna tonom i stilom Mahnićevim, pa su i potpisana oba istim pseudonimom »Čuvar s Adrije«. Drugo nosi potpis »Hrvat Stražar«. Kako je biskup često mijenjao pseudonime, ne bi to ništa smetalo, ali se ipak po izvjesnim stvarnim detaljima, po nekim riječima i formama, te po potpunoj nestašici Mahnićevih slovenizama opaža, da je taj sastavak dobrim dijelom tuđi. Dobrim dijelom, kažem oprezno, jer se ni sam tadanji urednik, o. Alfirević, ne sjeća, dali je rukopis bio Mahnićev ili tuđi i u koliko je kome pripadao.

Mnoge su naveli članci o hrvatskoj književnosti, koji su izlazili u »Rimskom Katoliku« g. 1895. i 1896., na misao, da ih je pisao sam Mahnić. Međutim, ma da su oni pisani sasna u duhu i prema intencijama njegovim, oni se i koncepcijom bitno razlikuju od Mahnićevih radova te vrste, donoseći i opću literarnu karakteristiku pisaca, kojima se bave, i osim toga se pozitivno zna, da ih je pisao E. Jurinić, a ne sam Mahnić. Mahnić se, istina, osvrtao donekle i na hrvatske prilike, naročito svojim izvještajem o ferijalnom putovanju g. 1891., kada je bio i u Đakovu kod Strosmajera; ali sve to držim da je tek u daljoj idejnoj vezi s biskupovom djelatnošću u »Hrvatskoj Straži«. Tu on po prvi put stupa pred samu hrvatsku publiku, govori u ime hrvatskog naroda i hrvatske inteligencije, a govori i svojim autoritetom kao biskup. Ne da bi svoju čast nastojao iskoristiti

kao pisac — piše većinom pod pseudonimom — nego jer se osjeća njom postavljen na jedan vrhunac, s kojega ima dalji pogled i s kojega ima dužnost, da vodi narod svoj.

Poradi toga ću se baviti ovdje samo Mahnićevom literarnom kritikom, koja je izlazila u »Hrvatskoj Straži«, i to ne svom. Hrvatska je Straža, kako joj je priznao sam Miletić, »budnim okom pratila hrvatsku lijepu knjigu« (sr. »Hrv. Stražu« I. 417), tako da nema upravo nimalo znamenitijega dela tadanje naše literature, o kojemu ne bi bilo u njoj bar donekle govora; ali sve to ne možemo vrstati u isti red, niti nam je sve to potrebno, da stečemo pravu sliku o značenju biskupova djelovanja na tom polju. Znamenovanje biskupova rada označuju slavni njegovi članci; označuje veličina pisaca, kojima se je naročito bavio i dojam, koji je tom kritikom izazvao. Napokon označuje ga sam karakter biskupova kritičkog rada.

II. Karakter Mahnićeve kritike.

Karakter Mahnićeve kritike nije upravo literaran, a nije, strogo uzevši, ni naročito estetski. Dakako da ne možemo pravo da lučimo estetsku kritiku u užem smislu od idejne, filozofske u užem smislu; estetske se vrednote imaju pokrivati s idejnim i prama tome je jedno s drugim tek organska cjelina, u kojoj sudovi jedni iz drugih recipročno rezultiraju. Ali je ipak bitni uvjet literarne kritike, da govori o ličnosti piščevoj, o formi i o pozitivno estetskim vrednotama njegove poezije. Mahnić se ne ograđuje protiv toga. Ali ne smatra to svojom zadaćom. »Mi prepuštamo drugim, da raspravljaju o umjetničkom obliku, o pjesničkoj vrijednosti Kranjčevića. Mi drage volje priznajemo, da se Kranjčević u tom pogledu ističe između svih živućih hrvatskih pjesnika... Da, Kranjčević je jedan od onih umjetničkih veleuma, koji su podobni udariti temelj novoj školi, te čitavoj jednoj dobi utisnuti biljeg svoga duha. Nama je u prvom redu i jedino do toga, da dopunimo nedostatak, što ga zapažismo u dosadašnjim ocjenama. Mi ćemo, što drugi... nijesu učinili: Kranjčeviću muzu pozvati pred sud kršćanske istine.« (»H. S.« I. 97.)

Je li ova jednostranost opravdana? U gornjoj formulaciji, ona pretpostavlja barem relativno dobre predradnje: estetsko-literarne kritike, koje bi davale bar približno tačnu sliku pjes-

nikovu u tom pogledu. Uistinu, tada se kod nas mnogo pisalo; pisali su i oni, koji su se kasnije tek vrlo rijetko ili nikako bavili kritičkim radom (kao n. pr. Tresić-Pavičić ili F. Rožić). M. Marjanović, Čedomil Jakša, Ante Petravić i još neki drugi kultivirali su sistematski literarnu kritiku, pa im i sam Mahnić u više navrata priznaje, da u tom poslu nisu bili najgori. Mahnić se na pozitivne plodove njihova rada poziva i vješto ih upliće u svoje razlaganje. Ipak se ova nepotpunost tu i tamo neugodno osjeća. Zar može svaki čitalac »Hrvatske Straže« imati u isti mah na raspolaganje sve ono, što je pisano o istom piscu ili pjesniku u »Vijencu«, u »Nadi«, u »Hrvatskoj Misli«, u »Lovoru« i u drugim časopisima onoga vremena, do kojih je danas a i onda bilo uopće teško doći?

U nekim slučajevima, i ako je samo »dopuna«, Mahnićeva kritika ima svoju samostalnu i veliku vrijednost. To je kod onih pisaca i pjesnika, koji imaju više ili manje izrazitu filozofijsku fizionomiju i koji kao mislioci iskaču jasnom siluetom i velikim značenjem svojim. To su naročito Kranjčević i Tresić-Pavičić. Mahnićeva kritika Kranjčevića je kabinetsko djelo, jedna zaokružena cjelina velikoga značenja i silnih efekata. Mahnić apstrahira doduše od pjesničke forme i čisto umjetničkih momenata Kranjčevićeve poezije. Dali tim umanjuje Kranjčevića? Nipošto. Kranjčevića mislioca konfrontira s velikim svjetskim filozofskim sistemima i tim samo uvećava njegovo značenje. Pokazuje doduše, da Kranjčević nije samostalan u svojim filozofskim nazorima, ali dokazuje ujedno, kako je on duboko prozreo i prožeo filozofske sisteme, uz koje pristaje, kako ih je potpuno upio u sebe, te kroz prizmu njegove ličnosti i dikcije dobivaju zaseban sjaj. I ako tim dakako osuđuje pjesnika kao kršćanina, i tonom i načinom prikazivanja odaje Mahnić značenje, koje pripisuje Kranjčeviću kao pjesničkom nosiocu filozofskih ideja. Slično je i kod Tresić-Pavičića, ma da ovaj, osrednji pjesnik, dakako zaslužuje drugu distanciju nego genijalni Kranjčević. Mahnić prolazi uz Tresićevu poeziju sve filozofske sisteme, dokazujući njegov eklekticizam; dakako da mu se uza svu ozbiljnost razlaganja pokadšto potkrade ironijski smiješak nad patetičnom pozom našega Katona Utičkoga. A da Mahnićovo dokazivanje imadne čvrst oslonac, osniva ga on na Tresićevom vlastitom članku o savremenim strujama u Franceskoj.

Medutim, ma da ove kritike imaju značenje samostalnoga djela i sve karakteristike temeljite filozofske ocjene, ipak u većini ostalih slučajeva, osobito gdje se radi o aktualnim pojavama više ili manje efemerne prirode, Mahniću i nije stalo do toga, da dade kritiku u najvišem smislu riječi. Njegovo principijelno stanovište ne ide do najdublje dubine, pa zato ni ocjena nema pravog književnog karaktera. Ona se zadovoljava praktičnim kriterijima. Čitavu kampanju protiv tadanje beznačajnosti u Matici Hrvatskoj ne vodi on neposredno u ime same kršćanske misli kao takve, koja imperativno vrijedi kao filozofija zdravoga razuma za cio svijet, nego se uvijek poziva na naš narod, koji je oduvijek kršćanski, i govori o Matici Hrvatskoj baš zato, jer je ona, sa svojih toliko tisuća pretplatnika, široka narodna institucija. »Jer treba znati, da narod, za kojega Matica piše, po ogromnoj je većini — katolički, a kao takomu je njemu sud sv. Stolica nepovrijediv: filozofiju, što zabacuje sv. Stolica, zabacuje ju i narod hrvatski!« (I. 259.) »No nemojte smetnuti s uma, da se za narod kršćanski drugu osnovu ne može postaviti osim one, koja je postavljena, a to je — Isukrst. Pa i Vi sami ste bez sumnje isto imali na umu, kad ste hrvatske beletriste opominjali, da »se povrate izvoru, koji sve pomladuje — a to je narod«. Da, Vi, Velemožni, dobro znadete, da taj narod, narod hrvatski, jest kršćanski, i da mu je do kršćanske vjere više nego li do krvi, naslada i svega drugog. Vi ste znali, da naši estetičari, povrate li se narodu, drukčije ne mogu pisati nego li — kršćanski te ili barem nikada protukršćanski — a tim je spasen hrvatskoj umjetnosti i idealizam.« (I. 261.) To je naskroz potrebno praktično stanovište, jer kad bi se on a priori postavljao na ekskluzivno stanovište kršćanske istine kao takve, ne bi ga ni slušali protivnici ili bar oni neodlučni elementi, koje biskup inače uvažava htijući svakako da na njih djeluje. Fina pomirljivost na kraju trećega otvorenog pisma predsjedniku Matice Hrvatske (H. S. I. 556) krasan je primjer biskupova nježnog takta u ovom pogledu, ma da su u javnosti često njegovu odlučnost i načelnu nepomirljivost smatrali ličnom oporosti i intransigencijom.

Još je jedno praktično stanovište biskupovo: omladina, njen odgoj, njen spas. »Da, lijepa je knjiga mladeži duševnom hranom u onoj kritičkoj dobi, u kojoj se udara pravac čitavom životu. Za srcem se povodi glava, za glavom volja i život. Stoga

hoćemo li da narod otrujemo i moralno upropastimo, a mi podajmo mladeži otrov krivih nauka u obliku lijepe knjige.« (H. S. I. 412.) Za osude toga smjera dosta je navesti tek nekoliko mjesta, koja bi mogla omladinu moralno ili idejno smutiti, pa je već dovoljno, da se vidi karakter čitavoga djela. Pa ma da su takve ocjene po sebi možda i suviše oskudne, ne može se biskupu prigovoriti, da nije u drugom pravcu radio za zaokruženu idejnu orijentaciju mladih čitalaca: činio je to dajući prikaz glavnih savremenih filozofskih i literarnih smjerova u »Kažiputu po labirintu književnosti« od II. godišta »Hrvatske Straže« dalje.

III. Forma.

Iz karaktera Mahnićeve literarne kritike rezultira i njena forma: principijelnoj kritici najjačih i najslavnijih radova Mahnićevih odgovara oblik naučne rasprave. Tako napose ocjenama Kranjčevića, Tresića-Pavičića, Novaka i dr. Tim kritika podaje on još jači efekat temeljitom pripremom čitalaca u idejnom pogledu: prije ocjene Kranjčevića i Novaka donosi raspravu »Monizam u hrvatskoj književnosti« (I. 87.), prije kritike Tresića-Pavičića piše u »Kažiputu« o platonizmu, neoplatonizmu i neo-neoplatonizmu (H. S. II. 195). Iza kako je na ovaj način pripremio tlo idejnom orijentacijom, može da bude u svojim ocjenama pregledan, zbijen, jasan i — odlučan. Citate iz pjesnika ili pisca konfrontira s izvorima (Kranjčevića n. pr. sa Schopenhauerom) ili s drugim kritičarima, koji su nastojali da povoljnije govore o njemu (Tresića - Pavičića s F. Rožićem). Glede psiholoških ili drugih subjektivnih momenata uzima najblaže sudije ili, ako je moguće, baš načelne svoje protivnike. Tako je veoma vješto kritički prikaz Kranjčevića isprepleo momentima iz Marjanovićeve radnje. Tačno je proučio sve savremene kritike pojedinih pisaca i djela, savjesno pratio rad i govore u »Matici Hrvatskoj« i sve to veoma objektivno ali željeznom logičkom nuždom, konfrontirao jedno s drugim i sa kršćanskim istinama. Logika je njegovo glavno oružje, silogizam i deductio ad absurdum najsjajnija forma njegove oštre misli. Iza svakoga odsjeka sabere u jednom kratkom razmatranju sve markantne momente glavne misli i pokaže njenu vezu s predašnjim i narednim odsjekom.

Ma da je Mahničeva kritika uvijek koncizna i sasmatvarna, ima ona i svojih formalnih jakih momenata. Tako n. pr. kada prikaz Tresić-Pavičićevih pjesama (u II. godištu) prekida upravo na mjestu, gdje je doveo do neočekivanog i za pjesnika uistinu poraznog rezultata, da se Tresić-Pavičićev »idealizam« bitno podudara i upravo pokriva s Radićevim »evolutivnim« realizmom. Sav Tresićev ponos, što se tobože odlikuje svojim idealizmom usred općega krutog materijalizma, oboren je jednim dobro odmjerenim udarcem u prah i pepeo! Tu treba svakako stati i čitaocu dati vremena, da dobro razmisli svu dalekosežnost toga zaključka. Izgovor, da se je rasprava »više oteгла nego li je bila naša namisao«, tek je vanjska izlika za prekidanje radnje.

U drugom dijelu opet je jedan jak efekat. Kritik kao da za jedan čas popušta. Govori o »kršćanskim« elementima i o »kršćanstvu« Tresića-Pavičića, iako pod navodnim znakovima. Premda već ovdje demaskira to kršćanstvo, poražuje on tim jače sve branitelje Tresića-Pavičića tim, što neposredno uz ovaj odsjek postavlja poglavlje o apotezi Marka Aurelija, dakle o čistoj čovječnosti bez traга božanstva. Udarac, uperen ne samo protiv porušene ideologije pjesnikove, nego i protiv svih onih, koji su nastojali da ga nekako obrane ističući povoljnije strane njegove filozofije.

Osim kritičke rasprave mogli bismo razlikovati još dvije glavne forme Mahničevog kritičkoj rada na polju književnosti: polemiku i persiflažu. Pod polemikom bih razumio kontroverze povodom aktuelnih momenata iz javnog života, kaošto su već više puta spomenuta Otvorena pisma predsjedniku Matice Hrvatske (god. I). Ona su pisana lakšim tonom, ali u ozbiljnoj formi, direktno se obraćajući pojedinim ličnostima kao u pismu ili u razgovoru. Ponajviše tangiraju funkcionare Matice Hrvatske ili drugih naših javnih institucija, ili opet svećenike, koji su paradirali u kolu nekatoličkom (Nolite tolere jugum cum infidelibus!). Mahnić je u njima energičan, radikaln, katkad ponešto i personalan, ali nikada indiskretan i netaktičan. Mnogi su baš poradi »takta« često napadali »Hrvatsku Stražu«, ali ipak se njemu samome u literarnoj kritici nikad ne bi mogla dokazati lična netaktičnost.

Pod persiflažom mislim kritičke radove sa satiričkom, humorističkom pointom; ne da bi baš uvijek sadržavali direktnu

ironiju. Mnogo puta sastoje oni od samih citata, poredanih jedan uz drugi; ali baš taj poredaj stvara neodoljivu komiku idejne zbrke u tadanjim našim časopisima i književnim proizvodima, a pogotovo je komika neizbježiva još ondje, gdje je onakovo konfrontiranje markirano zgodnim naslovom ili po kojom umjesnom ironijskom primjedbom. Tako je napose vrlo uspjela »Oporka Vijenčeva« (II. 120) i posmrtni »Portret Kranjčevićev« (VII. 127 ssl.), korolarij protivničkih sudova o Kranjčeviću kao krvava ironija prama onoj dubokoj ozbiljnosti i moralnoj zabrinutosti, kojom je gotovo patetično nekada govorio o Kranjčeviću sam Mahnić. A napokon spada ovamo i velika većina materijala iz rubrike »Fiat lux«, ma da su to na oko gotovo sami pusti ekscerpti.

IV. Sadržina.

Iz dosadanjega prikazivanja vidi se, da sam se najviše pozivao na prvo i drugo godište »Hrvatske Straže«, kao da su u njima najvredniji radovi o literaturi. Pa tako i jest. Već po samoj statistici članaka očito je, da ih je tu mnogo više te vrste iz pera Mahnićeva, nego u kasnijimi tečajevima. U petom, šestom i sedmom tek je po jedna veća radnja. Zašto je to tako?

Držim da ima tome više razloga, od kojih ću nekoje ponajglavnije, navesti. Ponajprije, »Hrvatska Straža« nije bila samo literarni list, šta više, ona je upravo imala zadaću, da oči hrvatske inteligencije, upravljene u to vrijeme i suviše na književnost i umjetničke borbe, svrati i na druga područja kulturnog i općeg javnog rada, gdje su se u skoroj budućnosti spremale sudbonosne promjene. Zato je intenzitet interesa oko literature u prvom godištu najjači: na ovom je području postignuto prvim udarcem nekoliko snažnih senzacija, koje su pažnju sve naše javnosti svratile na pisanje »Hrvatske Straže«, a onda je malo pomalo slijedilo razračunavanje s liberalizmom na svima linijama, tretiranje socijoloških pitanja i političkih potreba, te je literatura sasma prirodno pomalo stupala u pozadinu.

Stanje je književnosti naše, osim toga, u to vrijeme bilo prilično kaotično. Vrijeme na prelazu vrednota, gdje uistinu »stari« više nisu mogli da dadu nijedno jače djelo u smislu svoga »programa«, kojim bi mogli da zakrče put »Modernoj« u sporne institucije, a kamoli da mogu snažno voditi jedan idealistični smjer i davati ton književnoj javnosti. Čini

se, da je i sam Mahnić isprva i suviše optimistički računao s ovim elementima, kada već na kraju kritike Kranjčevićevih »Trzaja« u prvom godištu »Hrvatske Straže« traži da se pokrene katolički literarni list. »Mi Hrvati treba da slijedimo primjer katolika braće naše Slovenaca. Treba i u lijepoj knjizi spasti hrvatskoj mladeži kršćanski ideal ljepote, treba prionuti uz njegovanje kršćanske estetike. Ustanoviti bi trebalo jedan beletristički list, ili preurediti koji stari, gdje će se modernim schopenhauerjancima pokazati, da još živi kršćanska misao, iz koje su nikli najuzvišeniji umjetnički umotvori, koji zadivljuju sve vijekove, treba pokazati, da je snaga kršćanske misli neiscrpiva i za lijepu knjigu. Skrajnje je vrijeme, da se započne na čitavoj liniji odvažna reakcija proti razvratnom napretku protukršćanske ideje na polju lijepe književnosti.« (I. 412 sl.) Kako su katolici onda bili slabi na literarnom polju, vidi se najbolje iz T. Dravskoga (Drag. Tomca) brošire »Za preporod beletristike« (Zagreb 1909), u kojoj, govoreći o istoj ideji, kao ovakovi »idealisti« dolaze u obzir i dr. Bazala i dr. Andrić, kasniji urednik »Zabavne biblioteke«.

Već sam jednom rekao, da Mahnićev kritički rad obuhvaća čitavu našu tadanju literaturu, ali kako je većina tih pojava bila efemerne ili svakako relativno prolazne vrijednosti, to sve to iščezava pred kapitalnom znamenitošću osude dvojice najvažnijih tadanjih pjesnika naših: Kranjčevića i Tresića - Pavičića. Ne bi ih smio doduše čovjek obojicu na dušak spomenuti, jer je golema razlika u njihovoj istinskoj veličini, ali tadanja njihova slava je bila gotovo jednaka, i ako to ne, a ono su se barem jednako jako doimali omladine. Kranjčević je zasjekao duboku brazdu u našoj literaturi i mnoštvo manjih pjesnika tadanjih, a među njima i katoličkih kao n. pr. Markušić, bili su pod snažnim dojmom njegovim. I kod novoga naraštaja »Lući«, n. pr. kod Isidora Poljaka, kod Ljube Ivića i kod tolikih drugih, očito se osjeća njegov uzor, dakako u prvom redu formalni; ali kako se forma nikad ne da razdružiti od ideje, to ovi katolici nisu doduše bili monisti i schopenhauerovci, ali su svakako bili pesimisti u stilu Kranjčevićevu. Što je Kranjčević bio svojom genijalnošću za čitavu Hrvatsku, to je značio Tresić-Pavičić svojom popularnošću naročito za Dalmaciju. Kranjčević je dubok, dok je Tresić-Pavičić često pusti frazer, i prama tome omladini prilazniji; Kranjčevića treba shvatiti, Tresića-Pavičića je lako imi-

tirati. Samo ko je imao neposredno mnogo dodira s omladinskom dačkom produkcijom onoga vremena, kao što sam je ja imao kao prvi urednik »Luči«, može da potpuno prosudi, koliko su ova dva pjesnika bila zahvatila maha u ideologiji mlade generacije, i koliko su nekoji kasniji katolički pjesnici morali ulagati truda, da se emancipiraju od njihova dojma.

Prvi su brojevi »Hrvatske Straže« baš poradi toga bili jedna senzacija, jedna uzbuna i jedno opće zaprepaštenje, koje danas i ne mogu sebi predstaviti oni, koji to nisu onda doživjeli. Pa da nije »Hrvatska Straža« na literarnom polju ništa drugo iznijela do onih glasovitih ocjena »Izabраниh pjesama«, »Trzaja«, »Valova misli i čuvstava«, njeno bi značenje bilo kapitalno za prosuđivanje čitave savremene naše književnosti.

Manje je uvjerljiva — a i manje efektna — kritika Novakova romana »Dva svijeta«, koji se inače znamenitošću može takmiti sa gornjim djelima. Dok je kod Kranjčevića Mahnić postigao rekord uvjerljivosti navodeći tačno riječi Schopenhauerove, s kojima se Kranjčevići stihovi od riječi do riječi pokrivaju, dok je kod Tresića-Pavičića zapanjio elastičnošću, kojom razaznava pojedine filozofske sisteme u gustom šumi njegove frazeologije, dotle je nedostatak metodskog postupka znatno oslabio ocjenu Novakova djela (I. 230—245). Ponajprije je nemoguće detaljno govoriti o jednom romanu, a da se ne iznese njegov sadržaj, što Mahnić ovdje nije učinio. Sav psihološki i stvarni detalj vezan je uz okosnicu romana tako, da se ne može bez nje pravo razumjeti. Pojedini se reci iz romana ne mogu citirati kao stihovi iz lirike. Treba razlikovati situacije romana, koje nisu uvijek situacije pisca. I treba voditi računa o uvjerljivosti pojedinih likova. Amadej i Adela nisu jednake figure. I ne može se postepeno ludilo Amadejevo smatrati kao razvijanje umnoga njegovoga mišljenja. Ako je »Dva svijeta« spiritistički roman, nije li on deductio spiritizma ad absurdum? (Ovakav mač dvorezac su više manje svi autobiografski romani, koji svršavaju tragički. Držim, da je baš ovo djelo pisano mnogo više srcem no na sistematskoj filozofijskoj osnovici, pa da se ne može svaka riječ onako dosljedno uzeti kao n. pr. u daleko većoj mjeri u »Titu Dorčiću«, koji je eminentan »roman à thèse«. Tim se više ne mogu prečuditi, kako nije taj toliko zanimljivi roman potaknuo Mahnića na temeljitiju ocjenu, no što je ona od dvije stranice (V. 561 sl.). Očito je sila ostalih momenata već

znatno potisnula u pozadinu literarna pitanja i kod samoga biskupa i kod »Hrv. Straže« i kod njenih čitalaca. A to svađanje literarnog interesa na pravu mjeru upravo je jedna od besmrtnih zasluga Mahnićeve »Hrvatske Straže« na pogled ozbiljnih zadaća i teških momenata, koji su čekali našu inteligenciju i čitav naš narod.

V. Posljedice.

Što je »Hrvatskoj Straži« davalo naročitu snagu prama vani, jest njena kompaktnost u metodi i idejnoj osnovici, potpuna solidarnost svih njenih članaka, anonimnost radova poradi same stvari i, dakako, potpun načelni radikalizam. Kada mi danas na temelju autentičnih potvrda odjelito promatramo tek one članke, koji su zajamčeno iz biskupove ruke, dakako da možemo opaziti po koju sitniju razliku u stilu i jeziku, po koju finiju nijansu u tonu i temperamentu, po koju jaču stranu u bilo kojem stvarnom pravcu. Neki su saradnici jači u historiji, i tim dakako više argumentiraju; neki su praktičnijega duha i zanose na socijalnu stranu; sam biskup je naročito potkovan u modernim filozofskim smjerovima, pa se zato i u literaturi osobito rado prihvaća eminentno filozofijskih djela. Ali sve to mi opažamo tek danas i uz povećalo tačnije detaljne analize; u stvari se to, a pogotovo onda, kad je »Hrvatska Straža« svojom novošću u hrvatskim stranama sve zapanjila, nije ni opažalo, i poradi toga ne možemo upravo ni lučiti efekte pojedinih radova. Sve se je to doimalo kao stvar jednoga duha, kao djelo jedne ruke: i pomislite prema tome, koliku resonanciju n. pr. dobiva svim tim i tako već po sebi jaka ocjena Kranjčevića, osuda Tresića-Pavičića i dr.! Sve to je dio jedne organske cjeline; sve to zadaje jedan snažan udarac trulom mentalitetu »pomirljivog« liberalizma, sve to revolucionira čitavu tadanju hrvatsku javnost!

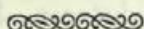
Ne dopušta nažalost u svoj čas vrijeme, da sakupim po revijama i po dnevnoj štampi tadanjega vremena sudove i karakteristične glasove o Mahnićevom nastupu kod katolika i kod protivnika. Sama je »Hrvatska Straža« doduše to na pojedinim mjestima izdašno učinila u svojim kritikama i polemikama, ali bi svakako bilo nužno i zanimljivo, danas, kad više nismo u stavu tadanje borbe, sabrati i ponovno pregledati te »valove misli i čuvstava«. Pa pošto se i tako bavim sakuplja-

njem dokumentarnog materijala za povijest katoličkog pokreta u Hrvatskoj, bit će jednom zgóde, da u tom smjeru dodam ovom razmatranju jedan karakterističan dopunjak.

Ali je dojam »Hrvatske Straže« ne samo u ovom pogledu bio jak. Biskupovi su članci bili zrno, bačeno na plodno tlo. Stil, ton, način i smjer kritike i polemike stvorio je čitavu školu. Pored Mahnićevih vlastitih članaka bili su ne manje znameniti oni o Kumičiću, o Preradoviću itd., koji nisu potekli iz njegova pera, ali su već posve u njegovoj idejnoj i stilskoj kolotečini. A naročito je mnogo nasljednika stekao Mahnić u polemici i persiflaži. Dakako da je ta strana »Hrv. Str.« izazvala farizejsko zgražanje kod tadanjih »ozbiljnih« krugova, ali je ona uza sve to dala besmrtnih stranica sjajnog humora, oštine duha i snage izražaja, da je već to bilo usred općeg idejnog mrtvila hrvatskoj javnosti moćan dokaz unutarnje životvorne snage katolicizma. Stranice »Istoka i zapada«, »Tri dana kod Obzora«, »Pokretaški božić« i toliko drugih ostaju svim tadanjim čitačima u neizbrisivoj uspomeni svojom svježinom, idejnom oštrinom, elastičnošću duha — karakteristikama jednog moćnog, mladog gibanja, kojemu pripada budućnost. »Hrvatsku Stražu« su psovali, ali su je čitali — jagmili su se za njom. Rugali su joj se, ali su je se bojali. A s druge strane su se toliki duhovi dizali, tolika srca klikkala od oduševljenja: čitav jedan životni i radni program ulijevao je nov život u cijelu mladu katoličku generaciju, koja je pod dojmom »Hrvatske Straže« upravo i nastajala.

Na kraju treba još da spomenem i jedan incidenat povodom Mahnićeve književne kritike. Odgojen »Hrvatskom Stražom«, radeći detaljno na polju katoličke književne kritike i jednog idejnog literarnog programa, postavljen kao urednik »Luči« na takvo mjesto, te sam iz autopsije najbolje mogao prosuđivati čega najviše treba najmladoj katoličkoj generaciji koja nastaje, osjetio sam potrebu, da se Mahnićev kritički rad dopuni stvaranjem pozitivnih estetskih smjernica za naš obnovljeni literarni i umjetnički život. Što sam dotadanju književnu kritiku »Hrvatske Straže« kod toga nazvao »negativnom« (Osnovna načela kritičkog rada, književna smotra u »Hrvatskoj Straži«, IX. 50 ssl.), zamjerio mi je osobito g. Manjarić u tadanjoj »Vrhbosni«, kao da tim podcjenjujem njenu vrijednost i kao da je, u neku ruku, smatram inferiornijom. Ja sam svoju klasifikaciju i nazive triju glavnih vrsta kritike uzeo od pri-

znatih kapaciteta Fr. Schlegla (koji je osnovao njemačku književnu kritiku) i R. Kralika (koji vodi upravo radikalni pravac katoličke njemačke književnosti); prama tome nisam ja stvarao te izraze niti sam mogao imati ikakve primisli o zbiljskoj vrijednosti Mahnićeve kritike, svrstavajući je u tu kategoriju. O stvarnim razlikama u mišljenju, koje se o to vežu, povela se tada po našim katoličkim listovima dosta živahna debata, koja je uza sve to, što je njena polazna tačka bila ponešto deplahirana, mislim, bila plodonosna. Po koje važno pitanje u ovom pogledu bilo je tom prilikom nabačeno, potaknuto, razbistreno. A što se tiče mene samoga, to držim, da sam svojom potpunom šutnjom u čitavoj toj polemici dovoljno pokazao, da i suviše poštujem velikog Mahnića, a da bih htio, da se u blizini njegova imena ne vode nedelikatne polemike. Što ja i sa mnom toliki drugi, koji kod nas rade na polju katoličke literature, imamo da zahvalimo našem prvom inicijatoru i nepobjedivom vodi, to ne će moći da prosudi nijedan ovako sitni momenat, pa ma kako se on tumačio. Bio bi slijep, ko ne bi kroz naša srca vidio biskupove zasluge.

Metoda Mahnićevega javnega nastopa.

Univ. prof. dr. Jos. Srebrnič — Ljubljana.

Mahnićevo javno delo lahko motrimo po dveh dobah, ki se sicer ne razlikujeta idejno, pač pa teritorialno. V prvi krajši, le dobrih osem let obsegajoči dobi velja njegov nastop skoraj izključno Slovencem, ostali del njegovega življenja, ki šteje približno 24 let, pa je posvečen Hrvatom. V svojem Rimskem Katoliku se sicer večkrat ozira na brate Hrvate, v zadnjih dveh letnikih ima zanje celo posebno rubriko, ki razpravlja o leposlovnih pisateljih pri njih, vendar ne prihajajo ti odnosi zmerom od njega osebno, tudi ne izkazujejo nikakega direktnega vplivanja na kulturno življenje pri Hrvatih. Bistveno pa se razmere spremene, ko nastopi kot biskup v njih sredi. Opravičeno torej lahko motrimo javno delo pri Mahniću kot zakroženo celoto tudi samo v njegovi slovenski dobi, kajti z od-

hodom med Hrvate je bilo to popolnoma zaključeno. Slovenci ga poznajo od tedaj naprej le kot historično osebnost, ki dalje vpliva le po svojem duhu in po svojem zgledu ter po delu, ki ga je bila ostvarila. Pričujoča razprava je omejena le na slovensko dobo Mahničevega javnega nastopa. Tu je Mahnič teoretik, učitelj načel, mogočen borec za njih razjasnitev. V hrvatski dobi je Mahnič mnogo več; tam je biskup, ki narodu ne samo tolmači resnico, da ostane veren, ampak tudi razkriva praktična pota, da postane dober in svet, ter poleg tega še dejansko dokazuje, kako mu edino ta resnica najlepše služi v časno in večno korist.

Na Slovenskem lahko presojamo metodo Mahničevega nastopa po vsebini, ki jo je ta nastop imel, in po obliki, v katero ga je Mahnič odeval.

I.

»Naš list naj služi razodeti resnici,«¹ s tem je Mahnič določil smer svojemu delu. Razodeti resnici lahko služi kdo na razne načine: da jo širi in ji pridobiva pristašev, da jo praktično poveličuje zasebno ali javno, da znanstveno razglablja njen nauk, da jo brani proti potvarjanju in zmoti itd. Mahnič opetovano poudarja, da hoče razodeto resnico v slovenskem ljudstvu **brani** ti proti tistim, ki jo v javnosti bodisi kot politiki bodisi kot literati potvarjajo, to so zavestni ali nezavestni zastopniki raznih zmot: liberalizma, panteizma, schopenhauerjanstva, macchiavellizma, husitizma, absolutnega nacionalizma, pravoslavja itd., in proti tistim, ki jo v enaki lastnosti odrivajo in zatamnjujejo: to so možje, ki so ali vsaj hočejo biti v svojem privatnem življenju katoličani, a tega v svojem javnem delu dosledno ne izvajajo ter se radi tega dokumentirajo kot predstavitelji katoliškega liberalizma. Zato nastopa Mahnič od vsega početka ne samo proti zmotam in breznačelnosti, ampak tudi proti osebam, ki zmote in breznačelnost med narod zanašajo. Njemu ni toliko na tem, da koga za razodeto resnico pridobi, on hoče predvsem varovati tiste, ki jo izpovedujejo, ter izvesti jasnost v načelih. Zato je njegovo geslo: ločitev!

»Jaz, prijatelj, prisegam na zastavo katoliškega načela na vse strani, brez vsake zveze, brez premirja z liberalci,« tako je zapisal v odprtem pismu l. 1890,² in isto-

¹ RK I (1888) 2, Uvod.

² RK II, 2. zvezek, platnice, 4. stran.

dobno je zaključil svoj članek »Vera in ljubezen« s poglavjem: »Ne preostaja nam tedaj drugega nego ločiti se od liberalcev ter postaviti se na čisto katoliško stališče,« kajti: »Povsem nemogoče je, da bi združeno ljubili narod in mu služili tisti, katerih nazori o Bogu, o človeku, katerih verska načela si nasprotujejo ali se celò izključujejo. Nemogoče, da bi verni katoličani z liberalci sveto služili sveti domovini. Kaj tedaj ostane katoličanom? Ločiti se od liberalcev!«³

Dostikrat se zdi, da proglašá naravnost družabni bojkot nad njimi, n. pr. če čitamo pravila, da se kdo ne navzame liberalnih nazorov: »Ogibaj se občevanja z liberalci kakor kuge! Ne bodi ž njimi zaupen prijatelj; ne občuj ž njimi familiarno; ne hodi jih obiskovat iz gole zabave, iz neke simpatije, tudi ne iz naklonjenosti, ki izvira iz narodnostnega čuvstva; ne hodi v njih hiše, društva, čitalnice.«⁴

Vendar se v tem smislu ne sme njegovih besed tolmačiti. Izrecno namreč naglašá: »Ako pravimo, da se je treba ločiti od liberalcev, ne učimo s tem, da jih moramo sovražiti...« »Liberalce same bomo vedno znali spoštovati in ljubiti kot ljudi, kot brate po krvi in jeziku.«⁵ To sicer večkrat ponavlja. Komentira samega sebe pa tako-le: »Stroge, neizprosne, brezobzirne nas najdete v nečem drugem — v zagovarjanju načel, katere smo spoznali za prave. Pustite nam načelo — vse drugo imejte Vi. Vsa naša strogost in zlobnost in krutost je torej le teoretična, načelnostna.«⁶ Isto poudarja zopet na drug način: »Kar se pa tiče osebnosti, mi se z osebami nikdar ne pečamo, nego vkolikor je potrebno, da primoremo resnici do zmaže. Naj nam pa kdo dokaže, da smo kje osebo napadli zaradi osebe?!«⁷ »Mi, dasi tako nestrpni, ko gre za princip, za načelo, mi poznamo ljubezen v dejanju bolje nego liberalci.«⁸

Samo enkrat govori o možnosti kompromisa z liberalci.⁹ In še tedaj bolj mimogrede. Redno zastopa povsod le tezo o

³ RK II (1890) 149.

⁴ RK V (1893) 252; prim. tudi str. 254 s. pravtam, ali pa I (1889) 459 s.

⁵ RK II (1890) 150.

⁶ RK VI (1894) 400 s.

⁷ RK IV (1892), 1. zvezek, platnice, 3. stran.

⁸ RK III (1891) 367, v članku »Aut-Aut«, kjer o ti misli na široko razpravlja.

⁹ V članku »Z liberalci nikake zveze — k večjemu kompromis«, RK I (1889) 458 ss.

ločitvi, ker drugače katoliška misel trpi in ne more priti nikjer do veljave: »Kakor teoretično kaj spoznamo ali verujemo, tako se vedno ravna tudi naše delovanje.«¹⁰ Zato zahteva reorganizacijo vsega društvenega življenja v smeri odločno katoliškega načela.¹¹

Isto zahtevo stavi za politiko: »Ločilni proces se vrši v politiki ob verski misli. Razlog te razdvojebe se nahaja v tem, da je vsako dejanje in tedaj vsaka politiška smer ali Bogu prijazna ali njemu nasprotna, dobra ali slaba.«¹²

In prav isto zahteva tudi od literarnega, posebno pesniškega proizvajanja. »Prvo, na kar moramo gledati pri pesnikih in pisateljih, je misel, načelo, ne oblika, ker duh ne živi o besedi, o frazi, ampak o resnici. Pesnike, romanopisce, umetnike moramo pozivati pred sodni stol krščanskih idej, obstanejo tu — potem šele ocenjajmo, hvalimo njih obliko; ako pa ne obstanejo, obsodimo jih brez milosti — lažnivci so, krivi preroki; del njih nikar ne hvalimo, nikar ne priporočajmo! Nam ne imponuje oblika, ampak resnica, ki se izraža v pravih načelih.«¹³ Njegov sklep je: »Bilo bi želeti, da bi se, kar nas je zavednih katoličanov, od liberalcev popolnoma ločili: v slovstvenem delovanju, v politiskem, v časopisju: v vsem, v vsem!«¹⁴ Tako pa je bil pri tem prepričan, da vrši na Slovenskem ta razvoj s svojim listom *on*, da je zapisal besede,

¹⁰ RK VII (1895) 453.

¹¹ N. pr. RK I (1889) 563—578, v članku »Slovenski katoliški shod«, kjer ima poglavja: Društveno življenje. Slovenska društva, kakoršna so. Čitalnice. Naša društva, kakoršna bi morala biti.

¹² RK VIII (1896) 5. Tu gre gotovo predaleč, kajti prav lahko si moramo misliti katoliške stranke v isti državi, ki se politično ločijo v monarhiste ali republikance, centraliste ali avtonomiste, v gospodarskem oziru v zastopnike socializacije ali njene nasprotnike itd. V poedincih je seveda vsako dejanje dobro ali slabo. Po poedincih postanejo tudi politične smeri, ki so same na sebi versko indiferentne, cerkvi, oziroma morali nasprotno ali prijazne, n. pr. če so centralisti istodobno tudi zastopniki kapitalizma in kulturnobožnih smotrov. Toda to niso, ker so centralisti, temveč iz drugih razlogov; kajti če bi jim kazalo, bi se isti poedinci takoj prelevili v avtonomiste, da bi mogli zastopati kapitalizem in tirati kulturni boj.

¹³ RK VII (1895) 93. Njega ne briga dosti umetniško stvarjanje kot tako: problem, ki si ga stvarjajoča umetniška fantazija izbere in način ter oblika, kako umetnik svoj problem realizira, da ga more potem estetski čut s sebi svojskim ugodjem zajeti in uživati. On torej noče biti estetik, umetnostni kritik, ampak tudi tukaj le borec proti zmotam.

¹⁴ RK I (1889) 464.

ki človeka kar osupnejo: »Seveda se ne premisli — in tega ne premislijo niti tisti, katere zadeva v prvi vrsti, da, vsaj na Goriškem, sovraštvo proti dr. Mahničevemu »Katoliku« je identično s sovraštvom proti katoliški cerkvi!«¹⁵

S tem Mahničevo delo na tem polju ni še zaključeno. Neumorno je pritiskal na slovensko javnost, naj bi se sklical shod v Ljubljano, ki bi kot reprezentant vsega slovenskega ljudstva načelno ločitev izvedel do skrajno možne meje. V imenu katoliške ideje naj bi se vršil; pod njenim praporjem naj bi zbral vse, kar ji odgovarja: časopisje, organizacije, javne osebnosti. »Poglavitna naloga slovenskega kat. shoda je, da Slovencem slovesno proglasi katoliško načelo kot vodilno za javno življenje.«¹⁶ Ta shod se je dne 30. in 31. avgusta 1892 v Ljubljani vršil. Ni šlo sicer vse popolnoma po Mahničevih intencijah, ker so se dejanske razmere izkazale močnejše kot zahteve teorije.¹⁷ Toda vsekako je shod, ta plod Mahničeve iniciative in čudovito

¹⁵ RK IV (1892) 248.

¹⁶ RK (1892) 197. V polemiki proti »Slovincu«, ki je pisal, da je razdor na Slovenskem samo navidezen, ki ga povzrokujejo nekateri »prenapeteži« (Mahnič tukaj ugotavlja, da se »Slovenec« s to besedo vanj zaganja), vzklika ves vznevoljen z ozirom na predstoječi katoliški shod: »Potem tudi več ne vemo, čemu bi hodili na katoliški shod, branit katoliško načelo?!...« »Nel« nadaljuje, »Mi pa mislimo, katoliškega shoda prva, glavna, najsvetejša naloga je javno in slovesno konstatovati načelnostni razd o r med nami in tistimi Slovenci, katere nazivljemo liberalce.« RK IV (1892) 202—203.

¹⁷ Tako n. pr. je bila iniciativa dr. Jos. Pavlice iz Gorice, da se v posebni resoluciji im en o m a navedejo časopisi načelno katoliške barve, dasi že sprejeta, zopet reazumirana in odobrena poročevalčeva resolucija, ki tega ni vsebovala. Prof. dr. Mlakar iz Maribora je namreč ugovarjal, »da se imenoma naštevajo listi, ker s tem preprečimo nasprotnikom zblížanje in poderemo most, na katerem bi se mogli sniti. Enoglasno lahko sprejmemo v srcu ta predlog (dr. Jos. Pavlice), a v resoluciji ne. Ne poostrimo še bolj razpora in ne prerežimo niti, ki nas utegne še zvezati.« Prim. Poročilo o I. slov. kat. shodu v Ljubljani, str. 124 s. — Glede organizacij pa se je sprejela resolucija, ki imenoma našteva katoliška politična društva. Debata je bila huda posebno radi goriških društev, glede katerih sta se merila dr. Ant. Mahnič in dr. Ant. Gregorčič, toda sprejel se je pristavek »itd.«, češ: »Ne smemo biti preostri, ker marsikje je morebiti volja dobra.« Slučaj je hotel, da se je na predlog samega dr. Ant. Mahniča tudi »Katol.-politična čitalnica« v Čepovanu imenoma v resolucijo sprejela, ki je nekaj tednov potem L. Svetca o priliki njegove slavnosti brzojavno pozdravila. »Errare humanum«, je klical tedaj dr. Mahnič. »Na katoliškem shodu smo čepovansko kat. čitalnico pohvalili

vztrajne energije, ogromnega pomena za razvoj katoliške misli ter kulturnih smeri na Slovenskem sploh. Ko se Mahnič dve leti pozneje v polemiki s Koreničem pri »Kat. listu« v Zagrebu ozira na uspehe svojega dela pri Slovencih, ugotavlja: »Dosegli smo vsaj toliko, da so se nam pojmi zjasnili in da smo se od naših »poštenih« liberalcev v politiki, v slovstvu, v umetnosti — ločili,«¹⁸ ugotavlja torej, da je načelna ločitev v slovenski javnosti gotovo dejstvo.

Rekel sem zgoraj, da je šlo pri Mahniču — kolikor imamo njegovo slovensko dobo pred očmi — skoraj izključno za načelno ločitev v javnosti. S stalnim klicem po ločitvi ni imel namena, tako se vsaj zdi, nasprotnike pridobivati za katoliško idejo. To je tako važna točka, da jo moramo glede njene notranje vrednosti natanje proučiti.

Znano je, da hoče vsak človek za ideje, katerim se žrtvuje, pridobiti pristašev tudi iz nasprotniških vrst. Nihče noče biti tukaj pasiven, svojim idejam hoče zmago pridobiti ne samo v okviru naraščaja iz lastnih vrst, ampak nasprotnike same hoče prepričati, da so s svojimi nazori na napačnih potih. To je pravzaprav najidealnejša zadeva vsakega voditelja, vsakega učitelja, ki s svojimi tezami stopa pred narod. Vsak dela tako, bodisi v velikem, bodisi v malem, da se le zaveda resničnosti, veličine in svetosti svojih idej. In Mahnič se je vsega tega silno zavedal, kajti večkrat izjavlja, da je vedno pripravljen za svoje ideje trpeti in umreti.¹⁹ Navzlic temu njegov smoter ni pridobivanje! Tu se odpira zelo zanimiva stran njegovega javnega nastopa. Razumeti jo moremo toliko, kolikor je liberalizem, oziroma občevanje z liberalci pojmoval kot kugo, ki se je najlažje ubranimo, če bežimo proč od nje, ali kolikor je pojmoval svoj nastop kot boj, kjer »tiste, ki se trudijo naša načela dejanstveno vprotebiti, podpiramo, in vse, kateri se temu protivijo, zavračamo, jih ponižamo in kar mogoče vni-

in priporočili; a zdaj moramo bridko skusiti, kako resnično je, kar smo pisali štajerskemu narodnjaku: Imamo katoliška društva, ki niso 'katoliška'. Imamo tudi katoliške čitalnice, ki niso 'katoliške'.« Prim. Poročilo o. c. str. 141 in 144 ter RK 1892 (IV) 5. zvezek, platnice, 4. stran.

¹⁸ RK VI (1894) 116.

¹⁹ N. pr. »Za idejo sem pripravljen to uro popustiti vse in jutri gladu umreti, ako ji morem s tem bolj vslužiti.« R. K. II (1890), 2. zvezek, platnice, 3. stran.

čim o« (R. K. III, 357). Poleg tega je bil Mahnič tako zelo intelektualist, da ni niti razglabljal o problemu, kako naj se ločitev praktično tako izvaja, da idejnih nasprotnikov ne samo ne potiska v stran, kakor je to on vedno hotel, ampak jih naravnost vabi in pridobiva.

* * *

Prav nobenega dvoma ni o tem, da je treba povsod jasnosti v načelih, pa naj gre za katoliška načela ali za načela kateregakoli verskega ali filozofskega sistema. Slepomišenje in breznačelnost mora vsak zaničevati. Tu smo si vsi z Mahničem edini; kot katoličani še posebej edini v prepričanju, da verski zavesti in verskemu življenju nič bolj ne škoduje kakor popuščanje v načelih in breznačelnost.

To je imela tudi cerkev od vsega početka pred očmi, vendar je ona navzlic vsi oddeljenosti ubirala vedno tisto metodo ločitve, ki je hkratu razodevala vso moč in vso veličino resnice ter neodoljivo vabila idejne nasprotnike v njeno sredo. Ta metoda je bila sveto, čednostno, vzgledno življenje zasebnikov ter razne oblike mogočne socialne ljubezni. Le ta metoda more biti naš ideal, ki jemlje navzlic vsi idejni ločitvi nasprotniku orožje iz rok in ga vabi k resnici.

Ta metoda je, ki jo uporabljajo misijonarji vseh časov. Poleg samoposebi umevnega teoretičnega pouka je njih zasebno življenje in njihova socialna ljubezen, ki uvaja jasno ločitev med poganstvom in drugimi verstvi na eni strani ter katoliško religijo na drugi. Nema je ta ločitev, a tako glasna, da jo mora vsak opaziti, in hkratu tako mikavna, da vleče cele množice v okrilje resnice. Te metode se je posebno dobro zavedal mož, ki jo je bil v krščanstvu sam spoznal ter jo hotel po apostaziji od njega uporabiti za svoje namene: Julian odpadnik (361—363). »Ker je spoznal,« tako poroča Sozomenos v svoji zgodovini o njem, »da črpa krščanstvo svojo silo iz življenja in npravnosti svojih privržencev, zato je pričel i sam ustanavljati zavetišča za tujce, ubožnice itd.,« nakar doslovno navaja pismo, ki ga je cesar poslal poganskemu arhiereju Arsakiju v Galaciji, kjer se med drugim tudi čita: »Mi niti ne upoštevamo, kaj je tisto brezboštvo²⁰ razširilo, to je:

²⁰ Tako imenuje Julijan krščanstvo s staro pogansko psovko.

gostoljubnost nasproti tujcem in skrb, ki jo imajo s pokopavanjem mrličev in svetost, s katero navidezno žive.²¹ Vse to mora po mojih mislih vsakdo tudi pri nas vršiti.« Potem odreja, da duhovniki (poganski) v Galaciji ne smejo hoditi v gledišča in v krčme, da se ne smejo baviti s kako nepošteno in nečastno obrtjo, da morajo ustanavljati zavetišča in sirotišča itd. »Kajti sramotno je, da še pri židih ne vidimo nobenega berača, dočim skrbé ti brezbožni Galilejci ne samo za svoje, ampak tudi za naše siromake, prav kakor da bi se zdelo, da nimamo mi zanje nobenega srca!«²² Bolj točno Odpadnik ni mogel označiti pomena idejne ločitve med krščanstvom in poganstvom ter židovstvom, kakor ga je tukaj na podlagi metode svetega življenja. To metodo so kristjani tudi v stoletjih pred Julijanom vedno uvaževali, ne kake druge; ž njo so stvarjali delitev med evangelijem Kristusa in materializmom poganstva; ž njo tudi neveri in zmoti s sijajnim uspehom pristaše odjemali in sebi pridobivali. »Tudi v vaših vrstah je mnogo učiteljev,« kliče leta 197 Tertullian poganski inteligenci, »ki navdušujejo k potrpežljivosti v bolečinah in smrti, tako Cicero, Seneca, Diogenes, Pyrrhon, Callinicus. Toda kje najdejo njih besede toliko pristašev, kolikor jih najdejo kristjani brez besed, ko učé s svojim zgledom? Že tista njih stanovitnost, ki jo vi imenujete zakrknjenost, deluje kot učiteljica. Kdo jo vendar opazuje, ne da bi se čutil primoranega preiskovati, kaj je pravzaprav na stvari sami? Kdo jo je preiskoval, ne da bi jo sprejel? In kdo jo je sprejel, ne da bi tudi hrepenel za njo trpeti?«²³ In ko je kakih 45 let prej Justinus pisal svojo večjo apologijo ter jo naslovil na cesarja Antonina Piya in njegove sinove in rimsko javnost sploh, je kot karakteristiko naslikal najprej razloček, ki je v kristjanih nastal v njihovem zasebnem življenju z dnevom spreobrnjenja: »Prej smo si iskali zabave v nečistosti, sedaj je življenje naše čisto; prej smo cenili denar in bogastvo nad vse, sedaj se na korist

²¹ Julijan podtika kristjanom, da se le hlinijo, toda dejstvo njih svetega življenja priznava: „ἡ πεπλάσμηνη σεμνότης κατὰ τὸν βίον.“

²² Sozomenos, Hist. Eccl. V 26 v Migne, P. G. 67, 1261 ss.

²³ »Quis enim non contemplatione ejus concutitur ad requirendum, quid intus in re sit? Quis non, ubi requisivit, accedit, ubi accessit, pati exoptat?« Prim. Flor. patr., ed. G. Rauschen, fasc. VI. Tertull. Apologeticum, c. 50, str. 141 s.

skupnosti svoji lastnini odpovedujemo in si jo z vsakim siromakom delimo; prej smo se drug drugega sovražili in preganjali in neenakopravne zaničevali in se jim izogibali, sedaj smo si, ko je Kristus prišel v nas, tovariši, ki molimo tudi za sovražnike...«²⁴

Istemu cesarju je že okoli leta 140 Aristides iz Aten poslal posebno apologijo. Prekrasno uveljavlja ločitev poganstva in krščanstva, ko piše Antoninu glede kristjanov: »Ne prešestujete, ne nečistujete, ne pričajo po krivem, ne poželijo tujega blaga, spoštujejo očeta in mater, ljubijo bližnjega, sodijo pravično, ne delajo drugim, kar nočejo, da bi drugi njim delali. Če umrje kak siromak med njimi, skrbé za njegov pogreb takoj, ko to zvedo. Če pa slišijo, da so katerega zaprli ali da katerega radi Kristusa preganjajo, tedaj ga vsi v njegovi stiski podpirajo in ga skušajo, če le mogoče, osvoboditi. Če se pa kak ubožec v njih sredi nahaja in mu nimajo kaj dati, ker so sami siromašni, tedaj se dva ali tri dni postijo, da si za reveža prihranijo, kolikor potrebuje.«²⁵ To je bila tista idejna ločitev, ob kateri je poganski svet zadivljen vzklikal: »Glejte, kako se ljubijo med seboj, da so celo pripravljene umreti drug za drugega!«²⁶

Gojili so pa kristjani ločitev po ti metodi zavestno. Bilo jim je celo zabranjeno svoja načela nalašč javno poudarjati, da bi morda na tak način umrli mučeniške smrti. »Mi ne hvalimo tistih, ki se nalašč s svojim krščanstvom izkazujejo, kajti tega evangelij ne priporoča.«²⁷ Tako so se pred preganjalci umikali celo prvaki med svetniki in mučeniki, n. pr. sv. Polikarp, sv. Ciprijan, sv. Atanazij itd. Če so z a j e t i stali pred sodniki, so seveda storili svojo dolžnost. Kar se je pa od kristjanov brezpogojno za privatno in javno življenje zahtevalo, je bila idejna ločitev od nekrščanske okolice po svetem življenju. Navodila so bili dobili od Kristusa samega: »Vsako dobro drevo rodi dober sad, malopridno drevo pa rodi malopriden sad... Iz njihovega sadu jih boste torej spoznali.«²⁸ Gotovo,

²⁴ Flor patr., ed. Rauschen, II. S. Justini Apol. I, c. 14, str. 25 s.

²⁵ Prim. Migne, P. G. 96, Barlaam et Joasaph, col. 1121 s. ter O. Bardenhewer, Geschichte der altkirchlichen Literatur I, 1902, str. 179.

²⁶ Tertullian, Apologeticum o. c., cap. 39, str. 111.

²⁷ Prim. Martyrium S. Polycarpi, c. IV, Rauschen, Flor. patr. I, str. 43. — Mesto v evangeliju, na katero se poročevalec sklicuje, je pri Mateju 10. 23 in se glasi: »Ako vas preganjajo v tem mestu, bežite v drugo.«

²⁸ Mt 7, 17. 20.

vera, t. j. jasno katoliško načelo je potrebno brezpogojno kot temelj in izhodišče, toda ločitev od nekristjanov in nasprotnikov krščanstva se dejstvij, ne toliko v poudarjanju načel, temveč po delih, po svetem življenju, ki že kot tako brez besednega poudarjanja vsi javnosti očituje načelo. To ugotavlja sv. Luka tudi gledé Kristusa, ki je delal in učil.²⁹ Kristus sam pa je naznanil, da se bo definitivna ločitev pri poslednji sodbi izvršila tudi le na podlagi del, ki jih je kateri izvršil: »Kar ste storili komu teh mojih najmanjših bratov, ste meni storili... Česar niste storili komu teh mojih najmanjših, tudi meni niste storili.«³⁰ Zato neprestano zahtevajo apostoli v svojih pismih ločitev po delih. Hieronim pripoveduje o sv. Janezu, da ni koncem svojega življenja nič drugega učil kakor: »Otročiči, ljubite se med seboj.«³¹

»Dajte jim (nekristjanom) priliko, da se po vaših delih učijo,« priporoča leta 105 sv. Ignacij kristjanom v Smirni. »Bodite blagi ž njimi, ko se hudujejo, skromni, ko se bahajo; molite zanje, ko vas kolnejo itd.«³²

Tako zopet tudi Tertullian. Leta 197 opisuje poganom čednosti kristjanov ter zaključuje: »Kdor hoče spoznati, kaj so kristjani, mora nujno te znake upoštevati.«³³ Zelo značilno poudarja Minucius Felix isto okolnost nasproti poganom že kakih 10 let pred njim: »Mi ne govorimo mnogo, ampak živimo.«³⁴

Zgleda, ki priporočajo metodo ločitve po delih in svetosti življenja, srečujemo povsod.³⁵ Dostikrat ugotavljajo krščanski izobraženci iz prvih stoletij, ki so v svojih poznejših letih prišli do resnice, da jih je h krščanstvu privabila le svetost življenja, ki so jo pri kristjanih opazovali. Prav tako je na pogane vplival

²⁹ Dejanje apost. I, 1; Lk 24, 19.

³⁰ Mt 25, 31—46.

³¹ S. Hier. Comm. in Gal. 6, 10.

³² Patres apostolici, ed. Fr. X. Funk, vol. I. Tübingen 1901, str. 220 ss; S. Ign. ep. ad Eph. X.

³³ Tert. Ad Nationes I, 4.

³⁴ Min. Felix, Octavius c. 38.

³⁵ Prim. n. pr. še Patres apostolici, o. c. str. 198 ss. II. Clem. XIII. — Migne P. G. 11, 957: Origines „Κατὰ Κέλσου“, lib. III, 29. — Rauschen, Flor. patr. o. c. II, 99 s.: Just. Ap. II, 12. — Najstarejši izvensvetopisemski spis Didaché iz druge polovice I. stoletja ne podaja v prvih poglavjih nič drugega kakor navodila v luči te metode itd.

nastop in obnašanje mučencev.³⁶ Zato je tudi Tertullian mogel konstatirati: »Čim bolj nas morite, tem več nas je: Kri kristjanov je seme za nove.«³⁷

Metoda idejne ločitve po delih in svetosti življenja je torej vsestranska in najpopolnejša: javna je, dasi tiha; pristaše načela družji in jih hkratu deli od nasprotnikov; kar pa je najlepše, pristaše načela vodi po čednostnih potih, ki vabijo nasprotnike k sebi.

* * *

Bilo bi res nemogoče, da bi idejno ločitev po ti metodi I. slovenski katoliški shod prezrl. Ni je prezrl! Za katoliško življenje je sprejel resolucijo, ki se glasi: »Prvi slov. katoliški shod izjavlja, da mu je pred vsem namen poživiti versko življenje...« in čisto konkretno našteva in določa pota in sredstva, ki vse to omogočujejo.³⁸ Mahnič pa je videl, kakor je bilo že ugotovljeno, glavno nalogo tega shoda v javni idejni ločitvi od liberalcev. Resolucije liberalcev niti ne omenjajo. Prav pozitivno se ozirajo le na podrobnosti verskega katoliškega življenja. Ta razloček med resolucijami in Mahničem je zelo zanimiv, ker jasno označuje metodo dela za idejno ločitev na obeh straneh. Tudi v »R. K.« se čujejo sempatja glasovi, ki se izrekajo za metodo resolucij katoliškega shoda. Prihajajo od Ign. Kralja, a predvsem od dr. Jos. Pavlice. Zadnji je že v svojem govoru na kat. shodu zelo odkrito to izrazil: »Skrbimo samo, da se b e (poudaril govornik) posvetimo, da ljudstvo posvetimo, da bo krščansko živelo. Vse drugo bo dodano. To bo sad zadosten kat. shoda.«³⁹ Kako čudovito lepo je zopet leto po kat. shodu isti Pavlica zapisal apologijo te metode: »Vračajo se duhovniki in redovniki k starim pravilom, k pozabljenim vzorom krščanskega življenja. O naj nam bi poslal Gospod zopet Benediktov, Bernardov, Dominikov, Frančiškov...! Slovenci, molimo vsak dan, da nam naklonijo nebesa vsaj enega moža svetnika! Lepoznancev, politikov, pevcev, pisateljev, učiteljev, društev, časopisov že imamo, ali od nikoder

³⁶ Prim. n. pr. *Martyrium SS. Apollonii et soc.*, Ruinart, *Acta martyrum*, Ratisbonae 1859, str. 512.

³⁷ »Plures efficitur, quotiens metimur a vobis: semen est sanguis christianorum.« Tert. *Apol. o. c. cap. 50.*

³⁸ Poročilo o. c. str. 116—119.

³⁹ *Pravtam*, 249.

še ni svetnika, ki bi molil za nas, nimamo svetnika, ki bi nas navduševal in posvečeval.«⁴⁰ Drugače Mahnič; on meni: »Ko iščemo resnice ali sodimo, kaj je prav, kaj napačno, ne smemo gledati na učenost, tudi ne na čednosti in svetost ljudi. Akoravno zmote večinoma izvirajo iz sprigenega srca, vendar svetost sama ob sebi nikogar še ne obvaruje zmote.«⁴¹ In vendar je bil za vse čase postavljen aksiom: Iz njih sadu jih boste spoznali! In vendar je tudi Mahnič vedel, kako nasprotniki uporabljajo za svoje koristi metodo idejne ločitve po delih vsakdanjega praktičnega življenja: »Ne liberalnim frazam je pripisati prevrat svetovnih razmer, ampak tihemu in pridnemu, uspešnemu, praktičnemu delovanju liberalnih pristašev.«⁴² On pa zaupa v silo logike, češ: »Mora (poudaril Mahnič) biti v naši moči, tudi 'razsvitljeno' brezversko inteligenco ugnati ter upogniti jo Kristusovemu evangeliju.«⁴³ Tu spoznavamo Mahniča intelektualista, ki se seveda popolnoma zaveda, da spreobrnitev brez milosti ni mogoča, vendar logiki preveč pripisuje, saj še Kristus, ki je deloval z najboljšo metodo in jo celò s čudeži krepil, ni mogel judovske inteligence zase pridobiti. Je svoboda človeške volje, da se na milost niti ne oziram, ki ima tukaj usodnejšo vlogo, kakor logika sama, daš je i ona potrebna! Sam božji poznavatelj človeka govori: »Od znotraj iz človeškega srca izvirajo hudobne misli... bogokletstva, napuh, nespamet« (Mk. 20—23).

Čisto v smislu Mahničeve intelektualistične smeri opazamo dalje, da on v svojem listu kar nič ne razpravlja o tolikih praktičnih problemih, ki so se na katoliškem shodu v resolucijah opredelili. Bili so pa tedaj gotovo najbolj aktualni. Niti smotra

⁴⁰ RK V (1893) 143. Prim. dr. Jos. Pavlica tudi RK IV (1892) 81 in RK V (1893) 399 ss.

⁴¹ RK I (1889) 385 s. Gotovo se lahko motijo tudi svetniki, toda le v štadiju diskusije, ko ni še rešen kak verski problem. Da bi pa zmoto učili proti resnici, ki je že jasno znana in opredeljena, to je izključeno. Zato tudi zgledi, ki jih Mahnič za svojo tezo navaja, nič ne dokazujejo, ozir. dokazujejo celo nasprotno, kajti, kjer je prava svetost, tam je tudi »sentire cum Ecclesia«, ki je ljudem celo v slučaju, da je zmota zastopala, v spodbudo, ne v škodo; Günther n. pr. je obsodbo svojih del po sv. stolici tako sprejel, da mu je za to papež Pij IX. naravnost priznanje izrekel. In Günther ni noben svetnik.

⁴² RK III (1891) 357.

⁴³ RK VII (1895) 455.

ne navaja, kakor si ga je katoliški shod za katoliško življenje zamislil. Šele štiri leta pozneje ga citira, toda — dr. Al. Ušeničnik.⁴⁴ Sploh se tudi zdi, da Mahnič ni bil preveč zadovoljen z načinom, ki ga je po shodu izvoljeni odbor izbral za udejevanje resolucij. Odkrito toži o tem.⁴⁵ Način ni odgovarjal njegovi metodi. S trpko resignacijo tudi konstatira, potem ko je osem let neprestano in naravnost silovito deloval za idejno javno ločitev na Slovenskem: »In mi, mi katoličani kat. shoda?! Brez organizacije smo, brez programa, brez zveze, mi smo — brez glave. Vsak vleče na svojo stran, vsak dela po svojem programu...«⁴⁶ V z a d n j e m zvezku svojega lista pa, ki ga je pred odhodom na Krk razposlal po Slovenskem, kliče poln skrbi radi socialnih demokratov: »Hitimo za socialnimi demokrati: po mestih, po trgih, po deželi zasledujemo jih...«⁴⁷ Že čuti, že priznava, da njegova metoda ne zadošča...

⁴⁴ RK VIII (1896) 79.

⁴⁵ Prim. RK VII (1895) 429 s., VIII (1896) 181 ss., 296; prim. tudi Poročilo o. c. str. 281.

⁴⁶ RK VIII (1896) 182.

⁴⁷ RK VIII (1896) 423. Prim. tudi pravtam 292, 294: »Potrebno nam je, da se poprimemo odločnega vstrajnega dela. Besedam mora vselej, neposredno slediti dejanje. Na kaj bi se moralo predvsem obračati naše javno delovanje? Ne na politiko, ampak na socialno reformo!« — S tem spoznanjem je Mahnič svoje delo med Slovenci končal. Z istim spoznanjem ga je pričel pri Hrvatih na otokih Kvarnera. On je tukaj ne samo učitelj idejne ločitve, on idejno ločitev združuje s socialnimi reformami, ljudstvo učeč, kako naj vinograde moderno obdeluje, da mu bodo v pomoč, kako naj si ustanavlja razne gospodarske zadrüge, da se osamosvoji, kako je prav krščanstvo tista sila, ki hoče siromaku pomagati. S tem širšim programom ga imajo Hrvati od vsega početka pred seboj. Njih posebna naloga je, da ga tukaj proučujejo in njegov razvoj zasledujejo. Toda Mahnič je od te stopnje med Hrvati stopil na še višjo, ko je spoznal, da pričenjaj idejna javna ločitev pri srcu, v volji, ki ima prej ali slej kot nujno posledico tudi ločitev v politiki, v umetnosti, v vsem javnem delovanju. Če je Mahnič na Slovenskem pobijal katoliški liberalizem, ki trdi, da je veren in pobožen, v javnosti pa dejansko ni, metoda njegovega nastopa v slovenski dobi vendar ni bila taka, da preprečuje politični katolicizem, ki sicer po stranki, ki se je bila razvila, izpričuje v javnosti katoliško načelo, v svojem zasebnem življenju pa tega načela ne pozna. Le metoda javne idejne ločitve po delih, po svetem življenju izključuje i prvi i drugi izrodek. S to metodo je Mahnič svoje življenje pri Hrvatih završeval, ko je hotel, naj se dijaštvo organizira pred Marijinim oltarjem, ko je v svojem testamentu dijaštvo in mladino sploh rotill, naj predvsem sveto in čisto živi in se apostolsko udejejuje. V resnici, Hrvati so od Mahniča mnogo več dobili kakor Slovenci.

Škoda, da je bil dr. Jos. Pavlica bolehen in da je tako zgodaj umrl! On, Mahnič in dr. Krek bi se drug drugega izpopolnjevali. Tudi dr. Krek je neodvisno od Mahniča vršil metodo idejne ločitve. Vršil jo je popolnejše kakor Mahnič, kajti ona je bila prežeta raznih organiziranih oblik socialne ljubezni do trpečega ljudstva, do delavca, do delavke, do kmeta. Po svojih delih izkazuje, kako lepa je katoliška ideja, in vabi nasprotnika k njej. Še dalje je hotel Pavlica, ko je od Boga prosil za narod svetnike, ki bi nas navduševali in posvečevali...

II.

Oblika, v katero je Mahnič odeval svoje razprave, svoje kritike ter polemiko sploh, je bila ostra. Ni štedil s krepkimi odbijajočimi izrazi in stavki. Bilo bi odveč, navajati zglede, ker jih lahko vsak v vsakem letniku »R. K.« dobi. Ta slog je nam dandanes tuj. Iz znanstvenih časopisov in revij je popolnoma izginil. Srečujemo ga le še v gotovem delu političnega časopisja.

Mahniča samega so mnogokrat opozarjali, naj obliko svojega nastopa spremeni. Sam se tega na več mestih spominja.⁴⁸ Tudi goriški kn.-nadškof dr. Al. Zorn mu je v ti točki izražal svoje pomisleke: »Kar ni prevzv. vladiki vselej dopalo, je bila pri nas tu pa tam kaka ostra beseda, ali kar se reče 'oblika'. V tem oziru nas je res parkrat opozoril, pa vedno dostavil, to je njegovo osebno mnenje.«⁴⁹ On sicer pravi, da se je na opomine nadškofa oziral in da »smo ravno vsled tega poskusili res milejše pisati, o čemer se vsak lahko prepriča.«⁵⁰ Toda milejšo pisavo je težko izslediti. Metodo je obdržal do konca.

Gotovo je bolj odgovarjala njegovemu temperamentu, ki je žarel odločnosti, iniciativne energije, neustrašenosti in neodjenljivosti. Zato bomo način, kako je on nastopal, razumeli. Tudi je vodil svoje vroče boje z »R. K.« v cvetu svojih moških let, kjer pač nihče ne gleda na sentimentalne ozire. Slednjič je bil on odkrit, intelektualistično obdarjen duh, ki ni nič bolj ljubil kakor idejno jasnost, ki je spoštoval odkrito načelno nasprotstvo in očitno rekel, da so mu neprimerno ljubši radikalni na-

⁴⁸ Prim. n. pr. RK I (1889) 478; II (1890) 321; III (1891) 407, 442, 447 ss.; IV (1892) 46 ss., 55 ss., 387, 1. zv., platnice, str. 3; VI (1894) 112, 114, 392 ss., 2. zv., platnice, str. 2 itd.

⁴⁹ RK III (1891) 442.

⁵⁰ Pravtam.

sprotniki cerkve, ki svoja načela očitno izpovedujejo in delajo po njih, kakor pa hinavska neznačajnost, ki sedaj izpoveduje vernost in pobožnost, sedaj pa isto vernost in pobožnost zasmejuje. In prav to je bil liberalizem njegove dobe, ki ga na nešteti mestih slika, razkriva, pobija. Zoprni mu je bil do dna; intuitivnost njegove logike je videla v njem naravnost pekel, duševno smrt, pravi umski nihilizem, obstoječ iz resnice in laži, evangelij sprave in ljubezni med hudičem in Bogom, kjer imata oba enake pravice in hudič Bogu nasproti še prosto roko.⁵¹ Proti temu zoprnemu sistemu in živlenskemu nazoru, ki je tedaj vladal na Slovenskem, kakor v Avstriji sploh, se je on dvignil z elementarno silo, da ga razbije in napravi idejno jasnost pred narodom. To je dosegel in izvršil preobrat, ki pomenja za naš narod novo kulturno dobo. Ostra oblika je tukaj povsem razumljiva in izgine ob dejstvu, ki ga je ostvaril, v res malenkosten nič. Ko historično zremo na njegovo ogromno delo, se nihče več ob njej ne spotika, dasi bi danes vsakdo opravičeno protestiral, če bi kateri Mahničič v ti točki hotel posnemati.

Poleg psihologičnih momentov vidimo pri Mahničiču še druge razloge, radi katerih se je v najboljši veri posluževal ostre oblike. Spoznal je, da vedno priporočanje in izvajanje prizanesljivosti nasproti idejnim breznačajnejšem katoliško zavest strašno zavira in otemnjuje. Ko referira argument takih pridigarjev: »Mi priporočamo rahlost, milobo v boju proti nasprotnikom vere, da jih pridobimo!« odgovarja z globoko rezkostjo: »Gospoda, koliko ste jih pridobili od leta 1870 do leta 1890, ko ste molčali, jih podpirali, dopisovali v njih časopise, milo zavračali!? Ne boljši, ampak vedno drznejši so postajali!«⁵² Zato je začel on, »ker ni hotel nikdo drug«. ⁵³ Utemeljeval je dalje svojo pisavo z dokazom »a fortiori«, češ: »Toliko časa, dokler bo dovoljeno, vrlim in odločnim slovenskim časnikom s toliko energijo in s toli ostrimi frazami napadati one, ki nam niso v narodnem oziru pravični, toliko časa mora biti tudi nam dovoljeno, da bodemo, če treba magari ravno s tako ostrimi besedami svarili pred onimi, ki katolikom v

⁵¹ Prim. n. pr. njegov članek »Aut-Aut«, RK III (1891) 368 ali pa članek »Krščanska odločnost in krščanska ljubezen«, RK IV (1892) 385 ss.

⁵² RK IV (1892) 387.

⁵³ RK I (1888) 3, Uvod.

v verskem oziru niso pravični.«⁵⁴ Sploh je on znanstveno polemiko po svoje pojmoval. Imenuje jo le »teoretično nestrpnost, ki nikomur niti enega lasu ne skrivi.«⁵⁵ »Moj Bog!« je vzkliknil, ko ga je dr. Romih radi dozdevno žaljive oblike tožil. »Koliko in kako debelih so jih izrekli proti nam! Pa kdo je pač kdaj le od daleč mislil, da bi tožil... Mi pri znanstveni polemiki sploh ne mislimo na kaj takega, dobro vedé, da take in enake psovke veljajo le toliko, kolikor razlogi, s katerimi se pobijajo nasprotniške trditve.«⁵⁶ Sicer pa pravi: »Razlika med nami in nasprotniki je ta, da oni nimajo drugega nego samo gole psovke, ne da bi vedeli za razlog, zakaj nas obsipljejo z onimi lepimi epiteti... Mi pa ničesar nikomur ne izrečemo, kar ni osnovano, česar nismo prej z razlogi vtemeljili.«⁵⁷ Sklepna sodba o njih: »Le še psovati nas znajo.«⁵⁸ Svoj nastop je pojmoval kot boj: »Mi smo v vojski; kaj bi rekli vojaku, kateri noče streljati, češ, bojim se sovražnika žaliti?! Kdor si upa v boj, bodi pripravljen na vse, kar je v boji neizogibno.«⁵⁹ »Katoliško teorijo treba prenesti in upotrebti na dejanske razmere,« tako slika bojni pohod, »treba z mečem katoliškega načela vsekati v življenje, obtesavati in izrezovati iz telesa vse izrodke brezverstva in laži-liberalizma. Seveda bo bolelo, seveda ne bo manjkalo sumničenja, obrekovanja, ljutega divjanja. Toda vojske je treba.«⁶⁰ Boj pa je vodil za katoliško preroditev slovenskega naroda, za novo kulturno dobo v njegovem življenju. Ob tem velikem smotru je bila njemu, samozavestno ponosnemu⁶¹ borcu in voditelju oblika le postranska zadeva. »Saj nikakor ne sega v načela, katera zagovarjamo. Oblika je le obleka, katera ne spremeni v ničemer tistega, ki jo nosi. Oblika je črka, mrtva črka, ki ne oživlja, ne bistvena; misel, načelo je bistvo,

⁵⁴ RK III (1891) 407 s.

⁵⁵ Pravitam, 367.

⁵⁶ Pravitam, 381, 382.

⁵⁷ Pravitam 448 s.; prim. tudi RK IV (1892) 46 s. ter »Litanijske, katere so slovenski liberalci zložili na čast dr. Mahničju in Rimskemu Katoliku«, pravitam 47 ss.

⁵⁸ RK III (1891) 341.

⁵⁹ RK IV (1892) 265.

⁶⁰ RK III (1891) 358.

⁶¹ Prim. RK II (1890) 324, kjer »katoliško zavednost in iz nje izvirajoči ponos pa nevstrašenost« z veliko žarkostjo opisuje in priporoča.

je življenje.«⁶² Tako je mislil, tako govoril in postopal. V ognju bojnega meteža pač ni pazil na to, da aplikacija tega stališča na umetniško stvarjanje ne velja; še manj pa se je menil za ugovor, da njegova oblika odbija.

Zunanji povod, da se je za ta način v svojem nastopu tako iskreno zavzel, je gotovo dalo delo španskega pisatelja F. Sardá y Salvany: »El liberalismo es pecado«, ki je izšlo v nemški prestavi leta 1889, baš t e d a j torej, ko je imel že prve štiri zvezke I. letnika »R. K.« za seboj in se je boj med njim in liberalizmom na celi črti započel. Sam pravi, da je bila knjiga zanj naravnost odrešilna, posebno radi tega, ker jo je Rim potrdil.⁶³ V opravičilo načina svojemu nastopu navaja cele strani iz nje.⁶⁴ Tu dobimo tudi stavke: »Najboljše in najizdatnejše je zajeti strelca samega, da ti ne more več škodovati. Pristojno je torej, ponižati in ozloglasiti njegovo knjigo, časopis, govor in v mnogih slučajih tudi osebo samo... Dovoljeno je torej v m n o g i h slučajih javno osvečati nepoštenost in podlost škodljivega neprijatelja, smešiti njegovo nprav, sramotiti njegovo ime in priimek. Dà, in posluževati se smemo k temu i proze i stihov, i resnobe i šale, karikature i vseh umetelnosti in sredstev. Paziti pa moramo, da ne upotrebimo nikdar laži v obrambo resnici.«

To stališče je Mahničju tako dopadlo, da je kar izpovedal: »Govóri tujec za nas in našo pisavo, govóri o ljubezni v polemiki z liberalci, ter povédi sam, kako sme pisati katoličan, kako zagovarjati resnico!«⁶⁵ Toda zdi se, da Mahnič Sardá-jevega stališča vendarle ni prav razumel. Kajti Sardá izrecno ugotavlja, da je le dovoljeno in to zopet le v mnogih slučajih, z drugimi besedami, ta način ne more biti pravilo, ampak samo izjema. Mahnič pa si ga je osvojil za pravilo, kot metodo. Da je v izjemnih slučajih opisani način polemike vedno dovoljeno orožje, o tem pač nobeden ne more dvomiti, ker izrecno poudarja pridržek, da »se čez mejo resnice nihče niti za las ne upaj.«⁶⁶ Odločno bi pa mnenje zavrnilo, da se lahko v vsakem slučaju, ko imamo s

⁶² RK III (1891) 442.

⁶³ RK I (1889) 478.

⁶⁴ RK I (1889) 478—482; tudi III (1891) 357.

⁶⁵ RK I (1889) 478.

⁶⁶ Pravtam, 482.

kakim nasprotnikom opraviti, tako nastopa. Izjemo bo vsak razumel, nikakor pa ne pravila v obliki gesla: »Proti nasprotnikom boj brez ozirov. brez usmiljenja,«⁶⁷ osobito tedaj, ko hočemo zmoto kot zmoto izpričati in resnico z razlogi utemeljevati. Napačna je trditev: »Ljudstvo se le tedaj dá pridobiti in prepričati, ako govorimo k njegovemu srcu, k njegovi domišljiji; srce in domišljijo pa vname in nagne le gorak, ognjen, strasten govor.«⁶⁸ To je način, ki ljudstvo pridobiva ne samo za resnico, ampak tudi za laž in zmoto. Srce in domišljija ne smeta biti merodajna, ker se sicer vse delo obrača od danes do jutri. Merodajen je razum, ki resnico sprejema in trajno drži z r a z l o g i. Znanstveno dokazovanje sploh ne dopušča druge metode. Resnica je tako lepa in tako silna, da se ji razum ne more odtegniti, ako se ji mirno in brez predsodkov bliža. Kjer pa je zatemnjen po predsodkih, tam tudi naskoki na srce in domišljijo ne bodo nič izdali.

M e t o d a »ognjenega in strastnega govora« je zelo dvoizen meč, kajti naravno je, da ima reakcija nasprotnikov iste lastnosti. Tudi se more sila subjektivno tolmačiti, do kje smeta ognjen in strasten govor segati, je li povsod umesten: na shodih, v časopisju, v društvih ali celo na svetem kraju. Radi velike subjektivnosti na eni, rači nasprotniške reakcije v isti smeri na drugi strani mora prej ali slej m e t o d a »ognjenega in strastnega govora« le slabo učinkovati. Nastanejo prav lahko razni izrastki in izrodki, ki jih vsi iz boja poznamo, ki ga »Sveta vojska« vodi proti njim.⁶⁹

Zgledi, ki jih pisatelj knjige »El liberalismo es pecado« za svoje nazore navaja, očitno dokazujejo, da ga je Mahnič napačno razumel. Sv. Hieronim n. pr. je znal zelo ostro polemizirati, ampak v svojem več kot štiridesetletnem pisateljskem delu je le kakih petkrat tako nastopil; še bolj velja to za sv. Janeza Zlatousta, sv. Bernarda, sv. Tomaža Akvinskega itd. Povsod

⁶⁷ Pravtam, 481.

⁶⁸ Pravtam, 479.

⁶⁹ »Imejte Vi še toli blaže namene, zagotavljajte, kolikor Vam drago, da ne pišete iz sovraštva, ljudstvo Vas ne bo razumelo in odložilo bo Vaš list, meneč: 'Duhovniki so si v laseh, duhovniki se sovražijo in črnijo...' Vi ste dobro mislili, ali pohujšanje je vendar le bilo toliko, da se človek že ni upal pred ljudstvo,« tako iz pisma dr. Jos. Pavlice Mahniču v RK IV (1892) 57.

pri njih je tak nastop le izjema. Tudi vidimo v teh zgledih svete, že harmonično umerjene osebe, ki so znale preceniti, da je tak nastop v danih slučajih ne samo opravičen, ampak potreben. Vse to svedoči, da moramo metodo »ognjenega in strastnega govora«, četudi se popolnoma drži v mejah resnice, odklanjati, odklanjati posebno na polju filozofske, verske in znanstvene polemike sploh.

Mahnič je mnogo polemiziral javno tudi z duhovniki. Da ni hotel delati izjeme, je že zgodaj dosti jasno povedal: »Odbijali bomo vsa keršne napade na katoliška načela, naj prihajajo od koder koli, naj se javljajo kakorkoli: po časnikih, po govorih ali drugače v javnem življenju.«⁷⁰ Dà, vrsta duhovnikov, proti katerim je imenoma nastopil, je skoraj večja kakor število mož iz svetne inteligence. Pri tem pesnika S. Gregorčič in A. Aškerc ne prideta niti v poštev. Polemiziral je z njimi na Goriškem, v Trstu, Istri, Mariboru, Ljubljani, celò na Hrvatskem. Ni ga od tega odvrnila niti ugotovitev dr. Jos. Pavlice, da »Naše ljudstvo ni zmožno razumeti, kako-li more duhovnik duhovniku očitati, da hodi z liberalci, da goji nekrščansko politiko, da piše brezverske knjige itd.,« dalje niti ugotovitev, da »To narodovo preproščino izkoriščajo zase brezvestni licemerci, ki tudi sami po časopisih vpijejo, da ne vedo, kako-li morejo biti duhovniki različnega mnenja.«⁷¹ Tudi sam je to spoznal, ko je jeseni leta 1895 zagovarjal odredbo tedanjega ljubljanskega knezoškofa Misija, da duhovnik ne kandidiraj proti katoliškemu laiku, češ: »Pohujšanje bi bilo veliko, ker ljudstvo navadno ne razume, da zna tudi v črni duhovski suknji tičati liberallec«⁷² vendar je navzlic temu še naslednje leto javno nastopil proti kanoniku K. Klunu v Ljubljani z očitkom, da je imel prepričanje, ki ni njegovo itd.⁷³ Tudi to bomo pri Mahniču popolnoma razumeli. Kaj pa je njega brigalo, če je kje tako zumetničeno pohujšanje nastajalo, njega, ki je imel le *salus rei publicae, bonum commune* pred očmi? Kaj pa briga vojskovodja, če posamezen vojak pade, ko hoče vreči sovražnika nazaj? Tu ravno gledamo iskrenost njegovega nastopa in čistost ter nesebičnost njegovih namenov.

⁷⁰ RK III (1891) 1; podčrtane besede je poudaril sam.

⁷¹ Prim. članek dr. Jos. Pavlice »Res Goritienses«, RK IV (1892) 57; tudi opombo 69 zgoraj.

⁷² RK VII (1895) 529.

⁷³ RK VIII (1896) 181 ss., 296.

Gotovo pa je: »die schärfere Tonart«, ki jo je tedaj na Tirolskem pod vodstvom bogoslov. profesorja dr. Schöpferja i sam občudoval,⁷⁴ ni za vsakega. Vemo, da tudi Tirolcem ni bila v preveliko korist, ker zanaša nebrzdanost v časopisje in ljudstvo. Vemo končno, da so druge metode, po katerih naj se difference izravnavajo, mnoge uspešnejše, posebno ko gre za globoka načelna vprašanja, morda celò versko politične ali versko filozofske narave, pri eni ter isti stranki, v okviru istega katoliškega ljudstva, ali še posebe v korporaciji svečenstva.

Sotrudniki »R. K.« se Mahničeve metode v kritiki in polemiki niso posluževali. Kritika novejšega hrvatskega slovstva v VII. in VIII. letniku »R. K.« iz peresa P. Ez. Jurinića čisto drugače zveni, kakor pa Mahničeva slovenskih pisateljev. Ko piše Ign. Kralj, kako naj občujemo z vzhodnimi kristjani, krasno razpravlja, da jim je treba resnico povedati, jasno sicer in celo, toda *stvarno, mirno*. »Tako se katoličanijo tudi pagani, in z velikim uspehom. Polemičen slog bi lahko vzbudil znova komaj potrto, a ne strto samoljubje, trdovratnost in strast — in zjedinjenje bi se izjalovilo. Resnica se mora z ljubeznijo sprejeti: *Facientes veritatem in caritate!*... Gorečnost (zelus) je lepa čednost, ali voditi jo mora previdnost, sicer glede razkolnikov več slabega stori kakor dobrega. Pri razkolnikih se z anatemi ne opravi ničesar. Vodilna zvezda pri zjedinjenju mora biti evangeljska resnica, ljubezen do blaginje vesoljne cerkve, ljubezen do zveličanja duš...⁷⁵ Kakor da bi hotel tukaj svoje nazore glede polemike posebno v verskih in filozofskih vprašanjih Mahniču obrazložiti.⁷⁶

Ampak njegov učitelj je svoje še nadalje obdržal in način svojega nastopa je v njih duhu uveljavljal celo proti italijanskim generalom ob koncu svojega življenja. »Vedite, z nami ne

⁷⁴ RK VII (1895) 494.

⁷⁵ RK VII (1895) 83 s.

⁷⁶ Mahnič ga tedaj ni še upošteval. Naslednje leto je v »R. K.« priobčil »Kratke opazke k odgovoru vesoljnega patriarha« na zadevno okrožnico Leona XIII. Napisal jih je po Brandi-jevi razpravi v »Civiltà cattolica« 1896, katero je K. Krumbacher ocenil z besedami: »Auf diese Weise dürfte dem Plane der kirchlichen Einigung wenig gedient sein.« Byz. Zeitschrift V (1896) 369. — Nasproti pravoslavnim je Mahnič pozneje v hrvatski dobi ves drugačen.

opravite nič! T a k i s m o (poudaril on), i n t a k i o s t a n e m o.«⁷⁷ je zapisal že l. 1891. »Ideje se ne vojskujejo same, ampak ljudje se vojskujejo za ideje; in ideje zmagavajo ali propadajo po ljudih...« Zatorej: »V polemiki je ravnotako nemogoče, izogibati se oseb, kakor v pravi vojski. Meriti treba v pisatelja, v osebo, v njegovo delo, v njegove besede, v njegovo logiko.«⁷⁸ To je bilo njegovo naziranje glede načina v polemiki, osobito še radi tega, ker se mu je tisti kult naravnost gabil, s katerim liberalizem nositelje svojih idej mladini predstavlja.⁷⁹

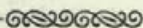
Dr. Anton Mahnič je mož svoje vrste, velika, izredna prikazen v življenju slovenskega naroda. Simon Gregorčič ga je nazval »nevihta s Krasa«. Zbodla je Mahniča ta označba.⁸⁰ In vendar je z njo Gregorčič s prav pesniško intuicijo opredelil nalogo, ki jo je Mahnič s svojim nastopom na Slovenskem vršil in dejansko tudi izvršil. Nenadno je prišel, kakor nevihta, in brezobzirno, kakor nevihta, je posegel v motno in vsak polet dušeče ozračje, dokler ga ni razčistil popolnoma. Prav tako nenadno je odšel. Nevihta ne prizanese nikomur; ljudje beže pred njo in marsikateri kriči v onemoglosti radi njene silne ravne poti. Toda ko mine, se vsak veseli čistega in svežega vzduha krog sebe in solnčnojasnega neba nad seboj, ki odpira pogled v daljave in kristalno razkriva resnico, ki je bila prej z meglo ovita. Z veseljem se škoda popravlja, ki je tu pa tam nastala, in vsak priznava, kako dobro je bilo, da je prišla nevihta. To je bil dr. Anton Mahnič v naši sredi. Veličasten zgled nam je dal delavnosti, svetega življenja, ljubezni do resnice. Lastnosti nevihte same pa nihče ne posnema.

⁷⁷ RK III (1891) 449.

⁷⁸ RK VI (1894) 115.

⁷⁹ Če pa Mahnič trdi, »da namen, ki ga imajo katoliški apologeti in kritiki, ni v prvi vrsti spreobračati liberalce same, ampak občinstvo in posebno mladino svariti pred pogubnimi liberalnimi nauki« [RK VI (1894) 114], tedaj se smemo brez pridržka pridružiti onim, ki tako kritiko in tako apologijo označujejo za pomanjkljivo. Prav radi nasprotnikov mora biti pisana v duhu pravičnosti in tako, da zmagavno izkazuje tudi napram njim moč resnice, ki jo katoličanstvo vsebuje!

⁸⁰ Prim. RK VII (1895) 130.

Dr. Anton Mahnić v svojem življenju.

Iz Mahnićeva života.

Ante Pilepić, tajnik † biskupa Mahnića — Krk.

Mahnićevo shvaćanje biskupske službe.

Po Mahnićevu shvaćanju nije biskup samo zato, da rješava službene akte, da pontificira, obavlja pastirski pohod, dijeli krizmu i posvećuje crkve. To je materijalni posao, što ga više ili manje može da obavi i pomoću drugih. Kad bi mu se spomenulo, da neki biskupi veći dio službenih spisa rješavaju sami, odgovorio bi, da dotičnici ne shvaćaju dobro svoga zvanja i da radeći tako oni kao biskupi — dangube. Biskup u prvom redu mora biti episkopos. On sa visine biskupske stolice mora da sve naokolo ogledava, da li mu je povjereno stado u vjerskom pogledu sigurno ne samo od nutarnjeg domaćeg, nego i od vanjskog neprijatelja. Biskup je kao i vojskovođa. On mora da bude neprestano i tačno informiran o svim neprijateljskim pothvatima i neprijateljskim nakanama, da uzmožne na vrijeme pripremiti i izvesti protuakciju. Biskup ne smije da prati i proučava samo prilike u vlastitoj biskupiji; on mora da se ogleda i po susjednim biskupijama i po cijeloj državi; pače mora da svoj pogled upre i preko državnih granica. Kao što vodene i zračne struje ne poznaju državnih granica, tako ih dandanas ne poznaju ni duševne: vjerske, znanstvene, literarne, političke i socijalne struje. O svim tim strujama mora biskup da bude informiran. Ima i po sebi nedužnih udruženja kao n. pr. športska i gombalačka društva. I na ta valja da biskup pazi, jer neprijatelji vjere hoće dandanas da i takva društva zlorabe u svoje protucrkvene svrhe. Biskup mora da ima pronicavo oko i fini njuh, da može i ispod plašta izvanje svetosti prepoznati prevejanog antiklerikalaca i framazuna.

Tako si Mahnić zamišlja biskupsko zvanje, a prema tomu se i ravna. Novine stvaraju javno mnijenje. On kao biskup hoće da se upozna s hrvatskim javnim mnijenjem, pa redovito čita sve glavnije hrvatske novine iz Banovine, Bosne, Dalmacije i Istre. Inteligencija je odgojiteljica naroda. Hoće dakle Mahnić da se upozna s hrvatskom inteligencijom te nabavlja znamenitija hrvatska znanstvena i filozofska djela, osobito pak proučava hrvatske lijepe knjige i hrvatsku umjetnost. Zanima se za političke stranke i socijalne pokrete u hrvatskim zemljama. Sve to naravski promatra s katoličkoga stanovišta.

Što pak specijalno opaža v krčkoj biskupiji? Vinogradi su od žiloždere uništeni, neracionalno obrađivanje zemljišta i veliko siromaštvo. Ljudi prezaduženi većinom se sele u Ameriku, da rade za mjesne trgovčice, koji gule narod valjda gore nego židovi. Seoske blagajne i obrtno-potrošne zadruge tu su još nepoznate. Talijanaši, podupirani od vlade, odnarođuju hrvatski živalj. Starija hrvatska inteligencija je vjerski indiferentna, dok mlađa već plovi protivvjerskom strujom. Sve to dolazi iz vanjskih gimnazija, jer u krčkoj biskupiji nema srednjih škola. A već se poče i među svećeničkim redovima u Hrvatskoj pojavljivati njemački reformni katolicizam kao i kasnije francusko-talijanski modernizam. Uvidjevši Mahnić sve to zaviče glasno: »Ne mogu bez tiskare«, i stvara »Kuryktu«.

»Kurykta« je bila biskupu Mahniću propovjedaonica, s koje je živom riječju upravljao vjerskim, gospodarskim, socijalnim i kulturnim životom svoje biskupije i čitave katoličke Hrvatske.

Borba za hrvatstvo i narodnu stvar uopće.

Mahnić je od uvijek bio pravi narodnjak. Između Slovenaca i Hrvata nije pravio nikakve razlike. On je jednostavno »kraševski Hrvat«.

Do Mahnićeva se dolaska u biskupskoj kancelariji u Krku s državnim i drugim javnim uredima dopisavalo talijanski. To se Mahniću ne čini uputno. Ogromna većina (preko 85 %) vjernika krčke biskupije jesu Hrvati, koji se bore za svoja narodna prava proti hegemoniji talijanske manjine. Kad bi biskupska kancelarija i nadalje talijančarila, hrvatska bi to većina s pravom mogla shvatiti kao indirektno podupiranje talijanske propagande i omalovažavanje borbe Hrvata (koji su uostalom i najodaniji Crkvi) za njihova sveta narodna prava. Biskup mora da čuti s narodom i zato uvađa hrvatski jezik i u službenom dopisivanju.

I dijecezanski se službeni list isprvice izdavao isključivo u latinskom jeziku, da bude svima pravo, jer ima još talijanskih svećenika, koji ne razumiju hrvatskog književnog jezika, a ne razume ga dobro ni mnogi stariji hrvatski svećenici, koji su svršili talijanske škole. Međutim tih biva sve to manje, pa se malo po malo i službeni list pohrvaćuje. Konačno se latinski jezik reducira na same rimske dekrete.

U okupiranom području krški je ordinarijat jedini, koji s talijanskim oblastima dopisuje isključivo hrvatski. Generalni komisarijat u Trstu sve ordinarijatske dopise šalje svomu prevodiocu, ali uz opasku, da nije dužan donijeti prijevoda prije 6 mjeseci. Tako ordinarijat čeka odgovor na svoje podneske po više mjeseci i na brzojavne upite dobiva odgovor, da stvar zapinje »katkad« zbog toga, što su odnosni dopisi sastavljeni »in lingua non italiana«. Isto tako postupa i gubernatorat. U Zadru je pače još gore, jer sve hrvatske spise bace »ad Kalendas Jugoslavias«. Kad stranke osobno idu pospješiti riješenje u Zadru, kaže im se: »A zašto ne pišete talijanski? Kad bi vi pisali

talijanski, to bih vam odgovorio u 8 dana.« Za to doznaje ordinarijat te spočitava dotičnim oblastima protuzakonitost tog postupanja. I napokon talijanske oblasti bivaju marljivije i brže u rješavanju ordinarijativih dopisa.

Ali se Mahnić u borbi za hrvatski jezik ne pozivlje samo na pozitivni zakon. Kad se pozitivni zakon protivi naravnom ili božjem zakonu, Mahnić se pozivlje na ove zakone i ustaje proti istom državnom zakonu. To se je dogodilo u pučkim školama. Namjesnik Hohenlohe u Trstu trči, držeći broj »Acta Curiae« u ruci, biskupu Naglu i vas prestrašan tuži mu se, da ga je biskup ekskomunicirao. Stvar je odmah dojavljena u Beč. Ministarstvo šalje odmah u Krk jednoga svog izaslanika (neko mladog Slovenca), da se s Mahničem nagodi. »Sve ćemo Vam dati« — poručuje mu ministar — »samo nemojte javno pisati.«

U Cresu i u Lošinju radi se o imenovanju novoga župnika. Patronatsko pravo imaju općine. Ove su u rukama Talijana (premda ogromna većina općinara jesu Hrvati). Talijani predlažu za župnike nesposobne (bez župničkog ispita) talijanske svećenike, koji bi morali (i u crkvi) služiti kao širitelji talijanske liberalne stranke. Biskup odbija protuzakonite predloge i imenuje župnicima ljude sposobne i svoga povjerenja. Talijan ulaže uroke na sve moguće instance, čak i na carevinski sud. Ali bez uspjeha. Borba traje više godina. Talijani se ne žacaju nikakvih sredstava. Zovu u pomoć i slobodne zidare. Mahnić prima iz Genove od lože prijeteće pismo, ali Mahnić nije strašivca. Talijani konačno podlegnu i na zadnjoj instanci, ali ne će da priznaju nove župnike.

»Ne mogu bez tiskare.«

Biskup je Ketteler rekao za sv. Pavla, da bi ovaj, kad bi danas živio, bio novinar. Mahnić kaže, da moderni biskup mora ne samo biti novinar (pisac), nego da mora imati i vlastitu tiskaru. Tiskara je svrsi najzgodnije oružje u današnjoj borbi između dobra i zla. U borbi valja imati vlastito oružje, a ne posuđivati ga od nepouzdanih — neutralaca. U svemu mora da biskup bude slobodan i neodvisan pa i od neutralnih tiskara. Mora imati vlastitu tiskaru, da može kao apostol-pisac boriti se slobodno, brzo i u zgodan čas! I to bez obzira na trošak ili štetu. Koliko puta (kad bi Mahnić imao, da nešto žurno objelodani ili otpošalje) nijesu morali slagari, da slog, što su ga imali pod rukom, prekinu ili (u slučaju nedostatka slova) čak i razlože ili pak, da slog ispod tinte odstrane e da uzmognu novonadošlo zadnje odmah dovršiti! Katkada valja raditi i tajno. Tako je n. pr. Mahnić tajno tiskao memorandum na sv. Stolicu (kad se radilo o ocjepljenju Rijeke od senske biskupije) i za vrijeme rata memorandum za jugoslavensku propagandu. Značajan je slučaj s »Konviktom« u Pazinu. Radilo se o tome, da »Dačko pripomoćno društvo« u Pazinu doprinese za gradnju konvikta. Liberalni članovi društva nijesu bili s tim zadovoljni. Da na skupštini dobiju većinu, počeli su upisivati svu silu novih članova. Za te je njihove spletko Mahnić doznao tek nekoliko

dana prije izbora. Odmah se dade na posao. Dade tiskati pristupna očitovanja i upisne arke za nove članove »z. p. d.«, te punomoći za glasovanje na skupštini.

U jedno je popodne sve to bilo sastavljeno, tiskano i posebnim kuririma razasvano po kvarneskim otocima. Treći dan je u Pazinu upisano već mnogo hiljada novih članova. Svećenici iz Pazina i okolice imadu po više hiljada punomoći svaki. Dolazi dan izbora. Liberalci niti ne sumnjaju o Mahnićevoj tajnoj protuakciji. Dolaze na skupštinu stalni za pobjedu. Glasuju osobno i s punomoćima. Izgleda, da imaju ogromnu većinu. Naši se podsmjehuju, počinju i oni s punomoćima. Diže se župnik Frulić iz Gordogsela te glasuje u ime svoje i prikazuje 4000 punomoći. Naši ne treba više ni da glasuju. Kad je Mahnić dobio iz Pazina brzojavnu vjest o pobjedi: »Evo« — reče — »evo, što znači imati svoju tiskaru.«

Tako on cijeni i shvaća važnost tiskare. Zato hoće da je ima. Toga u Krku još ne uviđaju; pa se čude: čemu Mahniću tiskara, čim će ju nabaviti? i da li će mu se »isplaćivati«. U Krku nema dosta posla za jednu tiskaru, a uostalom su Rijeka i Sušak blizu. Ima tu tiskara dosta, pa može da dade tiskati ondje i druge stvari, kako je već počeo na Sušaku da tiska službeni list »Acta Curiae Veglensis«. Tako zборе ljudi — staroga kova. Za to moderni Mahnić haje i ne haje. Hoće svakako da ima tiskaru. Ali novaca nema. Pa ne smeta ni to. Raspisuje dionice i moli svećenike da mu ih kupe. Novac je ubrzo sakupljen i tiskara je tu. Zove se »Kurykta« (starinski grčki naziv otoka Krka). I sad počinje pravi Mahnićev »biskupski« rad. U »Kurykti« se odsele tiskaju »Acta Curiae« i »Sv. Euharistija« (kasnije »Svećenička Zajednica«), »Luč« za đake, »Hrvatska Straža« za inteligenciju, publikacije »Staroslavenske Akademije« i njezin »Vjesnik«. Tu je tiskano sijaset brošurica (n. pr. »Istro, čuj naš glas«, »Tri dana kod Obozra« i t. d.), molitvenika i knjiga. »Kurykta« je biskupska propovijedaonica, iz koje se izljevaju Mahnićeve nauke, koje će krčku biskupiju preporučiti ne samo na crkvenom, nego i na gospodarskom, socijalnom i kulturnom polju.

Crkveni preporod.

Do Mahnićeva dolaska krčka biskupija nije imala svog službenoga dijecezanskog lista. On pokreće »Acta Curiae Veglensis«. U njima, desna mu ruka dr. Franjo Volarić, izdaje svu silu praktičnih studija, bezbroj pisama na svećenstvo, naredbe i odredbe, bilo posve partikularne, bilo kao primjenjivanje općih crkvenih (kanonskih) propisa. Time prelistavajući »Acta et Decreti I. Synodus Veglensis« pripravlja i prokušava u praksi materijal za prvu krčku sinodu, koju će držati god. 1901. Na toj sinodi daje Mahnić krčkoj biskupiji novi, savremenim prilikama odgovarajući dijecezanski zakonik. Malena je to knjiga, ali ga je puno muke stala. Neki čovjek — staroga mentaliteta, koji nije znao, što znači pripraviti i držati sinodu, veli: »E, pa što je Vaša sinoda prema našoj, što ćemo je mi do godine držati!

Naša je biskupija veća od vaše, imamo mnogo profesora, pa ćemo vidjeti, kolika će biti naša sinoda.« Medutim je Mahnič punih deset godina pripravljao materijal za drugu sinodu, što će je držati godine 1911., dok nije onaj criticus, koji cijeni knjige po težini, a ne po sadržaju, doživio u svojoj biskupiji ni prve sinode. Godine 1921. ima se držati treća dijecezanska sinoda. Dosta je gradiva u tu svrhu Mahnič pripremio za vrijeme rata, a nije ni u talijanskom zatočenju stao prekrštenih ruku. Treću bi sinodu bio držao, da ga političke prilike nijesu priječile, a napokon da ga i bolest, koju je zadobio u talijanskom zatočenju, nije bacila u grob.

Radi se oko toga, da se i odnošaj crkve i države preuredi prema modernim prilikama. Mahnič hoće, da crkva bude živo tijelo, koje se razvija i napreduje, ali tome se protivi vlada. Ova hoće, da od živoga crkvenog tijela učini mumiju. Zato Mahnič i želi slobodnu crkvu te za govora crkvenu autonomiju. Voli crkvu siromašnu ali slobodnu, a ne bogatu ali robinju.

Na čisto crkvenom polju radi neumorno i slobodno. Odavna se u biskupiji nijesu obdržavala sveta poslanstva. Zove razne redovnike te ih šalje po biskupiji, da drže misije. Svake desete godine (a do potrebe i prije) šalje ponovno misijonare. Uvađa po svim župama »Apostolat molitve« i »Društvo djevojaka za naknadnu sv. Pričest«. Oživljuje bratovštinu presv. Sakramenta i za pomaganje duša u čistilištu te im daje nova zajednička pravila. Pomoću »Društva vječnog klanjanja i za pomaganje siromašnih crkvi« opskrbljuje siromašne crkve misnim rukom i priborom. Preporuča osobito »Apostolat sv. Cirila i Metoda« za misije na Balkanu.

Svaki dušobrižnik, a i bogoslov, koji dođe u Krk, mora biti njegov gost. Mahnič ne voli, da mu se svećenici vucare po gostionama. Kod stola se propituje za prilike u župi. I misijonari moraju, da ga izvjesto o manama po biskupiji. Tako on pozna potanko svaku župu. Glavnije mane žigosa općenito u pastirskim poslanicama. Na specijalne se mane u pojedinim župama obazire prigodom pastirskog pohoda. U svakoj župi prilagođuje svoj govor prema specijalnim potrebama i manama dotične dušobrižničke postaje.

Brani ugled svog svećenstva. »Consilium vigilantiae« mora na svaki napadaj na svećenstvo u liberalnim (osobito talijanskim) novinama reagirati i poslati ispravak. To pomože. Novine su opreznije. Ispravci su batine, i te nijesu ugodne mađarcu, a kamoli novinarima. Ali ne samo da brani svećenički ugled; on hoće da i svoje svećenstvo reformira, da ga digne do visine apostola. Zato pokreće list »Ss. Euharistia«. Od presv. Euharistije će svećenstvo crpsti samoprijeđor i revnost, koja će mu biti potrebita, da sudjeljuje kod provođanja Mahničeva reformnog programa. Kad je »Ss. Euharistia« probila led, on je promjeni u »Svećeničku Zajednicu« i organizira svećenstvo u istoimeno udruženje.

Svećenici, članovi »Svećeničke Zajednice« često se sastaju. Nekim sastancima prisustvuje i biskup Mahnič, a pogotovo skupnom

sastanku, što ga sve zajednice otoka drže jednom u godini i to u biskupskom dvoru u Krku. Tu on svraća pozornost svojih svećenika na sva aktualna pitanja, sluša njihova mnijenja, daje upute, a ne ustručava se ni pitati savjeta.

Mahníćev je apostolski rad poznat i austrijskim biskupima. Svake godine polazi u Beč na biskupske konference. Austrijski biskupi ubrzo uviđaju, kakvog su čovjeka dobili u svoju sredinu. Njegove riječi i misli vrijede među prvima na biskupskim konferencijama. Povjeravaju mu izradbu važnih referata i predstavke bilo na vladu, bilo na sv. Stolicu. Mahnić, premda je samo biskup, koristan je u odboru biskupskih konferencija, koje se redovito sastaju od samih metropolita.

Pod Mahnićem se lijepo razvija i »Udruga sv. Obitelji«, a novi polet zadobiva i »Treći red sv. Frane«. Pobožnost prema presv. Euharistiji jest sunce njegova privatnog života, a i najglavniji predmet njegove biskupske revnosti. Zato nastoji, da se svagdje oživi ili ustroji »euharistička udruga« za odrasle i za djecu. U tu svrhu naređuje, da se svake nedjelje redom u pojedinim dušobrižničkim postajama drži cijeli dan izloženo Svetotajstvo, a jedan put na godinu da se u svakoj župi drži euharistička trodnevnica. Sa svom strogošću nalaže i zahtijeva, da se provadaju dekreti Pija X. o prvoj (i često) sv. Pričesti.

Crkveno je pjevanje na najnižem stepenu. Svaka župa ima svoj napjev. O koralnom pjevanju nema ni govora. Mahnić zove iz Praga mladog svećenika Josipa Vajsa, koji se bavi glazbom i glagolicom. Salje ga po otoku, da proučava »crkveno« pjevanje i da ga — ako ikako moguće — svede u sklad s koralnim pjevanjem. Vajs izlučuje narodni motiv iz tog crkvenog pjevanja; zaodjeva ga koralnim ruhom i priređuje nekoliko pučkih glagolskih misa. Mahnić nastoji, da posudionice i zadruge rabe računovođe, koji znadu svirati orgulje. Ovi uče mladež nove glagolske mise. Starijima to nije pravo, jer nijesu navikli mučati u crkvi. No brzo se smiriše, jer nove su mise lake, u narodnom motivu, pa ih i »stariji« ubrzo nauče. Opet pjeva cijela crkva.

Svake treće godine obavlja pastirski pohod u većim župama, a svake četvrte ili pete u manjim dušobrižničkim postajama, tako da kroz svako petgodište obađe cijelu biskupiju. Putuje većim dijelom pješke, jer po otocima nema dobrih cesta (izuzevši neke glavne ceste na Krku). Više ga je puta na putu zatekla noć i nevrjeme, a nerijetko se napatilo i na moru, kad se je kanio barkom prevesti s jednoga otoka na drugi. Iza višesatnog veslanja morala se barka vratiti, jer zbog jakoga juga nije mogla naprijed.

Mahníć u privatnom životu.

»Ora et labora!« Toga se drži Mahnić. Zimi i ljeti ide u krevet u 22 sata, a ustaje uvijek u 5. Do 6. meditira, a zatim čita misu. Iza toga sluša misu, što je iza njegove čita kapelan ili kancelar. Toj misi hoće

svakako da prisustvuje. Jednoč se čutio slabo, onesvjestio se i prevalio s klečala. Sluga ga diže i pruža mu sjedalicu da sjedne, ali ne će, nego ponovno klekne, a da opet ne pade, nagne se dobro na prsobran i drži se čvrsto rukom. Pada na nos sa svim klečalom. Sluga ga diže, ali on hoće da još kleči. Pada opet. Sluga ga silom vodi u sobu. On se zaustavlja u salonu. Sjedi koji čas na divanu, diže se i vraća se u kapelu, klekne i ustraje do kraja. Pije kavu u 7¼. Ide u kuhinju i određuje, što se ima pripraviti za objed i večeru.

U 8 sati, u 11, u 15, i prije šetnje dolazi u kancelariju. Sam otvara novo nadošlu službenu poštu; naređuje, kako se pojedini (važniji) spisi imaju riješiti; čita koncepte riješenih akata, katkada ih ispravlja, stavlja svoj »expediatur« i potpisuje na čisto prepisane akte. Nije isključeno, da on koji koncept naprosto prekriži. Pri tom bi znao reći: »Ja potpisujem, ja sam jedini odgovoran, pa mora biti, kako hoću ja.« Mnogi će se čitatelji »Svećeničke Zajednice« još sjećati članka »De camorra sacerdotali«, u komu je Mahnič živim bojama ocrtao svu gradobu i zle posljedice te kamore. Tu nije ništa izmišljeno, nego vjerna fotografija onoga, što je Mahnič za svojih mladih dana imao prilike da promatra u nekoj biskupiji. Premda se u Krku — već obzirom na primorsku čud — nema bojati te kamore, ipak Mahnič ne želi da joj ma bilo kako dade povoda. Zato ne će da ima generalnoga vikara. Kad je odsutan, dosta mu je, da imenuje privremenog delegata. Inače hoće da sam vodi biskupiju i da sve prelazi kroz njegove ruke.

Kroz ostalo je vrijeme Mahnič ili u biblioteci ili u kapeli. Râd prepliće molitvom. U biblioteci je uvijek ili perom u ruci, ili perom u ustima, a knjigom u ruci. Prije i poslije objeda adorira, a isto tako iza šetnje i po večeri. U 7¼ izmoli »Horae«. U 14½ moli »Vesperae«. Prije večere je skupna molitva (krunica i t. d.) u kapeli, gdje on ostaje i za vrijeme večere (jer ne večera) te moli »Matutin i Laudes«. Pri koncu večere dolazi k stolu i pregledava novine.

Kod stola obično šuti, pa šute i njegovi komensali (kancelar, tajnik i kapelan). Katkad prođe po više dana, a da se kod objeda ne reče niti jedne riječi. Mahnič je uvijek zadubljen u svojim mislima: ili sprema koji članak ili pak meditira. To se opaža po tom, što on niti čuje niti se obazire na ono što se oko njega govori, ako se govori o indiferentnim stvarima; ali kad počne rasprava o kakvom filozofskom ili dogmatičkom, a pogotovo asketskom pitanju, njegovo uho to odmah čuje, spušta se i Mahnič sa svojih visokih sfera i upliće se u razgovor i kod raspravljanja se vas zanese.

Mahnič jede vrlo malo. Juha i povrće je njegovo glavno jelo. Mesa uzima malo ili ništa. Uostalom ne može dobro da grize, jer su mu zubi slabi već od ranih godina. Kao dečko lovio je skupa s nekim suučenicom lepire. Trčeći jednog dana za lepirom pregaziše njivu nekog Furlana. Ovaj vas bijesan dotrči, uhvati Mahnića (onaj mu drugi sretno umače) te ga svom snagom udari šakom po zubima. Od onda su mu zubi ostali uvijek slabi.

Kod stola se i Mahnić drži recepta svetog Augustina: *Quisquis amat dictis absentum reddere vitam — Hanc mensam vetitam noverit esse sibi. Ne trpi ogovaranja, tumačenja u zlom smislu tuđih riječi ili čina, kritikovanja odredaba starijih oblasti. On — ratoboran i fanatičan Mahnić — ne trpi da se ogovaraju ni njegovi najgori neprijatelji: liberalci i antiklerikalci. U njima vidi žrtve ne toliko zlobe koliko neznanja. Stoga često i kaže da »svijetu« ne fali vjera, nego logika.*

Svaki dan ide na šetnju bez obzira na vrijeme (izuzevši jaku kišu). Ne ide po glavnoj cesti: voli stranputice i staze te prelazi kroz njive i vinograde. U Mahniću je pjesnička narav i u proljeće bere uz cestu ljubice i prolazi kroz šume, da se naužije proljetnog zraka i pjevanja slavuja. «Eh, da sam pjesnik!» znao je takvim momentima uskliknuti.

Kao profesor u Gorici, kad je uređivao «Rimski Katolik», zaželio je više puta kuću na moru, gdje bi u samoći i tišini mogao raditi. Takvu je kuću dobio kao biskup u Krku. Biskupska se palača diže na morskim hridinama: a kad puše jaka jugovina, odskače pljusak sve do prozora. Tu radi Mahnić u samoći u sobi prema moru. Buka s ulice do njega ne dopire, a ne zanovetaju mu ni pohodi, jer tih u malom Krku (s oko 1500 stanovnika) vrlo je malo. Može da cijeli dan mirno radi. Svu privatnu korespondenciju obavlja sam. Jedino si oveća pisma daje prepisati. — Dolaskom Mahnićevim u Krk oživljuje i poštanski promet. Biskupska korespondencija i rad tiskare poststručuje rad na pošti. Mora se povećati broj osoblja. Na Mahnićev rođendan (ovih zadnjih godina) jedan činovnik mora da cijeli dan sjedi na brzozavu, jer brzozavne čestitke dolaze neprekidno.

Još kao dijete kod kuće, kad bi vodio vole ili konje ili bi pak radio u polju, naučio se da računa ure po suncu. Stoga na dobnik nikada ili vrlo rijetko (kad je jako naoblačeno) gleda, a ipak tačno znade, koliko je sati. Za svaki slučaj, osobito na putovanju, nosi žepnu uru, ali je ne drži u žepu na prsluku, nego u žepu u talaru, kao stvar manje vrijednosti.

Poznata je Mahnićeva gostoljubivost. Svaki dijecezanski svećenik, koji dolazi u Krk, mora biti njegov gost. Kad se Mahnićevo ime pročulo svijetom, dolaze mu »hodočasnici« sa svih strana bivše monarhije; najviše — naravski — iz hrvatskih krajeva. Redovito su svi njegovi gosti, a tih ima osobito za vrijeme velikih praznika sva sila. Biskupski dvor izgleda kao kakav hotel, a neki ga i zovu »Trattoria al buon Pastore« (Svratišće k dobrom Pastiru). Ženske ne trpi ni u kući ni kod stola. Za tu Mahnićevu ženskofobiju nije znala kći nekog namjesnika, kod koga je Mahnić prigodom neke svečanosti bio pozvan na gala-objed. Kad je Hofmeister najavio: »Es ist serviert«, ponudi ruku namjesnikovoj ženi neki nadbiskup, a Mahnić bi imao ići ispod ruke s namjesnikovom kćeri. Ona mu ponudi ruku, no Mahnić ide ravno, a namjesnikova kći sva zasramljena bježi i ne pokaže se za cijelo vrijeme objeda.

Mahnić je optimista. Taj optimizam dolazi od njegove filozofije. On drži za realno samo ono, što mu je u glavi. Budući u svojem umijevanju ne vidi poteškoća, on na poteškoće naprosto ne računa.

U svojim je odlukama tvrd kao kamen njegova rodnog Krasa. Tu njegovu tvrdoću upoznao je i papa Pijo X., koji se jednoč o Mahniću ovako izrazio: »Xe duro come un Tedesco« (tvrd je kao Nijemac). Neugodno je ovu oporu narav oćutio jednom i njegov tajnik. Uputili se na šetnju prama Ponikvama (biskupovo imanje na istoimenom jezeru na Krku); da prije dođu krenuše stranputicom. Kad oni dalje, a to posvuda blato. Nedavno pala kiša. Gleda Mahnić na sve strane, ali izlaza nema: posvuda voda. Tajnik misli, da su pogriješili put, pa predloži, da se vrate. Mahnić ne će ni da čuje o tome, nego ravno preko vode, a za njim, naravski, tajnik. Napokon je jednoč rekao, da »nemoćuće« nije francuska riječ. Tako bi se moglo za riječ »poteškoća« kazati, da ne spada u Mahnićev rječnik.

Mahnić znade sv. pismo na pamet, pa ga na pamet obićno i citira. Rijetko mu kada treba zaviriti u »concordantiae«, on je živa konkordancija i to toćnija i sigurnija od one pisane. O tom se jednoč uvjerio i neki korizmeni propovjednik, koji je tražio nekakav citat iz sv. pisma, ali ga nigdje nije mogao naći. Upućen na to od kancelara, upita kod objeda biskupa, gdje bi mogao naći dotićni pasus. Biskup se zamisli i reče: Knjiga ta, poglavlje to i versus taj. I, naravski, nije se prevario.

Pazinski konvikt.

U Istri su sve gimnazije njemaćke ili talijanske, a hrvatske nema ni jedne. Hrvatima napokon uspije, da dobiju i oni svoju gimnaziju. I otvara se hrvatska državna gimnazija u Pazinu. Narodni se prvaci boje, da bi je vlada vremenom mogla zatvoriti radi pomanjkanja đaka. Da se tomu predusretne, Mahnić predloži, da se zgradi konvikt. U Krku postoji »zaklada biskupa Feretića za dječaćko sjemenište«. Sjemenište se tu ne može graditi, budući da su gimnazije u Senju i na Sušaku preblizu Krku; stoga je najbolje, da se konvikt gradi u Pazinu mjesto u Krku, što će koristiti i narodnoj stvari, jer će gimnaziju moći polaziti i siromašnji đaci. Konvikt bi isprvice imao mjesta za 200 đaka, a to je već dostatno za osiguranje opstanka gimnazije. Ali će se konvikt graditi tako, da se vremenom može dograditi za još jedan put toliko prostora. Pomoću »Đaćkog pripomoćno društva« u Pazinu i Feretićeve zaklade gradi se konvikt u Pazinu. Na početku svjetskog rata zgrada je već pod krovom. Mahnić traži i dobiva od vlade deset godišnjih štipeđija za đake iz krćke biskupije uz uvjet, da polaze hrvatsku gimnaziju u Pazinu.

Pred prevratom.

Mnogo je Mahnić morao za narodnu stvar da podnese i pod Austrijom i pod Italijom. Za vrijeme rata je vojnićka oblast opećovano tražila, da se Mahnić konfinira. Godine 1918. imao bi biti de-

portiran iz Krka biskup Mahnić, cijeli kaptol i petnaest svećenika iz otoka Krka. Tršćanskomu namjesniku Fries-Skeneu i ministru Hussareku u zadnji je čas ipak uspjelo, da ga spase. Premda je Damoklov mač još uvijek visio nad Mahnićevom glavom, biskup se Mahnić ipak ne boji da diže visoko svoj glas protiv nepravdi, što je sa strane Nijemaca i Mađžara jugoslavenski narod trpi za vrijeme rata. Pokret »svibanjske deklaracije« za jedinstvenu državu Srba, Hrvata i Slovenaca potiče od Mahnićevih učenika. A njegovi najmlađi učenici u Hrvatskoj, koji se sakupljahu oko »Novina«, založiše se prvi za narodno jedinstvo.

Progovorio je i učitelj. Njegovi se glasoviti članci u »Novinama« prevađaju u inozemstvu na sve evropske jezike. Zaslugom Mahnića i Jegliča jugoslavenska misao dobiva sve više korjena u narodu.

To je bilo austrijskoj vladi vrlo neugodno. Više mu puta namiguju, neka se ne igra vatrom, ali Mahnić za to haje i ne haje. Narod trpi nepravdu. Austrijska (a i mađžarska) se vlada ogrešuje o najprimitivnija naravna prava, a kad se radi o naravnom pravu, Mahnić je neumoljiv. Ne popušta, već vodi borbu nadalje. Napokon mu se ministar predsjednik u pismu grozi, da će ga, ne prestane li tom propagandom, vlada znati i umijeti »mit ganzer Staatsgewalt zerdrücken«. Pismo nosi datum 24. IX. 1918. No prekasno je! Do par su dana junačke srpske čete i jugoslavenske legije probile solunsku frontu; do mesec dana se je monarhija srušila pod težinom svojih grijeha, a bijeli orao raširio svoja krila nad slobodnom Jugoslavijom. Ali se Mahnić za narodnu stvar umije još boriti. Iza Austrije dolazi Italija.

Pod talijanskim jarmom.

Biskup Mahnić se nije nikad bavio politikom radi same politike; on nije bio političar od zanata. Ali idejni je pokret, kojem je on začetnik, stvorio jake baze, na kojima se mora podignuti i zgrada zdrave politike. On nije nikad ni za vrijeme Austrije ni kasnije vodio prototalijansku politiku kao takovu, jer nije to zadaća pastira duša. Ali je vazda branio naravno i pozitivno pravo i tako došao često u sukob s talijanašima i kasnije s Talijanima, koji su ta prava bezobzirno gazili.

Povijest krčke biskupije za vrijeme talijanske okupacije, kad bude napisana, probudit će za stalno jako i svestrano zanimanje. Ova biskupija ima u tom pogledu dvije osobnosti, koje daju poseban značaj povjesti njezine okupacije: 1. preko polovice dijeceze, t. j. otoci Krk i Rab, nijesu uključeni bili ni u teritorijima, obećanim Italiji londonskim paktom, a ni u ugovoru primirja, tako da su bili okupirani protiv svakog prava; 2. na čelu joj stoji biskup Mahnić, kremenjak, jedini biskup, koji je od Talijana bio interniran.

Biskup Mahnić uvijek postupa s Talijanima najkorektnije. Prima njihove predstavnike i razne zapovjednike kao predstavnike entente. Dozvoljuje, da svećenici mogu za talijanske posade u raznim mjestima, držati posebice latinske tihe mise s tali-

janskim tumačenjem evandelja. Priznaje okupacijsku oblast kao provizornu i više puta kod nje intervenira na korist svojeg naroda. Ali kad Talijani dolaze k njemu sa zahtjevima, koji idu za potalijančivanjem naših crkvi, odgovara im odrešito: Ne! Kad talijanske posade više ne dolaze na misu, koja se drži za njih, zabranjuje daljne njeno obdržavanje usprkos svih prijetnja vojnih oblasti. Civilne i vojničke oblasti zahtijevaju svečanu misu za talijanskog kralja, ili u slične demonstrativne svrhe, a Mahnić im odgovara: »Nijesmo u Italiji.« Talijani mu tjeraju svećenike iz biskupije: nekoje bacaju u tamnice, nekoje konfiniraju, druge opet interniraju u Italiju; Mahnić se zauzima za svakoga pojedinoga te pita vojničku oblast, zašto je dotičnik odveden. Dobiva odgovor. Mahnić dokazuje neosnovanje tobožnjih »razloga« te protuzakonitost i odijoznost postupanja proti svećenstvu. Pri tom katkada rabi oštar »ton«, a nikad se ne boji svaku stvar nazvati njezinim imenom. Stoga mu nerijetko vraćaju spise natrag s opaskom: »Cosi non si scrive a un commando italiano« (tako se ne piše talijanskom zapovjedništvu).

Njegov mu položaj dopusti, da reče istinu u lice i najvišim predstavnicima talijanskog zulumata. Zapovjednik Gornjeg Jadrana, admiral Cagni, zamoli ga, da mu pošalje iskaz glagoljačkih župa u biskupiji. Mahnić mu odgovara: »U tom zahtjevu vidim intenciju, da nadzirate moj rad in da vidite, da li se ja držim propisa mojih poglavara. Što Vaša Ekscelencija rekla, kad bi V. E. pitao, koje ste naloge dobili od entente, kada ste bili poslani u Pulj, u svrhu da se uvjerim, da li se isti vrše? Ja imam poglavara jedino u Rimu. Neka se V. E. izvoli tamo obratiti.«

Tako Mahnić, kao pravi pastir, vodi čvrstom rukom svoju biskupiju i pod talijanskom okupacijom te je brani proti navalama nasilnog i lukavog Talijana. Ovaj na početku kuša, da ga predobije lijepim riječima i darovima. »Ako popustite« (u pitanju glagolice i hrvatskog jezika), kaže mu komandant Tur, »dat će Vam se sve, što želite, a građanstvo (krčko) priredit će Vam svečane ovacije.« (Dan prije su naime Krčani bili provalili u biskupski dvor vičući: »Dolje Mahnić! U more s njim! Hoćemo biskupa Talijana.«) Na to će Mahnić: »Dakle i demonstracije i ovacije, sve ovise samo od Vas?« Tur šuti, ali misli, da što ne može milošću, da će postići silom. Iza nekoliko dana evo ti ga natrag u pratnji talijanskog vojničkog superijora i nekoliko časnika. Svi se imaju groziti Mahniću najstrožijim mjerama, ako ne popusti. Nadaju se, da 70 godišnji starac ne će smoci dosta snage, da im se opre. Ali Mahnić odgovara: »Dakle Vi mi se grozite? Vi imate na raspolaganje vojsku i topove, pa što mogu ja, siromah goloruk biskup, proti Vam? Ali znajte, da ja popustiti niti hoću niti smijem.« Kad ne koriste ni grožnje, valjda će koristiti varka. Tuže ga papi kao najfanatičnijeg jugoslavenskog agitatora. Misle si: »Papa će ga pozvati u Rim, mi ćemo mu pod kakvom izlikom onemogućiti povratak, i cilj je postignut; odstranili smo Mahnića, a da se nijesmo ocrnili pred svijetom.« Mahnić progleda njihovu manevru, pa se ni na ponovni papin poziv ne miče. Ostaje u Krku. Na to Talijan

obraz pod noge, pa kad ne može s Mahnićem na kraj ni mitom, ni grožnjom, ni varkom, valja se mašiti za vojničkom specijalitetom: lukavošću i nasiljem. On dobiva dozvolu da smije u Senj. Talijani mu iz »udvornosti« stavljaју na raspolaganje svoju ratnu lađu. Mahnić odbije ponudu, a konačno pristaje, jer je dobio pismenu izjavu, da će ga razarač »Espan« sigurno odvesti u Senj. Nada se Mahnić, da Talijani ne će biti tako nasilni i sebi pljunuti u lice. Ide na brod. Kapetan ga pita: »Presvjetli, mogu li krenuti?« Na to Mahnić: »Za kamo?« Kapetan odgovori: »Naravski za Senj.« Brod krene i vodi ga u — Jakin, u Italiju, u zemlju negda središte civilizacije. Neko je vrijeme boravio u Frascatu, a zatim u Rimu. Ali i tu se Providnost poslužila ljudskom zlobom, da stvori dobro. Mahnić je u Rimu pravi jugoslavenski vjerski poslanik i silno koristi katoličkoj stvari u našoj domovini. S druge strane može da iz daleka premotri događaje, ne samo kod nas, nego u cijeloj Europi, te tako može, da stvori nepristran i prosvijetljen sud o svim našim pitanjima. Njegovo pak interniranje, a osobito makijavelistički način, kako je bio proveden, silno škodi ugledu Italije. U Rimu je zadobio klicu bolesti, koja ga je bacila u grob.

In cruce salus.

Taj si je motto Mahnić stavio na svoj biskupski grb. I ne bez razloga. Ta u životu ga neprestano prati križ; ne će mu ga sigurno nedostajati ni na biskupskoj stolici. Pravog veselja nije valda nikada imao, pa ni u najsvečanijim momentima svog života. Veselje kod polaganja ispita zrelosti (s odlikom), kod postignuća doktorata, prigodom zaređenja u svećenika pa i kod same konsekracije za biskupa bilo mu je pomučeno kakvom nezgodom ili nesrećom, a svaki put nekom neprotumačivom užasnom glavoboljom, koja mu ne dopušta ni misliti ni govoriti.

Križ ga prati u Gorici kao ravnatelja konvikta; ne ostavlja ga križ ni kod urednikovanja »Rimskog Katolika«, kojim si je navukao svakojakih napadaja i poruga pa i sudbenih parnica. Križ je uvijek uz njega i u Krku. Neprestano je u financiskoj stisci. Katkada nema ni filira. U takvim bi časovima znao reći: »Oh, da nisam postao biskup, sad bi kao profesor bio u mirovini sa lijepim stalnim berivom, a bez skrbi.« (Kao biskup ne vuče plaće od vlade, nego se uzdržava prihodom biskupske menze.)

Težak si je križ navukao sam u borbi proti obzoraštini i liberalizmu u Hrvatskoj. Ne malo su mu križeva zgotovili talijanaši pod Austrijom, proti kojima se neprestano morao boriti i za glagolicu u crkvi, i za hrvatski jezik u školi, i za obranu crkvene discipline i crkvenog auktoriteta, što su ga talijanaši nastojali podkopavati kod vjernika (demonstracije i poruže, a čak i ostantativno štrajkovanje prigodom pastirskih pohoda). Najteži su mu križ napokon naprtili Talijani za vrijeme okupacije. Nijesu jim bile dosta sve moguće zavoveti i veksacije, kojim su ga mučili u Krku. Htjeli su, da gorku

času progonstva ispije do zadnje kapi. I zatočiše ga u Italiju, gdje zadobi klicu bolesti, koja ga baci u grob.

Kao što je počeo, tako je i dovršio svoje biskupsko djelovanje s križem. U veličanstveno kratkoj, konciznoj i dubokoj mariborskoj poslanici katoličkom đaštvu dijeli se Mahnič od svog mezimčeta, katoličkog đaštva, riječima: Nos autem gloriari oportet in cruce Domini nostri Jesu Christi, in quo est salus, vita et resurrectio nostra.

Dr. Anton Mahnič v goriškem deškem semenišču.

Dr. Jos. Srebrnič.

Spomini.

1.

Dr. Josip Pavlica je napisal početkom l. 1897 besede, ki nekako označujejo Mahničovo delovanje v goriškem deškem semenišču: »Imel je v zavodu velik križ z dijaki in profesorji.«¹ Pri isti priliki je morda prav z ozirom na to poudaril, da je treba Mahniča kot odgojitelja soditi po poglobitnem namenu krščanske vzgoje, »ne pa po opravljenih, v katerih je bil manj spreten ali manj srečen zlasti ona leta, ko je bil vsaj trikrat preobložen z delom.«² Te besede je dr. Pavlica napisal ob času, ko se je dr. Anton Mahnič pripravljal na svoj odhod na Krk, kjer je bil 27. marca istega leta slovesno kot škof vstoličen. Dr. Pavlica mu jih je bil morda še v rokopisu pokazal, preden jih je poslal v tisk, morda pa je čisto lahko v mislih imel izjavo, katero je Mahnič sam ob slovesu iz zavoda poldrugo leto poprej podal v svojih spominih.³ Tu govori o svojem razmerju do dijakov v zavodu in zunaj njega ter o skušnjah, ki si jih je nabral gledé slovestva, kolikor je svobodno prihajalo srednješolski mladini v roké. Pri razlogih pa, radi katerih je iz lastnega nagiba naprosil za odpust iz malega semenišča, navaja tudi sledeče: »1. Bilo mi je fizično in moralično nemogoče, vse stanovske dolžnosti opravljati, pa poleg tega urejevati in večinoma pisati še dva lista... 3. Zapazil sem bil, da n e k a t e r i višjegimnazijski gojenci, Slovenci, ne sprejemajo nekaterih mojih naukov s tisto vernostjo kot nekdanj. Po mojih naukih so namreč desetere zapovedi božje, med temi posebno šesta, dana tudi pesnikom in leposlovcem, kakor so gg. Stritar, Levstik, Jurčič, Gregorčič itd. V tem smislu sem pisal, v tem smislu sem vedno tudi govoril v malem semenišču. A prav to ni ugajalo nekaterim mladencičem. Zakaj ne? No — kakor sem pozitivno zvedel — slišali so iz

¹ Kat. Obzornik I 1897, str. 12.

² Pravtam, str. 13.

³ Rimski Katolik VII 1895, str. 330—351.

posvečenih duhovniških ust, da reči pretiravam, da sem »pregoreč«, da sem glede načel »prenatančen« itd. . . . Različen evangelij od mojega so gojenci slišali gledé slovenskih leposlovcev tudi v šoli — pri slovenskem pouku.«⁴

Iz teh besed, ki prihajajo od Mahniča samega ter njegovega osebnega prijatelja in dobrega poznavatelja dr. Jos. Pavlice, sledi nepobitno, da je imel dr. Anton Mahnič mnogo križev kot predstojnik v goriškem deškem semenišču. Morda utegnejo naslednje vrste dati natanje pojasnilo, zakaj so taki križi padali nanj.

* * *

Kdor življenje v kateremkoli zavodu pozna, ve, da mora za uspešno delo v njem vsak prestopnik od ravnatelja do zadnjega prefekta vso svojo osebnost posvetiti večalimanj izključno le zavodu. On mora biti nedeljen le pri gojencih. Taka nedeljenost zahteva seveda poseben poklic, ki predstojniku pomaga, da osredotočuje vso svojo pozornost na življenje v zavodu, na vsestransko individualno proučevanje gojencev ter na vzgojno metodo, po kateri bi njih um in njih voljo vodil k določnim smotrom. Poleg tega mora še samega sebe intelektualno in srčno neprestano študirati in izpopolnjevati, da lažje odgovarja svojemu mestu. Vsak predstojnik ima torej že kot tak dela čez glavo, in sicer veliko odgovornosti polnega dela, kajti v njegovih rokah leži v odločilni meri življenska usoda ljudi, ki so dostikrat poklicani, da vplivajo kot izobraženci pozneje na množice. Vzgojitelj je le tisti, ki t o d e l o vestno in z ljubeznijo vrši. V težkih situacijah si bo potem znal z lahkoto pomagati. Ker pozna svoje gojence in uživa njih zaupanje, zato je tudi vsako neprijetno in nepreračunljivo presenečenje od njih strani zanj vsaj navadno že a priori izključeno.

Dr. Anton Mahnič ni bil v tem smislu vzgojitelj, ni bil vsaj od tistega leta naprej, ko je začel izdajati »Rimski Katolik«. Sam ugotavlja, zakaj ni bil: »Bilo mi je fizično in moralno nemogoče, vse stanovske dolžnosti opravljati, pa poleg tega urejevati in večinoma pisati še dva lista.« On je bil duhovnik, ki mora že kot tak vsak dan več ur uporabiti, da se drži v cerkvi ljubi svečeniški višini. Toda to ne izključuje še vloge vzgojitelja v isti osebi, ker se v precejšnji meri krije z njo. Dr. Anton Mahnič pa je bil tudi profesor bogoslovja. In to je poklic, ki že zahteva celega človeka. On je bil od l. 1884 dalje urednik in glavni pisec latinske, vsak mesec na 32 straneh izhajajoče revije »Folium Periodicum«; od l. 1888 dalje še urednik »Rimskega Katolika«, v katerega je večinoma sam pisal. Tako dvojno uredništvo pa zahteva tudi več kot enega človeka! Torej da se na svečeniško delo v ožjem smislu niti ne oziramo, vidimo v Mahničju profesorja, dvojnega urednika ter predstojnika in gospodarskega upravitelja v zavodu, ogromno duševno delo v najmanj štirih poklicih ali štirih smereh, ki se niso med seboj prav nič podpirale.

⁴ RK VII 1895, 4. zvezek, 3. stran platnic.

Čisto druge posle je zahtevala od njega profesura, čisto druge uredništvo latinske in uredništvo slovenske revije in spet čisto druge zavodova uprava ter predstojništvo in ž njim združeno vzgajanje dijaške mladine. Da bi mu vsaj profesura pri uredništvu pomagala! Toda kot profesor novega zakona je od svoje stroke strašno malo imel za svoje članke, ki so bili vse prej kakor novozavetne vsebine. Bilo je torej izključeno, da bi se mogel Mahnič vsaki smeri z vso osebnostjo oddajati; zato je mu na celi črti verjamemo, da mu je bilo »fizično in moralično nemogoče, vse stanovske dolžnosti opravljati, pa poleg tega urejevati in večinoma pisati še dva lista«. Pa je imel sempatija še druge posle, koncem l. 1889 je postal za več mesecev urednik »Soče« itd.

Kaj je bila posledica vsega tega? Mahnič ni bil polovičarski. S celim srcem je bil le pri eni smeri: on je bil v prvi vrsti urednik »Rimskega Katolika«, pisatelj neprestanih člankov in razprav, mož z železno voljo, ki je hotel s svojim velikim znanjem, s svojo čudovito neustrašenostjo vesoljno slovensko ljudstvo razdeliti v taborne načel in v njegovem javnem delovanju direktno ostvariti odločna katoliška pota. Pred tem delom oziroma pred tem poklicem se je moral večalimanj tudi vzgojitelj umikati. Vzgojitelj je pričel izgubljati stike s svojimi gojenci, toliko bolj, ko je bil tudi tedanji prefekt v zavodu, Ignacij Kralj, »najmarljivejši sotrudnik« pri »Rimskem Katoliku«,⁵ ki je, kakor se Mahnič izraža o njem, tudi sam neprestano prebiral in razglabljal filozofične, apologetične in zgodovinske knjige, bil torej mnogo manj pri študiju mladine in se že po dovršenih bogoslovskih študijah njemu »pridružil kot stalen sotrudnik«. Posledica je bila kakor povsod v podobnih slučajih: na gojence so pričele vplivati druge osebe. Skoraj bi rekel, da se Mahnič sam ni zavedel tega razvoja, ko je v zgoraj citiranih besedah ugotovil to posledico, pišoč: »da nekateri višjegimnazijski gojenci, Slovenci, ne sprejemajo nekaterih mojih nauk kot nekdaž«;⁷ da njegovi nauki niso ugajali nekaterim mladeničem, kajti »slišali so iz posvečenih duhovniških ust, da reči pretiravam itd.«; da so »različen evangelij od mojega gledé slovenskih leposlovcev slišali gojenci tudi v šoli pri slovenskem pouku«.

Naravno, da je moralo priti do tega. Zato je bila velika škoda, da je še nadalje ostal v zavodu, ko je pričel izdajati »Rimski Katolik«. Prihranil bi si bil neprijetne skušnje, ki jih sam navaja, in tiste križe, ki jih dr. Jos. Pavlica omenja; na dijaštvo bi pa njegovi članki tudi vse drugače vplivali, vsaj tako kakor n. pr. v Ljubljani, radi tega tudi, ker je za dijake vedno imel odprto srce in odprte roke. Zakaj je v zavodu ostal? Morda je odločevala okolnost, da ni bilo drugih, ki bi bili prišli na njegovo mesto; morda je upal, da bo na-

⁵ RK VII 1895, str. 400.

⁶ Pravtam, str. 401.

⁷ Iščimo komentar za to dejstvo v besedici »nekdaž«, t. j. preden je osredotočil svojo pozornost in svoje delo na R. K.: »kot nekdaž«, namreč pred l. 1888.

vzlic novemu delu mogel nositi tudi predstojnika; morda je dijaštvo prerad imel, da bi se ločil iz njegove srede?

2.

On je dijaštvo v řesnici zelo rad imel.

V zavodu je bila navada, da so nižjegimnazijci ob zaključku večernega učenja morali pod kontrolo višjegimnazijcev iz VIII. oziroma VII. šole ponavljati snov, ki so jo imeli za naslednji dan. Dr. Anton Mahnič je redno ponavljal s četrtošolci. Latinščino in grščino je znal izborno. Strogo je pazil, da so vsi imeli svoje preparacije že izgotovljene. Sempatja je tolmačil tudi svoje misli, posebno če je čas dovoljeval. Opozarjal je n. pr. na duha Rimljanov, ki veje iz skladnje latinskega jezika. Latinski jezik mu je silno ugajal. Obvladal ga je popolnoma v govoru in pisavi. Z raznimi vprašanji, ki se strogo niso tikala predmeta samega, je preizkuševal inteligenco dijakov. Zelo rad se je mudil tudi pri zgodovini. Gojencem, ki niso mogli zmagovati šolskih zahtev, je še posebe pomagal. Navzlic svojemu delu je zjutraj pred odhodom v šolo zahajal k njim, tudi če so bili v višjih razredih, ter ponavljal z njimi od šole predpisano tvarino. — Gojenci niso smeli imeti denarja pri sebi. Oddajali so ga njemu in on je vodil »knjigo«. Če je komu do konca leta kaj ostalo, je dobil nazaj, nikdar pa se ni zgodilo, da bi dr. Ant. Mahnič zahteval poravnavo dolga, ki ga je bil kak dijak pri njem napravil. Za ugotavljanje takih dolgov najbrž ni imel nikdar časa, zato je kratkomalo črtal vse. Neki drugače dober dijak je v višjih razredih v prvem semestru redno dobival drugi red. Mahniču se je smilil. Vedno mu je plačeval šolnino ter mu hkratu pri učenju pomagal, da je vsaj drugi semester izdelal. — Zelo rad je pri daljših izprehodih svojim gojencem priredil na lastne stroške kako južino. Dogajalo se je, da je kupil cele košare črešenj, ki so jih baš nabirali. Kar »en gros« se je domenil radi njih, plačal pa z nedopovedljivo slastjo dostikrat z glasnim smehom užival, ko se je dijaški roj nanje zagnal. Sempatja je kupil črešnje še na drevesu. Užitek je bil zanj še večji, ker se je roj zagnal v višine na drevo. Prav tako je jeseni rad kupoval smokve. Privoščil je sebi pa dijakom še druge vrste veselja. Pripeljal jih je n. pr. krasnega jesenskega dne k Sv. Katarini nad Solkanom. Tam so bile razvaline nekdanjega gradu, cerkvice (zadnja vojska je zabisala eno in drugo) pa diven razgled. Pri bližnjem kmečkem gospodarju je naročil krompirja, fantom pa, da ga pečejo. In pekli so ga, da je bilo veselje. Tudi vino je bilo zraven; prinesel ga je za vso številno družbo mož iz Solkana v sodčku na svojem hrbtu. Kruha prav tako. Več kot kozarec pa ni nihče dobil. Sam je kontroliral. On pa: »Večjega veselja na zemlji nimam, nego ko vidim, da se tudi mladi ljudje, kakor ste Vi — dijaki, smejejo in od veselja poskakujejo.«⁸ — Svoj god je praznoval poleg posebne svečanosti v domači kapelici v znamenju najlepših in najboljših črešenj.

⁸ RK IV 1892, str. 35, v prvem pismu »Slovenskim dijakom«.

Ni dovolil, da bi gojenci obiskovali proste predmete, n. pr. telovadbo ali risanje. Morda je mislil, da se to ne ujema s smerjo zavoda. Le s težavo je pozneje dovolil boljšim gojencem hoditi k tečaju stenografije; pač pa se je moral vsak vpisati v kurz italijanščine ozir. slovenščine, če je bil laške narodnosti. Zelo je pospeševal petje in godbo, dasi ni imel sam nobenega posluha. Tu je dijakom splendidno kupoval učne knjige, da so se učili na klavirju in harmoniju. Pri neki priliki je sam nabavil godala (vijoline, violoncello, base, klarinete, flavte itd.) za kompletan orkester in poskrbel za učitelja. Pouk se je seveda vršil doma v zavodu in njega je pač veselilo, da je mogel tukaj gojence zaposliti. Prav tako je rad skrbel za igre, ki zahtevajo telesno gibanje. Bilo je sicer prepovedano šipe po oknih razbijati, toda če se je to pri igri zgodilo, si je Mahnič krivca práv gotovo v svoj zapisnik notiral, škodo pa sam poravnal. Tudi oder za gledališke predstave je dal na svoje stroške napraviti. Za predstave se je Mahnič zelo zanimal. Vršile so se v pustu in so bile navadno kake burke. Kjerkoli je mogel v zavodu dijakom pomagati do primerne zaposlenosti, to je gotovo v polni meri storil in se za svojo osebo ni strašil nobenih žrtev. Zato je dalje rad podpiral dijake, ki so se hoteli kakega modernega jezika učiti; kupoval jim je slovnice in skrbel za čtivo. Toda dvema gojencema je rusko slovnico odvezel. Morda se je bal ozadja »Slov. Sveta«, s katerim je takrat neprestano polemiziral. — Dovolil je, da so se gojenci urili tudi literarno. Pisala sta se v zavodu dva lista: »Lipa« za Slovence, »Il Risveglio« za Italijane. Upravne stroške (papir, vezavo, nagrado za prepisovanje) je nosil on. Prepisovatelj rokopisov je dobival po en goldinar za vsako številkco, za kar so ga so gojenci zelo zavidali. Prepisovatelj je bil tudi urednik. Med sotrudniki se je odlikoval posebno »Soški«. Mahnič je vse to delo opazoval bolj iz ozadja. Dajal je sicer sempatja kako pobudo, toda kakih posebnih sej ni skliceval, da bi dajal pri njih navodila; da bi spise ocenjeval itd. Bilo je res škoda, da ni tega delal. Ni imel pač časa za to. Tudi sotrudniki sami se niso shajali k takim sejam. Zato so v tem oziru gojenci, vsaj slovenski, stali naravno bolj pod vplivom svojih profesorjev na gimnaziji.

Med profesorji je tedaj za slovenske dijake največ pomenjal pokojni Andrej Kragelj. Po smrti Ivana Jenka,⁹ ki je bil brat pesnika Simona, je on prevzel skoraj ves pouk slovenščine na gimnaziji. Za slovenske dijake se je zelo zanimal; gorje tistemu, ki je bil vsled lastne krivde opominjan ali grajan v kateremkoli predmetu; neredkokrat ga je vpričo celega razreda izzmerjal in tudi oklofutal. Pa mu tega nobeden ni zameril, ker so vsi vedeli, da dela to iz ljubezni do dijakov, in radi tega, da bi — kakor je poudarjal — sramote ne delali slovenskemu imenu. Dijaki, ki so bili marljivi, še bolj oni, ki so bili hkratu nadarjeni, so bili njegovi ljubljenci. Navduševal jih je na razne načine, da so se vadili v slovenščini: z memoriranjem večjih

⁹ Umrli je 17. maja 1891 v Gorici. Prof. Andrej Kragelj je umrl deset let pozneje, dne 1. decembra 1901, tudi v Gorici.

pesnitev iz Gregorčiča in Prešerna ali izbranih odstavkov iz Jurčiča in Stritarja, s predavanji, ki so jih dijaki morali napisati in potem na pamet prednašati, s šolskimi in domačimi nalogami. Imel je tukaj posebno metodo. Ni gledal toliko na to, da so bile naloge vsebinsko bogate, ampak predvsem na to, da so bile pisane v pravilni, izbrani in na izrazih bogati slovenščini. Imel je bolj čut za obliko kakor za vsebino.¹⁰ Tako se je zgodilo, da so nekateri dijaki pisali domače naloge, ki so obsegale po 20, 24 in še več strani velikega formata, da, enkrat mu je osmošolec prinesel nalogo, ki je štela 40 strani. Za reševanje določene naloge je dijakom prepuščal svobodno pot; vsak se je lahko dejstvoval, kakor je najbolje znal, tudi v leposlovnih oblikah. Seveda so dijaki tekmovali med seboj, kar ga je zelo veselilo. V šoli je naloge, ko jih je doma prečital in ocenil, še posebej cenuriral. Kadar je prihajal z zvezki pod pazduho, tedaj so dijaki vedeli, da bo cela ura le ocenam posvečena. Ocene najboljših nalog je znal izvrstno stopnjevati. Poleg reda »izvrstno« je imel za take naloge še red »izborno«; izborne naloge je dajal potem v šoli prečitati ali po piscu samem ali pa jih je sam čital, kar je bilo znamenje, da stoji naloga na višku. Razumljivo je, da so se tudi Mahničevi gojenci bolj prizadevali za naloge pri prof. Kragelju, kakor pa za sotrudištvo pri »Lipi«. Tudi pozneje, ko je Mahnič pri »Rim. Kat.« zasnoval »Dijaško prilogo«, ta pri gojencih ni vlekla.¹¹ Bolj jim je prijala metoda prof. Kragelja na gimnaziji. Profesor Kragelj je bil tudi osebni prijatelj pesnika Sim. Gregorčiča, h kateremu je čestokrat zahajal. Njegove pesmi je zelo cenil; »Poezije« je nosil v šolo, jih tukaj čital in tolmačil ter dijakom naročal, naj se jih uče na pamet, kar se je v obilni meri vršilo. Tedaj so tudi izhajali zbrani spisi Stritarjevi in Jurčičevi. V zavodu se niso smeli čitati. Pa so se vendarle čitali.

Dr. Anton Mahnič ni poznal preventivne vzgojne metode. Bil je poln ljubezni in skrbi za dijake, vse je imel zanje, konkretno v deškem semenišču pa ni imel ne časa ne študija zanje. Zato so se drug drugemu odtujevali; on jim ni zaupal; njim se je zdel siten, ker stavi neopravičene zahteve nanje. Tudi hudomušni so bili nasproti njemu. Tedaj dne 1. novembra 1894 je umrl ruski car Aleksander III. Kar se pojavijo vsi slovenski gojenci višje gimnazije s črnimi kravatami... Ravnatelj Mahnič je bil strašno hud, pa ni spoznal, da so mu hoteli le ponagajati radi njegovega boja proti pravoslavnim tendencam »Slov. Sveta«. Gledal je v črnih kravatah v resnici pravoslavne ali vsaj ruske vplive, kar je gojencem zelo imponiralo. Tri besede prof. Kragelja: »Fantje, pametni bodite«, so kravate takoj odstranile; če bi jih bil Mahnič izgovoril, bi gotovo imele isti uspeh,

¹⁰ Dostikrat ga je lepota kakega odstavka pri Homeru — bil je tudi učitelj grščine — ali kake Gregorčičeve ali Prešernove pesmi tako prevzela, da so ga pri čitanju estetskega ganotja kar solze oblike.

¹¹ Prim. kar Mahnič sam priznava: »Iz Gorice bi dozdaj vse mlade pisatelje seštel na prste desne roke, in še bi ne prišel do konca.« Dijaška priloga, str. 81 pri RK IV 1892.

toda našel jih ni. Leto poprej dne 22. aprila je praznovala laška kraljevska dvojica svojo srebrno poroko; takrat so na predvečer laški gojenci uprizorili na vrtnem ronku manifestacijo za Italijo, ki pa se je takoj spremenila v pretep s slovenskimi gojenci. Mahnič ni bil pripravljen ne na eno ne na drugo; njegove misli so bile tedaj Bog ve kje pri kakem filozofu. Situacija, v katero ga je bila spravila malosemeniška proslava srebrne poroke Umberta in Margherite, mu je bila skrajno neprijetna. Le s težavo se je izvil iz nje; pred fanti pa je dobil velik strah, dasi jih je rad imel.

3.

Delal je neprestano. Svoje razprave je pisal s svinčnikom ter jih tako pošiljal v tiskarno. Pisal jih je tudi tedaj, ko je gojence med učenjem nadzoroval. Bil je tako koncentriran, da ga okolica kar nič ni motila. Pisal je sedaj stojé pri kakem pultu, sedaj tudi hodé gori pa doli, za podlago mu je v tem slučaju služila kaka knjiga. Sedé ni pisal nobenkrat, sedé je bolj študiral. Tudi svoj brevir je molil. le hodé. Na sprehode je spremljal gojence tudi on. Vendar je bil razgovor ž njim zelo težak. On se skoraj ni mogel vmisлити v duševni in čuvstveni nivó srednješolca; srednješolcu pa se je še manj posrečilo stopiti v njegove visoke sfere. Njegovi družbi se je umikal skoraj vsak, prav radi tega, ker je le malokdo znal govoriti ž njim. Najlepša zabava je bila zanj na sprehodih, če je mogel fantom pripraviti na lastne stroške kako južino. Tedaj se je v resnici zabaval. Taka zabava so bili zanj majniški izleti. Enkrat je vodil gojence na vozovih v Oglej. Toda ko je v Ogleju skušal resno razlagati zgodovinska tla, na katera so prišli, je kmalu ostal sam in šele kosilo ga je zopet našlo v družbi, ki se je hotela ta dan le zabavati.

Na glavi je nosil zmerom cilinder, tudi tedaj, ko je z gojenci plezal na hribe v goriški okolici ali koncem šolskega leta, ko je v veliki vročini ž njimi hodil na Sv. Goro. Desno rame mu je bilo višje od levega. V razgovoru je čestokrat živahno gestikuliral; ko pa je zamišljen korakal, je desno roko navadno imel v suknji na prsih, levo pa v žepu ali pa prosto v zraku. V svojih cerkvenih nagovorih je bil zelo živahen; govornik sicer ni bil, ker so se mu besede zaletavale. Govoril pa je vedno z globokim prepričanjem. Ako je hotel kako točko v svojih ekshortah poudariti, je imel navado, da je z očmi iskal gotove osebe v gojencih, kakor da bi hotel reči, da veljajo nauki in izvajanja v prvi vrsti njim. Gojenci so smatrali to za izziivanje. Vendar je večkrat govoril o rečeh, ki so bile za dijake previsoke, tolmačil je n. pr. pri dokazih za bivanje božje Darwina, Büchnerja, Spinoza itd. Dobivali so sicer vtis, da se za temi imeni nekaj skriva, kar se ne ujema s katoliško religijo, toda stvari same niso mogli razumevati.

»Rimski Katolik« je pričeval gojencem oddajati šele od pete šole dalje, pa tudi le tistim, ki jih je smatral za bolj inteligentne, oziroma tistim, katerim je bolj zaupal. To neenako postopanje je duhove

čestokrat razburjalo. Sedmošolcem in osmošolcem je še več zaupal. Dajal jim je namreč odtise svojih razprav v zadnjo korekturo. Če je pri gojencih dobil predmete, n. pr. kake zapiske, pisanja ali kaj drugega, kar jih je v njegovih očeh kakorkoli kompromitiralo, ni teh predmetov nikoli hranil, pa tudi vrnil jih ni. Vse je sežgal. Ker ni imel časa, da bi se individualno vživljal v dijaško psiho, zato je bil v svojih nastopih neenak; imel je zaupnike, katerim je rad veroval; bil je pa tudi prestrog; zato se je zgodilo, da so dobivali »consilium abeundi« dijaki, ki so pozneje navzlic temu popolnoma svobodno vstopili v bogoslovje. Nikdar pa ni govoril prezirljivo ali žaljivo o kakem gojencu, ki se je v kaki reči pregrešil. Če je pričakoval svetega življenja od njih, je sveto življenje najprej zahteval od sebe. Ostal je zmerom prava kraška dobričina za vse brez izjeme. V ti podobi ga imajo vsi njegovi nekdanji gojenci v najboljšem spominu. Da, dijaka je rad imel, četudi mu je delal neprilike in povzročeval mučna presenečenja. Tako daleč je šel, da je bolnega dijaka na lastne stroške spravil h Kneippu v Wörishofen in ga tam vzdrževal, dasi ni žel nobene hvaležnosti od njega za to. Bil je dober, bil je nesebičen, za dijaka je žrtvoval vse. »Mi smo v sto in sto slučajih gledali in olajšavali bedo in bol slovenskih dijakov,« je z mirno vestjo mogel javno izpovedati.¹² Le škoda, da je ostal kot urednik »Rimskega Katolika« še nadalje tudi predstojnik.

Na otok Krk.

P. Hugolin Sattner — Ljubljana.

Dne 3. julija l. 19.. je bila silna vročina, in kdor je mogel, je bežal iz mesta na deželo. Tudi jaz sem dobil dopust; toda moja pot me je peljala v kraje še bolj vroče, po receptu homeopatije: callida callidis; peljala me je na otok Krk.

Ob eni popoldne v najhujši vročini je klical »Frankopan« potnike iz Reke na svoje prostore. Vkrcal sem se tudi jaz, in proti peti zvečer je mestece Krk stalo pred mojimi očmi.

V ospredju stoji škofijska palača, za njo starodavna katedrala s čebuljasto streho na stolpu. Nepremično sem zrl na škofijo, zidano na skalnate čerí ob morskih valovih. Tu torej prebiva biskup dr. Anton Mahnič, mož, čigar vólja je skali podobna, na kateri on stane. Kakor skala kljubuje tudi on viharju in morskim valovom, ki so butali in butajo vanj od vseh strani. Tih sklep se je v meni porodil, da se najprej njemu poklonim.

Mestece Krk je res le mestece, morda ima 2000 prebivalcev, njegova zunanost je vsa pomorska. Okrajno glavarstvo ima v njem

¹² RK V 1893, str. 232.

svoj sedež, prav tako krčka biskupija in stolni kapitelj. V mestu se govori italijansko, okolica pa je vsa hrvaška. Ulice gredo kvišku v hrib, na vrhu je cerkev in samostan tretjerednikov. Tudi benediktinke se nahajajo v bližini. Po ozki ulici dospemo v škofijo in kmalu sem sprejet od biskupa.

»Oprostite, Presvetli, da se drznem motiti Vas za par trenutkov; mimo grem in zdelo bi se mi nevljudno, ko bi se ne oglasil.«

»Ampak zelo me veseli, da ste prišli; kam pa ste namenjeni?«

»Grem na Košljun solnčit se in v morske kopelji.«

»Ostanite kar tukaj, saj imamo tudi tu solnce in morske kopelji tik za hišo.«

»Lepa hvala, Presvetli, ampak umevno vam bode, da se redovnik najbolje počuti v redovni hiši.«

»To je res, da ste na Košljunu dobro spravljeni, tiho in mirno je ondi, jako ugodno za umirjenje živcev.«

»Nisem mislil, da imate Presvetli na Krku tako krasen položaj in tako udobno stanovanje.«

»Da ste videli prej, kakšno je bilo! Stropi so padali na tla, bilo je pravo babilonsko razdejanje. Šel sem na Dunaj, ni pomagalo nič, pisal sem gori, brzojavil; nič. Slednjič sem dal ultimatum: Ali mi popravite stan ali pa odidem! In to je pomagalo. — Pa pogledjte malo skozi prozore. Tam na levi je otok Rab, prvi dalmatinski otok, vendar pripada moji škofiji; radi tega so moji bogoslovci tudi deležni centralnega semenišča v Zadru, drugi pa študirajo v Gorici. Rab je sila rodovitna, ima krasno polje, travnike in gozde, kakor vaša Kranjska. Dunajčani in Čehi imajo ondi že svoje hotele in kopališča. V daljavi pred nami vidite Lušinj, mali in veliki, ki sta pa samo en otok; cerkveno spadata h Krku, politično k Istri. Iz Lušinja se pride po lesenem mostu na Čres, ki je najdaljši izmed kvarnerskih otokov.«

»Vaša biskupija so torej sami otoki? Težavna mora pač biti vizitacija župnij in birmovanje.«

Presvetli se nasmehne in pravi: »Kajpada je razlika med menoj in ljubljanskim škofom, ki lahko z vozom doseže vsako župnijo. Jaz pa moram na brod ali pa na jadrnico; dostikrat ne morem naprej, če je morje neugodno. Kakor vidite, je tu vse bolj preprosto, apostolsko.«

»Dovolite mi vprašanje: od česa ljudstvo živi? Zemlja je skalnata, delo težko in nehvaležno, gotovo je med ljudmi velika beda.«

»Prijatelj, v tem se zelo motite. Ljudje so si znali zemljo kamenja očistiti. In ta zemlja je dobra zemlja. Tudi jim donašajo oljke, vinoreja in ribištvo precejšnjih dohodkov. Seveda, glavni dobiček imajo od morja. Gozdov v vašem smislu ne vidite tu, dovolj pa je visokega grmovja. Vsako leto se nekaj poseka, napravijo se drobna drva in cele ladje vozijo ta drva v Benetke za drag denar. Naši ljudje hodijo tudi v Ameriko in druge kraje, tu mnogo prihranijo in s tem se vračajo domov. Pri nas dobite otočane, ki so že prebredli z ladjami malone celi svet. Sicer pa žive naši ljudje jako skromno in nimajo

velikomestnih potreb. Skrbeli smo pa tudi, da se je ljudstvo gospodarsko organiziralo. Ne najdete večjega kraja brez posojilnice, ki je rešila ljudstvo oderuštva.«

»Da, to mi je znano, ker naši revizorji imajo vedno dovolj posla v teh krajih. — Presvetli, imate tudi Vi vinograde na tem otoku?«

»Vsak dan jih boste imeli na Košljunu pred očmi; oglejte si jih, moj oskrbnik Vam jih bo rad razkazal. Na Korniču sem dal tudi trtnico napraviti, da si lahko vsi vinogradniki ž njo pomagajo. Toda z vinogradi je velik križ; mnogo stroškov je ž njimi, in le redkokatero leto nam jih vrne, kajti toča pada jako rada na otok.«

»Kakor vidim, Presvetli, vplivate na ljudstvo bolj gospodarsko, politika je v ozadju.«

»Ma, kaj čete s politiko? Ljudstvo, ki v gospodarskem oziru ni samostojno, tudi za politično delovanje ni zrelo. Sicer so pa tu povsem drugačne razmere, nego pri vas. Mi moramo tukaj ljudi učiti živinoreje, perutninarstva, vinogradništva, umnega kletarstva, organizirati izvoz pridelkov itd.; to bo dalo našemu ljudstvu trdno podlago, in tako bomo prišli tudi mi ljudstvu do srca in ga pridobili za naše svetinje, za naše pravice.«

»Sedaj umem, zakaj izdajate tu na Krku gospodarski list. Pa lastno tiskarno imate! Čital sem mimogredé napis »Kurykta«. Z Vašim dovoljenjem si bom o priliki ogledal tiskarno, ki se mi zdi za Krk nujna potreba. Oddaljeni ste od sveta, promet na morju nesiguren; kako bi mogli oskrbeti publikacije iz tujih tiskarn? In korekture? Sedaj pa vse pri roki, kar v hiši. To je velika udobnost.«

»Ledipo smo orali, in za to je bilo treba pluga; zemlja razorana prinaša sad. Sedaj gre med svet Gospodarski list, Straža, Evharistija in škofijski uradni list. Straža dela nekako tako, kakor nekdanji Rimski Katolik, znanstvena revija je za hrvaško inteligenco, v katero pišejo prav pridno tudi vaši sobratje. Evharistija je asketičen list za svečeništvo.«

»Dobro so mi znani Vaši listi, saj prihajajo k nam v precejšnjem številu. — Presvetli imate srečo, da se krog vas zbirajo mladi, nadebudni pisatelji, katerim ste oče, svetovalec in mentor. Prav, kakor nekdanj v Gorici, kjer ste zbrali krog sebe celo vrsto sotrudnikov.«

»Delo je hvaležno. Na Hrvaškem je še mnogo zdravih, nepokvarjenih sil, katere je treba le vzbuditi in jim smer odkazati; pravo veselje je delati ž njimi. Nad vse me veseli akademična mladina, ki se je jela vnemati za višje krščanske ideale. Kadar morem, zahajam med akademike, bodisi v Zagrebu ali na Dunaju, in vselej sem jih vesel.«

»Znano mi je, da se je med hrvaško mladino začelo daniti, in da so se tudi mnogi hrvaški akademiki radikalno oprijeli katoliških idej. Smernice ste jim dali Vi, Presvetli, ker ste jih navajali k praktičnemu katoličanstvu.«

»Brez tega ni nič. Samo politično delovanje ne koristi dosti, če nima v ozadju praktičnega krščanstva. Kar človek veruje, mora tudi

v dejanju pokazati; on mora svojega Boga z molitvijo častiti, on se mora tudi duševno hraniti, ne samo z vedo in umetnostjo, marveč tudi s sv. Evharistijo, ki pretvarja mladeniče v »leones ignem spirantes«. Radi tega je akademikom nujno potrebna Marijanska kongregacija, ki jim podaja vzvišen ideal v preblaženi Devici Mariji in jih navaja k neprestani vršitvi dejstvom po veri. — Vaš III. red ima isto namero, ampak kdaj bomo premagali predsodke zoper njega?« —

Razgovor je moral prenehati, kajti sobrat-spremljevalec nas je opozoril, da je že šesta ura proč, do samostana pa je še dobra ura hodá. Poslovala sva se. Presvetli je naju spremljal skozi sobane. Ena je bila čitalnica: velika miza v njej, na mizi pa polno časnikov in revij. Za slovo mi je Presvetli govoril: »Kadar Vam bo na Košljunu dolgčas, kar sem pridite na Krk, vrata so Vam vsako uro odprta.«

Stopil sem za trenutek še v katedralo; zelo častitljiva hiša božja je, obstoji iz treh ladij, stebri se odlikujejo po krasnih kapitelih, v desni kapelici je oltar z Najsvetejšim.

Na levi glavnega oltarja je škofov sedež. Silno preprost. Pokazal sem z roko na siromašen prestol in tovariš me je razumel, rekoč: »Naš biskup ne drži dosti na zunanosti.« — —

Odšla sva na otočič Košljun, kjer imajo frančiškani svoj samostan in svojo cerkev, pa lastno spodnjo gimnazijo za kandidate.

Pozneje sem se zopet vrnil na Krk. Ogledal sem si tiskarno; Slovenec jo je vodil; ni velika, toda namenu popolnoma zadostuje. Seznanil sem se z gospodi v škofijski pisarni. Biskup je bil pri delu. »Celi dan pri pisalni mizi,« tako so ga označili. Pri obedu smo se dobili, še drugi gostje iz Hrvatske so bili pri mizi. Gestoljubni biskup hoče vedno vsakega pri mizi imeti, ki pride k njemu v posete ali posvete. Ni pa skoraj dneva, da bi takih ne bilo pri njem!

Prvi razgovori so bili bolj domači: kaj je novega na Kranjskem, kako stojé naše stvari, kako se razvija društveno življenje, časniki? Ko smo pa začeli staviti razna vprašanja in prosili pojasnila v tej ali oni stvari, tedaj je jelo vreti iz njegovega srca in polni spoštovanja smo poslušali kakor v marmor vklesana načela, besede o katoliškem liberalizmu, o pregrehab Evrope in njenih držav proti Bogu in cerkvi; o kaznih, ki morajo priti nad narode, ker odpadajo od Boga, o krivicah, ki se gode Slovanom po drugih narodih, o modernih nalogah, ki jih ima svečeništvo dandanes, živeč in delujoč med ljudstvom itd. Poznal sem Mahniča že iz »Rim. Katolika«, toda živa beseda je vse drugače zadevala kot mrtva črka. —

Ko sem pozneje odhajal iz Kvarnera, sem prenočil na Krku v škofijskem dvorcu. Parobrod je namreč odhajal že ob šestih zjutraj iz Krka in zato sem moral biti v bližini. Biskup Mahnič pa ni prišel k naši večerji, kajti razen juhe zvečer ničesar ni užival. Pač pa je prišel po večerji k nam in pričeli so se zopet živahni razgovori. Nepozabljiv pa mi je ostal tisti večer še posebej radi tega, ker smo šli iz sobe na vrt, sedli na klop tik nad morjem in pri polni luni

uživali čar in krasoto pomorske noči. Morje je šepetalo, rahlo pljuskajoč ob skalnato obal in se svetlikalo vsak trenutek, da so male lučice zablestele v mokrem elementu na vse strani. Večno nezabeni mi je tisti večer ostal v spominu; tako poln je bil lepote, ki jo je narava podajala in ki jo je hkrati podajal tudi razgovor ob strani biskupa Mahniča.

Se danes sem Bogu hvaležen zanj; a še bolj hvaležen radi tega, da tisti obisk ni bil prvi pri Mahniču, kajti moji obiski na Krku so se ponavljali malone vsako leto do izbruha vojske z Italijo. Sedaj pa

O počitnicah pri župniku Iv. Brencetu.

Dr. Jos. Srebrnič.

Seznanila sta se l. 1891. Bil je župnik Ivan Brencé prvi, ki mu je na zadevni poziv poslal svoj dar »V podporo mladih pisateljev«. To lahko vsak zasleduje tudi v »R. K.«, kjer so darovi natančno izkazani. Še večkrat je potem take darove župnik Iv. Brencé pošiljal. Všeč mu je bilo zelo, da se urednik »R. K.« za dijake tako zanima. Pa ga je abiturient iz bližnjega Loškega potoka Fr. Knavs pregovoril, naj Mahniča povabi k sebi — k Sv. Gregorju nad Sodražico, kjer je župnikoval —, da bi o vročih poletnih počitnicah kak teden pri njem in v gozdovih Sv. Gregorja preživel. Župnik je to v resnici izvršil in prof. dr. A. Mahnič se je vabilu odzval v veliko veselje abiturientu in župniku. Mahnič sam je pisal, da hoče prav rad priti na Kranjsko, od koder je bil dobil toliko sijajnih zaupnic, a še posebej k župniku, ki se s svojimi darovi tako zanima za mlade pisatelje. Tako sta se seznanila. In od tedaj je redno vsake počitnice prihajal h gostoljubnemu župniku do l. 1918, kjer se je za vedno poslovil od njega. Počitnice l. 1919 je dr. Anton Mahnič preživel v nasilnem izgnanstvu daleč v Italiji, one v l. 1920 pa so bile zanj priprava na smrt. Pisal je sicer še koncem avgusta iz Varaždinskih Toplic, da upa zopet priti k staremu prijatelju ter se pri njem okrepiti. Toda upanje je ostalo le upanje. Na tem svetu se nista videla več.

Počitnice so bile Mahniču kakor solnce, ki ga človek sredi dolgih meglenih deževnih zimskih dni pričakuje. »Blage počitnice, kako sladke ste!«¹ Tako je vzklikal ob njih. »Slednjič je vendar tudi za-me napočil prvi dan dolgo za zelenih počitnic,« piše na drugem mestu.² Umljivo. Ogromno duševno delo, ki je tiralo njegovo pozornost dan za dnevom na šest in več smeri, uprava semenišča, opravi z dijaki-gojenci in njihovimi starši itd., mu je živčevje že zgodaj razrvalo, da je proti koncu šolskega leta kar koprnel po oddihu in

¹ RK II 1890, str. 428.

² RK VII 1895, str. 491.

popolnem miru. »Sem namreč nervozen,« je izpovedal že l. 1890.³ Goriška poletna vročina s svojim dostikratnim še hujšim bratom »Širokom« pa je za razdražene živce kakor olje za ogenj. Zato je Mahnič iz Gorice kar bežal, ko so počitnice nastopile: »Ko govorim o počitnicah, ne išči me nihče v Gorici, ker tu ni nikdar počitnic...«⁴ Bežal je: »Jaz potujem brez vsakega načrta, kakor bi se reklo — tje »v en dan«. Še zadnji dan pred odhodom bi Ti ne vedel povedati, kdaj boim odpotoval, niti kam, niti kdaj se povrnem, niti kje se mislim vstaviti. Sploh na potovanju niti ne mislim. Vse prepuščam golemu slučaju.«⁵ — »Sedel sem na železnico, ne da bi vedel prav za prav kam.«⁶ — »Kdor bi bil pregledal moj kovčeg, bi ne bil našel niti najmanjšega sledu po kakí tiskovini, niti papirja, niti samega svinčnika! Onemogočiti sem hotel celó vsako skušnjavo. Najraje sem zahajal v gozd — v samoto, daleč od ljudi. Tu sem ure in ure, brez misli, posedal in sanjaril.«⁷ Mir je torej hotel imeti in svežega hladnega oddiha. Zato o počitnicah ni hodil domov v Štanjel na Kras, ker tam je bilo solnce še bolj žgoče kakor v Gorici. Srečen je bil, ko je o počitnicah prišel k prijatelju, ki je upošteval njegov položaj in mu izkazoval svojo gostoljubnost tudi s tem, da ga ni mučil s prošnjami, naj prevzame ta ali ta opravke.⁸ Tak mir in takega gostoljubnega prijatelja je dr. A. Mahnič našel o počitnicah baš v osebi župnika Iv. Brenceta. Zato je bil tako rad pri njem.

K Sv. Gregorju je zahajal do l. 1897; početkom l. 1898 je prišel župnik Iv. Brenc v Presko, kjer je še vedno, in od tedaj vidimo biskupa A. Mahniča tukaj.

Ko je prvokrat prišel k Sv. Gregorju, je bil silno zmučen, pa tudi bolan. Ostal je tedaj cel mesec pri župniku. Navadno je hodil vedno v gozd, kakor opisuje to tudi za druge prilike, ko je iskal miru. Tudi v Preski je to delal, vendar je pozneje, ko je prišel v šestdeseta leta, tukaj navadno ostajal na župniškem vrtu ali pri cerkvi, od koder je prelep razgled na Posavje pa tja do Kamniških planin. Tu je bil brez skrbi. »Jaz sem rad prost,« je čestokrat župniku govoril, »ker vem, da me ne boste prosili ne za govor ne za kako posebno sv. mašo. Saj mi ni nič za govor; kmalu ga imam. Toda prost nisem!« V resnici ni imel ne pri sv. Gregorju ne v Preski nikdar kakega cerkvenega go-

³ RK II 1890, str. 437.

⁴ RK III 1891, str. 347.

⁵ Prvtam.

⁶ RK VII 1895, str. 491.

⁷ Prvtam, str. 492.

⁸ »N a d v s e mi je ugajalo,« pripoveduje o svojem odmoru pri župniku v Ročah na Tolminskem, »ko mi je v soboto zjutraj rekel: Gospod doktor, mislil sem Vam že naložiti za jutri pridigo in mašo ob 10. uri. Toda premislil sem se in prevzamem oboje jaz sam, ker vem, da potrebujete počitka; prišli ste na deželo, da bi se razvedrili, ne pa študirali. — Tako se govori, to je moško! Ne manjka namreč takih gospodov po deželi, kateri — brez zamere! — ubogemu profesorju iz mesta, ko se je prišel oddahnit na deželo, naložijo vsa bremena in posle, ki se nahajajo pod solncem! Je to dostojno in gostoljubno!?« RK II 1890, str. 430 s.

vora; tudi slovesne maše ne, dasi je hodil 28 let k župniku na počitnice.

Na stanovanje, na postrežbo in na hrano ni stavil dr. Anton Mahnič nikdar nobenih zahtev. »Na-me ne glejte nič!« je mnogokrat poudarjal nasproti priletni župnikovi sestri, ki oskrbuje gospodinjstvo. »Če sem škof, ne smete misliti, da moram radi tega kaj več in kaj boljšega jesti kot drugi ljudje! Jaz sem človek kot drugi!« Trpel je na želodcu; južno vreme je vedno zelo bolešno vplivalo nanj, posebno na njegovo živčevje, ki je kar trepetalo, pa tudi na želodec, ki mu ob takih prilikah ni dal ne sedeti ne stati. Tedaj je bil najraje v samoti. Prav radi tega si je dostikrat določal hrano sam, seveda zelo preprosto. K počitku je hodil ob 10. zvečer, vstajal pa je pred 5. uro zjutraj. Ob nedeljah je ob 6. vedno poslušal župnikovo pridigo.

Dvakrat je prišel kot biskup posebno zmučen k župniku na počitnice, prvokrat v letu, ko je prevzel škofijo na Krku. Skrbí, ki so bile prišle nanj; proučevanje razmer; prezidavanje in popravljanje biskupovega dvorca na Krku in druge okolnosti so na njegovo živčevje tako pritiskale, da ni mogel prav nič delati; kar strel se je, če je zagledal človeka, o katerem je mislil, da želi z njim le govoriti. Vendar se je v gozdovih Sv. Gregorja kmalu pomiril. Drugikrat je bilo tisto leto, ko je moral vprašanje glagolice za svojo škofijo v Rimu urejevati. »Strašno sem moral študirati,« je tedaj župniku zatrjeval; »noben izpit ni bil zame tako hud, kakor to delo; vse sem moral sam iskati, vse dokumente sam najti in proučiti. Bilo je res hudol!«

Sicer pa je razvedrilno zabavo in prijateljsko družbo zelo rad imel. Čestokrat se je v župnišču vstavil pred sliko, ki podaja živahno skupino štirih dijakov iz begunjskega okrožja: dva petošolca, enega šestošolca in enega abiturienta, vsi v elegantnih surkah. Petošolca sta bila zgodovinar Jos. Apih in naš župnik Iv. Brence, abiturient pa sedanji knezoškof ljubljanski dr. A. B. Jeglič. Fotografija je iz l. 1869. Mahnič se je vedno zelo zabaval, ko je zrl na to dijaško skupino. Seveda — Mahnič pa dijaštvo! Vrlo so mu ugajali tudi »pecirki«, sestanki duhovnikov, da se goji prijateljstvo in iskrena odkrita družabnost. Župnik Iv. Brence ima celo posebno diplomu iz delovanja na tem polju. Mahnič je župnika za to diplomu, ko so jo njemu kot »Ustanovnemu članu in tehantu radovljiškega pecirka« poklonili lastnoročno podpisani Finžgar, Meršolj in Mrak, zelo zavidal. Bilo je to zavidanje znak, kako draga je Mahniču gostoljubna prijateljska družabnost, ki jo je videl v tistih »pecirkih« in ki jo je i sam izvajal povsod. Celu v »Evharistiji« je opetovano z navdušenjem pisal, kako se na Kranjskem med duhovniki prijateljstvo goji, in poudarjal je v listu globok pomen takega razmerja v svečenstvu ter priporočal, naj se tudi pri Hrvatih ta način občevanja uvede. »Živela ta sloga, sloga, katero naj čedalje tesnejše utrjuje katoliška ideja pa požrtvovalna ljubezen do domovine,« je vzklikal že leta 1890, ko je o

počitnicah na Gorenjskem tako prijateljsko občevanje morda prvi-krat okusil.⁹ Tudi sam je hodil, ko je bil v Preski, na take »pe-cirke«. Sploh je o počitnicah rad sprejemal vabilo na posete k sosedom. Pozabil je ob takih prilikah v Loki, Škofji Loki, Sori, Trati, Smledniku, pri Sv. Katarini itd. na svojo resnost ter se v resnici zabaval. To je bil tudi namen prisotnih gostov: biskupu pri-praviti prijeten vesel oddih. Vendar je skoraj vedno raje poslušal in ko mu je bilo veselja dovolj, je vstal ter rekel: »Vi le tukaj ostanite, jaz grem pa molit.«

Zelo je bil tudi vesel, če so ga dobri znanci prišli obiskat v Pre-sko. Za svojo osebo ni hotel v župnišču imeti nobenih ozirov. Ko pa je imel krog sebe znance in prijatelje, tedaj je hišna gospodinja — župnikova sestra, takoj dobivala naravnost od njega kar nervozna naročila, s čim jim je treba postreči. Ni imel miru, dokler se ni nje-gova volja izvršila, ki je nasproti gostom vedno hotela biti kar na moč splendidna. Izmed gostov mu je bil neizmerno drag dr. Pero Rogulja, ki ga je v Preski dvakrat ali trikrat obiskal. Prihajal je ne-napovedan. Mahnič se ga je zmerom razveselil kakor oče, ki ga ljubi sin čisto nenadno obišeče. Enkrat ga je prisilil, da je moral kar nekaj dni pri njem ostati. Drug drugemu sta si zaupala vse. »To je mož,« je potem po njegovem odhodu nasproti župniku poudarjal, »odločen, neustrašen katoličan, pobožen kakor otrok in v delu po noči in podnevi. Bog nam ga ohrani.« Lahko si mislimo, kako je moralo Mahniča boleti, da je ta njegov ljubljenc umrl sredi dela, komaj trideset let star. Visoko je cenil tudi dr. Kreka. Vendar ga je pri neki priliki prav hudo zdelal. To je bilo takrat, ko je dr. Krek Radiću v Ljubljani priredil slavnosten sprejem. »Vi politikarji,« je naglašal Mahnič prav trdo nasproti Kreku, ki ga je bil potem v Pre-ski obiskal, »Vi bi morali tega človeka poznati!! To je človek, ki se norčuje iz Sv. Rešnjega Telesa, iz prebl. Device Marije, iz Marijinih družb! Brezverec je! Norčuje se iz vsega, kar je svetega. Vi pa se družite in bratite ž njim! Kako mu morete sploh kaj zaupati!« Dr. Krek je bil kar tih. Župnik Iv. Brencce trdi, da ni bil Mahnič pred svojimi gosti nikdar tako hud kakor tedaj.

Rad in hvaležno se je v Preski spominjal tistih časov, ko je do-bival kot urednik »R. K.« toliko zaupnic iz Kranjske. Bile so mu, tako je večkrat omenjal, v veliko tolažbo. Kot biskup je marsikaj med ljudstvo v krčki škofiji presadil, kar je na Kranjskem oz. iz ne-posredne bližine v Preski občudoval, tako n. pr. pobožnost večnega češčenja in Marijine družbe. Molitve večnega češčenja je dal sam prevesti na hrvaški jezik in natisniti, da so se potem po otokih v Kvarneru širile med narodom. Tudi je sam redno molil v cerkvi v Preski iz njih. Značilno je, da so postajale počitnice zadnjih let nje-govega življenja v Preski vedno bolj posvečene molitvi. Župnik Brencce je to zelo opazil. Po cele ure je Mahnič postajal v cerkvi pred Najsvetejšim. Tudi je bolj in bolj naglašal potrebo in vzvišenost

⁹ Prim. »R. K.« II. str. 436.

molitvenega življenja. Sploh je pričel rad govoriti o molitvi ter jo zelo priporočati. Eno knjigo je v župnišču posebno vzljubil; leto za letom jo je o počitnicah v rokah imel in jo molitveno vsak dan proučeval. Tako je bil nanjo navezan, da mu jo je župnik za vsak njegov dohod že vnaprej pripravil. Stara je že bila tiskana na Dunaju leta 1837, namreč: »Memoriale vitae sacerdotalis seu summi pastoris Jesu Christi piissima monita ad Ecclesiae suae pastores aliosque sacerdotes.«

Težko se je ločil iz Preske l. 1918 od svojih zadnjih počitnic. »Meni se vse zdi, da bodo Lahi prišli na Krk,« tako se je od župnika poslavljaj, ki ga je v vozu peljal na kolodvor v Ljubljano. »In kaj bo potem z menoj? Naj se zgodi volja božja!« Odšel je, kakor da bi slutil, kaj ga čaka. — —

Veliki svećenik naroda svoga.

Mario Matulić i dr. Augustin Juretić.

Godine 1896 postaje dr. Mahnić biskupom na Krku. Time započinje njegov blagoslovljeni rad među Hrvatima.

Dok je dr. Mahnić bio u Gorici, liberalizam je u Austriji bio svemoguć. To je bilo zlatno doba liberalizma. Liberalizam je vladao u filozofiji, literaturi, narodnom gospodarstvu i školstvu. »Rimski Katolik« navijestio je boj liberalizmu. Službeni je aparat u školi propagirao liberalizam osobito pomoću literature. Mahnić se protiv liberalizma borio oštro i pisanjem i predstavkama. Navale Mahnićeve na liberalizam bile su strahovite i vladi, koja je službeno podupirala liberalizam, neugodne. Vlada je odlučila, da ga makne nekam izvan Slovenije. Promoveatur ut amoveatur. Biskupska stolica u Trstu bila je prazna. Vlada isposluje, da krčki biskup Šterk, poznati zagovornik i branitelj glagolice, bude premješčen u Trst, a da na njegovo mesto dođe dr. Mahnić. Mahnića su poslali u siromašnu biskupiju, u kojoj je morao naučiti hrvatski. Vlada je mislila, da je Mahnić slabo sklon glagolici, pa da će joj uspjeti pomoću Mahnića ukinuti staroslovenski jezik u crkvi.

Na obrani glagolice.

Malo vremena pošto je dr. Mahnić imenovan biskupom krčkim, dođe u Krk tršćanski namjestnik barun Rinaldini, da zapita biskupa, da li kani ukinuti glagolicu. Dr. Mahnić mu odvrati, da se još nije uputio u pitanje glagolice. Kad pitanje prouči, odlučit će se. Nekoliko mjeseci kasnije dođe Rinaldini opet u Krk, da pita biskupa, kada kani ukinuti glagolicu. Dr. Mahnić mu odgovori: »Još nijesam dospio; da to pitanje proučim, ali Vam, Ekscelencijo, otvoreno kažem i obećajem, da ću pitanje glagolice temeljito proučiti, te ako pronađem, da glagolica zakonito postoji, ne samo da je ne ću ukinuti, n e g o ć u

je svom dušom braniti.« Kad je to čuo Rinaldini, pokupi se i nikad više ne dođe na Krk! Na temelju papina dekreta iz god. 1898 dr. Mahnić je sastavio te na prvoj krčkoj sinodi god. 1901 izdao iskaz svih glagolskih župa u svojoj biskupiji. Talijani, koji su htjeli omesti i samu sinodu iz mržnja na glagolicu, pobjesniše. Talijani i austrijska vlada uložiše sve sile, da Sv. Stolica ne odobri taj zaključak sinoda. Ujedno digoše strahovitu novinsku kampanju protiv dr. Mahnića. Optužiše ga čak i zbog krivovjerstva. Uslijed članka »Verso la scisma« (Prava skizmi), izašla u puljskom L'Avvenire«, Sv. Stolica pozove biskupa Mahnića u Rim, da se pred kongregacijom sv. Oficija opravda od osvada protiv njega u tom članku, a i od drugih privatnih tužbi. Poput sv. Ćirila i sv. Metodija otputuje biskup na opravdanje. Dr. Mahnić se sasvim opravda, ali se ipak vrati s bolju u duši. U konzistoriji plaćući reče, da ga sva ta borba i napadaji ne bole koliko pomisao, da su u Rimu mogli posumnjati na nj, tako poznata i vatrena »rinskog katolika« i uzeti u obzir klevete, iznesene protiv njega.

Protiv novinskih napadaja došao je »ispravicima« na svaku neprijateljsku laž i netačnost. Nekoje novine kao n. pr. »La Voce Cattolica« u Trentu morale su uvrstiti toliko ispravaka, da su se konačno zastidile i promijenile svoje ime (»Il Trentino«). Borba se Talijanaša protiv dr. Mahnića razvila do paroksizma. Rim naloži silentium jednoj i drugoj strani. Mahnić se odmah pokori, ali se ne htjede druga strana pokoriti, već nastavi borbu. Dr. Mahnić se prituži Rimu, ali zaključci sinodi još nijesu bili odobreni. Tek na papinu intervenciju kongregacija odobri sinodu, ali ipak jaki vanjski uplivi zapriječiše objavu odobrenja.

»Staroslovenska Akademija«.

Biskupu Mahniću nije bilo dovoljno, što je obranio našu svetinju — glagolicu. On je nastojao, da se staroslovenski jezik prouči, obradi i razvije te popularizuje među svećenstvom i narodom i da se proširi po ostalim hrvatskim zemljama. Stoga osnuje uz pripomoć poznatih branitelja glagolice dr. Volarića i Parčića »Staroslovensku Akademiju«. Konstituirajuća skupština obdržavala se u Krku god. 1902. Biskup Mahnić htio je imati oko sebe stručnjake, pa pošalje nekoliko svojih svećenika na studije u Prag, a iz Praga k sebi pozove dr. Josipa Vajsa, sadašnjeg profesora staroslovenskog jezika na praškom sveučilištu, da uči i radi za Akademiju. Akademija je izdala glagolskim pismom razne knjige Starog zavjeta, knjige liturgičke, glagolske pjevane mise, abecedarij i slovnice staroslovenskog jezika, Parčićev životopis i glagolsku notarsku knjigu notara Stašića, Vjesnike, glagolski Vesperal s latinskim slovima za puk, druge manje publikacije. Dr. Vajs pripremao je glagolski misal i ritual u latinskoj transkripciji.

»Kurykta«.

»Kako može biskup da bude bez tiskare?« S ovim je upitom odgovarao dr. Mahnić, kad ga je tko pitao, čemu mu tiskara. Dr. Mah-

nić došao je na Krk pun osnova i nacrt, kako da organizuje mladež, seljaštvo i svećenstvo. Bez štampe to nije mogao učiniti, u malenom Krku nije bilo tiskare, a on nije htio ovisiti o milosti koje riječke tiskare. Stoga mu je prva briga bila da kupi tiskaru. Novaca nije imao. Stoga pozove svoje siromašno svećenstvo u pomoć, koje kupi dionice buduće tiskare. Tiskari dade ime »Kurykta«, starinsko grčko ime Krka. Iz »Kurykte« je niknuo hrvatski katolički pokret. Tu je najprije počela izlaziti »Luč«, pa »Pučki Prijatelj«, »Hrvatska Straža«, »Euharistija«, koja se kasnije pretvorila u »Svećeničku Zajednicu«. Tu su se tiskale brošure kao »Tri dana u Obzoru«, »Istro, čuj naš glas«, koje su širile narodne i katoličke ideje, zatim razni molitvenici i t. d. Tako je »Kurykta« bila žarište, iz kojeg je vrcnula ideja katoličkog pokreta, koji je plamenom obuhvatio sve Hrvate.

Borba za hrvatski jezik u školama.

Dr. Mahnić imao je ljutu borbu s Talijanima, koje je podupirala austrijska vlada u uništavanju hrvatskoga elementa. U školama je bio talijanski nastavni jezik. Budući da hrvatska djeca nijesu poznavala taj jezik, svećenici su podučavali vjeronauk na hrvatskom jeziku. Austrijska je vlada zahtijevala od svećenstva, neka upotrebljava samo talijanski jezik. Na obranu naravnoga prava i hrvatskog jezika u školi ustade biskup dr. Mahnić. Borba je započela god. 1904. na Unijama, gdje je školska vlast tražila od župnika, da hrvatsku djecu u talijanskoj prskos-šoli proučava u talijanskom jeziku. Dr. Mahnić zabrani župniku, da udovolji tom zahtjevu, a istodobno se obrati na tršćansko namjesništvo s molbom, da opozove svoj nalog. Uzalud. God. 1905. zbog toga, što su svećenici u Cresu ispovijedali djecu na hrvatskom jeziku, poslanik na tršćanskom saboru dr. Bartoli interpelirao je vladu o borbi, »koju je započeo biskup Mahnić i njegovi svećenici protiv talijanskoj školi i talijanskom učiteljstvu«. Pokrajinska školska oblast zabrani katehetama dolaznje u talijanske škole na Cresu. Biskup Mahnić prihvati dobačenu mu rukavicu. Videći da njegove prošnje i njegovo dokazivanje ne postizava svoju svrhu, iznese stvar pred konferenciju austrijskih biskupa u Beču god. 1906. Biskupi pristadoše uz njega i obratiše se ministarstvu posebnom spomenicom u tom pitanju. No opet bez uspjeha, jer je zaslijepljenost Beča u potpomaganju Talijana bila prevelika. Tada se biskup Mahnić kao nekoć Ambrozije i Gaudencije, lati skrajnih sredstava. On u svojem dijecezanskom listu »Acta Curiae« svečano protestira protiv toga, što vlada hoće dirati u slobodu djetinje duše i kod same sv. ispovijedi, »što se nikada nije čulo ni kod barbarskih naroda«. Zatim javi narodu onih mjesta, gdje je svjetovno učiteljstvo bilo preuzelo proučavanje vjeronauka, da su aktom odnosnih naredbi dotični nastavnici, koje po imenu spominje, već pali po crkvenom zakonu pod i z o p ć e n j e rezervirano sv. Ocu, te zabrani svećenstvu svaki službeni odnošaj sa školskim vlastima u lošinjskom kotaru »donec iniquum Decretum c. r. Gubernii suspen-

datur et aboleatur« te napokon diže svoj apostolski glas, a nadbiskepe i biskepe Austrije, svećenstvo i vjernike svoje biskupije te zastopnike u parlamentu uzimlje za svjedoke, da on sa strane vlade »trpi nasilje u izvršivanju svoje biskupske dužnosti, što se može zvati u pravom smislu proganjanjem, budući da mu ne dozvoljavaju pripovijedati evanđelje djeci, koju je Isus na poseban način ljubio i pozivao k sebi«.

Nijesu uzalud grmjeli crkveni gromovi. Narod se navrpoljio, cijelo še austrijsko javno mnijenje stalo zanimati za stvar, a oblasti uvidiše nemogućnost da održe svoje stanovište, a ni odlučujući faktori pa ni samo učiteljstvo nije moglo lagana srca podnijeti crkveno izopćenje. I tako godine 1908, dakle četiri godine oštre borbe, ministarstvo za bogoštovlje i nastavu napokon pristade, da se »dušobrižno svećenstvo može na talijanskim pučkim školama, kod obučavanja kršćanskog nauka u dvije prve školske godine služiti hrvatskim jezikom kao pomagalom u slučaju potrebe i biti s onim školskim obvezanicima, kojima je saobraćajni jezik hrvatski«.

Za narodno jedinstvo.

Neustrašiv je bio dr. Mahnič u obrani prava svoga naroda. Uvjeren da zastupa pravednu stvar nije se dr. Mahnič bojao nikakve sile na svijetu. Kao što je neustrašivo branio glagolicu i hrvatski jezik u školama, tako je bez straha ustao na obranu jugoslavenske ideje, koju je inicirala svibanjska deklaracija. Austrijska je vlast dobro shvatila, da je smisao svibanjske deklaracije njezinu državnom stanovištu pogibeljan. Sloga i narodno jedinstvo Slovenaca, Hrvata i Srba značilo je propast njezine moći, jer se ona osnivala na načelu: »Divide et impera«. Službena je Austrija plašila Hrvate katolike pogibelji pred Srbima pravoslavnim i obratno. Ona je sve sile upela, da i nadalje drži zavađene Hrvate i Srbe i da u njima podjaruje konfesijonalnu mržnju. Dr. Mahnič nije mogao trpjeti te austrijske podmukle rabote, koja hoće da eksploatira katolicizam u svoje imperijalističke svrhe. On sa svojim biskupskim auktoritetom i potpisom ustade da opravda i odobri onu politiku hrvatskih katolika, koju je Austrija smatrala veleizdajničkom te priopći u »Novinama« seriju članaka. Prvi je članak pod naslovom »Politika hrvatskih katolika« cenzura u cjelini konfiscirala. Ipak je članak u hiljadama komada šapirografiran i raširen po našim zemljama. Taj članak i ostali članici pobudili su senzaciju. Oni su značili silnu dobit za jugoslavensku stvar, jer su prešli granice austro-ugarske države te našli odjeka i u ententnim zemljama, a za Austriju jednu izgublenu bitku, jer je najjači argument, kojim je Austrija opravdavala svoj opstanak, bio u prah oboren. Na početku članka odmah otvoreno kaže: »Prihvaćam za svoj politički program svibanjsku deklaraciju«. Zatim je oštrim riječima raskrinkao pangermanizam, koji hoće da prodre preko slavenskog Istoka i Balkana. »Germanstvo hoće da se kao tuđi elemenat uvriježi u slavensko tijelo. Ovakve aspiracije same sebe žigošu kao nasilje, kao prostu otimačinu.« On otvoreno dovikuje centralnim vlastima,

kad su njihove vojske jurnule da poklope Francusku: »Ili misle li zaista pangermani, da će se dati stotina milijuna slavenskih i drugih istočnih naroda tako glatko strpati pod njemačku kacigu?« Na očigled te pogibli dovikuje on svom narodu: »Naš će račun jedino onda dovesti do pozitivnog rezultata, ako se u očigled ove činjenice prestanemo cjepkati, te svi bez razlike proti zajedničkome neprijatelju stanemo na okup, jer ma kako se svojim nazorima razilazili, jedna nam je svima zajednička domovina. Stari su kršćani uz bok poganim proljevali na ratištima krv za rimsku državu, ma kako ih dijelio nepremostivi jaz od pogana. Neprijatelj dobro zna, kako njegovo djelo pospješuje provođenje poznatog gesla: divide et impera! Neslogom i cjepkanjem dolazimo mu u susret pomagajući ga u njegovim auspicijama: mi vršimo posao grobara vlastite domovine i narodne budućnosti.« Zatim crta, kako njemački narod hoće da pomoću protestantizma širi svoju državnu ideju. Protestantizam kuša odijeliti katolike Slavene od pravoslavnih, da može lakše s njima zavladatai. Protestantizam hoće da dekristijanizira pravoslavne unašajući u njih racionalizam, koji vodi u potpuno bezvjerstvo. Zato on kliče: »Braćo katolici! Ne ćemo li sve, što je u našim silama, da odvrnemo od slavenskoga pravoslavlja ovu pogibao?« On apodiktički tvrdi: »Politikom svibanjske deklaracije ne branimo i zaštićujemo hrvatstvu, srpstvu i slovenstvu samo narodno političke aspiracije i interese, nego u eminentnijem smislu također vjerskokulturne.« Jugoslavenska je ideja, protiv koje se najviše agitiralo, da je na štetu katolicizma dobila sankciju od katoličkog biskupa i više se nitko nije usuđivao protiv nje ustati u ime vjere. Njemačke novine međutim nijesu prestale kampanjom na jugoslavenske katoličke biskupe Mahnića, Jegliča i Bauera zbog njihova pristajanja uz jugoslavensku ideju. Katolička revija »Das Neue Österreich« nazivala ih je »Sviralama velikog Orijenta«. Dr. Mahnić je oštro u »Novinama« odgovorio na te napadaje predbacujući im, kako ti katolički krugovi mogu stajati u službi bečkog i peštanskog imperijalizma.

Biskupsko djelovanje dr. Mahnića.

Život je biskupa Mahnića prebogati i po množini i po raznovrsnosti obavljenoga posla. Revnošću je starozavjetnih proroka radio na svim poljima oko preporoda cijeloga našega naroda u evanđeoskom duhu. Gorljivost se ta zapaža na osobit način u njegovu radu za vjernike, koji su mu bili povjereni kao biskupu. Biskupsku je službu shvatio i obavljao u potpunoj njezinoj važnosti.

U prvom je redu preгнуo, da podigne svoje svećenstvo na onu visinu, iz koje će moći uspješno vršiti svoju tešku i odgovornu službu. Osniva biskupijski list »Acta Curiae Veglensis«, u kojima piše praktične studije o dušobrižništvu, krijepi i podstrekava svećenstvo na ustrajan i razborit rad, upozorava ih i tumači nove crkvene propise. God. 1901. sazivlje prvu sinodu, za koju je velik dio materijala sam spremio. Iza deset godina 1911. održaje opet dijecezansku sinodu, na

kojoj pretresa sa svojim svećenstvom pitanja, koja je njegovo oštro znanstveno i pastirsko oko opazilo, da su važna za religiozni, ćudoredni i socijalni napredak svojih vjernika. Poticao je svećenstvo na udruživanje u svećeničke zajednice, da u njima dobivaju nove hrane i nove pobude u dušobrižničkom radu. Njegov je odnošaj prema kleru bio srdačan, očinski. Svoje je svećenstvo poznavao u duši, k njemu su se često morali navraćati, da ga izvjeste o svom radu, o manama naroda i t. d. Svećeničkim sastancima prisustvuje i sam, pa savjetuje, pita, hvali i upućuje. Prama nevaljanim svećenicima bio je strog, nu opet pun očinske brige, da ih svrati na pravi put. Često bi se sa svojim svećenicima privatno dopisivao, pa se starao i za najsitnije stvari. Ugled je svog svećenstva branio najodrešitije.

Jednakom je brigom radio za vjernike. Znao je, da je spasavanje duša najglavniji biskupski posao, pa je nastojao da proširi u puku vjersko znanje, pojača religiozni život i podigne moralno shvaćanje. Čestim misijama, pastirskim svojim pohodima, podizanjem religioznih organizacija, njegovanjem crkvenog pjevanja podigao je doista religiozno-moralni niveau svoga stada. U svojem se pastirskom radu ipak nije ograničio na dijeljenje sv. krizme, riješevanje spisa, već je kao vojskovođa budno pazio na kretanje svojih i neprijateljskih četa, prateći ostrim okom sve pojave na vjerskom, socijalnom, političkom i kulturnom polju. Zavirivao je u druge biskupije, pratio je novinstvo, da tako upozna sve faktore, koji su uplivali na religiozno-moralno raspoloženje njegovih vjernika. U svojim bi se poslanicama na narod osvrtao na sve moderne zablude, za koje je opazio da su se uvukle u njegovu biskupiju ili za koje je slutio, da će naskoro iz susjedstva preći granice i njegove biskupije. U tančine je poznavao pojedine svoje župe, pa je prema tome mogao da udesi svoj nauk prigodom svojih pastirskih pohoda.

Slobodu je Crkve ljubio silno. Često bi znao isticati: volim Crkvu makar i siromašnu, samo da je slobodna, nego bogatu a ropkinju. Za tu se je slobodu Crkve borio i prema vlasti i prema framazunsko-liberalnim krugovima.

Rad oko ekonomskog preporoda.

Biskup je Mahnič jednako radio za ekonomski preporod svojih vjernika kao i oko duhovnog preporoda. Narod je krčke biskupije siromašan. Zemlje ima malo, a i to je neracionalno obradivao. Biskup je odmah na početku svog biskupovanja počeo razmišljati, na koji bi način narodu pomogao. Znao je, da je osnovka ekonomskog napretka prosvjeta. Svoje župnike potiče na osnivanje analfabetskih tečajeva, nuka ih da preuzmu škole, gdje učitelja nije bilo. U »Pučkom Prijatelju« širi gospodarsku obrazovanost upućujući narod u razumno obrađivanje vinograda, njegovanje maslina. Na svojem imanju osniva uzorno gospodarstvo, da seljacima pokaže primjerom, što može ustrajan i razuman rad. Na novi je život preporodio »Kat. gospodarsku zadругu«, kojom je upravljao njegov kasniji tajnik msgr. Polonio.

Narod se počeo polagano upućivati u obrađivanje zemlje, timarenju blaga, privikao je štednji. U privatnim je i službenim listovima pozivao svećenstvo na osnivanje posujilnica, konsumnih društava, obrtnih zadruga i t. d. Iz Slovenije poziva dr. Kreka, da održi zadružni tečaj i uputi svećenstvo u vođenje posujilnica. U Krku, Omišlju, Dobrinju osniva košaračke škole. Darovitije mladiće, a i nekoje svećenike šalje u zadružne škole u Pulj i Ljubljani.

Kad je parobrodarsko društvo Ungaro-Croata počelo da jače svojim tarifama pritiskava naš primorski puk, potakne misao, da se osnuje hrvatsko parobrodarsko društvo. Obilazi ministarstva u Beču i traži subvenciju. Društvo je bilo osnovano i on blagosivlje prvi parobrod »Frankopan«.

Kad bi polazio na biskupske konferencije u Beč, zalijetao bi se u ona ministarstva, koja su imala upliv na narodno-gospodarski život. Tu bi razlagao gospodarske potrebe svog puka, a oni ga čudno gledali, jer ne bijahu vični, da se takav crkveni dostojanstvenik brine za osnutak i potpomaganje malih košaračkih škola, mlinarskih zadruga i t. d. U ratno je vrijeme često polazio u Beč, da isposluje hrane za svoje otoke gladu iznemogle. Dr. Mahnić bio je dijelitelj nebeskog i zemaljskog kruha.

Smrt prognanika.

Petar Grgec.

Među mnogobrojnim istarskim i primorskim bjeguncima iz Istre, Rijeke, Dalmacije, Gorice, Gradiške i Trsta, koji su potražili zaklonište u slobodnoj Jugoslaviji, nalazio se do 14. decembra i krčki biskup dr. Antun Mahnić kao živi svjedok talijanskih progona, kao živi dokaz jugoslavenske otpornosti protiv osvajalačkih presizanja tuđinskih imperijalista.

Kad je talijanska vojska nakon našega oslobođenja zaposjela nečasnim načinom Rijeku i druge jugoslavenske krajeve, koje je Evropa izdala u londonskom ugovoru, ostao je on u gradu Krku u svojem biskupskom dvoru, da dijeli sa svojim narodom sudbinu utamničenika, koji čvrstom vjerom vjeruju u skorašnje ponovno oslobođenje.

Držao se hrabro u svojem položaju odbijajući od sebe i od svoje hrvatske okoline sve spletke, koje su proti našem pučanstvu izmišljali i provodili lukavi i nemilosrdni imperijalisti. Naši se okupirani krajevi pretvoriše u evropsku Armeniju, iz koje je velik dio inteligencije i drugih uglednijih ljudi bio odvučen u teške veronske, mletačke, tršćanske i jakinske tamnice ili u puste krajeve Sardinije i Asinare.

Bile su ukinute sve hrvatske i slovenske škole, naši su narodni domovi bili pretvoreni u kasarne, naše su tiskare i čitaonice bile demolirane, spaljene ili barem rekvirirane.

Dr. Antun Mahnić nije mogao da sve to mirno gleda. 31. decembra 1918. poslao je na mirovni kongres opširan memorandum, u

kojem je opisao stradanja hrvatskog i slovenskog žiteljstva pod talijanskim jarmom. Dokazavši konkretnim činjenicama nesnosno stanje u okupiranim hrvatskim i slovenskim krajevima, uzdigao se do ogorčenja starozavjetnih proroka, pišući:

»Ja kao biskup apeliram proti takvom postupku u ime svoje, u ime svoga klera i svoga puka na taj slavni međunarodni vrhovni sud, koji ima da dade narodima uvjete trajnoga mira.

Taj rat se vodio za potlačene narode i proti imperijalističkoj politici. Bog je blagoslovio oružje boraca slobode. Najdragocjenije dobro naroda jest sloboda vjerovanja i savjesti. Prokletstvo svim silnicima, koji se usuđuju u hram Gospodnji s mačem u ruci« — — —

— — — »Kao pastir švoga mukotrpnoga naroda, koji je osigurao teškim mukom svoj opstanak u vrijeme tiranije njemačko-austrijske centralizacije, ja dižem svoj prosvjedni glas. Prosvjedujem u ime zakona, koji nalazi svoju jeku u petoj i sedmoj zapovjedi dekaloga: Ne ubij! Ne kradi!

Prosvjedujem u ime zakona Isusa Krista, koji je došao, ne da uništi naravni zakon, već da ga potpuni i usavrši, koji naređuje: Ne učini drugome ono, što ne bi bilo tebi drago, da drugi učini tebi! Po pravilima evanđelja propovijeda se pravednost i mir, a bez pravednosti nema ništa. Ako se želi osigurati svjetski mir, odnošaji naroda moraju biti uređeni na bazi pravde.

Ako je primjenjivanje ovoga pravila igdje potrebno, a to je svakako u ovim stranama, gdje živi trinaest vijekova naš troimeni narod Srba, Hrvata i Slovenaca. Svaka pogriješka u rješavanju Jugoslavije mogla bi nositi sa sobom teške posljedice za cijelu Evropu.

Jugoslaveni konačno zaslužuju iza dugog robovanja pod igom njemačkim, mađarskim i turskim, da jednoć počnu živjeti životom dostojnim naroda, koji je kroz vjekove lio svoju krv za kršćansku kulturu i za slobodu Evrope. Jugoslaveni odbacuju s prezirom novoga tlačitelja, koji se nametnuo silom, i tvrdo se nadaju, da nas slavodobitni saveznici, koji su krenuli u rat za slobodu potištenih naroda, ne će zaboraviti.

Krajevi, koji su uzduž Jadranskoga mora, za Jugoslaviju su pluća, kroz koja ona diše, za njih Jugoslavija živi, za njih će umrijeti. Svaki pokušaj, da ju tkođod udalji od mora, naići će na skrajni otpor. Jugoslaveni ne će nikad dopustiti, da se otrgne od njihova tijela jedan organ, bez kojega nije moguć njihov život.«

Mirovna konferencija slabo se brinula za Mahničev memorandum, a Talijani su još većom energijom nastavili svoja progonstva. Kad su oborili sve jugoslavenske svjetovne institucije, bacili su se dvostrukom žestinom na crkveno područje. Hoteći da započne borbu protiv glagolice, zatražio je podadmiral Cagni od Mahnića popis onih crkava u njegovoj biskupiji, koje imadu taj privilegij. Biskup je Mahnić Cagniev zahtjev jednostavno odbio ne dopuštajući podadmiralu, da se upliće u njegovo crkveno poslovanje. Talijani su na silu bili iznudili od lošinjskoga dekana i župnika dr. Kvirina Bonefačića, da se odreče

svoje župe. Mahnić nije htio da potvrdi te odreke, već je u pismu, što ga je 3. siječnja 1919 upravo podadmiralu Cagniu, rekao: »Izjava dr. Bonefačića nije bila slobodna, već iznuđena, a zato je na temelju kan. 185. proglašena »irrita ipso iure, nulla«, ništetnom. Dr. Kvirin Bonefačić jest i ostaje župnik dekan u Malom Lošnju.« U istom pismu prosvjedovao je dr. Antun Mahnić i protiv drugih progona govoreći: — a ide li ta stvar tako dalje, ne će preostati drugo, nego da se 85 postotaka pučanstva, koje je hrvatske narodnosti, iseli.« Svršetak pisma glasi: »Imam još mnogo žalba. Postupak protiv stanovništva ovih otoka, koje je 85 % hrvatsko, zaslužuje naziv persekucija« — —

Ovolikoj otpornosti sa strane jednoga starca, koji je već tada pobolijevao, nijesu se talijanski osvajači nadali. Smatrali su, da će naše pučanstvo skršiti istom onda, ako i njega poput ostalih narodnih boraca deportiraju u Italiju. Da prikriju svoju namjeru, ponudili su biskupu Mahniću, neka on sam izabere mjesto svoje deportacije. Teška srca i pod pritiskom sile odabrao je dr. Mahnić Senj. 4. travnja zaplovio je on iz krčke luke na talijanskoj lađi prema Senju, kako je on mislio. Ali kad je lađa bila daleko od Krka, kapetan je promijenio smjer vožnje i poveo Mahnića u Jakin, odakle su ga prevezli u okolici Rima i zatočili ga u kamalduleškom samostanu kod Frascati-a.

Ni u zatočenju nije dr. Mahnić prestao da radi za jugoslavensku stvar. Uspijevalo mu je da dođe u dodir sa članovima našega poslanstva u Rimu i s odličnim našim ličnostima, koje su u službenim poslovima putovale u Italiju, a uspjelo mu je konačno i to, te su mu talijanske oblasti dopustile katkada polazak u Vatikan, gdje su mjerodavni faktori njegovom zaslugom bili dovoljno upućeni o prilikama u jugoslavenskim krajevima, koje su okupirali Talijani.

Njegovi prijatelji doznawali su kriomice o njemu samo mršave vijesti, a u listopadu 1919. prenio je jedan dobrovoljac iz bivše jugoslavenske legije u slobodnu domovinu i jedno njegovo vlastoručno pismo, uz koje se nalazio jedan opširniji članak, koji je po izričitoj biskupovoj želji bio objelodanjen s njegovim potpisom.

U članku vidimo krepčinu prijašnjega borca Mahnića, koji je nakon svibanjske deklaracije svojom neustrašivošću zadavao velikih briga i austrijskom vladi i austrijskoj cenzuri. Iz zatočenja u Frascati-u, gdje je mogao da prati razvoj prilika u slobodnoj domovini samo prema tendencioznim izvještajima talijanske štampe, dovikao je Mahnić svojem narodu:

»Osvanuo nam veliki dan, a na nebu nam se ukaza znak s natpisom SHS. Narode moj, u ovom češ znaku pobijediti! Hrvati, Srbi, Slovenci! Božja je volja, da ostanete navijeke nerazdruživo ujedinjeni. Promisao odredila vas je za visoke ciljeve. Samo u jedinstvu je vaš spas, vaša budućnost. Gdje je izdajnička ruka, koja se usuđuje rušiti ovo jedinstvo? Što je Bog združio, čovjek neka ne rastavlja!«

Malo ne godinu dana trajalo je Mahnićevo zatočenje. U svoju rezidenciju vratio se sjedi starac i iznemogli mučenik istom 10. ožujka 1920. Kalvarija njegova još se nije završila. Talijani su mu i dalje sapinjali ruke ne samo u nacionalnom, nego i u čisto crkvenome radu.

Konačno su mu sile klonule. Ne duševne, nego tjelesne sile. Ljuta bolest, za koju su istom zagrebački liječnici ustanovili, da je rak, prikovala ga je uz postelju. Po savjetu liječnika dao se od svoje okoline sklonuti, da pođe na liječenje u Hrvatsku. Bilo je već prekasno. Došao je 1. srpnja p. g. u Zagreb sav izmoren. Operacija se nije mogla izvesti, jer mu je organizam radi stradanja posljednjih godina bio potpuno iznemogao.

Umro je 14. prosinca u 7 i pol sati u jutro u nadbiskupskom dvoru, gdje je kao prognanik, lišen svih sredstava, našao zaklonište kod zagrebačkih crkvenih krugova. Umro je kao siromah. I ono malo imutka, što ga je ostavio u gradu Krku, uništiti su mu bili D'Annunzijevi arditi, koji su demolirali biskupski dvor, porazbijali strojeve u maloj tiskari i pootimali sav živež i sav namještaj.

Poslednji dani biskupa Mahnića.

Petar Grgec.

Dočekali smo ga na zagrebačkom državnom kolodvoru prvoga srpnja o. g. Premda smo znali, da je teško bolestan, ipak smo mislili, da će nam sastanak s njime biti mnogo veseliji. Govorili smo u sebi: Da, on je bolestan, teško bolestan, ali će brzo ozdraviti, kad bude osjećao, da je u slobodnoj domovini, za koju je od god. 1918. toliko stradao, ozdravit će, kada se bude ponovno nalazio u krugu svojih prijatelja i učenika, od kojih ga je rastavio najprije evropski rat, a kasnije talijanska invazija u naše istrske i primorske krajeve.

Ali kad smo ga ugledali u svojoj sredini, nekakva nam se tjeskoba svalila na dušu. Zamrli su nam na usnicama svi oni veseli poklici, kojima smo htjeli da pozdravimo svojega učitelja i narodnoga mučenika. Videli smo pred sobom sijeda muža, koji je jednom nogom bio u grobu. Kao pergamena bijela koža, mišičje na licu istančano i trzavo, u očima dubok izmučen pogled, a korak loman i spor. Naše se iščekivanje pretvorilo u dubok, nijem bol, u trpak i prigušen jecaj. I onima, koji su bili unaprijed određeni, da ga pozdrave, zapinjala je riječ u grlu.

Često smo ga pohađali u njegovoj bolesti. Pohađali smo ga u Varaždinskim Toplicama i kasnije u dvoru nadbiskupa dr. Bauera. Kratki su bili ti pohodi. Nekoliko upita i odgovora, i pohod je po želji okoline dr. Mahnića bio završen. Duševne ga sile nijesu nikada ostavljale. Sjećao se svih svojih znanaca, pa i onih, kojih već davno nije vidio. Uvijek ja zadržao kritički pregled iznad glavnih događaja u domovini, premda u posljednje vrijeme nije čitao nikakve štampe. Uvijek se osobitom brižljivošću zanimao za sve događaje u pokretu, kojemu je on udario kulturne osnove.

Bolest je groznom okrutnošću izjedala njegov organizam. Već u travnju ove godine počela ga mučiti besanica. »Kad bih u noći mogao samo jedan sat prospavati!« znao bi reći svojoj okolini. Besanica ga mučila do posljednjeg dana života. Istom u Zagrebu konstatovali su liječnici, da boluje od raka, a ne od kostobolje, kako je to liječnik na Krku tvrdio.

A narav se bolesnikova, rekao bih, nadčovječnom snagom opirala smrti. Kremenjak i čovjek krepka ustroja, pravi sin slovenskoga Krasa, uzdržao je Mahnić svoju bolest dulje, nego se itko od liječnika nadao.

Kad su mu rekli, da mu nema više ozdravljenja, primio je tu vijest junački i odanošću najuvjerenijega kršćanina. Ipak još nije izgubio nade, da će ozdraviti. Kao svaki čovjek želio je i on, da produži život. Teško mu je bilo pomišljati, da ne će izvršiti nekih osnova, koje je zamislio. »Kad bi mi Bog dao samo još dvije godine života, da izvršim neke nacrtel« rekao je jednom svojemu tajniku dr. Palčiću.

Odredili su mu i protiv njegove volje sestru milosrdnicu, da ga dvori. Ali on kao tvrd čovjek prema sebi i kao najpraktičniji demokrat nije dopuštao, da ga drugi poslužuju. No došlo je vrijeme, da se nije mogao maknuti iz postelje, i tada se morao pokoriti. Ipak je još i tada odbijao tuđu pomoć, gdje je god mogao. Zatražio je jedamput čašu vode. Sestra mu ju je milosrdnica donijela hotеći da je sama drži. Bolesnik se i tomu opro, ali kad je vidio, da ne može držati čaše, rekao je: »Oprostite, sestro!« i istom tada prihvatio je tuđu pomoć.

U bolesti ga pohodila i njegova rođena sestra Katarina došavši u Zagreb iz okupiranoga područja. Razgovor s njome svršio je biskup riječima: »Pohodit ću te, nadam se, doskora, čim ozdravim.«

Pred drugima se nije tužio na svoju bolest, jer nije htio da komu zadaje brige. Ali kad je mislio, da je sam, često je uzdisao i plakao, i oni, koji su bili u blizini, čuli su samo riječ: »Isuse, o Isuse!« i »Majko božja!« Ali čim bi tko god došao k njemu, odmah je ugušio uzdahe i na pitanje: »Kako je?« odgovarao bi: »Nije ništa! Prije me je nešto boljelo, ali sada već nije ništa.«

Za života je znano reći: »Kaku li su divne naše molitve za umiruće!« Te su molitve tješile i njega na smrtnoj postelji. Dr. Palčić molio je jedamput kod njega, i kad je izrekao riječi: »— sed credit et zelum Dei habuit, et Deum, qui fecit omnia, fideliter adoravit,« rekao je bolesnik zadovoljno: »Da, da! Tako, tako!«

Koliko je trpio u bolesti, svjedoče i njegove riječi, koje je izustio, kad mu je njegov tajnik dr. Palčić pripovijedao, da se talijanski filozof Ardigo Boito ubio. Mahnić je tada rekao: »Kad ja ne bih imao vjere, Bog zna, šta bih načinio.«

Injekcije su mu od vremena do vremena ublaživale bolove i omogućivale mu, te je katkada koji čas i spavao. I sve do 11. prosinca nije izgubio nade u ozdravljenje. Ovog dana je dr. Lochert kon-

statovao novu komplikaciju u prsima (upalu), a kad je nakon toga dr. Palčić došao k bolesniku i upitao ga: »Kako je?« odgovorio je on: »Slabo! Neka se vrši volja božja.« Tražio je na to sv. popudbinu i svetotajstva umirućih.

U noći od utorka na srijedu nastupila je agonija. Dr. Palčić je molio uz biskupovu postelju molitve za umiruće. Molio je poluglasno, jer je mislio, da bolesnik nije pri svijesti. No Mahnič se tada prenou te je zamolio:

»Molite na glas i bliže dodite!«

Bilo mu je udovoljeno želji, a on je svaku riječ molitava glasno opetovao.

U jutro iza 4 sata bilo mu je nato bolje. Zaželio je čašu vode. Milosrdnica mu ju je donijela. Mahnič je jednom rukom uzeo čašu, drugom rukom dao znak sestri milosrdnici, da ode. Nato je objema rukama uhvatio čašu i napio se posljednji put, a da nije ni kapi vode prolio.

Od sedam sati bio je u nesvjestici, a u sedam i pò dahnuo je posljednji put bez ikakva trzaja i bez ikakve borbe.

U svojoj oporuci izjavio je i neke želje, kojih mu njegovi prijatelji i učenici ne će izvršiti. Tražio je, da mu se na grob postavi posve jednostavan križ s natpisom: Antonius, episcopus Veglensis. Zatražio je, da mu se ne drži pogrebno slovo i da se uopće ne piše njegova biografija.

Kakav je bio u cijelom životu, takav je bio i u svojim posljednjim časovima. Njegovoj jakoj volji i ustrpljivosti divili su se i liječnici i svi, koji su bili u njegovoj blizini. Tu jaku volju dobio je biskup Mahnič od čvrste katoličke vjere. Osjećajući se uvijek u zajednici s Hristom mogao je na smrtnoj postelji da ponovi pouzdano riječi: »— sed credit et zelum Dei habuit, et Deum, qui fecit omnia, fideliter adoravit«.

Vjerovao je u pobjedu vjere, vjerovao je u pobjedu jugoslavenstva. Za Rapalski ugovor nije saznao. Saznao je samo za provalu D'Annunzijevih ardita u biskupski dvor na Krku.

Bio je heroj u životu i heroj na samrti! Heroj jugoslavenstva, heroj katoličke Crkve!

Žalobni govor biskupa Ivana Šarića.

U zagrebačkoj katedrali o † biskupu dru. Antunu Mahniću na dan pogreba,
18. prosinca 1920.

»Hic erat magnus sacerdos, qui in diebus suis corroboret Templum.« —
»Ovaj je bio veliki svećenik, koji je u svojim danima podupro Hram.«

(Eccli 50, 1.)

Braćo! Biskup dr. Antun Mahnić mrtav je. Zar ne znate, da je jedan veliki čovjek u Israelu pao na bojnopolju! Pao je jedan junak kršćanskih kreposti i velikih djela! — Ovaj žalosni glas pronosi se danas po svim stranama naše Domovine. Oboren je jedan stup Crkve, stup, koji je nosio na sebi toliku visinu i svetinju — tako govori biskup svojem drugu biskupu. Plemeniti veliki svećenik ostavio nas — tužno prišapne svećenik bratu svećeniku. Ostadosmo bez dobrog svojega Pastira — plače za njim njegovo vjerno stado. Naš Otac, naš Vođa, naš Učitelj nije više živ — uzdiše naša kršćanska omladina, učenica njegova. Za svojim velikim Sinom plače naša sveta Crkva, plače naša mila Domovina. Svi plačemo za njim, za ljubimcem Boga i Naroda našega. I smijemo plakati za njim. I Gospod je naš Isus plakao na grobu svojega prijatelja Lazara. A Isus je bio više nego čovjek. Isus je tako posvetio suze u očima kršćanske žalosti. Jest, mi plačemo za svojim velikim biskupom Mahnićem, ali ne plačemo kao pogani, koji nemaju ufanja; već plačemo kao kršćani, kojima je Krist spremio u nebesima sjajne stanove.

Što smo sa bolom i zebnjom u srcu iščekivali već više mjeseci, to nam se po nedohitnoj odluci Božjoj evo dogodilo. Naš biskup Mahnić nije više živ među nama, već eto mrtav leži u našoj sredini. Opremljen svetom Popudbinom, tom božanskom okrepom za put u vječnost, izdahnuo je ovaj veliki čovjek svoju veliku dušu u 7½ sati ujutro dne 14. ovoga mjeseca u gostoljubivim dvorima zagrebačkog Nadbiskupa. I mene je zapala sveta dužnost, da u ovom najvelebnijem hramu hrvatskom progovorim o njemu, da našega velikog pokojnika ispratim do u grob zahvalnom riječi.

Braćo! »Hic erat magnus sacerdos, qui in diebus suis corroboret Templum.« »Ovaj je bio veliki svećenik, koji je u svojim danima podupro Hram.« Svim svojim sedamdesetgodišnjim životom podupro je Hram Boga svojega, podupro je Hram Naroda svojega, podupro je Hram vlastite duše svoje.

* * *

Podupro je Hram Boga svojega. Rodio se od bogobojaznih roditelja u Kobdilju u Goričkoj dne 14. rujna 1850. Dobra mati odgajala ga samo za dragoga Boga. A uzela ga čvrsto za ruku — kako mi

nedavno u Varaždinskim Toplicama on sâm kazivao — i predobra Mati Nebeska, kojoj se on bio sav predao i posvetio na jednom svom hodočašću na Svetu Goru kraj Gorice. Zaređen za svećenika dne 30. kolovoza 1874. posvetio se sav visokim teološkim i filozofskim naukama. Kao potpun učenjak i kao pravi naš ignis ardens pojavi se dr. Mahnič g. 1888. u Sloveniji, i to u času, kad je liberalizam bio zaprijetio, da će bez ikakve zapreke zahvatiti braću Slovence. Mladi profesor bogoslovlje u Gorici dr. Mahnič uočio je ovu strašnu pogibao. I on osniva prvu slovensku znanstvenu reviju »Rimski Katolik«. Iza nekoliko godina, kao biskup krčki, osniva i prvu hrvatsku znanstvenu reviju »Hrvatsku Stražu«. U jednoj i drugoj reviji dr. Mahnič bezobzirnom logikom analizuje i razotkriva pogriješke i opasnost liberalizma. Sve njegove pojave stavlja pod prizmu katoličke filosofije. S nepobitnom logikom dokazuje, da podloga svemu javnom i privatnom životu mora biti kršćanska religija i etika. Mahničeva riječ tumači samo riječ Božju, pa ima iste učinke kao riječ Božja. A »riječ je Božja živa, i jaka, i oštija od svakoga mača dvöresca, i prolazi sve do rastavljanja i duše i duha, i zglavaka i mozga, i sudi mislima i pomislama srdačnim.« (Hebr. 4, 12.) Dr. Mahnič razdijeli sav život u Sloveniji i u Hrvatskoj na dva tabora — Hristov i Belialov: »Aut Christus aut Belial!« Razdijeli duhove i u Sloveniji i u Hrvatskoj. Boj, što ga je Mahnič započeo u potpunoj osamljenosti proti svima silama našega javnog života, taj boj jednoga čovjeka proti zaostalosti i predrasudama cijeloga naroda, pa konačna pobjeda toga silnoga čovjeka nad svojim narodom jest prizor, koji do u dno potresa dušu naše katoličke mladosti uvijek, kadgod ona pomisli na taj ljuti boj. Opsežno i duboko znanje dr. Antuna Mahnića, njegova neodoljiva energija, njegovo neslomivo pouzdanje u snagu kršćanske misli jest izvor svemu danas idealizmu naše omladine, naše duševne nove generacije. Najviše što može na tom svijetu da izvrši jedan čovjek, izvršio je dr. Antun Mahnič. On se je sav dao i žrtvovao katoličkoj ideji. Sve svoje sposobnosti, svoje misli, svoje zdravlje, svoje živce, sve svoje vrijeme, svoje srce i sav svoj temperamenat dao je on u gradnju velebnoga Hrama, u slavu Boga svojega. Corroboravit Templum Dei — podupro ja doista Hram Božji. I zato Bog, Sudac živih i mrtvih — ja sam o tome uvjeren — skida danas mitru s njegove glave, i meće mu na glavu krunu vječnoga života; uzima iz ruke njegove danas biskupski štap, i daje mu u ruke palmu vječite slave. O, slava Ti, presjajna Luči u Hramu Svevišnjega!

. . .

Veliki naš pokojnik podupro je i Hram Naroda svojega. Njegov »Fiat lux« u Hrvatskoj i u Sloveniji rastjerao je mračnjaštvo neznačajnoga liberalizma; rastjerao je oblake slobodoumnih fraza i otvorio vrata Suncu katoličke Istine. Slovenski i hrvatski narod odahnuo je, te počeo živjeti i novim životom narodnim.

Dr. Antun Mahnić postao je biskupom krčkim g. 1896. Mahnić kao svećenik dao je katoličkoj Sloveniji mnogo, ali katoličkoj Hrvatskoj dao je kao biskup sve, dao joj i dušu svoju i tijelo svoje. On je kao biskup pokazivao najočitije, da katolicizam i narodnost nijesu u suprotnosti, već da se najbolje slažu i popunjuju. On je postao kopča, kojom je organski vezan kulturni razvitak Slovenaca i Hrvata; postao je simbol slovensko-hrvatskoga narodnog jedinstva. Kao nasljednik krčkih biskupa glagoljaša ustao je na obranu naše glagoljice u crkvenoj službi. Osnovao je na Krku »Staroslovensku Akademiju« za proučevanje glagoljice i za izdavanje glagoljskih misala. U obrani naših narodnih prava i svetinja dolazio je često u sukob sa predstavnicima austrijske državne vlasti.

Ali Mahnićeva ljubav k Narodu svome pokazala se najbolje za svjetskoga rata. U najkritičnije doba on jasno i otvoreno ustaje za oslobođenje Naroda našega. On junak narodni dovikuje i Beču i Pešti: »Na rođenoj grudi svojoj mi smo raja. Vlastitim očima moramo gledati, kako nam od naše zemlje kidate sve komad po komad, i kako postajemo tuđinci u rođenoj domaji.« I napokon muža, koga su austrijske vlasti kao političkog sumnjivca dale nadzirati po talijanskim činovnicima, sedamdesetgodišnjega starca odvodi talijanska invazija prijevarom i baca ga u jednogodišnje progonstvo. Pa kad su starcu patniku u progonstvu uništili zdravlje, dopuštaju mu »milostivo«, da ide »preko granice«, neka se liječi. I naš narodni Mučenik podlegao je sada tolikim mukama, tolikim radovima za Hram mukotrpnog Naroda svojega. Pa mu stoga naša lijepa Domovina danes kiti junačko čelo neuevlom lovorikom svoje materinje ljubavi i zahvalnosti. O, slava Ti, veliki naš Mučeniče u Hramu mukotrpnog Naroda našega!

. . .

A podupro je veliki naš pokojnik čitavim svojim životom i Hram svoje vlastite duše. Mahnić je dobro znao za onu našega Spasa: »Kakva je korist čovjeku, ako sav svijet dobije, a duši svojoj naudi?« (Mat. 16, 26.) Pa je od malih već nogu vjerno služio Bogu i Gospi. Mališ na Svetoj Gori sav se je posvetio svojoj Nebeskoj Majci. Odrastao najvoli vjeran i ponizan pastir pred Svetotajstvenoga svog Isusa na oltaru Božjem. Ovdje on crpe svu svoju snagu i energiju, svoju jaku volju u radu i borbi za svetinje svoje Vjere i Domovine. Kao biskup izdaje krasni časopis »Svećeničku Zajednicu« pod zaštitom Presv. Srca Isusova, i tu piše ponajljepše članke o pobožnosti k Presvetomu Srcu u Presvetom Oltarskom Sakramentu. Ovu pobožnost, ovu brigu za svoju vlastitu dušu htio je da prelije i u srca svojih mladih prijatelja, koje naziva uvijek »svojim predragim sinovima u Kristu«. Ovako im on piše u posljednjem pismu iz Varaždinskih Toplica: »Pristupajte, predragi moji, što češće k Stolu Gospodnjemu, da tamo uživete kruh nebeski, koji će vas krijepiti u borbi za vječni život, i da tamo pijete krv neokaljanoga Janjeta Božjega, koja rađa duše djevičanske. U tom Vam stavljam za izgled Vaše drugove zagrebačke, koji zajedno sa

seniorima svaki mjesec pristupaju k zajedničkoj svetoj pričesti. Po mojem dubokom uvjerenju neophodno je potrebno, da svaki od Vas bude u kojem vjerskom društvu: ili u Marijinoj kongregaciji ili u trećem redu sv. Franje.« Tako piše jedan veliki asketa.

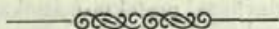
I tako je naš veliki pokojnik, naš junak, naš biskup Mahnič podupirao Hram duše i za sebe i za iskrnjega svoga. I ja sam duboko uvjeren, da je on stoga već čuo glas svojega Gospodara: »Dobro, slugo dobri i vjerni! Uđi u veselje Gospodara svojega!« (Mat. 25, 21.) O, slava Ti, sveti Slugo Božji, kojemu sa zadnji uzdasi bili: »Isuse, o Isuse!« »Majko Božja!«

Braćo! A sad da se oprostimo sa našim Apostolom, sa našim biskupom Mahničem! I dolazi mi evo na pamet rastanak plemenitih građana u Miletu sa svetim Apostolom Pavlom. Světi im Pavao ovako na rastanku govorio: »I sad evo znam, da više nećete vidjeti lica mojega vi svi, po kojima prolazih propovijedajući kraljevstvo Božje... Ja znam, da će po odlasku mojem ući među vas vuci grabljivci, koji ne štete stada... Zato stražite držeći u pameti, da tri godine noć i dan ne prestajah sa suzama opominjati svakoga od vas. I sad vas preporučujem Božju i riječi milosti njegove.« (Act. 20, 25—32.) Kad ovo Apostol Pavao izreče, svi udariše u plač, svi padoše Pavlu oko vrata; svi su bili žalosni najviše za riječ, koju im reče, da više neće vidjeti lica njegova.

I mi, braćo, imadosmo svojega Pavla. I sad se evo rastajemo s njim u našem Zagrebu. I nećemo više vidjeti njegova lica sve do u vječnost. Žalosni smo. Imamo i zašto biti žalosni. Ali u svojoj žalosti ne zaboravimo pomoliti se Božju za njega, za našega neprezaljenog biskupa Mahnića!

Jest, predragi naš Oče, naš Vođo, naš Učitelju, Brate i Prijatelju naš! S Bogom ostaj! Naše tople suze i molitve Tebe prate sve do prijestolja Svevišnjega. On Milostiv neka Ti bude milosrdan Sudač! O Gospode, daj pokoj vječni našem dragom pokojniku! I svjetlost vječna neka mu svijetli! I sa svijetlih visina nebeskih gledaj uvijek na nas, Oče naš! Gledaj na svoje vjerno stado! Gledaj, Vođo najbolji, na svoju mladu vojsku, koja će sve, što si joj dao i ostavio, vjerno čuvati do smrti kao najsvetiju baštinu! Blagosivaj nas uvijek sve sa nebeskih visina, da ustrajemo, kao Ti, u svim borbama i burama ovoga na zemlji života!

Have Anima pia! Vivas cum Christo! Requiescas in pace sancta! S Bogom, premila Dušo naša! Živi s Kristom! Počivaj u miru svetom! Amen.

Kronologija Mahničevega življenja in dela.¹

Sestavil dr. J. S.

- 1850 — 14. septembra, rojen v Kobdilju (obč. in župnija Štanjel) ob državni železnici na severnem robu goriškega Krasa. Stariši so mu bili Anton in Jožefa r. Jerič.
- 1863 — oktober, stopi v I. razred, 2. oddelek² državne gimnazije v Gorici.³
- 1864—65, osnuje v II. razredu list »Vrt«.⁴
- 1870—71, v VIII. razredu prepreči zaupnico, ki so jo hoteli goriški dijaki poslati Stritarju.⁵
- 1871 — avgust, konča gimnazijo z odlično napravljanim zrelostnim izpitom.
- 1871 — oktober, stopi v I. letnik bogoslovja v Gorici.⁶
- 1874 — 30. avgusta, koncem III. bogosl. leta, posvečen v mašnika.
- 1875 — avgust, konča bogoslovje.⁷
- 1875 — oktober, imenovan za prefekta v kn. ndš. deškem semenišču v Gorici, katero zapusti v juliju 1895.⁸

¹ Za hrvatsko dobo Mahničevega življenja ni popolna. Navzlic največjemu prizadevanju mi ni bilo mogoče dobiti mnogih podatkov iz te dobe. Razlog je bil deloma ta, ker je bil Krk zaseden po Italijanih, deloma pa so bili razni gospodje, katere sem konsultiral, tako zaposleni, da mi niso mogli ustreči.

² Razrednik je bil Janko Pajk, ki je poleg latinščine poučeval tudi slovenščino; katehet je bil Andrej Marušič. Poznejši učitelji slovenščine so mu bili Fr. Budau in Fr. Orešec. V VII. in VIII. razredu je imel za filozofsko propedeutiko, za zgodovino in nemščino prof. Adolfa Fäulhammerja, katerega dr. Ant. Stanič zelo hvali (K. O. I, 1897, 11).

³ Sošolec in tekmeč v odličnjaštvu mu je bil do osme šole in dalje v bogoslovju dr. Anton Gregorčič. Odličnjaka sta bila vedno oba, toda v razvrstitvi je stal Gregorčič vedno pred Mahničem. — Sedanji goriški kneznadškof msgr. dr. Fr. B. Sedej je bil na gimnaziji v Gorici tri leta za njima, tudi vedno odličnjak.

⁴ Prim. poročilo sošolca odvetnika dr. Ant. Staniča v K. O. I (1897), str. 11.

⁵ Prim. R. K. III (1891), str. 339.

⁶ Semeniški ravnatelj je bil tedaj dr. Jan. Hrast, ki je umrl 18. sept. 1874; njegovo mesto je potem zavzel prof. dr. Alojzij Zorn, poznejši nadškof goriški. Spiritual je bil l. 1871 dr. Jos. Gaberjevčič. Drugi profesorji so bili za isti čas: dr. Jan. Hrast za zgodovino in cerkveno pravo, dr. Al. Zorn za osnovno bogoslovje in dogmatiko, dr. E. C. Valussi za moralke, Jož. Marušič za katehetiko in pedagogiko, Andrej Razpet za pastoralno bogoslovje, dr. Št. Kocijančič za biblične vede stare zaveze, Al. Zängerle za biblične vede nove zaveze. — Bogoslovcev je bilo v letu, ko je Mahnič vstopil, 96, seveda za vse škofije Primorja. Pozneje se je število bogoslovcev zelo zmanjšalo.

⁷ V IV. letu je bil v bogoslovnem semenišču presbyt. praef.

⁸ V deškem semenišču je bil l. 1875 ravnatelj Jožef Marušič (brat Andreja Marušiča, prof. verouka na gimnaziji), ki je bil hkratu tudi katehet na realki in učitelj katehetike in pedagogike na bogosl. učilišču. V deškem semenišču je bil poleg glavnega prefekta-mašnika še drug prefekt-bogoslovec, ki se je navadno vsako leto menjal. Gojencev je bilo tedaj okoli 50, včasih manj, navadno pa več. Anton Mahnič je v zavodu mnogo študiral; pripravljaval se je tudi na doktorat ter se v ta namen vpisal na teološki fakulteti na Dunaju. Anton Gregorčič je pa bil poslan v Avguštinaj na Dunaj.

- 1880 — 20. septembra, imenovan za suplenta bibličnih ved novega zakona na bogoslovnem učilišču v Gorici.⁹
- 1881 — Početek javnega pisateljskega delovanja; v goriškem »Folium Periodicum«¹⁰ je to leto s svojim podpisom priobčeval vzgojna pisma »Paedagogica«; isto leto je prinesel tudi »Kres« (I) njegovo: »Kako je Kobencelj na Dunaj sir nosil«.
- 1881 — 11. maja, promoviran doktorjem bogoslovja na teološki fakulteti na Dunaju.
- 1881 — 29. julija, imenovan za definitivnega profesorja bibličnih ved novega zakona na bogoslovnem učilišču v Gorici.
- 1884 — priobčuje v »Slovincu« št. 26—38 »Indija Komandija«.
- 1884 — priobčuje v »Slovincu« št. 257—286 »Dvanajst večerov«, katerim slede še isto in naslednje leto trikratni »Dodatki«.
- 1884 — november, prevzame uredništvo škofijskega uradnega lista »Fol. Per.« v Gorici.
- 1887 — »Dvanajst večerov« kot posebna knjiga, izdana v Gorici.
- 1888 — julij, »Rimski Katolik« pričinja izhajati.¹¹

⁹ Tudi Anton Gregorčič, ki je bil tedaj že doktor bogoslovja, je istodobno prišel kot suplent na bogoslovno učilišče, in sicer za dogmatiko.

¹⁰ F. P. je pričel izhajati z l. 1875, najprej v folio-formatu v mesečnih številkah po 16 strani; od l. 1880 dalje pa v veliki osmerki v zvezkih, ki so izhajali vsak mesec na 32 straneh. List je bil sicer uradno škofijsko glasilo, bil je pa hkratu latinsko pisano, znanstveno-bogoslovna revija, pri kateri so sodelovali profesorji goriškega bogoslovnega učilišča. Odlično mesto med njimi je zavzemal posebno dr. št. Kocijančič, ki je v listu nagromadil obilno zgodovinsko-lokalnega gradiva. Prvi urednik mu je bil tedanji bogoslovni profesor in poznejši tridentinski škof dr. E. C. Valussi. List je urejeval od l. 1875 do konca 1880. Koncem l. 1880 je uredništvo prevzel bogosl. profesor dr. Jan. Flapp ter list urejeval do konca 1884. V oktobru tega leta je postal škof poreško-puljski. Zadnji dve številki je že uredil dr. Anton Mahnič, ki je uredništvo vodil 12 let, do konca l. 1896, ko je bil imenovan za škofa na Krku. Na njegovo mesto je stopil potem kot urednik prof. Dom. Alpi. Dr. Anton Mahnič je za F. P. veliko pisal, posebno v poznejših letih, ko je njegov nastop duhove razdelil. Po tri, štiri članke in razprave izkazujejo tedaj posamezne številke z njegovim podpisom. Mnogo jih je pa od njega, ki niso podpisani. In to v dobi, ko je sam moral nositi glavno breme pri R. K. Značilno je, da za svoje članke tudi tukaj kakor pri R. K. ni zajemal skoraj nič iz predmetov svoje profesure. Mnoge razprave se gibljejo v istih smereh kakor v R. K. Zanimivo bi bilo zasledovati, v kakih miselnih ali celo došlovnovsebinski zvezi so si članki tu in tam in pozneje tudi v »Hrvatski Straži«.

¹¹ Prvi letnik se razteza na čas od julija 1888 do konca 1889. R. K. je izhajal do konca l. 1896 ter obsega osem letnikov, katere je Mahnič vse uredil in v katere je po večini sam pisal. Revija je bila četrtrletna ter je v prvem in drugem letniku izhajala v zvezkih po 96 strani koncem januarja, aprila, julija in oktobra. Zvezek je stal 50 tedanjih krajcarjev. V l. 1891 je bil R. K. mesečnik po 32 do 48 strani; cena 2 goldinarja na leto. Za l. 1892 in 1893 se je spremenil v dvomesečnik z istim letnim obsegom. »Premnogi opravki nam ne dopuščajo, da bi izdajali list vsak mesec«, s temi besedami je urednik spremembo naznanil. Od l. 1894 dalje do konca je list izhajal zopet četrtrletno v zvezkih po 128 strani. Cena mu je ostala vedno enaka. Velike težave je Mahniču delala upravna stran lista. Prva štiri leta je bila uprava različno razdeljena med Gorico in Ljubljano; potem je bila v Gorici, pa še ni bilo vse v redu, kajti koncem l. 1895 je urednik zapisal: »Tekom sedmih let smo si morali upravništvo štirikrat prebrati; — komaj se nam je posrečilo, letos izročiti ga spretnejšim rokam, ko smo že zopet pri-tiljeni, za l. 1896 poiskati si novega upravitelja« (R. K. VII. 4. zv., platnice). Naravno, da se v takih razmerah naročnina ni redno vpošiljala. Mnogi so

- 1889 — oktober, prevzame tudi uredništvo »Soče« v Gorici.¹²
- 1889 — 15. junija sklene občni zbor »Slovenije« na Dunaju, da se odbor zahvali na daljnem brezplačnem pošiljanju R. K.¹³
- 1891 — 21. februarja se R. K. »po dolgi in burni debati« iz »Slovenije« znova izključuje.¹⁴
- 1890 — januar, prva številka R. K. po državnem pravdništvu v Gorici zaplenjena, ker je Mahnič v listnici na platnicah z veliko vehemenco nastopil proti načrtu, da se žensko učiteljsiše v Gorici nastani v novem poslopu med bogoslovnim semeniščem in gimnazijo.¹⁵
- 1891 — 9. januarja umrje Mahniču oče Anton, posestnik v Kobdilju.¹⁶
- 1891 — 2. marca umrje ravnatelj deškega semenišča msgr. Jožef Marušič; Mahnič prevzame za njim začasno vodstvo do konca šolskega leta 1890/91.
- 1891 — 17. septembra imenovan za ravnatelja v zavodu, kjer biva kot tak še štiri leta.
- 1892 — januar, Mahnič prične s prvo številko R. K. svoja pisma »Slovenskim dijakom«.
- 1892 — julij, R. K. pričinja s četrto številko priobčevati posebno »Dijaško priložo«, ki pa izhaja samo do konca naslednjega leta 1893.
- 1892 — 30. in 31. avgusta I. Slov. kat. shod v Ljubljani.
- 1893 — 4. marca »Slovenija« protestira proti Mahničevemu članku »Sumljiva znamenja v slov. visokošolskih in dijaških krogih« (R. K. V 1893, 53—60).¹⁷
- 1893 — april, nekateri slovenski visokošolci katol. mišljenja izstopijo iz »Slovenije«, ker ne morejo sprejeti pogojev, ki se od odbora stavijo na svobodo njih vesti.¹⁸
- 1893 — julij, R. K. prinaša v svoji tretji številki zaupnico deseterih slov. kat. visokošolcev na Dunaju.¹⁹
- 1893 — 20. maja, pravila slov. kat. akad. društva »Danica« predložena nižjeavstrijskemu namestništvu v potrdilo.
- 1894 — 11. julija, pravila potrjena.
- 1894 — 24. oktobra, ustanovni občni zbor »Danice«.
- 1894 — januar, R. K. izključen iz srednjih šol (na Kranjskem).²⁰ »Dijaška priloža« preneha.
- 1895 — januar, »Zora« pričinja izhajati štirikrat na leto; I. 1895 kot priloža R. K.
- 1895 — 29. julija, Mahnič zapusti deško semenišče.²¹

bili ž njo po več let na dolgu. Pravtam, kjer urednik toži glede uprave, ugotavlja tudi: »Še zdaj imamo pri gospodih naročnikih nad 1200 goldinarjev zastankov od letos in prejšnjih let« ter z boljo dostavlja: »Po tem pa naj se sodi, kako hvaležno početje je izdajati tak list.« Ne, dobičkov od lista pa res ni imel!

¹² »... katero sem urejeval in pisal pet mesecev«, R. K. IV (1892) 348.

¹³ Prim. »Spomenica o 25letnici ak. dr. »Slovenija« na Dunaju, Ljubljana 1894, str. 110.

¹⁴ Pravtam, str. 117.

¹⁵ Prim. R. K. II (1890) 4. zv., platnice str. 3 s., dalje R. K. III (1891) 1. zv., platnice 4. str. in 2. zvezek, platnice 3. in 4. stran.

¹⁶ Prim. osmrtnico, ki jo je urednik očetu napisal v R. K. III (1891), 1. zv., platnice 3. str.

¹⁷ Spomenica, o. c. 123 s.

¹⁸ Prim. R. K. V (1893) 368; istočasno je tam priobčena tudi zaupnica višjegimnazijcev iz Ljubljane.

¹⁹ Spomenica, o. c. 124.

²⁰ R. K. VI (1894) 121, kjer Mahnič ponatiskuje zadevni uradni dopis ravnateljstva državne gimnazije v Ljubljani. Prim. tudi pravtam, 3. zv. platnice str. 2 s.

²¹ Prim. »Spomine«, ki jih je pri ti priliki priobčil, R. K. VII (1895) 330—351.

- 1895 — 11. januarja, pravila »Leonove družbe« v Ljubljani potrjena.²²
- 1896 — 19. novembra, ustanovni občni zbor »L. D.« v Ljubljani, predsedoval je dr. Ant. Mahnič.
- 1896 — 22. novembra dr. A. Mahnič imenovan po cesarju za biskupa krčke škofije.
- 1896 — 3. decembra v Rimu potrjen.
- 1897 — 7. februarja v škofa posvečen v Gorici.
- 1897 — 27. marca slovesno na Krku vstoličen.
- * * *
- 1901 — 1.—4. septembra I. sinoda na Krku, kjer se je uredilo vazno vprašanje glagolice za krčko biskupijo.
- 1902 — Ustanovitev Staroslavenske Akademije na Krku.²³
- 1901 — Pričenja izhajati »SS. Eucharistia«, ki se od l. 1912 dalje spremeni v »Svečenička Zajednica«, nabožnoosketsk list, pri katerem je Mahnič s svojimi članki zelo mnogo sodeloval.
- 1903 — Početkom leta pričenja na Krku izhajati »Hrvatska Straža«. Urednik: dr. Ante Alfirević. Prvi in glavni pisec člankov: dr. Ant. Mahnič.
- 1903 — 12. maja, ustanovni občni zbor hrv. kat. akad. dr. »Hrvatska« na Dunaju.²⁴
- 1904 — »Hrvatska Straža« prinaša v smislu »Poziva hrvatskoj omladini« (H. S. I [1903] 287—290) posebno »Prilogo« za razprave in spise iz dijaških vrst. »Priloga« izhaja štiri leta, do 1907.
- 1905 — oktobra, »Luč« pričenja izhajati kot glasilo hrv. kat. omaldine.
- 1904—1908: Borba biskupa Mahniča za hrvatski jezik kot učni jezik pri katehetskem pouku v ljudskih šolah krčke škofije. — Iniciativno delo Mahničovo za kulturni in gospodarsko-socialni preporod naroda na kvarnerskih otokih in v Istri. »Pučki prijatelj« v Pazinu. Dijaški konvikt.
- 1906 — avgust, prvi počitniški sestanek hrvatskih in slovenskih kat. visokošolcev na Trsatu; v istem mesecu sestanek hrvatskih in slovenskih abiturientov v Ljubljani.
- 1907 — 28. aprila. Ustanovni občni zbor hrv. kat. akad. dr. »Domagoj« v Zagrebu.
- 1907 — avgust, prve dni avgusta prvi sestanek jugoslovanskega kat. dijaštva v Zagrebu.
- 1908 — Mahnič vodi romanje v Lourdes.
- 1911 — 25.—28. septembra, II. sinoda na Krku.
- 1913 — 23.—27. avgusta, Slovensko-hrvatski katoliški shod v Ljubljani. Biskup Mahnič je tudi prisoten.
- 1914—1918: Doba svetovne vojske, kjer se Mahnič neprestano zavzema za pravice svojega ljudstva; njegovi nastopi proti rekvizicijam živil; njegova skrb za prehrano na otokih; njegovi svetovnoznanilski članki v zagrebških »Novinah« l. 1918.²⁵
- 1918 — 31. decembra, Mahnič izroči posebno spomenico mirovni konferenci v Parizu, kjer protestira proti nasilju, ki ga izvaja italijanska okupacijska oblast nad duhovniki in ljudstvom njegove škofije.
- 1919 — 3. januarja, protestno pismo na naslov italijanskega podadmirala Cagni-ja, ki se vmešava v cerkvene zadeve krčke škofije.²⁶

²² Prim. članek »Leonova družba«, ki ga je Mahnič ob ti priliki napisal, R. K. VII (1895) 153—164; sledé pravtam str. 165—167 tudi pravila »Leonove družbe«. Potres 14. aprila in ž njim združene razne skrbi in ovire so bile vzrok, da se je bil ustanovni občni zbor »L. D.« preložil na ugodnejši čas.

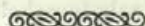
²³ V to dobo spada tudi ustanovitev tiskarne »Kurykta«. »Acta Curiae Veglensis« so se najprej tiskala na Sušaku, potem v »Kurykti«, ki je sploh postala ognjišče še drugih listov, med njimi tudi »Pučkega prijatelja«.

²⁴ Prim. »Zora« IX (1902) 117—119.

²⁵ Članke je deloma priobčil tudi »Slovenec«, in sicer »Jugoslovenstvo in katolicizem« v št. 126 ter »Za Jugoslavijo« v št. 175 in 176 (l. XLVI, 1918).

²⁶ Pismo priobčeno tudi v »Slovencu« št. 32. dne 8. febr. 1919.

- 1919 — 4. aprila, Mahnič zahrbtno odveden v prognanstvo v Italijo.
 1919 — 12. septembra, Mahnič piše sijajno spomenico iz Rima, v kateri se izjavlja za ujedinjenje Srbov, Hrvatov, Slovencev ter zavrača razne očitke proti sv. stolici.²⁷
 1920 — 10. marca, Mahnič se vrne težko bolan zopet na Krk.
 1920 — 1. julija pride v Zagreb, da bi se šel zdraviti v Varaždinske Toplice.
 1920 — julij, koncem meseca piše prelepo poslanico hrvatsko-slovenskemu kat. dijaštvu na velikem zborovanju v Mariboru.²⁸
 1920 — 25. septembra, oporoka biskupa Mahniča slov.-hrv. dijaštvu.²⁹
 1920 — 14. septembra, Mahnič obhaja na smrtni postelji svojo sedemdesetletnico.
 1920 — 14. decembra (torek), Mahnič boguvdano in sveto umrje v nadbiskupskem dvorcu na Kaptolu v Zagrebu.

Bibliografični pregled Mahničevega pisateljskega dela.

Težko nalogo bo tisti imel, ki bo hotel Mahniča vsestransko študirati. Mahničevo življenje je razdeljeno med Slovence in Hrvate, pri obojih sega njegov nastop v globine vsega novejšega kulturnega razvoja, kateremu je on ustvaril nove smeri v luči jasno in določno izražene katoliškega načela. Prav mnogo specialnega študija bo treba, preden bo mogoča Mahničeva biografija. En predpogoj za ta študij je tudi pregled Mahničevih spisov. Pričujoči pregled podaja spise, kolikor jih je bilo mogoče pri sedanjih razmerah ugotoviti. Spisi, ki jih je Mahnič brez podpisa priobčeval — in teh je mnogo — se bodo pri drugi priliki objavili.

Gradivo za pregled Mahničevih člankov, ki so izšli z njegovim podpisom v goriškem »Fol. Periodicum«, je zbral g. dr. Mirko Brumat v Gorici; pri zbiranju in prirejevanju gradiva onih člankov in razprav, ki jih je Mahnič bodisi s podpisom bodisi brez podpisa ali s psevdonom objavil v »Rimskem Katoliku« in »Hrvatski Straži«, so prav mnogo pomagali za »H. S.« njen nekdanji urednik g. dr. Ante Alfirević ter g. C., za »R. K.« pa nekateri slušatelji bogoslovja na ljubljanski bogoslovni fakulteti. Vsem se urednik prav iskreno zahvalja.

Spisi so na splošno razdeljeni po tvarini, ki razpravljajo o njej. Vendar točne razdelitve ni bilo mogoče izvesti, ker segajo radi neprestane aplikacije na dejanske časovne pojave iste razprave iz ene stvarine v drugo, n. pr. iz etike v estetiko in kritiko in filozofijo, poglavja o cerkvi v poglavja o politiki in državi itd. Da bi se pa pri morebitnem iskanju določna snov lažje dobila, zato so skoraj pri vseh razpravah priobčeni tudi podnaslovi, ki vsebino podrobneje označu-

²⁷ Pismo je bilo priobčeno v »Narodni Politiki« v Zagrebu dne 6. nov. 1919, št. 265, pod naslovom »Sveta Stolica i Jugoslaveni«.

²⁸ Spomenica je bila priobčena v »Zora-Luč« XXIII (1920/21), str. 1—4.

²⁹ Priobčena pravtam, str. 113—114.

jejo. Prav tako je navedeno mesto, kje se to in ono dobi. Vsekako, mislimo, bo ta pregled velike vrednosti za vsakega, ki se bo bavil s študijem o Mahničju, oziroma o dobi, kateri je Mahnič vtisnil pečat svoje osebnosti. Naj slede spisi po vrsti iz »F. P.« in »R. K.«, iz »H. S.« in drugi.

I. Iz „Folium Periodicum“.

Cerkev. Cerkvena zgodovina. Verske zmote.

- Laudes Romanae**, l. 1887 (XIII): Proemium 1—5; Petrus, primus Pontifex Romanus 33—39; Pontifex Romanus, veritatis christianae primus et potissimus propagator 65—72; P. R., fidei christianae conservator et assertor 97—105; P. R., fidei christianae contra haereticos strenuus vindex 129—136; P. R., philosophiae verae fautor ac promotor 161—166; P. R., scientiarum fautor eximius 195—197; Pontifices Romani, litterarum humanarum cultores 197—200; Pont. Romani, artium ingenuarum cultores 225—230; Pontifex R., libertatis ecclesiasticae custos intrepidus 257—262; Pontifices R., cultus civilis et humanitatis parentes 289—295; Pontifex R., rei publicae ejusque principum tutor potentissimus 321—324; Pontifices R., haud secus libertatis etiam civilis et politicae custodes 325—329.
- Libertas in Jesu Christo et Ecclesia**, l. 1888 (XIV) 289—293, 327—331.
- De Ecclesiae et rei publicae constitutione**: I. Proemium, l. 1888 (XIV) 353—355; II. Potestas et regimen, ib. 355—357; III. Ecclesia — societas inaequalis. — L. 1889 (XV) 6—7; Cleri catholici a foro laicorum immunitas 7—9; Vox populi, Publica opinio 39—42; Ecclesia in firmanda auctoritate civili quantum valeat 97—100.
- Quinque vulnera in corpore mystico Christi**, l. 1893 (XIX) 292—297, 326—334, 375—380.
- De religionis christianae initiis**, l. 1892 (XVIII) 65—69, 97—101, 198—202, 336—338.
- Seditionis Gallicae memoria**, l. 1889 (XV): Liberalismus 129—132; Conservatismus 165—168.
- Lumen e coelo**, l. 1888 (XIV): Proemium 1—3; Quomodo sapientia Leonis excellat. De duabus celeberrimis ejusdem encyclicis 3—6; Massones. Foedus massonicum 33—36; Naturalismus 65—70; Massonismus et idea nationalitatis; Foedus massonicum nationalitatis nomine initum 97—103; Massonum in litteras dominatus 129—134; Massonum in ordinem civilem et socialem conatus 161—164.
- Protestantismi pericula**, l. 1893 (XIX) 161—165.
- Spiritismi hallucinationes et pericula**, l. 1892 (XVIII), 22—24.
- Prophetiae verae et falsae. Antichristus, Apocalypsis**, l. 1889 (XV) 199—203, 227—229, 294—299, 321—324, 353—357. — L. 1890 (XVI) 42—46.
- Catholica scientiarum universitas**, l. 1893 (XIX) 334—340.

Politika. Narodnost.

- Quantus et qualis in divo Paulo fuerit patriae ac nationis amor?** L. 1892 (XVIII) 269—271.
- Democratismi elementa in Evangeliiis**, l. 1894 (XX) 46—50, 107—110.
- Matris nostrae lingua**, l. 1894 (XX) 144—149.

Svečeniško življenje. Askeza.

- Bonorum coelestium contemplatio frequens, quae vulgo nuncupatur meditatio quotidiana**, l. 1889 (XV) 90—93, 123—126.
- Meditationis quotidianae excellentia et necessitas**, l. 1893 (XIX) 243—246.
- Duo fontes aquae vivae**¹, l. 1886 (XII) 277—282, 301—304, 336—338.
- Sanctissimum Cor Jesu**, l. 1889 (XV) 195—198.
- SS. Cor Jesu adoremus**, l. 1893 (XIX) 143—146.
- Regina Sacratissimi Rosarii**, l. 1888 (XIV): I Proemium, 266—267; II Quodnam malum illud sit, cui medendo Ecclesia SS. Rosarium adhibere vult? 267—268; III Sacrum Rosarium vitae christianae restituendae ac fovendae quam apte sit contextum, 268—269; IV Hujus precationis praestantia, 293—295; V Quid praepremis contra SS. Rosarii precem obiciatur? Duplex Rosarium recitandi modus, 295—297; VI Privata Rosarii meditatio, 373—376.
- Sacerdotum amor mutuus et concordia**, l. 1891 (XVII) 4—7, 43—46, 82—83, 110—112.
- Quid Ecclesia de ephemeridibus sentiat quidque sacerdotibus commendet?** l. 1889 (XV) 324—327, 357—360.
- Sacerdotis cum mulieribus conversatio**, l. 1893 (XIX) 303—307.
- Lamentationes Jeremiae**, l. 1892 (XVIII) 53—56.
- Diabolus**, l. 1894 (XX) 168—172, 137—140, 268—271, 313—319.
- Testamentum sacerdotis**, l. 1893 (XIX) 249—252.

Dušnopastirska vprašanja.

- Publica populi christiani per sacerdotes educatio**, l. 1894 (XX) 141—144, 212—214, 318—321, 374—376.
- Institutio dogmatica populi fidelis**, l. 1890 (XVI) 97—99, 134—137.
- De actione catholica**. Sermo habitus in Congressu euch. I.^o Goritensi, l. 1896 (XXII) 162—166.
- An et quatenus sacerdoti res politicas agere liceat**, l. 1893 (XIX) 151—154.
- Collocutiones pastorales: Der Clerus und die Wahlen**. Von Elmar Freimund, Wien 1885.² L. 1885 (XI) 149—153, 184—191.
- Festorum Domini sanctificatio**, l. 1890 (XVI) 100—101, 137—140, 167—170.
- Dierum nostrorum indifferentismus**, l. 1890 (XVI) 161—166, 201—205, 225—230.
- De ecclesiasticis iisque praepremis mulieribus confabulatio**, l. 1892 (XVIII) 8—11, 101—103, 168—171.
- Prima puerorum communio**, l. 1892 (XVIII) 31—34.
- Piae de charitate christiana conversationes, S. Vincentii societas**, l. 1887 (XIII) 371—374. — L. 1888 (XIV) 14—16, 47—49, 77—79, 140—141.
- De variis vitis religioni oppositis et quanta in iis daemonum pars sit**, l. 1887 (XIII) 19—22, 51—53, 114—118, 173—176, 205—210; 241—245, 266—269, 305—306. — L. 1888 (XIV) 51—53, 110—112, 176—178, 204—206, 239—243. — L. 1889 (XV) 177—181, 206—209, 229—232, 304—306, 330—333, 366—372. — L. 1890 (XVI) 69—71, 173—176.

Vzgoja. Mladina.

- Paedagogica**:³ L. 1881 (VII): I, 15—17; II, 46—50; III, 117—119; IV, 211—214; V, 283—286; VI, 339—342; VII, 368—371. — L. 1882 (VIII): VIII, 23—25,

¹ Razpravlja o Lourdes-u in češčenju presv. Srca Jezusovega.

² Ocenjuje knjigo in razpravlja o predmetu.

³ Članki so prirejeni v obliki pisem ozir. korespondence, kajti mnoga so sestavljena tudi kot odgovor na navidezno prejeta pisma. Člankov sta dve seriji. Obe sta numerirani z latinskimi številkami. Prva »Paedagogica«

IX, 53—57; X, 113—119; XI, 142—144; XII, 176—179; XIII, 238—244; XIV, 265—269; XV, 307—311; XVI, 333—339; (št. XVII je pomotoma izpuščena) XVIII, 372—377. — L. 1883 (IX): XIX, 11—16; XX, 75—81; XXI, 106—112; XXII, 142—145; XXIII, 181—184; XXIV, 184—187; XXV, 202—206; XXVI, 237—245; XXVII, 307—313; XXVIII, 334—340; XXIX, 372—376. — L. 1884 (X): XXX, 11—17; XXXI, 48—51; XXXII, 79—83; XXXIII, 113—118; XXXIV, 149—153; XXXV, 178—182. — L. 1885 (XI): XXXVI, 15—20; XXXVII, 48—51; XXXVIII, 107—115; XXXIX, 141—146; XL, 201—205; XLI, 205—207; XLII, 241—247; XLII (pomotoma spet ista štev.), 268—275; XLIII, 295—299; XLIV, 340—344. — L. 1886 (XII): XLV, 25—26, 48—52; XLVI, 52—54; XLVII, 84—87; XLVIII, 137—143; XLIX, 167—171; L, 200—202; LI, 202—206; LII, 236—239; LIII, 264—268; LIV, 268—271; LV, 296—297.

Epistularum paedagogicarum series altera: L. 1887 (XIII): I, 181—186; II, 216—219; III, 275—280; IV, 339—344. — L. 1888 (XIV): V, 19—24; VI, (90—92); VII, 183—186; VIII, 209—212; IX, 340—343. — L. 1889 (XV): IX (contin.), 243—245; X, 280—284.

Discipulorum feriae majores, l. 1893 (XIX) 179—182.

Seminarium parvum vel puerorum, l. 1894 (XX) 289—297.

Pro seminario puerorum! l. 1895 (XXI) 259—262.

Convictus s. Aloysii, l. 1890 (XVI) 327—330.

II. Iz „Rimskega Katolika“.¹

Vera. Cerkev. Cerkev in država.

O bistvu cerkve, l. 1889 (I) 62—71, 186—195, 290—295: Pisatelju knjižice »Zur Steuer der Wahrheit« in pa »Slovanskemu Svetu« v obrambo resnice.

»Slovanskemu Svetu«. Škofovska oblast in njene meje, l. 1880 (I) 509—522, 611—627: Dvoja cerkev v cerkvi. — Slovenci, le v pravoslavju je vaše zveličanje! V pojasnilo našega stališča. Herezije »Slovanskega Sveta«. Razkolniška propaganda »Slovanskega Sveta«. Slovenci — Poddruga!

Katoliški škojfe pa politika, l. 1890 (II) 129—134.

Škojfe pred sodiščem javnega mnenja, l. 1891 (III) 305—314: Kaj so škojfe? Ugovori. Kaj pa sploh se sme proti škojfo? Kaj pa se sploh sme proti škojfo?! Nedotakljiva bodi nam torej škojfovska avtoriteta.

Vera in politika, l. 1893 (V) 373—389: Kako nas svarita dva mariborska gospoda! Področje vere in področje politike. Razmerje med cerkvijo in državo v zgodovini. Politikovanje je opravilo lajkov, ne duhovnikov. Vodstvo v politiki. Duhovnik ne le da more, ampak dandanes tudi mora politikovati. Ne zaupajte liberalcem, ker so prekanjeni! Dr. Tavčarjeva značajnost.

obsega 55 pisem ter pripada letom 1881—1886. Druga je bila pisana v letih 1887—1889 ter šteje pod naslovom »Epistularum paedagogicarum series altera« deset člankov. Avtor razpravlja posebno v prvi seriji o klasikih in pomenu klasične vzgoje; o modernih pisateljih in duhu, ki jih prešinja; o nevarnostih sedanje šolske vzgoje za um in srce; o duhu, ki ga je zasledoval v srednješolskih učnih knjigah itd. itd.

¹ Članki in razprave, označeni z zvezdico, so deloma celotno, deloma v odstavih prevzeti v knjigo »Več lučil«, ki jo je kot izbrane spise iz »Rimskega Katolika« dr. Aleš Ušeničnik priredil ter leta 1912 v založbi »Kat. tisk. društva« v Ljubljani izdal (8° str. VIII+288). — Op. ur.

* **Cerkev in politika**, l. 1896 (VIII) 317—340: Staro vprašanje. Pravni razlog, ki opravičuje cerkev vtikati se v politiko. Metafizični razlog. Nравstveno-praktični razlog. Papež — antipapež. Vodilna načela sedanje papeževе politike. Je li naš krščanski socijalizem monarhiji nevaren? Koalicija avstrijskih krščanskih strank.

Naše in naših nasprotnikov delovanje pred sodiščem avstrijskih škofov, l. 1891 (III) 445—450: Dve besedi v obrambo našega programa.

* **Vera in ljubezen**, l. 1890 (II) 1—8, 140—151: Kaj hočemo reči? Vera pred ljubeznijo. Kako prevladuje verski princip v posameznem človeku in v narodih. — Prihodna cerkev ljubezni. Krščanstvo masonsko. Ni mogoča edinstvost v hotenji in delovanji brez edinstvi v nazorih. Kako je tudi vernim Slovenom nemogoče skupno za narod delovati z brezverci — tudi slovenskimi. Ne ostaja nam tedaj drugega nego ločiti se od liberalcev ter postaviti se na čisto katoliško stališče.

Rimski papež in prostost, l. 1889 (I) 97—107.

Kardinal Lavigerie o republiki, l. 1891 (III) 35—39: Rimsko vprašanje. Katoliško internacionalno gibanje.

Naša zvezda ali zmaga katoliške ideje, l. 1895 (VII) 279—303: Leona XIII. modrost in ideali. Zakaj zmaguje katoliška ideja. Znamenja vshajajočega solnca.

Katoliški fanatizem, l. 1891 (III) 177—182.

Slovenski »henotikon«, l. 1891 (III) 265—268.

Aut—aut, l. 1891 (III) 301—304, 365—368.

Ne bojmo se precerkvenega mišljenja, l. 1894 (VI) 182—199: Narodno krščanstvo. Dobrote, ki prihajajo narodom od cerkve. Cerkev in papeštvo v boji za prostost in neodvisnost Evrope. Katoliška cerkev čuvateljica politiške svobode. Ali je res protestantizem pospešil politično prostost? Večne ideje francoske revolucije pa moderna svoboda.

* **Najnovejša socijalno-politična revolucija pa cerkev in država**, l. 1894 (VI) 24—41, 141—161, 278—291, 440—446: Moč idej v zgodovini. Najnovejša revolucija — hči naturalizma. Zarotila se je pred vsem proti cerkvi. Konečne namere proti cerkvi. Geslo najnovejše revolucije: »Bog in narod!« Skrivni voditelji najnovejše revolucije. — Filozofija in verstvo najnovejše revolucije. Duhovni in njih delež v najnovejši revoluciji. — Döllinger. Četverniki najnovejše revolucije. — »Kulturkampf«. Moderna država v najnovejši socijalno-politični revoluciji. Bodočnost — republikanska? — Kako se sv. cerkev bojuje z revolucijo. Brezmadežno spočetje. Syllabus, Pij IX. in Leon XIII. Prva znamenja bodoče zmage. Organizirajmo se! Bodimo radikalci! Katerega naroda je bližnja bodočnost?

* **Meje državne oblasti**, l. 1894 (VI) 257—277: Početek države. Dalje. — Sv. Pavel o izvoru in bistvu državne oblasti. Človek, družina, cerkev pa njih neprelastljiva prava nasproti državi. Ločimo mej posvetno in duhovsko oblastjo! Absolutizem, centralizem, birokratizem. Vstavni absolutizem. Avtoriteta političnih strank in klubov. Ljubimo politično svobodo.

Katoliški shod na Dunaju, 1889 (I) 337—348.

* **Slovenski katoliški shod**, 1889 (I) 563—578: Društveno življenje. Slovenska društva, kakršna so. Čitalnice. Naša društva, kakršna bi morala biti.

Slovenski katoliški shod, 1894 (VI) 79—82.

* **Poezija krščanske dogme**, l. 1894 (VI) 51—55: Božično premišljevanje.

Magister Hus — redivivus, l. 1892 (IV) 1—12: Kdo in kje je mati sv. katoliška cerkev? Glavne znote Husove o cerkvi. Njegov demokratiški radikalizem. Kako se izvršuje mistra Husa program mej Slovani na jugu? Hrvat-ski »Obzor« — ali je res katoliški list in celo glasilo katoliškega škofa?!

Svetnik rodu slovanskega in slovanski brezverci, 1889 (I) 491—496, 597—605. **Hus-heretik je baje rešitelj češkega naroda**, l. 1887 (I) 222—223.

Kratke opazke k »odgovoru vesoljnega Patrijarha«, l. 1896 (VIII) 190—197, 299—303, 424—433.

Verska stran vshodnega vprašanja, l. 1895 (VII) 457—471: Vshodno vprašanje je v prvi vrsti versko. Evharistični kongres v Jeruzalemu l. 1893. Apo-

- stolski komisarjat za pospeševanje zedinjenja. Sile, ki bodo združile orient. Čigava bo sv. dežela?
- Razkol v razkolu ali verske sekte v sedanji Rusiji**, l. 1895 (VII) 205—228: Dve besedi za uvod. Razkolne sekte. Tajne sekte.
- Turgenjev — iz lastnih pisem**, l. 1889 (I) 327—330.
- Grof Lev L. Tolstoj. Kraljestvo Božje**, l. 1895 (VII) 352—371: Tolstojevo naj-novejše delo. Versko-socijalni nazori Tolstojevi. Jezus Kristus. Krščanstvo pa cerkev. Tolstoj pa Renan. Nasprotja v našem življenju. Neznost naših socijalno-političnih razmer. Hinavstvo. Katekizem »neprotivljenja«. Proč s hinavščino.
- Grof Lev Nikolajevič Tolstoj o veri**, l. 1889 (I) 217—223.
- Časop's (ogled po svetu)**, l. 1895 (VII) 508—523; l. 1896 (VIII) 72—79, 172—183, 288—298, 416—424.
- Jezuiti — Latinizatorji?**, 1890 (II) 197—203.
- Rastoči vpliv katoliške ideje**, l. 1889 (I) 220—221.
- Zglašena zgodovina**, l. 1896 (VIII) 312—313.
- Lepa misel** l. 1894 (VI) 125—127.
- Slovani in katoliški shodi**, l. 1892 (IV) 384—385.
- Ruski vpliv na katoličanstvo**, l. 1889 (I) 92—94.
- Katoliški svet in Italija o Leona XIII. jubileji**, l. 1889 (I) 94—95.
- Turgenjev o pravoslavju**, l. 1889 (I) 96.
- Jules Simon, o sestrah sv. Vincenca Paulanskega**, l. 1891 (III) 91—92.
- Svoboda vesti v Ameriki in krščanski Evropi**, l. 1891 (III) 92—93.
- Pomenljiva knjižica**, l. 1891 (III) 93.
- »Ekumenični« patrijarh razkolniške cerkve glava — le »idealna«**, l. 1891 (III) 93—94.
- Nekoliko v pojasnilo razkolniške propagande mej avstrijskimi Slovani**, l. 1891 (III) 94—96.
- Rimsko-katoliška cerkev Bl. D. M. v Tomsku**, l. 1891 (III) 173—174.
- V ruski armadi**, l. 1891 (III) 174—175.
- Ali ni »vera v nevarnosti«?** l. 1891 (III) 175—176.
- Leon XIII. moder gospodar**, l. 1891 (III) 214—215.
- Kaj loči učitelje od duhovnikov**, l. 1891 (III) 257—259.
- Mi vstajamo**, l. 1891 (III) 469—470.

Apologetika. Filozofija.

- Apologetika**, l. 1892 (IV) 321—327: Važnost in naloga apologetike v naših časih. Apologetika se dandanes ne da ločiti od filozofije. Apologetika je tudi Slovcem neobhodno potrebna. Podajmo si roke v slogol!
- Apologetični razgovori**: L. 1893 (V) 37—42, 159—165, 293—302, 436—442: Skepticizem. — Teorija in praksa. — Kako spričujejo učenjaki, da veda in vera si ne nasprotujeta? — Veda pa cerkev in papeštvo. — Vera in znanost. — Kaj uči astronomija? — L. 1894 (VI) 199—206: Početek rastlinskega, živalskega in človeškega življenja. — L. 1895 (VII) 450—456: Kako pobijati verski indiferentizem dandanašnjih omikancev. — Beseda o apologetičnih konferencah za omikance.
- Pisma brezvercu o najvažnejših filozofskih in verskih vprašanjih**: L. 1890 (II) 46—53, 162—167, 295—301, 417—422: Darwinizem. — Bivanje božje. — Stvarjenje sveta. — L. 1891 (III) 65—69, 127—131, 275—279, 322—327, 453—456: Razgovarja se o prosti volji. — O čudesih. — Trije ugovori proti čudesom. — Ali so katoliška čudesa verjetna?
- Ugovori in vprašanja**, l. 1893 (V) 250—251, 306—307.
- Odgovori na ugovore**, l. 1893 (V) 302—306, 442—448.
- Vporabnost in plodovitost katoliške dogme**, l. 1893 (V) 26—36.
- * **Več luči! ali nekoliko poglavij o idealizmu**, l. 1889 (I) 4—25, 108—128, 234—254, 354—379: Ideja, idealizem, idealist. Ideja kot čuten obrazec, kot pojem. Objektivna veljavnost pojmov; univerzalije. Edino pravi nauk o univerzalijah. Ideje v božjem razumu. Njih odsev v stvarstvu. Objek-

tivna veljavnost naših idej. Kantov »Ding an sich«. Objektivna veljavnost pojmovanja in ved. Ideje in Bog. Sklepna beseda o idealizmu. — Idealizem in kristjanstvo, Idealizem in včlovečenje Besede Božje. Moč kristjanske ideje v zgodovini. Idealizem v katoliški cerkvi. Končna popolna zmagaja kristjanskega idealizma v bodočem veku. — Kristjanski idealizem v umetnosti. Dve sliki v evangeliji sv. Luke. — Stritar — kristjanski idealist? Stritar — idealist? Še nekaj o dveh slikah sv. Luke. Dva dni v Louvru. Museo cristiano. Venera pred Madono. Stritar pa Schopenhauer. Pesimizem Schopenhauerjev pa Stritarjev. Prešeren-Stritarjev — iz Schopenhauerja. Še nekaj o Stritarji in Schopenhauerji. Svetožalje, vsmiljenje, ljubezen. »Gospod Mirodolski«. Kaj je tedaj Stritar?

* **Katoliški liberalizem**, l. 1889 (I) 26—34, 128—140, 255—268, 380—391, 482—491: Iz bližnje preteklosti. Napredek. — Resnica in laž. Jezus Kristus in resnica. Katolicizem in liberalizem, Katoliški liberalizem. — Glavni grehi katoliških liberalcev. Dalje o grehah katoliških liberalcev. Polu-racionalizem. Rosmini-jev ontologizem. Pet resnic iz katoliško-liberalnega katekizma. — Katoliški liberalizem — pestis pernitiosissima. Kaj nam je sedaj storiti? Slovenci, pazimo s kom se bratimo. — O ljubezni v polemiki. — Še enkrat: Slovenci, pazimo s kom se bratimo! — G. Ekertu v Pragi.

Kaj je pravzaprav liberalizem?, l. 1891 (III) 17—22, 182—189: »Popotniku« in dr. Romihu. — Besedam vrnimo prave pojme! »Liberalizem« — nedoločen in vendar določen. — Katerega liberalizma pristaša je dr. Lindner? Pa dr. Romih celo ne more razumeti, kaj je liberalizem. Krščanstvo — liberalizem?! Kako lažnjiv je moderni liberalizem, se spozna iz njegovega sadu. S kako prostostjo je obdaril moderni liberalizem učitelje v Nemčiji!

Liberalizem je zakrivil socialno bedo, l. 1893 (V) 43—47.

* **Naši realisti pa realizem**, l. 1890 (II) 257—265, 362—385: Uvod. Realizem — iz česa se izvaja in kaj je? Tudi umetnik mora biti realist. Glavna točka, v kateri se ločimo od novih realistov. Realisti, ki niso realisti. Kar je Schopenhauerjev realizem v filozofiji, to je novejši realizem v umetnosti. Slovenski realist — dr. Ivan Tavčar. Neukrotljiva sila spolne ljubezni in drugih strasti. Dr. Tavčar je fatalist, taji Boga in njegovo previdnost, vendar pa ko piše za sv. Mohorja, veruje v Boga in njegovo previdnost. Dr. Tavčarjev pesimizem v življenju. Komunizem. Spet dr. Tavčar v »Zvonu« pa dr. Tavčar pri sv. Mohorji! Njegove blasfemije. Dr. Tavčarjevo krščanstvo. Kako lepi so dr. Tavčarjevi duhovni!

Realizem in naturalizem, l. 1891 (III) 112—121: Odgovor dr. Celestinu, profesorju na zagrebškem vseučilišču.

Državno krščanstvo v luči Herbartove filozofije, l. 1895 (VII) 133—152: Lažikrščanska država. Nje filozofija. Osnovni nauki Herbartove filozofije. Katero mesto odkazuje ta filozofija verstvu? Vrednost vere je relativna. Nравstveno-verska vzgoja. Herbartovo krščanstvo brez dogem. Koaličnijsko krščanstvo. Cerkev in šola. Ljudski učitelj pa duhoven. Vrnite nam svobodo pouka!

* **Kristjan« dr. Lindner**, l. 1891 (III) 380—395: Dr. Romih ne toži. Kak pomen ima pravzaprav izid dr. Romihove tožbe? Smo li res pretiravali? Ali: dr. Lindner — iz čeških virov. Dve črtici iz Lindnerjevega življenja. Njegovi nazori o veri, nabožnosti, o krščanstvu, o katol. cerkvi itd. Dr. Lindner o prostosti človeške volje pa o nesmrtnosti duše. Kaj je dr. Lindnerju nравstvenost? Namen ljudske šole in vzgoje sploh. Dr. Lindner je in hoče biti darwinist. Človek mu izhaja iz opice. Kaj je pravzaprav Lindner?

* **Radikalizem. Radikalno napredna stranka na Slovenskem**, l. 1895 (VII) 9—25: Radikalizem v filozofičnem smislu. Metafizični razlog intelektualnega in praktičnega radikalizma. Radikalizem v zgodovinskem pomenu. Do-

- bre lastnosti radikalcev. Najhujši radikalec je hudič, najodločnejši anti-radikalec je Jezus Kristus, Kristusova cerkev in loža. Oče radikalizma je liberalizem. V čem se loči oče od sina? Radikalizem na Slovenskem.
- * **Vojskujoče sile v devetnajstem veku**, l. 1893 (V) 4—10, 129—136; Uvod. Boj sovražnih sil je boj idej. Naturalizem. Milost in čudež. Brezmadežno spočetje. Zmaga milosti in čudeža. — Naturalistično obožavanje človeka — propade v materijalizem. Dvojna internacionala — katoliška in anti-katoliška.
- * **Božja pravda v zgodovini držav in narodov**, l. 1896 (VIII) 97—114; Uvod. Ali ste moralni osovstvi »država« in »narod« podvrženi Božjemu zakonu? Državni in narodni greehi. Kako plačuje Bog moralničnim osovstvom? Nekaj očitnih vzgledov iz zgodovine, kako Bog kaznuje javne grehe. Grešni register modernih držav in narodov. Gorje ti Evropal!
- Načelo. Razmišljanje pred katoliškim shodom**, l. 1892 (IV) 193—203.
- Srce**. (Filozofično-kritično razmišljanje pred katoliškim shodom), l. 1892 (IV) 129—135.
- Naš najnevarnejši nasprotnik** (po katoliškem shodu), 1892 (IV) 257—265.
- »Leonova družba«**. Razmišljanje o nalogi filozofije v našem veku, l. 1895 (VII) 153—164.
- * **Metafizična trojica**, l. 1894 (VI) 129—140; Pravo, dobro, lepo. Razmerje mej pravim, dobrim, lepim. Iskanje pravega ali resnice, naša prva dolžnost. Skeptičizem v šoli. Misel in življenje. Dobro. Nevednost in strast. Neodvisna politika, Politika vspeha in koristi. Lepo. Umotvor brez misli. Umotvor brez prave misli. Golost realnega življenja v umetnosti. Grdo v umetnosti. Neodvisna umetnost.
- Slovenskim razumnikom. Svetnim in duhovnim**, l. 1890 (II), 353—362.

Etika. Estetika.

- * **Visoka pesem ljubezni in edinosti brez Boga**, l. 1894 (VI) 409—424; Doba ljubezni. — Kaj mislimo razpravljati. Prijateljska ljubezen. — Pravega prijateljstva ne sklepa čustvo, ampak prosta volja. Volja je slepa; luč ji prihaja od razuma. Ali ima potemtakem vera kak pomen za spoznanje in življenje človekovo? Važen ugovor. Poglavje o krščanski ljubezni brez krščanske vere. Predvsem je tedaj potrebno da molimo »vero«!
- * **Osnovni zakoni estetike in lepe umetnosti**, l. 1896 (VIII) 26—39, 120—129; Uvod. Lepota: nje subjektivna stran. Lepota: nje objektivna stran. Odgovarja se onim, ki stavijo lepoto le v telesnost. — Lepota je predmet spoznavalne moči. Ideja lepega v Bogu in v stvareh. Razlika mej lepoto in lepo umetnostjo. Lepa umetnost in vidna narava. Dve obliki čutne narave: prostor in čas. Slovesna in obrazna umetnost.
- * **Idealizem, realizem in njega dekadenti**, l. 1896 (VIII) 254—267; Metafizični ključ. Umetnost — sama sebi namen. Idealizem. Idealizem in romantizem. Realizem in naturalizem. Sta realizem in naturalizem opravičena v lepi umetnosti?
- Estetiški formalizem**, l. 1896 (VIII) 361—366.
- 1789—1889: L. 1889 (I) 225—233, 349—353, 496—501, 557—562; Voltaire — Rousseau. — Avtoriteta. — Živela prostost. (Prijateljske besede slovenskim dijakom). — Avtoriteta pa krščanstvo. Najnovejša okrožnica pa-peževa. Božja družina. —
- Nekaj več o našem programu prijateljem in neprijateljem**, l. 1891 (III) 1—6.
- Katoliški liberalizem: »El Liberalismo es pecado«**. — l. 1889 (I) 477—482.
- Način kritikovanja**, l. 1891 (III) 406—408.
- Kako se spozna katoliški liberelec?**, l. 1893 (V) 102—103.
- Nekoliko o rabi in zlorabi besed »liberelec« in »liberalizem«**, l. 1893 (V) 99—101.
- Platonska ljubezen**, l. 1891 (III) 417—424, 450—453.
- Metafizika spolne ljubezni**, l. 1891 (III) 11—17, 55—59; Uvod za kratek čas. Kaj je ljubezen sploh? Spolna ljubezen. Nauk Schopenhauerjev o spolni

ljubezni. — Nравstvene meje spolne ljubezni. Spolna ljubezen v novejšem leposlovju. Naturalizem.

Žensko poglavje: L. 1893 (V) 307—321, 449—457: Zakaj smo se lotili pisati o ženskah? Kdo stoji dandanes za ženskim vprašanjem? Pretirano češčenje ženstva na Slovenskem, Prešeren. Kaj včinja tako žensko malikovanje v ženskah samih? Žena vstvarjena. Zakaj je prav in naravno, daje žena podrejena možu? »Soča«. Žensko pismo z našimi opazkami. Ženska v javnosti in politiki. — L. 1894 (VI) 56—64, 354—361: Ženska pa nje znanstvena izobrazba. Kdo je lepši — »on« ali »ona«? Naravni poklic ženske: bodi mati pa vzgajaj deco!

Sprava, l. 1892 (IV) 59—60.

Krščanska odločnost in krščanska ljubezen, l. 1892 (IV) 385—387.

Da se liberalnih nazorov sam ne navzameš! l. 1893 (V) 352—353.

Da ne bodeš liberalne sekte sam vtrjeval in pospeševal, l. 1893 (V) 254—255.

Vzgoja. Šolstvo.

Pisma o vzgoji,¹ l. 1889 (I) 35—45, 141—149, 269—275, 392—397, 505—508, 606 610: Velika skrivnost božičnih praznikov. 1. Ljubeznivost nedolžnih otrok. Dve oblasti se dandanes borita za vzgojo mladine. Kako je Jezus Kristus otroke ljubil. Namen naslednjih pisem. — 2. Naturalizem v odgoji. Filozofija pliva na vzgojo. Določiti se naturalizem kot negacija krščanstva. Naturalizem taji čeznaravni konec človeka in vse temeljne resnice krščanstva. Mej naturalizmom in Kristusom se ne da posredovati. Kako pogubno vpliva na vzgojo. — 3. Vpraša se, ali vpliva filozofija in vera na vzgojo. V to se predvsem določiti bistvo in smoter vzgoje. Ta se ima vršiti po živi besedi, ne po mrtvi črki. Vzgoja je vzgojitelj. Kakor ne more vzgojitelj nasproti veri in resnici biti nevtralen, tako tudi vzgoja ne. Šola brezverska je protiverska. — 4. Prvi početnik novejšega naturalizma je Luther. Kristjanstvo je bistveno vera avtoritete. Poslednjo je Luther rušil. Posnemali so ga filozofi v naravnem umevanju. Kartezij. Racionalizem. Kant, »Kritik der reinen Vernunft.« — 5. Razlaga Kantove filozofije. Objektivna in subjektivna resnica. Razum. Objektivna veljavnost umovnega zaklepanja. Kako jo je Kant rušil. Metafiziko je obveljavil. Duh Kantove filozofije v naših srednjih šolah; veri poguben. — 6. Nравstveni nazori Kantove filozofije. Vsa zavezanost človeške volje se izvaja edino iz razuma. Kategorični velevnik. Nравstveni purizem. Darila iz šol odpravljena. Kako nenaravno je, strasti v človeku zamoriti. — 7. Verstvo Kantovo. Njegovi dokazi za neumrljivost duše, za bivanje Boža. Kantova cerkev. Puhlost Kantovega verstva. Vera je gola domišljavost, le za neumno ljudstvo, ne pa za omikane. Čista človečnost. — 8. Javne šole so dandanes odprte učencem in učiteljem brez verskega razločka. Verstvo pregnano iz srednjih šol. Verska zavest je skoro popolnoma zamrla v dijakih. Svoboda znanosti in poduka. Skepticizem v našem šolstvu. Dokazovanje verskih resnic se ne prime dijakov, ki bolehajo za skepticizmom. Verski indiferentizem. Učitelji sami ga pospešujejo. Čista človečnost. Prostožidarstvo. — 9. Strastnost do branja. Kako vplivajo nemški klasiki na našo mladino. Racionalizem v nemških klasikih. Idealizem, posebno pri Schillerju. 10. 11. Velika važnost grškega in rimskega klasicizma. Grška umetnost. — L. 1891 (III) 22—26: Kak poklic imajo ženske v človeškem društvu. Kako jih moramo vzgajati.

Liberalizem v našem srednjem šolstvu, l. 1895 (VII) 330—351: Dvajset let. — Kaj? — Zakaj? »Rimski Katolik« in njega razmerje do dijakov. Nevar-

¹ Dr. A. Mahnič opozarja, da so pisma (R. K. I 1887) večinoma preložena, deloma posneta po izvirnih latinskih, ki jih je bil od l. 1881—1886 v »Fol. Per.« objavil. Nekaj je izpustil, drugo dodal, nekatera pisma so nova. (R. K. I, 35. opomba).

- nosti, ki pretijo šolski mladini od slovstva. Slovenski klasiki na naših srednjih šolah. Italijansko slovstvo pa srednješolska mladina. Prezgodnja zrelost naše mladine. Sklep. —
- Nekonfesionalna šola, vera, narodnost** (z ozirom na Lichtensteinov šolski predlog), l. 1889 (I) 150—159.
- Kaj nas loči? Odprto pismo slovenskemu učitelju**, l. 1892 (IV) 211—218, 288—297: Čigava bodi šola? Država podučuj v šoli. Posilno šolstvo.
- Dr. G. A. Lindner**, l. 1890 (II) 403—413: Slovenskim učiteljskim »zaveznikom«.
- Filozof Herbert o novodobni državni šoli**, l. 1893 (V) 405—421: Gospod Henrik Schreiner pri glavnem zboru učiteljske »Zveze«. Slomšek. — Herbart. Pred vsem moramo ločiti mej naravnim in čeznaravnim smotrom! Herbartove in Kristusove nraoslovne ideje. Herbartova pedagogika — na višini samostalne znanosti, posebno njegova psihologija. Pustite filozofijo!
- Internacionalna slavnost Jana Amosa Komenskega**, l. 1892 (IV) 65—78: Komensky — kdo je? Njegovo slavljenje. Naši pomisleki o Komenskega slavljenju — pomisleki verski in domoljubni. Komensky — češki brat. Komensky — husit. Njegovo narodnjaštvo. Jan Amos Komensky — apostolj masonstva.
- Bodi luč!** — **slaviteljem Komenskega!** l. 1892 (IV) 136—147: Prevelika gorečnost v slavljenju Komenskega. Komensky se je učil od jezuitov! Se da ločiti Komensky-pedaogog od Komenskega-heretika? Komensky ni »očak« naših učiteljev, ni »stvaritelj današnje pedagogike«. Bistveno nasprotstvo med Lindnerjem in Komenskim, pa mej Lindnerjevo in Komenskega pedagogiko.
- Češki glasovi o vzgoji**, l. 1889 (I) 278—280, 283—294.
- Slovenski katoliški shod** (s posebnim ozirom na razmerje med šolo in sedanjo državo ter na slovenske »zavezne« učitelje), l. 1890 (II) 24—36, 132—139, 152—161, 282—294.
- Cuore, Edmondo de Amicis** l. 1889 (I) 90—92.
- Slovenskim nekonfesionalnim pedagoom v premislek**, l. 1892 (IV) 60—61.
- Dr. Romih in »Popotnik«**, l. 1892 (IV) 61—62.
- Uboga svetnika**, l. 1896 (VIII) 202.

Politika. Narodnost.

- Politični oddelek**, l. 1891 (III) 32—34, 73—75, 150—153: Kaj je politika. Aristotel pa sv. Tomaž. — Med praktičnimi vedami je politika najglavnejša. Dvoje se zahteva predvsem od politika. — Aristotel o razliki mej družino in državo.
- * **Metafizično ozadje političkih metamorfoz**, l. 1896 (VIII) 1—16: Pomen našega vprašanja. Politika ni nraostveno indiferentna. Vsoda takozvanih srednjih strank. To resnico potrjuje zgodovina. Katoliški liberalizem. Prihodnost verskih in političkih strank v Evropi. — V Avstriji.
- * **Politika sile in snovi**, l. 1895 (VII) 417—430: Materijalizem v moderni politiki. Syllabus. Malikovanje kapitala in narodnega bogastva. Pravo dovršenega dejstva. Načelo »neposrejevanja« — de non interventu. Politika vspeha. Politika števila večine glasov. Revolucija. Vsporednik političkih sil. Proč s političkim mehanizmom! V politiko vpeljimo zopet načelo!
- Politika vspeha in nasledkov pa Slovenci**, l. 1889 (II) 578—590: Tudi politika v naši »Soči«. Macchiavellizem. Sodba o macchiavellizmu. Kaj ugovarjajo proti temu spravljeni Slovenci? Kdo pa je pravzaprav na Slovenskem cepil in hoče še cepiti.
- Politična zrelost**, l. 1890 (II) 393—402: Prvi pogoj politički zrelosti je načelnost. Naš »Slovenec«. Da pridemo do zrelosti poslušajmo svoje škofel Katoliški shod.
- Politične svatbe**, l. 1894 (VI) 1—24: Koalicija — Katoliški centrum.

- Katoliški škofje pa politika**, l. 1890 (II) 129—139: Katoliška cerkev pa politično strankarstvo. Naši škofje o ljudski šoli.
- Smejo tudi duhovniki politikovati in celo kaplani**, l. 1890 (II) 36—46.
- Katoliški duhoven pa volitve**, l. 1890 (II) 275—281.
- Naša politična izpoved** (odprto pismo), l. 1892 (IV) 380—384.
- Evangelij miru in sprave, ali najnovejša stranka na Slovenskem**, l. 1891 (III) 217—224: Gospodu Vekoslavu Spinčiču. Kaj pravi Kristusov evangelij in katoliška cerkev o novem evangeliju miru in sprave?
- Z liberalci — nikake zveze, k večemu — kompromis**, l. 1889 (I) 458—466.
- Organizacija**, l. 1891 (III) 97—105: Reorganizacija. Našim škofom tiče tedaj prva beseda v notranji politiki. Politiški program, ki so nam ga škofje začrtali. Kako bi se morali tudi mi organizirati?
- Dve misli o volitvi v državni zbor**, l. 1891 (III) 49—51, 75—85, 153—163, 336—346: Ljudski poslanci — pa ljudska in Božja volja. — Katoliško gibanje na Češkem. Brezglavost slovenske politike. — Posnemajmo češke katoličane! Lavigerie pa njegova republika. — Najnovejša ali »nevtralna« stranka na Slovenskem. »Nova Soča« in dr. Mahnič. Ali res ni liberalizma na Slovenskem? Nekaj o »nevtralnosti« v politiki pa o tem, katero vprašanje je dandanes važnejše — versko ali narodnostno.
- Narodnost**, l. 1892 (IV) 24—32, 170—176, 240—243: Uvod. Kaj je narodnost? Narodni genij slovanski. Narodnost ni hudičeva iznajdba!
- Kaj uči o narodnosti zdrava pamet in sv. pismo**, l. 1889 (I) 56—61, 179—186, 281—289.
- Deset poglavij iz narodnostnega katekizma**, l. 1895 (VII) 36—60: Zakaj hočemo zopet o narodnosti razpravljati? Narod in narodnost. Nju početek. Narod pa država in cerkev. Narodnost in katekizem. Spada narodnostno vprašanje na prižnico? Narodnost je dobra. Zatorej smo dolžni narod ljubiti in narodnost si ohraniti. Narodnost in sv. pismo. Jezus Kristus. Sv. Pavel. Kako ne smemo ljubiti naroda ali pretirana narodnost. Kaj uči o tem zdrav razum? Zopet sv. pismo. Kako ljubijo narod Savli a kako — Pavli! Vrhunec narodnostnega malikovanja: absolutna narodnost, nacionalna cerkev, absolutna narodna morala. Narodnostna ekskluzivnost. Narodna prava. Narodna enakopravnost. Kaj je, in kako se mora razumeti.
- Narodno prvaštvo**, l. 1890 (II) 266—275: Kako naravno je človeku se pokoriti višji oblasti. Ljudski tribuni. Narodni prvaki. Lastnosti, katere morajo imeti narodni prvaki. Ali imajo slovenski liberalci lastnosti, ki sposobljajo za narodno prvaštvo.
- Andrej Fekonja, pa vera in narodnost**, l. 1889 (I) 450—457.
- Poljski glas o narodnosti**, l. 1889 (II) 221—222.
- Ad perpetuam rei memoriam**, l. 1892 (IV) 62—63.

Slovstvo. Polemika.

- Iz poldrugetne zgodovine našega lista**, l. 1889 (I) 663—668.
- Nekaj v našo obrambo**, l. 1892 (IV) 247—251.
- Sv. Pavel razlaga razna politična in nepolitična vprašanja**, l. 1890 (II) 71—81, 321—325: Kak list bi sv. Pavel vrejeval v naših časih? Sv. Pavel so-trudnik »Rimskega Katolika«. — Sv. Pavla XIV. poglavje I. Kor. ali o jeziku sploh in o liturgičnem jeziku posebe. — Polemika sv. Pavla.
- Zaupnice**: L. 1890 (II) 124—128, 351—352, 471. — L. 1891 (III) 410—412, 443—444. — L. 1892 (IV) 63—64.
- »Rimski Katolik« pro domo sua** (osebno neznanemu prijatelju v Istri), l. 1894 (IV) 392—402.
- Poziv »Sl. Narodu«** l. 1894 (VI) 126—127.
- Prijazna beseda v odgovor bratom Hrvatom**, l. 1894 (IV) 112—119.
- Slovstveno kritični »quodlibet«**, l. 1892 (IV) 46—50, 113—125: Polemizovanje naših nasprotnikov. Litanije, katere so slovenski liberalci zložili na čast dr. Mahnič in »Rimskemu Katoliku«.

- Nekaj misli o narodnih slovstvih, l. 1895 (VII) 89—101: Slovstveno malikovanje, Slovstveni anarhizem. Bralna manija in nje nevarnost.
- Poezije II. Simon Gregorčič, l. 1889 (I) 78—89.
- Dodatek k pedesetletnici pesnika Gregorčiča, l. 1895 (VII) 129—131.
- Levstikove poezije I. in II., l. 1889 (V) 103—114. 1895
- »Narodne pesni koroških Slovencev«, l. 1890 (II) 108—113.
- »Ljubljanski Zvon«. Trdina. »Ljubljanski Zvon« ter slovenska duhovščina, l. 1889 (I) 424—427.
- Pobratimi. Dr. Josip Vošnjak, l. 1889 (I) 416—424.
- Ze spet »Gorazd«. Pa »Zvon«, l. 1889 (I) 428—432.
- »Zvonovim« leposlovcem — še enkrat, l. 1890 (II) 464—468.
- »Bela ruta — bel denar« (še en zgled mladoslovenskega »realizma«) l. 1890 (II) 240—242.
- A. Aškerc, Balade in romance, l. 1890 (II) 231—242.
- A. Aškercov najnovejši umotvor: »Firduzi in derviš«, l. 1890 (II) 469—471.
- Pojasnilo h poslanici prezv. knezonadškofa goriškega, l. 1896 (VIII) 310—312.
- Liturgični jeziki, l. 1892 (IV) 190—192.
- Češka sodba o A. Aškercu, l. 1892 (IV) 251—253.
- Je naše katoličanstvo res le gola hinavščina, l. 1896 (VIII) 201.
- Slovensko-nemški slovar, l. 1896 (VIII) 203.
- Ste jo slišali? (Marico), l. 1896 (VIII) 203.
- Kako hudo so si v laseh, l. 1896 (VIII) 204.
- »Soror Pija« ali zakaj dr. Tavčarju toliko smrdijo nunske šole, l. 1891 (III) 44—45.
- Tudi za razumnike?! l. 1891 (III) 45—46.
- Še »Brus«, l. 1891 (III) 46.
- Spet drug list — za priprosto ljudstvo, l. 1891 (III) 46—47.
- Za skozbog — pustite filozofijo, l. 1891 (III) 47—48.
- Torej Stritar — vendar Schopenhauerjanec, l. 1891 (III) 48.
- Dr. Romihu, l. 1891 (III) 259—262.
- Tožba, l. 1891 (III) 263.
- »Nova Soča«, l. 1891 (III) 263—264.
- Nov program. Simon Gregorčič, l. 1891 (III) 296—297.
- Spet nekaj za dr. Romiha, l. 1891 (III) 297—298.
- Mladoslovenski — frančiškani, l. 1891 (III) 299—300.
- Še nekaj za dr. Romiha, l. 1891 (III) 362—363.
- Iz »Rodoljuba«, l. 1891 (III) 363—364.
- Dr. Romihova tožba, l. 1891 (III) 409.
- Veliki »vspehi« slovenskih liberalcev, l. 1891 (III) 409—410.
- Preklic v zadevi dr. A. Gregorčiča, l. 1891 (III) 410.
- Zaupnica, l. 1891 (III) 410—412.
- Poziv »duhovniku« v »Novi Soči«, l. 1891 (III) 439—440.
- Predrznost, ki vse presega, l. 1891 (III) 440—443.
- Brce »Nove Soče«, l. 1891 (III) 471—472.
- Spet duhovnik v »Novi Soči«! Neslišano terorizovanje, l. 1891 (III) 477—478.
- Spet nekaj novega o akademiji sv. Tomaža v »Narodni tiskarni«, l. 1891 (III) 478—479.
- Zaupnica goriških duhovnikov, l. 1891 (III) 443—444.
- Slomešek — ponos in dika naša, l. 1892 (IV) 125—127.
- Nekaj o novejšem češkem slovstvu, l. 1889 (II) 92—94.
- Dr. Mahničev c. kr. katolicizem, l. 1891 (III) 477—478.

Mahničev »Listek«.

- Iz dnevnika Štefana Hodulje: L. 1889 (I) 71—78, 196—205, 296—306, 402—409, 523—534, 628—636. — L. 1890 (II) 326—337. — L. 1891 (III) 85—91.
- Indija Komandija.¹ Ob stoletnici francoske revolucije Slovincem v spomin, l. 1889 (I) 534—548, 636—653.

¹ Prvič izšla v »Slovincu« l. 1884 (XII) št. 26—38.

- židovstvo in framazonstvo, l. 1889 (I) 205—214.
 Skrivno razodenje, ali sprejemni obredi pri bratih masonih, l. 1889 (I) 306—316.
 Ponočni zbor, l. 1889 (I) 409—416.
 Potres v »peklu«, l. 1896 (VIII) 433—440.
 Silvestrova noč v »Narodni tiskarni«, l. 1892 (IV) 37—45.
 Na pust, l. 1891 (III) 169—173.
 Naš listek, l. 1891 (III) 163—166.
 Iz dežele prtljakavcev, l. 1892 (IV) 106—113, 373—379.
 Akademija 19. veka. Iz spominskih listov slovenskega vseučiliščnika, l. 1890 (II) 85—91, 337—343.
 Ahasverus, večni jud. Stara povest v novi obliki, l. 1890 (II) 91—96, 220—226.
 Metamorfoze Mateja Krišpina iz pruskega kraljestva, l. 1890 (II) 226—231.
 »Brus«, l. 1890 (II) 343—346.
 Radikalna sredstva, l. 1893 (V) 118—120.
 Iskra božja, l. 1889 (I) 223—224.
 Božji volek, l. 1891 (III) 290—294.
 Cilindrova stoletnica, l. 1896 (VIII) 197—200.
 Vničeno življenje, l. 1896 (VIII) 65—72, 164—172, 278—288, 409—416.
 Kaj piše »Marica«? l. 1893 (V) 114—118.
 Slovenska in hrvatska Marica. Žensko blebetanje za kratek čas, l. 1893 (V) 245—249.
 Iz Gorice na Dunaj, l. 1890 (II) 428—447.
 Spomini z letošnjih počitnic, l. 1891 (III) 347—362: Dve besedi za uvod. Prvi krajsi izlet v gore. Šebrelje. Drugi izlet. Na Reko in Trsat. Po Hrvatskem. Zagreb. En dan v Djakovu. Škof Strossmayer.
 Spomini s katoliškega shoda, l. 1892 (IV) 309—318.
 Nekaj spominov z letošnjih počitnic, l. 1895 (VII) 491—500.
 Spomini iz Pariza, l. 1892 (IV) 40—43, 205—208.

Tu naj bodo navedeni še drugi Mahničevi listkarski spisi leposlovnih vsebin:

- Zadnji samotar. Zgodovinski roman, spisal Podvigenjski. V »Slovincu« l. 1885 (XIII) od št. 232 dalje do konca leta ter l. 1886 (XIV) do št. 12. Roman šteje 22 poglavij. — V »R. K.« l. 1890 (II) sta ponatisnjeni iz njega dve poglavji: VII. »Jožefinovec« (str. 96—101) in XI. »Kaj mora komisar Geravs v Štanjelu doživeti« (str. 102—107).
 Krvavo stegno v 13 poglavjih, »Soča«, 1889.
 Kako je Kobencelj na Dunaj sir nosil, »Kres«, 1881.

Dijaštvo.

- Razpis in poziv, l. 1890 (II) 471—472.
 V drugo: razpis in poziv! l. 1891 (III) 96.
 Razpis naših treh vprašanj, l. 1891 (III) 410—411.
 Rzsodba in prošnja, l. 1891 (III) 479—480.
 Beseda in vabilo našim mladim somišljenikom po Slovenskem, l. 1891 (III) 413—416.
 Razpis nalog, l. 1891 (III) 471—472.
 Dvajset nalog za slovenske dijake, l. 1892 (IV) 63.
 Pisma slovenskim dijakom, l. 1892 (IV): 1. (35—37); 2. (103—106); 3. (184—187). — V »Dijaški priloga«: 4. (81—85); 5. (97); 6. (113—118) — Dijaška priloga l. 1893 (V): 7. (1—5); 8. (17—21); 9. (37—41); 10. (57—59).
 Dijaška priloga: L. 1892 (IV) 78—128. — L. 1893 (V) 1—72.
 Darovi v podporo mladim pisateljem: L. 1891 (III) 176, 215—216, 264, 300, 444, 480. — L. 1892 (IV) 64, 128, 192, 256, 320, 388. — L. 1893 (V) 127—128, 256, 408, 520. — L. 1895 (VII) 132, 402, 530. — L. 1896 (VIII) 96, 204, 316, 440.
 Nagrade mladim pisateljem, l. 1894 (VI) 519.
 Zgodovina celjske dijaške nezaupnice, l. 1893 (V) 367—369.

- Naš list pa slovensko dijaštvo, l. 1894 (VI) 119—121.
 Iz pisma slovenskega bogoslovca, l. 1891 (III) 26—32.
 Sumljiva znamenja v slovenskih akademskih in dijaških krogih, l. 1893 (V) 53—60.
 »Vesna« nje okrožje in nje ozadje, l. 1893 (V) 225—240: Odgovor. Še nekaj razlogov, zakaj smo proti »Vesni« in Vesnjanom. Češki vzorec slovenske »Vesne«. Kdo je dr. Masaryk?
 Dijaško gibanje na Slovenskem, l. 1893 (V) 356—376.
 Nekaj o »verskih« nazorih naših akademskih radikalcev, l. 1895 (VII) 246—254. — Zakaj nočemo molčati. Kakšen je »Bog« akademskih radikalcev? Panteizem Giordana Bruna. Njih »vera« in nravnost. Panteizem naših radikalcev je materijalističen. Neumrljivost duše, čudovita zmedenost pojmov. Krščanstvo. Proč sè zakonom! »Prosta ljubezen«.

III. Iz „Hrvatske Straže“.

Slovstvo. Polemika.

- »Hrvatska Straža« (program H. St.), l. 1903 (I) 1—9.
 Otvoreno pismo predsedniku »Matice Hrvatske« dr. Gjuru Arnoldu, l. 1903 (I) 251—261.
 Drugo otvoreno pismo preds. »Matice Hrvatske« dr. Gjuru Arnoldu, l. 1903 (I) 413—423.
 Treće otvoreno pismo preds. »Matice Hrvatske« dr. Gjuru Arnoldu, l. 1903 (I) 548—556.
 Silvije Strahimir Kranjčević: Izabrane pjesme, l. 1903 (I) 97—117: Kranjčević »Bog«. — Nesvijesno. Fatum. Providnost. Čovjek - bog. Pesimizam i svjetska bol. Pjesnik - mučenik. Lijekovi svjetske boli. »Neumrljivost«. Reinkarnacija. Nova vjera i novi krst. Apoteoza rada. Isukrst — početnik socijalne demokracije. Krstovo uskrnuće u francuskoj revoluciji. Zaključak.
 »Trzaji« — Silvije Strahimir Kranjčević, l. 1903 (I) 389—413: Ocjena Kranjč. poezije i Kranjč. ličnost. Kranjč. »vjera«, Kranjč. »Isus Krist«. Kranjč. »Bog«. Korijen i izvor Kranjčevićeva pesimizma. »Ogorčenje« Kranjčevićeva. Njegov sarkazam. Biti je zlo. Bolje ne biti, nego biti. Grijeih rođenja. »Stablo spoznanja«. »Želja od vijeka«. Grijeih i pokora. Igračka u ruci Tajne. Vječna žrtva. »To si til« Spoznanje i bol. Varka, zaborav. Srećne životinje. Čovječja zloća. Egoizam. Svršetak. Spasimo narodu kršćanski ideal u ljepoj knjizi.
 Filozofski kažiput po labirintu moderne književnosti, l. 1904 (II) 195—208: Nešto za uvod mladim filosofima. Platonizam, Neoplatonizam. »Neo-neoplatonizam«.
 Filozofski kažiput po labirintu moderne književnosti, l. 1904 (II) 488—500: Naturalizam i supranaturalizam. Racionalizam.
 Hrvatski pjesnik-filosof ili »Valovi misli i čustva« od Tresića Pavičića, l. 1904 (II) 351—371: Filosofija pjesnika Tresića. Bog i »bog« Tresićev. »Gymnosophista«. Protuslovja Tresićeve muze. Njegov sinkretizam ili eklektizam.
 Krščanstvo hrvatskega pjesnika filozofa, l. 1904 (II) 510—523: »Krščanski elementi« i »krščanstvo« u Tresića. Apoteoza Marka Aurelija. Stoicizam. Krepost. Što je dakle Tresić? Anahronizam njegovih nazora.
 Ruže i trnje u književnosti, ali Zle posljedice suvišnjega njegovanja lijepe knjige, l. 1905 (III) 269—289: Današnji štioći. Vrijednost lijepe knjige u teoriji — uopće. Vrijednost lijepe knjige u praksi. Današnja lijepa knjiga. Trnje i otrov. Pjesništvo. Zaglavak.

- Kažiput po labirintu moderne književnosti**, I. 1905 (III) 305—312, 648—653: Idealizam, Realizam, Verizam, Naturalizam.
- »Matica Hrvatska« između Scylle i Charibde, I. 1906 (IV) 537—562: Dvije riječi za uvod. Što nam sve g. Repinski prigovara? Što ćemo mi na to? Logični skok. Nedosljednost je s vaše strane! »Matica« u mreži protuslovlja. Odgovor na nekoje pojedine točke. Pogibli kompromisa. »Matica« na razpuću.
- Quousque tandem** — »Maticе Hrvatska«? g. 1892 (IV) 241—266: Kuda ćemo? »Matica« prema ispovijesti svojih predstavnika. »Matica« u svojim publikacijama za g. 1905. »L'art pour l'art«. Nevaljano odrješenje. »Matica Hrvatska« i kršćanstvo. »Amateur«-kršćanstvo. Most u zraku! Matici Hrvatskoj na razmišljanje. Kršćanstvo — princip napretka i slobode. Neprijeporna načela. Naša zadnja riječ »Matici«.
- Kažiput po labirintu moderne književnosti**, g. 1906 (IV) 168—185, 598—604: Pesimizam. Lord Byron i pesimistična filozofija. U čem stoji pesimizam u modernoj književnosti? Emile Zola. Gerard Hauptmann. Lav Tolstoj. Henrik Ibsen. Idealizam u umjetnosti.
- Još dvije tri o izdanjima »Maticе Hrvatske« za g. 1906, g. 1907 (V) 556—562.
- Portret Kranjčevića**, g. 1909 (VII) 127—134: Iz ateliera »hrv. književnika«. Umro je... Mučenik. Moralni reformator. Uvjeti Kranjčevićeve veličine. Pjesnik »Trzaja«. Jedan disakord.
- Oporuka »Vijenčeva«**, g. 1904 (II) 120—123.
- Pabirci iz hrvatskih listov**, g. 1903 (I) 128—137: »Hrvatska Misao« 1902. »Mlada Hrvatska«. »Novo Sunce« 1901—02. »Svjetlo« — 1901.
- Irenika u polemiki**, g. 1903 (I) 429—436, 556—563.
- »Da« — naše kritike! g. 1903 (I) 453—471: Zavornica kršćanske kritike. Što je kršćanstvo njima? Što je kršćanstvo nama? Apsolutnost kršćanstva. Što nas uči primjer Isusov? »Da«, »ne«, »da i ne«. — Naše geslo budi: »da«!
- Mrtvopuhalo**, g. 1905 (III) 653—665.
- »Hrvatska Straža« prijateljima i neprijateljima, g. 1908 (VI) 1—6.
- »Hrvatska Straža« sretno naprijed! g. 1913 (XI) 97—100.
- Dvije važne pojave, g. 1913 (XI) 237—244.
- Beletristiki hrvatske liberalne stranke**, g. 1917 (XV) 92—101: »Moderna« u hrv. beletristici. — »Sloboda stvaranja«. Dr. Plešić. Matična sankcija beznačelnosti. Nastavlja se. Pojmovni Babel. — »Fiat lux!«
- »Hrvatska Straža« na obrani svoje kritike, g. 1909 (VII) (Prilog »Hrv. Str.«).

Politika. Narodnost.

- O kršćanskoj demokraciji**, g. 1904 (II) 281—297, 432—461: Ime i potvrda kršćanske demokracije. Temelj i jezgra kršćanske demokracije. Kršćansko shvaćanje temeljnih elemenata društvene zajednice i življenja u njoj. Temeljne misli »Rerum novarum«. Sadanje stanje kršćanske demokracije. Da prisvijetlimo našim prilikama.
- Autonomija kršćanske demokracije?** g. 1905 (III) 206—213.
- U znaku kršćanske demokracije**, g. 1905 (III) 70—77.
- Katolička politička stranka i rimska vrela**, g. 1905 (III) 330—339.
- Pio X. o katoličkoj akciji. Katolički sastanak u Zagrebu**, g. 1905 (III) 496—505.
- Je li kršćanska demokracija — jedini naš spas?** g. 1906 (IV) 196—202, 519—524.
- Narodna organizacija**, g. 1904 (II) 57—63.
- Korizmeni list »Obzorov«**, g. 1906 (IV) 219—223: Parafraza k »Obzorovu« članku »Hrvatski reformkatolici« broj 63 ov. god.
- Uzgoj naroda**, g. 1906 (IV) 518—523.
- Naše hrvatstvo**, g. 1906 (IV) 589—598: »Hrvatski Dnevnik« na našu adresu. Mi ljubimo hrvatsku narodnost. Zašto je ljubimo. Hrvatstvo i katolištvo. Hrvatstvo valja da odlučuje svagdje?!

Je li obzoraštvo grijeh? g. 1906 (IV) 644—649.

Budućnost hrvatske kulture, g. 1907 (V) 1—14: Hrvatska na raskrišću. Što je moderna kritika dostigla? Je li moderna kultura usrećila narode? Što hasni moderna kultura privilegovanim razredima? Glavne pogriješke moderne kulture.

Struje u katoličkom taboru, G. 1917 (XV) 10—23: O čemu se radi? Što nas uči crkvena povijest? Razlog različitosti poimanja stoji u naravi čovječije spoznaje. Uzajamnost vjerske i umske spoznaje. Sloboda pretresanja na području objave. In necessariis unitas, in dubiis libertas! Crkva s onu stranu granice nepogriješivosti. Naše pitanje, u svijetlu četvrte zapovijedi, Katolička vojska, In omnibus charitas! — Snošljivost, Umišljatost, tvrdoglavost, nadimanje. Smutljivci i zlodusi katoličkog jedinstva.

Tri dana u »Obzora«, g. 1904 (II) 101—120, 227—241.

Obzoraški Božić, g. 1905 (III) 84—91.

Spasimo domovinu! god. 1906 (IV) 66—79, 202—214, 490—518, 524—544, 604—630: Pjesma žalostinka hrvatstva. Makabejski junaci! Kuda ćemo! Naš saučenik Kamilo. Dvije tri o gjačkom životu. Kako nas je profesor F. bodrio da budemo idealisti. Naše odluke. Kako smo učili filozofiju u dra K. Nekoji drugi od naših. Koncerat. Kako je Kamilo govorio o utječaju umjetnosti na život. Jakša čita o grčkom klasicizmu. Prof. F. govori zaključnu riječ u obranu klasičkih studija. Kako utječe latinski jezik na uzgoj karaktera? Mlada misa. Budimo demokrati! Dole s aristokratskim nimbusom! Aron Zwiebach u B. Ferijalne jerimijade Anta Seljaka. Barun Lesandro. Kakav da bude naš idealizam, Osmi razred. Matura pred pragom. Kako otigje abiturijent Juko H. — v finance, Kuda ćeš. Devetnica u sv. Ignjatija. Naš saučenik Stevo i o. Bazilije o čudesima u Lurdu. Da li je Stevo bio neznačajan? Gjački klerikalizam i liberalizam. Tragični udes našega saučenika Broze Goluba. Propovjednik laičke ruke. Žalosni svršetak školske godine. Suze majke Hrvatske. »Jovo intransigent«. — »Moderados«. Sokrat kao čovjek i kao filosof. Princip vjerskog prilagođivanja. Putem filosofije do narodnog jedinstva i sloge. Naš izlet na 1. svibnja. Kud se gjeđe naš Jovo? Nečgodovanje Gaše P. Zalostni intermezzo — ili kako je Mijo M. postao apstinent! Antisemitizam. Svašta ozbiljna i vesela. S Bogom, gimnazijo! Mi vam se kunemo, hrvatski ideali. Na sprovodu »vječnog študenta«.

Spasimo domovinu! g. 1907 (V) 83—100, 199—216, 359—375, 544—556, 670—681: A sada? Kako Cvjetko Kuzmić rješava razne probleme. Cvjetko Kuzmić Jakši u pohode ili poglavlje o popovskom uzgoju. Novi vidici! Pokretaški božić. Anima croata naturaliter christiana! Jan Hus. »Culte de moi!« Nietzsche. Božićna meditacija. »Nadžena«. Adelo, danice moja! Napredna gjačka stranka. »Omladina«. U bolnici milosrdne braće. Nesmisao idealizma! Na socialističkom kongresu. Realizam. Agnosticizam. Realistička politika. Nekoliko poglavlja našeg pozitivnog rada. U Moskvi. Stari znanac. »Sveta Rusija«. Izdajica. Naša osuda. Uznik — filosof. Muliebria. Socijalistička agitacija. Crne misli. Moja misija među seljacima. Najnovija faza moje vjere. Evo, stojim na vratima i kucam. Kako uvene mladi list. Dvadeset pet godišnjica.

Bez naslova, g. 1913 (IX) 356—361.

Apologetika i njezin zadatak u sadašnje vrijeme, g. 1906 (IV) 121—134; Uvod. Što je apologetika? Sastavni momenti apologetike. Zašto reformni katolici tako malo cijene apologetiku? Kako treba u naše doba uređiti apologetičko djelo. Prionimo marljivo i ustrajno na apologetički rad.

»Kritička pisma mladom apologetu«, g. 1908 (IV) 33—51, 159—178, 314—324. — 1. Profesor dr. Fran Barac: O modernoj katoličkoj apologetici. Habilitaciona studija. Odobrio bogoslovni fakultet kr. sveučilišta Franje Josipa u Zagrebu 31. siječnja 1907. — Vrline katoličkog apologeta. — 3. Kamen smutnje za modernoga apologeta. — 4. Blaise Pascal kao

- apologet. — 5. Izvjestnost spoznaje. — 6. Pascalov »infini«. — 7. Filozofija prisposode? — 8. Što će na to Pio X.? — 9. Promjenljivost dogme? — 10. Agnosticizam u primjeni na religijski problem. — 11. Apologet dr. Barac i enciklika Pija X. — 12. Što prije: srce ili razum? — 13. S modernim čovjekom pred svetište razuma? — 14. Spoznaja i ljubav na apologetici. — 15. Skolastika — optužena. — 16. Protuslovja modernističkog apologeta. — 17. Što je nadprirodno.
- Za istinom**, g. 1903 (I) 79—87: Mladom prijatelju. Besmisao skepticizma. Apsolutna nepretpostavljenost. Sjetila varaju! Nadosjetna spoznaja. Skepticizam. — Anarhizam.
- Istina**, g. 1904 (II) 265—281: Braća Radić i istina. »Što je istina?« Pojam istine. Čovjek i istina. Objektivna istina. Subjektivna istina. Spoznanje istine. Evolucionizam. Bog i istina. »Bog i istina.« Istina je jedna i jedina. Osvit na nauka Stjepana Radića. Gdje je istina? Perennis philosophia.
- Značaj**, g. 1904 (II) 137—151: Značajnost i značaj. Da li se značajnost osniva pretežno na razumu ili na volji? Značaj i istina. Značaj i grijeh. Ima li zli značaj? Nedostižni uzor-značaj. Kršćanstvo i značajnost. Uzroci, zašto sve više nestaje značaja: a) javna nastava, b) narodna knjiga. Uzgajajmo zdušnost! Misija katoličke Crkve u uzgoju značajnosti. Moderni grobari značajnosti.
- Načelo**, g. 1903 (I) 145—161: Zašto zazire moderni svijet od svijetla umne spoznaje. Što je načelo? — Bog pa realni i idealni svijet. Stvaralačka snaga načela. Um i volja. — Teorija i praksa. Novi »realizam« u Hrvatskoj. Nestašica načelnosti kod naše inteligencije. Njeguimo pravu filozofiju!
- »Slobodna misao«, g. 1904 (II) 1—15: Slobodna misao — nesmisao. Jezgra našega pitanja. Prava sloboda misli i ropstvo »slobodne misli«. Nešto o povjesti »slobodne misli«. Neplodnost i pohara »slobodne misli«. Potpuni bankrot »slobodne misli«.
- Monizam u hrvatskoj književnosti**, g. 1903 (I) 87—96: Uvod: »Matica Hrvatska«. Monizam u sebi. Perisprit. Općenje živih s pokojnicima. Transe. Dvojačstvo. Duša. U čovjeku dva subjekta, dva svijeta. — Emanistički panteizam. Posljedice praktične naravi. Simpatija, ljubav. — Privlačnost. — Platonika ljubav. — Genij. Dualizam. Dva svijeta u čovjeku. — Genij i svjetska bol.
- Znate li, da ste Kantova duha?** (Reformkatolicima) g. 1905 (III) 577—588: Toma i Kant. Kantu ključ k razumijevanju reformkatoličkih fraza i natučnica. Reformkatoličke fraze u svijetlu Kantovu i u svijetlu Tominu!
- Skolastična filozofija**, g. 1905 (III) 443—478: Uvod. Definicija skolastične filozofije. Je li bilo filozofije u srednjem vijeku? Da li je skolastična filozofija isto, što i teologija? Da li je skolastika i filozofija srednjega vijeka ista stvar? Da li skolastiku dovoljno označuje terminologija, metoda, silogizam?
- O potrebi filozofijske naobrazbe**, g. 1907 (V) 492—510: Filozofija je vježba u zdravu mišljenju. Filozofija potiče na ozbiljno i duboko mišljenje. Filozofija ujedinjuje znanosti, upopunja i krmi naobrazbu.
- Vratimo se silogizmu!** g. 1907 (V) 593—608: Uvod. Što je silogizam? Koristi silogističkog umovanja. Užasni plodovi antisilogističke filozofije. Vrlina silogistički izvježbana mislitelja. Vodimo mladež u školu silogizma.
- Za hegemoniju razuma!** (Hrvatskoj inteligenciji na razmišljanje) g. 1909 (VII) 193—207: Čovjek — »razumno živo«. — Otkuda okultizam i agnosticizam? Iz povjesti okultizma i agnosticizma. Dvije zatornice okultističkog carstva. Crkva na obranu razuma i logike. Aristotel i Toma. Atentat modernizma na razum, Natrag k razumu!
- U sukobu svjetovnih nazora**, g. 1909 (VII) 91—104: Mehanizam i teleologija. Prirodni izbor. Mehanika atoma, Mehanička uzročnost i svršna uzročnost. Svršnost i savršenost. Mudrost prirode — Bog.
- Načelo uzročnosti u osjetnom i nadosjetnom svijetu**, g. 1909 (VII) 13—43: Zašto se poriča načelo uzročnosti? Hume-ov sensualizam. Kantov kritičizam. Princip uzročnosti jest analitičan i apsolutno stalan. Pobija se

- Hume-ov sensualizam i Kantov kritizizam. Princip uzročnosti i fizične znanosti. Princip uzročnosti i metafizika. Princip uzročnosti i supstancija: Što je supstancija? Kako dolazimo do pojma supstancije? Kartezijska supstancija. Vječnost materije. Istovjetnost materije i sile. Princip uzročnosti, fizički monizam.
- Princip praktičnosti i aktualnosti u filozofiji**, g. 1910 (VIII) 1—12: Općenito omalovažavanje filozofije. Valja pobuditi zanimanje za filozofiju. Ističimo praktičnost filozofije i njezinu uporabnost na život. Princip aktualnosti ili što valja filozofu obragivati? Način. Naša perspektiva.
- U sukobu svetovnih nazora**, g. 1908 (VI) 52—61, 325—336, 533—545: Svjetovni nazor. — Religija. — Prirodoslovac i filozof. — Monizam. — Haeckel. — Društvo: »Novi svjetovni nazor«. — Martinovićevo »vjero- vanje«. Članci monističkog »vjero vanja«. — Evolucija i evolucionizam. Evolucija — involucija. Evolucionistički »salti mortali«. Paleontologija. Pravi evolucionizam. Sv. Pismo.
- Svetost i nepovredljivost naravnog prava**, g. 1907 (VI) 14—38: Preko narod- nosnog pitanja na dnevni red?! Naravni in nadnaravni poredak. Odnosaj izmeđju naravnog i nadnaravnog poretka. Isus Krist i naravni poredak. Blagotvorni utjecaj milosti Isusove na razne grane ljudske djelatnosti. Crkva, čuvarica naravnog poretka. Naravna prava i kršćanski demokra- tizam. Narodnost i kršćanstvo. Narodnostni šovinizam.
- Otimanje dviju sila**, g. 1907 (V) 257—284: Dvije knjige. Negativno obilježje moderne inteligencije: a) Odmetnuće od kršćanstva; b) Odmetnuće od kršćanske filozofije. Čime nadomjestiti kršćanstvo? Filozofija modernog ateizma ispireljena sa starim pođanstvom. Mudrost i uzvišenost kate- kizma. Tko će vladati? Vladaj, puče kršćanski!
- Sociološki momenat u filozofiji**, g. 1910 (VIII) 539—551: Filozofija ujedinjuje duhove spoznajom. Filozofija ujedinjuje volje u htijenju. Filozofija utvr- đuje karakter. Koja je filozofija vrsna vršiti ovaj sociološki momenat?
- Upiti i odgovori**, g. 1913 (XI) 228—229, 311—313: Genij i ludost. San. Dogmen- zwang. Kardiognozija.
- Bolna glava**, g. 1915 (XIII) 3—20: Veliki bolesnik. Intelektualni kaos u moderne inteligencije. Moderna inteligencija u riješavanju vjerskih pro- blema. Etika evolucionističke inteligencije. Anarhija u filozofiji mo- derne. Liječniči bolne glave: Crkva i država. Država neka čuva svoju korist. Zlo odozgo naozdo.
- Hrvatska glava**, g. 1915 (XIII) 214—221: Pravci, kojima se razilazi načelno poimanje hrvatske inteligencije. Filozofijsko vjerska ispovjest hrvatske liberalne inteligencije. »Matica Hrvatska«. — Bit filozofije. — Relati- vističko poimanje o istini. Evolucionistički eklekticizam. Filozof Bazala u »Hrvatskom kolu«. — Skrovište podsvijesti. Na što spada Bazalina religija i etika.
- Pravda Božja u povjesti naroda**, g. 1906 (IV) 385—405: Uvod. Narod kao moralna ličnost. Ubrojivost njegovih djela. Neistinos izložene teorije. Zdrava jezgra u psihologiji naroda. Kako plaća Bog narodima za njihove grijeh? Nekoliko primjera iz povjesti. Kako Bog kazni javne grijeh? Ispitanje narodne savjesti. Kakva da bude naša narodna eksploatacija?

Vera. Cerkev. Država.

- Vjera — najčvršći zalog narodnog jedinstva i sloge**, g. 1903 (I) 293—309: Uvod. Prvi in neophodni uslov narodnom jedinstvu i slogi. Različitos ciljeva. Najviši ili konačni cilj. Zamašaj vjerskog problema u našem pitanju. Ljudi oprečnih vjerskih nazora ne mogu da složno nastoje oko ostvaranja viših namisli. Vjersko nehajstvo pozitivno mrzi Boga. Što nas uči protukršćanska internacionala? Vjerski momenat u politici. Pri- govori. Riječ vjere budi henotikon našeg jedinstva i sloge, zalog našeg narodnog uskrsnuća i slave!
- Rimokatolicizam**, g. 1904 (II) 184—195.
- Ja sam katolik — ali —**, g. 1904 (II) 93—99, 241—246, 371—378, 711—722.

- Zvanje katoličkih svetovnjaka u naše doba**, g. 1903 (I) 9—20: Važnost pitanja. Prigovor. Sv. Pavao o crkvi. I laici pripadaju vojujućoj crkvi. Kako je u naše doba crkvi potrebno sudjelovanje naobraženih svetovnjaka. Kako da udese svetovnjaci svoj rad dandanas? Spremanje na borbu. Što treba započeti?
- Crkva — majka evropske kulture**, g. 1908 (VI) 6—32: Stoljetno iskrivljivanje povjesti. Priznanje protivnika. Prvi izvori evropske kulture. Što je crkva radila za napredak znanosti?
- Razvitak pjesništva i crkva**, g. 1908 (VI) 651—672: Katolicizam izvor pjesničkog stvaranja. Vrijeme prelaza, do prađa novijega doba. Renesansa — početak novijeg kulturnoga doba. Renesansa izvan Italije, napose kod slavenskih naroda. Moderno pjesništvo.
- Sholastika i nepromjenljivost dogme**, g. 1908 (VI) 731—740.
- Klerikalizam i antiklerikalizam**, g. 1906 (IV) 482—490.
- Vjera i filozofija u reformkatolikâ**, g. 1905 (III) 373—390: Granice crkvene reforme. Dogmatička strana reformkatolicizma. Filozofska strana reformkatolicizma. Evolucionizam u katoličkoj dogmatici. Vjera i ljubav ili Ljubav i vjera?
- Sinkretizam i princip utilizacije**, g. 1906 (IV) 1—19: Utilizacija. Stariji sinkretizam. Moderni sinkretizam. Cousin. Sinkretistički elementi u reformnom katolicizmu. Kritika sinkretizma. Sinkretističko pabirčenje istinskih momenata.
- Reformkatolicizam ili katolički liberalizam — redivivus**, g. 1905 (III) 141—161: Vojujuće sile. Katolički liberalizam. Kako sv. Stolica označuje katolički liberalizam. »Pestis perniciosissima!« Što hoće reformkatolicizam? Reformkatolicizam — drugo izdanje katoličkog liberalizma.
- Reformkatolicizam i crkveni auktoritet**, g. 1905 (III) 253—268: Dvije riječi, za uvod. O pravu reforme u Crkvi. Inicijativa u poslu crkvene reforme. Utjecaj nižeg klera i lajikata na crkvene prilike; diecezanski sinodi, pastoralne konferencije, katolički sastanci. Slobodni »sastanci svećenstva«.
- Interkonfesionalizam pogledom na pojedine grane javnog rada: G. 1913 (XII) 362—373**: Poglavitve grane javnog rada. Prosvjetni ili kulturni rad i vjeroispovijest. Znanost i vjeroispovijest. Etika i vjeroispovijest. Lijepa umjetnost i vjeroispovijest. Katoličko stanovište u kulturnom radu. Katolička vjeroispovijest i filozofija. Katoličko stanovište u etici. Katoličko stanovište u lijepoj umjetnosti. Praktični izvoci iz izloženih principa. — **G. 1914 (XII) 10—16, 91—102**: Interkonfesionalizam u politici. Interkonfesionalizam u socijalnom radu. Interkonfesionalizam u radu oko promicanja materijalnih koristi. Način suradništva katolika sa inovjercima. Zajednička organizacija. Kartel. Zaključna riječ. Osvrst na nekoje prigovore. Papinska riječ neka nas ujedinjuje.
- Amerikanizam**, g. 1907 (V) 39—52. Uvod. Razvoj amerikanizma. Zabluda amerikanizma. »Život redovnički Crkvi ili ne koristi ništa ili vrlo malo.« Amerikanizam i općeniti izraelski savez.
- »Ecclesiasticus« s »katoličko-kršćanskom dušom na dlanu«**, g. 1905 (III) 224—232.
- Custos, quid de nocte?** g. 1906 (IV) 83—88: Leon XIII. biskupu turonskome (22. prosinca 1888).
- Crno sjeme Lojolovo**, g. 1905 (III) 323—329.
- »Jezuitski jaram«**, g. 1903 (I) 563—566.
- »Sveta brašenica Husovog nauka!«** g. 1903 (I) 423—429.
- Svaštice**, g. 1904 (II) 135—136: »Glasniku« biskupije djakovačke. Našim suradnicima. Knjiga vrijedna zlata (Slaveni i Pape).
- Spiritistički Bog**, g. 1903 (I) 514—520: Odgovor dr. G. Gaju.
- Vjerski nazor liberalne hrvatske glave**, g. 1915 (XIII) 333—345: Službeni teolog »Matice Hrvatske«. Svetac Hus. Mržnja na Rim. Pozitivna strana liberalnog hrvatskog kršćanstva. Princip modernog demokratizma u Crkvi. Hus i Češka Braća. »Češki vjerski reformator-seljak.« Još štošta. Načelna magluština u liberalnim glavama.

Auktoritet, g. 1904 (II) 401—432: Što je auktoritet? Auktoritet i društvo. Izvor auktoriteta. Rousseau. Prima sedes. Odnos izmedju raznih zajednica. Crkva i država. Ustav Crkve. »Javno mnijenje.« Javno mnijenje u Crkvi. Papa i biskupi — pak »javno mnijenje«. Nadležnost papinske i biskupske vlasti. Njene granice. Nezadovoljnici s biskupskim nadbiskupom. Kršćanstvo i auktoritet. Katolička crkva i auktoritet. Moderna država i auktoritet.

F a t . u x .

- L. 1903 (I)**: 137—143, 274—287, 436—449, 580—600: Tko ima pravo? S kakvim pravom? Moderni »karakteristi«! Molimo, razjasnite nam! Raj i pakao zajedno! Realistička »relativnost« i »apsolutnost«. Nemojte jaram vući s nevjernicima! Filozofija dr. A. Tresić-Pavičića. Iz spiritističke filozofije. Kamo jedrimo? Što se tiče prošlosti »Matice Hrvatske«? Kako to? Jesmo li zaista već šizmatici? »Hus ne nominetur quidem!« Hoćemo razjašnjenja! Filozofija »intuicije« i »biblički spiritus!« Opomena vrijedna zлата! Zdrava načela naših modernih. Slava Diderotu! Živjela revolucija! Koje vrste socijalizam? Spiritistica. Komu to vrijedi? Pedagoške knjige za katoličke učitelje?! Vjera u socialnom pitanju. Koliko drže naši moderni do kršćanstva! Gjalšov altruizam, aristokratizam, demokratizam. Nekoliko upita g. dr. Tresiću. Spiritistica. Suum cuique! Lekcija liberalnim svećenicima. »Hrvatska kruna« i mi. I opet Jezuiti! Hrvatski Garibaldi. »Vijencu.« Hrvatska narodna crkva? Dr. Stjepan Radić. Malo statistike. Prošlost »Vijenčeva«! U čemu dakle sastoji veličina »Vijenčeva«? G. V. Novaku. Obzoru.
- L. 1094 (II)**: 123—135, 246—263, 387—397, 583—620, 741—784: Dr. Tresiću — bez upita. Spiritistička logika. Prof. Vj. Klaić o neutralnosti »Matice«. Crkva neprijatna — pučkoj prosvjeti? Realistička mješavina. Katolička reklama za »Dom i Svijet!« Gdje je »bjesnilo«? Tko je »opsjednut«? Malo razgovetnijel... I to?! »Iz principa«. A dokazi? Scandalum pharisaicum. U kaosu. »Narodni list.« Da se dobro razumijemo. »Pobratim«. »Naša Snaga« ili izopćivanje hrvatske mladeži. Opet: Pazite, što hvalite! Reklama za »Dom«, što može svi biti »neoplatonistički« katolik. Spasimo mladež! Hrvatski »Tirolci«. Čije akcije padaju?! Dust se smirili! Pretvaranje istine Božje. Što zapravo znači: »De mortuis nil nisi bene«? Opet: Nemojte jaram vući s nevjernicima. »Svećenik« u liberalnom listu. Premudrost! Kako su učeni! Milom i silom...?! »Novi list« — klerikalac! Quousque tandem! Dvije tri »Agramer Tagblattu«. »Roman mlada profesora«. Dva ljubavna romana (Verklungen). »Vera je jedno — a papa i biskupi su drugo.« »Naša Sloga« i »puzavci«. Katolička taktika. Kako se sjedi u sredi između »dvije skranjosti«. Opet nešto iz »Misli Stjepana Radića«. »Veliki« umnici, »bigotni« katolici, »panteisti« i još nešto! Spiritistica. Autofotografija. Jedan »Obzorov« upit. Nama nepojmivo! Meminisse juvabit... Dr. Hinković — redivivus! Dragocjeno priznanje. Pabirci iz Stjepanove »Misli«.
- L. 1905 (III)**: 117—138, 242—252, 365—372, 555—572, 697—709: Naši kalendari. »Hrvatska knjižarnica« u Zadru za moderne. Za čim ide slobodna zidarija? Htjeli bi usrećiti narod. Opet novi pokret. Dr. Otona Kučere: »Valovi i zrake«. Dva nova časopisa. »Sijelo.« Evo vam plaće! Krivo shvaćanje. Saul inter prophetas! »Uspomene i refleksije.« Borba za »Maticu Hrvatsku«. »Školski Vjesnik.« Poljski list i obzoraštvo. Spiritistica. Obožavanje »svete« Rusije! U sjeni Kristova križa. Umorstvo tirana! Pokojni biskup Strossmayer »Novome Listu« i »Pokretu«. Uskršne uspomene. »Importirana struja.« Da se razumijemo! »Lovor« ili nedonoščje moderne hrvatske književnosti. Sutor ne ultra —! Ultimatum. Sveti otac Serafin! Nafarbali ga dusi! Bjesnilo i pornografija. Oj načelnosti! Ne čudimo se, što su takovi, već pregnimo mi sami, da ne budu takovil

Bez osmrtnice. Zaslužena hvala. »Pobratim« šara. Iskrena riječ gg. urednicima »Prave Crvene Hrvatske«. Dr. Anton Tresić-Pavičić, Spiritistica. »Tko je kriv?« »Čestiti branitelji glagoljice!«

- L. 1906 (IV): 108—117, 233—238, 575—582, 529—536, 653—663: Naprednjačko bogohulstvo. Naprednjački protestanat. Hus i »furtimaši«. Spiritistički pop. Matica Hrvatska. Iz arhiva »slobodne misli«. Silvije Kranjčević. Anton Aškerc. O Maksimu Gorkom. Ne umije — hrvatski. Ideje vodilice »Matice Hrvatske«. Što se preporuča? Corda fratres. Spiritizam u Vatikanu! Iz knjige meditacija »pobožnog« »Obzora«. Nejasna mješavica! Iz spiritističkog kraljevstva. Mysterium iniquitatis. Spor hrvatskih književnika. »Savremenik, ljetopis društva hrvatskih književnika.« Naprednjački uzgoj. Nešto novo iz Rima. »Hrvatska kršćansko-socijalna stranka prava.« Moderna kritika. Sijelo. »Pokret« u paroksizmu. Savremenik, ljetopis hrvatskih književnika. »Tko me plaća, taj me ima.« Kako »Novi List« prosvjetljuje? »Mi smo krivi...« Tko je kriv, te nam narod divlja? Našli su sj pravca majmunal Pokretaši i vjera i telogija. Napredni strah božji. Evo vam nagrade! Opet novo otkriće »Slobodne Riječi«. »Spiritizam u Vatikanu«. Bog i Hrvati.
- L. 1913 (XI): 214—227, 324—345, 414—425: Dr. Dragutin Prohaska nudi nam brašno Husa i Bogumila — u ime kulture. »Hrvatski Pokret« i na Božić psuje! Ubijmo fratre! Nolite jugum ducere cum infidelibus. Iz »Savremenikova« brloga. Ad notam »Književnih novosti«. Dvije riječi — jedna istinita, druga laž. Kada se starac »Obzor« nakostruši. Grčkoistočnjac grde katolike, čak one u Francuskoj. Obzor, Matica Hrvatska i Hrvatska Straža. Branko Vodnik i katoličanstvo. Jezuiti i hrvatski prepород. Vladimir Lunaček u svome ogledalu. Ko ne pozna crkve, pojati se klanja. Tužna slava i Ernest Haeckel. Dr. Ante Radić tuži katoličko svećenstvo. Dr. Bazala i Grafenauer. Ko o čemu, dr. Drago Prohaska o bogumilskim uštipcima. Jahrbuch der Naturwissenschaften. Što piše starac »Obzor« o Piju X.? Ljudevit Dvorniković o prvim ljudima. Kako sudi Braminit Livadić o vjeri i čudovredu i književnosti.
- L. 1916 (XIII): 96—104, 197—205, 312—321, 438—440, 503—506: »Savremenik« sam sebe ubó svojim trnjem. Pataloški junaci u »Savremeniku«. Mistr Jan Hus po »Savremeniku«. Oni oko »Savremenika« mrze i hule. Dr. Arnold o monizmu i kršćanstvu. »Filozofična poezija.« »Hiperkultura« zagrebačkog kazališta i Narodnih Novina. »Životna borba u carstvu ruda.« »Agramer Tagblatt« i Vatikan. »Trajne književne vrijednosti« hrvatskog kazališta i »Hrvatske«. Kako pataloški »Savremenik« slavi svoju deset-godišnjicu. Megalomanija. Bezočna prostitucija. Kakva je kultura »Savremenika«. Iz feuilletona Savremenikova, B. Livadić: »Okolo naše desetgodišnjice«. Diletanti i ignoranti. Na umirenje Vladimiru Lunačeku. »Savremenikova« nepopravljivost. Hrvatski biografski rječnik. »Priroda.«
- L. 1917 (XIV): 73—79, 164—175, 298—316, 414—420, 502—508: »Napredak« o »Prirodi«. »Priroda«. Nešto cvijeća iz bašče g. Davorina Trstenjaka. Schmidt-Trstenjak o svrsi čovjeka. »Obzor« opet jauče i proriče. O novijoj pojavi među mladima ili »Kokotu« i »Griču«. O odgoji u zagreb. »Napretku«. Konec svijeta po »Prirodi«. Iz nepozabljivog »Savremenika«. Zagonetna skupština mrava i »Priroda«. Izvratanje i zloča dr. Tučana. Nikolaj Notović ili gdje je bio Isus od svoje 13. do 30. godine života. Heinz o Harapinu. »Hrvatska Njiva« se izpupoljava... Dr. Prohaska brani braću oko »Prirode«. I opet o majmunu. Iz prve sveske ovogodišnjeg »Savremenika«. Dr. Dragutin Prohaska i objektivnost. Flammarionova »Pripovijest o repatici«. »Priroda«. Evolucija po »Prirodi«. »Bježimo od opatičkih škola!« Davorin Trstenjak valja da brani »Prirodu i njezin rad!« »Hrvatska Njiva« o seksualnom odgoju. »Rane u katoličkoj crkvi.« »Ženski svijet« i — ženske gluposti. »Hrvatska njiva« i perverznost. »Čija je zemlja?« Iz svibanjske sveske »Savremenika 1917.«

Etika. Estetika.

- Nije lepo, što nije moralno i istinito, g. 1903 (III) 245—251.
- Ideja i forma u lijepoj umjetnosti; evolucionistička kritika, g. 1903 (I) 360—368.
- L'art pour l'art ili umjetnost i vjera, g. 1903 (I) 529—537.
- »Dva svijeta«, g. 1903 (I) 230—245; I. Osvrt. II. Ocjena. Bog. Religija. Moral. Privlačivanje, titranje. »Platonska ljubav.« Njezin moral. Disonanca. Genij in njegovo stvaranje. Metafizička plat pripovijesti. Filozofska ispovijest g. pisca. Dualizam, pesimizam, svetska bol. Mučeništvo genija-umjetnika. Smrt. Dvojačstvo. Zaključak.
- I duhovna je narav lijepa. Tko je ljepši: muž ili žena? Da li je Bog lijep? Estetičko »miločutje«, g. 1904 (II) 684—695.
- Što je lijepo? g. 1904 (I) 500—510.
- Golotinja u slikarstvu i kiparstvu, g. 1904 (II) 72—80.
- »Sloboda umjetničkog stvaranja«, g. 1905 (III) 1—21: Uvod. Što je književnost? Narodna i međunarodna ili kosmopolitička književnost. Apsolutnost književnosti. — Novovjeki kumiri. Nepojmiva obmana u katolika. Granice i zakoni književničkog stvaranja. Osnovna pravila zdrave kritike. Prava veličina.
- Kulturni putovi gore i dolje, g. 1907 (V) 133—148: Dekadencija. Dekadencija u Hrvatskoj. Zdvojenost modernih. Neestetična umjetnost. Kamo ćemo tim putem doći? Regeneracija — Kulturni put gore.
- Estetički formalizam, g. 1915 (XIII) 135—143: Što je? Herbartijanizam. Estetički lik, pojam, sud. Etika — dio estetike. Metafizičko trojstvo estetičkog formalizma. Kult lijepog lika. Religija ljepote. Giordano Bruno. Mjesto izobraženosti — uglađenost. Čuvajmo se zaraze estetičkog formalizma.
- Lijepa umjetnost u službi idealizma, g. 1915 (XIII) 374—387: Umjetnost sama sebi svrha? Zadaće lijepe umjetnosti. Lijepa umjetnost neka bude idealistična! Zlo ili tužno u lijepoj umjetnosti.
- O lijepoj umjetnosti, g. 1914 (XII) 26—33: Dvije riječi za uvod: Sveopći katolički preporod. Katoličkom narodu katoličku umjetnost, katoličku književnost? Imamo li pravo govoriti o kršćanskoj ili o katoličkoj umjetnosti? Kršćanska umjetnost sačinjava posebnu vrst umjetnosti uopće.
- Problem ljepote, g. 1914 (XII) 342—351: Ljepota Božja. Ljepota je predmet spoznaja moći. Ljepota u zajednici metafizičnog trojstva. Razlika između ljepote i lijepe umjetnosti. Sadržaj i oblika u lijepoj umjetnosti.
- Problem ljepote i lijepe umjetnosti, g. 1914 (XII) 438—447: Lijepa umjetnost i osjetna priroda. Vrijeme i prostor. Idealizam, realizam i njegovi izroci u lijepoj umjetnosti.
- Lijepa umjetnost na izvoru idealizma, g. 1917 (XV) 247—254: Lijepa umjetnost i religija. Poezija riječi Božje i katoličke Crkve.
- Dva dodatka poglavlju o idealizmu i lijepoj umjetnosti, g. 1917 (XV) 255—265: O golotinji u lijepoj umjetnosti. Kritika.

IV. Razni spisi.

Poslanice dijaštvu.

- Prijateljski savjeti našim dacima. (Hrv. Straža, 1905, III, 692—97.)
- Opet nekoliko prijateljskih savjeta našim dacima. (Hrv. Straža, 1906, IV, 97—102.)
- Mladim prijateljima, akademičarima i dacima diljem Hrvatske i Slovenske! Pozdrav i hvala! (Luč, 1910/11, VI, 166—170.)
- Poruka mojim mladim prijateljima diljem Hrvatske. (Kalendar hrv. kat. daštva, g. 1910/11.)

- »Predgovor« (str. III—X) h knjigi »Excelsior«, ki jo je izdalo hrv. kat. akad. društvo »Domagoj« v Zagrebu 1911, X+97.
- Zablude Mlade Hrvatske, (Luč, 1911/12, VII, dolg članek v 5 številkah.)
- O bití katoličke vere i o kršćanskom životu. (Luč, 1913/14, IX, broj 7.)
- Vijenac na oltar svibanjske Kraljice. Poslanica hrv. kat. daštvu. (Luč, 1914/15, X, str. 6 ss.)
- Naša duhovna organizacija. Savremeni zadaci naobraženog lajikata. (Luč, 1915/16, XI, str. 5 ss.)
- Katoličko svjetovnjaštvo i svećenstvo. Prava katoličkog lajikata. Heroizam u savremenog kat. lajikata. (Luč, 1916/17, XII, str. 3.)
- Katoličkom daštvu diljem Jugoslavije: O kršćanskoj slobodi. (Luč, 1918/19, XIV, str. 81 ss.)
- Jedna habilitaciona radnja. Opća noetika, napisao dr. S. Zimmermann. (Zora, 1918/19, XXI, 3—8.)
- Poslanica kat. daštvu Jugoslavije. Odnosaj prema pravoslavnima. — Katolički ženski pokret. (Zora-Luč, 1920/21, XXIII, str. 1 ss.)
- Katoličkom daštvu. Oproštaj. (Zora-Luč, 1920/21, XXIII, str. 113 ss.)

Knjige.

- Dvanajst večerov¹ Gorica, 1887, 8°, str. 144.
- Acta et decreta synodi Veglensis, celebratae anno salutis 1901.² Veglae 1902, 8°, str. 154+2.
- Acta et decreta II. synodi Veglensis, quam anno 1911 Antonius Mahnić, episcopus Veglensis... habuit.³ Veglae 1912, 8°, str. 283.

Razno:

- »Razmerje med vero in vedo«, govor na I. Slov. kat. shodu v Ljubljani dne 31. avgusta 1892. Poročilo pripravljalnega odbora o I. Slov. kat. shodu; Ljubljana 1893, str. 218—229.
- »Jugoslovenstvo in katolicizem«, »Slovenec«, l. 1918, XLVI, št. 126 (ponatis oz. prevod iz zagrebških »Novin«).
- »Za Jugoslavijo«, »Slovenec«, l. 1918, XLVI, št. 175 in 176 (ponatis oz. prevod iz zagrebških »Novin«).
- »Sveta Stolica i Jugoslaveni«, »Narodna Politika«, Zagreb, l. 1919, II., št. 265.
- Protestno pismo proti postopanju podadmirala Cagni-ja, »Slovenec« št. 32, dne 8. febr. 1919.
- Od biskupa Mahnića. Misli o raznih časovnih nalogah iz razgovora z Mahnićem. »Čas«, l. 1920, XIV, 281—286.

¹ So izhajali najprej pod naslovom: »Dvanajst večerov. Pogovori doktorja Junija z mladim prijateljem« v podlistku »Slovenca«, l. 1884, XII, št. 257—286. — Njim so se potem pridružili razni dodatki, in sicer: 1. »Dvanajsterim večerom dodatek« v »Slovincu«, l. 1884, XII, št. 291—300; 2. »Dvanajsterim večerom drugi dodatek« v »Slovincu«, l. 1885, XIII, št. 81—96, 100; 3. »Dvanajsterim večerom zadnji dodatek« v »Slovincu«, l. 1885, XIII, št. 136—140.

² Skoz in skoz delo biskupa Mahnića. — V poglavju »De lingua liturgica«, str. 30—45, so na podlagi dokumentov in historičnega razvoja kodificirane tiste cerkve v krčki biskupiji, v katerih se sme javna slovesna služba božja le v glagolici, ozir. le v latinščini opravljati. Druga poglavja se med drugim dotikajo tudi ustanovitve Staroslovenske akademije, škofijskega muzeja, dela duhovnikov v politiki in na socialnem polju ter krščanskega življenja v narodu. Knjiga tvori zelo važen dokument Mahnićevega biskupskega delovanja.

³ Tudi zelo važen dokument. Na str. 81 ss. dalje imamo v knjigi poglavje o sodelovanju duhovnikov pri socialnem delu med ljudstvom.

Hrvatska Prosvjeta objavlja tekoče l. 1921 (VIII) razne spise iz ostaline Mahničeve, n. pr.: Centralističko podržavljenje vodi u socijalnu demokraciju« (št. 1); Centralistička Njemačka« (št. 2); »Radikalizam u filozofiji« (št. 5). Tu se tudi napoveduje skorajšnja publikacija posebnega še neizdanega Mahničevega dela.

»Dva svijeta«.

Gradivo, ki se mora šele zbrati, nudijo:

»Acta Curiae Veglensis« za vso dobo Mahničevega biskupovanja. V njih so poleg premnogih drugih spisov tudi vsa pastirska pisma biskupa Mahniča.

»SS. Eucharistia« 1901—1911 in

»Svećenička Zajednica« 1912 ss. V obeh listih je Mahnič objavil množico nabožnih in asketskih člankov, večinoma brez podpisa.

Drobna poročila.

Slika biskupa Mahniča, ki jo pričujoči zvezek prinaša, je prirejena po fotografiji iz prvih dni julija 1920, ko je Mahnič po svojem dohodu v Zagreb dne 1. julija bival tukaj za malo časa kot gost pri nadbiskupu dr. A. Bauerju, dokler ni odšel v Varaždinske toplice. Bil je tedaj že zelo bolan; tudi iz fotografije odseva trpljenje, ki mu je organizem razjedalo. Je pa to zadnja Mahničeva fotografija. Podpis je napravljen po originalu iz pisma dne 24. februarja 1912, ki ga je prof. dr. Al. Ušeničnik od biskupa dr. A. Mahniča dobil.

Poročila o Mahniču o priliki njegove smrti so prinašali splošno vsi večji listi, ne samo domači, ampak tudi inostranski. Zanimivo je, da mu je Elisabeth Christitch, hčerka znanega srbskega diplomata Hristića, posvetila poseben članek v »The Irish Rosary«, februarjeva številka 1921 (vol. XXV.) z naslovom: »A great national shepherd« (str. 113 do 115). Kratko in jedrnat, a točno in pregledno slika v njem njegov značaj ter zasluge, ki si jih je pridobil v boju za preroditev katoliškega življenja v Jugoslovanih, za pravice Jugoslovancev in cerkve proti nemškemu nasilju ob času vojske in za časa okupacije proti Italijanom. — »Slovenec« je priobčil dne 15. dec., št. 285, poseben uvodnik, ki slika historični

pomen Mahničeve osebnosti; dne 25. dec. (božična številka), št. 294, je objavil tudi govor, ki ga je imel dr. Jos. Srebrnič pri Mahničevi spominski svečanosti dne 22. decembra v Ljubljani. Govornik podaja tukaj Mahniča kot proroka, ki je z lastnostmi starozaveznih prorokov nastopil med svojim narodom za pravdo Božjo in za pravdo ljudstva svojega. — »Dom in Svet«, Ljubljana, l. 1921, XXXIV., je prinesel dva članka o Mahniču. V prvem podaja urednik dr. Fr. Stelé pregled njegovega življenja in dela; drugi: »Mahnič — slovenski listkare«, je iz peresa dr. I. Pregelja. — Kratek, a vsebine poln nekrolog je o Mahniču napisal dr. Dr. Lončar v »Naših zapiskih«, l. 1920, XII., str. 194. Tako ga n. pr. označuje: »... Mahnič je ločil duhove na Slovenskem, pripravil diferencirano organizacijo slovenskega ljudstva in tako pospeševal naš narodni razvoj. Bil je sekularen duh, ki je vtisnil dobi znak svoje osebnosti: pozitivno s svojim delom in negativno s svojim odporom...«

Iz občnega zbora Leonove družbe dne 24. februarja 1921. Pri slučajnostih je dr. Jos. Srebrnič sprožil vprašanje, kako naj bi Leonova družba počastila spomin dr. Antona Mahniča in na kak način naj bi mu postavila najprimernejši spomenik. Lahko bi mislili na

spomenik iz marmorja, tako je izvajal, toda tak spomenik mine in za načelno vzgojo naroda nima nobene koristi; lahko bi mislili na izdajo njegovih spisov in na prireditve znanstvene biografije o njem, to bi bilo že večjega pomena, a tudi to delo bi polagoma prešlo le v delo historične vrednosti; njemu se zdi najbolj primerno, Mahničju napraviti spomenik v obliki ustanove, glaseče se na njegovo ime, iz katere bi generacije in generacije črpale sredstev, da se nadarjeni mladeniči znanstveno izobrazujejo ter Mahniča med našim narodom v načelnem delu nadaljujejo na vseh poljih vede in prosvete. — Debata, ki se je nato razvila, je izkazala, da se občni zbor z izvajanjem dr. Srebrniča strinja, na kar se je glasno sprejela njegova resolucija: »Odbor Leonove družbe ukreni vse potrebno, da se do primerne glavnice nabere denar za 'Mahničevo ustanovo', iz katere bi se podpirali katoliški akademiki, ki bi si hoteli izpopolniti svoje znanstveno-strokovno znanje. Podrobnejša izvedba načrta za to ustanovo se prepusti odboru.« — Ni treba poudarjati, kako dalekosežna je ta resolucija. Vsak se bo tudi zavedal, da bo nje realizacija v resnici najlepši spomenik znanstveniku, preroditelju slovenskega ljudstva in velikemu učitelju načel dr. Antonu Mahničju. — Delaj vsak, da postane resolucija kmalu meso in kri!

Mahničeva številka »Zore-Luč«.

»Zora-Luč«, glasilo Jug. katol. dačke lige, je v januarju izšla kot posebna Mahničeva številka (god. XXIII, broj 5, 113—144). Vsebina je izbrana in vrlo bogata. Uvodni članek je od Mahniča samega, njegova oporoka: »Katoličkom daštvu«, pisana v Zagrebu 25. septembra 1920, in po njegovi izrecni želji šele po njegovi smrti objavljena. Vdano pričjenja: »Dokora će biti konac mome životu na ovoj zemlji, jer osjećam, da mi dnevno propadaju sile. Prije smrti želim, o moji mladi prijatelji, da vam još jednom upravim srdačnu, a dakako posljednju riječ...« In iskreno jim priporoča edinost in slogo v katoliških vrstah, potem skrb za organizacijo kmetske katoliške mladine, dalje vda-

nost nasproti rimskemu papežu, končno pogosto prejemanje sv. obhajila ter vstop v Marijino kongregacijo. »Poradite živo, da svatko od vas u Marijinoj kongregaciji upije njezin duh i na sebi oživotvori njezine ciljeve. Nastojte, da ne bude zavoda bez ove ustanove, tako svete i zaslužne.« Ginljivo se poslavlja na koncu od njih z besedami: »Nitko od vas, premili moji, neka ne zađe ni za čas s katoličkog puta! Svi budite vesele vječnom Bogu, kod koga ću za vas moliti u lijepome nebu i od koga vam već sada prosim najobilatiji blagoslov!« — M. Seljačić posvećuje »Njemu« pesmico. Sledi govor, ki ga je imel Fr. Terseglav pri svečani komemoraciji v čast † dr. Mahniča v Zagrebu dne 19. decembra 1920, in kateremu je dal naslov »Etički solidarizam katolicizma« (115—117). — Ljubomir Maraković objavlja v članku »Kako smo ga daci vidjeli« (117—120) nekaj svojih spominov na biskupa, dočim se na njega Đ. Sudenta pesniško ozira z »Mrtva Sloboda« in »Molitva« (120—122). — Milan Pavelić poroča v razpravi: »Biskup Mahnič u svojim poslanicama daštvu« (122—130) o naukih in navodilih, ki jih je pokojni biskup tukaj dijaštvu podajal. Prekrasne so te poslanice, a žal, med Slovenci premalo znane. Prelepo dobro delo bi napravil tisti, ki bi te poslanice, kakor sploh vsa pisma (tudi ona v »R. K.« in »H. S.«) zbral ter jih v posebni, primerno opremljeni knjigi objavil. Morda bi hotelo katero naših kat. akad. družtev to prevzeti? — Dr. Alfa (Alfirević) ima dalje članek: »Početak 'Hrvatske Straže' i katoličko daštvo« (130—133) z analognim razvojem kakor na Slovenskem. Končno imamo še krajše črtice: Anton Padvan: »Prognanik«, Nikola Kolarek: »Posljednji posjeti kod biskupa dr. A. Mahniča« ter poročila o smrti, pogrebu ter življenju Mahniča. Zadnje dve strani prinašata sodbe, ki so jih drugi o delu in osebi pokojnega biskupa izrekli. Spominsko številko so priredili — ako izvzamemo Fr. Terseglava, ki je kot govrnik pri spominski svečanosti bolj slučajno med sotrudniki na tem mestu — izključno le Hrvati...

„Mahničeva ustanova“.

(Poziv in prošnja.)

Dr. Anton Mahnič je telesno sicer umrl, njegov duh pa ne sme zamreti med nami nikdar. Rod, ki ga je on vzbudil, mora in hoče doseči, da se tradicija Mahničevega duha živa vzdrži preko sedanosti v generacijah za nami. Duhu Mahničevemu pa se je zahotelo mladencev in mož, polnih energije v službi božanskih idej Resnice, Dobrote in Lepote, a predvsem mladeničev in mož z jasnimi načeli, ki si znajo v luči katoliške misli v sebi stvarjati in ohranjati skalnato značajnost, narodu pa v luči iste katoliške misli odločno braniti svetinje vere in svobode ter mu utirati času primerna pota socialnih in gospodarskih reform ter kulturnega življenja sploh. »Akademija gospoduje izobražencem in po teh razširja svoje gospostvo nad narodi, v nji se določuje tok in razvoj duševnega gibanja v ljudstvu« (RK IV 201). Tako se je on zavedal vloge, ki jo ima temeljita strokovno-znanstvena izobrazba po načelno ubranih duhovih v človeški družbi.

Na svojem občnem zboru dne 24. februarja 1921 je Leonova družba v Ljubljani ob spominu na svojega velikega duhovnega ustanovitelja sklenila, Mahniču postaviti spomenik, ki bi njegovemu duhu odgovarjal, ter v ta namen pooblastila svoj odbor, da zbira denarna sredstva za »Mahničevo ustanovo«, iz katere bi se podpirali katoliški akademiki, ki bi si v tujini ali kjerkoli hoteli izpopolniti svojo znanstveno-strokovno izobrazbo, da bi potem v Mahničevem duhu delovali narodu v spas in ponos.

Podpisani odbor se torej na vso javnost obrača s prošnjo, naj se sklep Leonove družbe med narodom popularizira, da prispeva vsakdo v sklad za »Mahničevo ustanovo«, za spomenik Mahniču v čast, ki obeita narodu stotero vračati, kar bo on tukaj nalagal. Izkaz o darovih in prispevkih se bo točno od časa do časa objavljaj. — Idimo na delo; duh Mahničev nas k temu pozival!

V Ljubljani, Velika noč 1921.

Za odbor »Leonove družbe« v Ljubljani:

Dr. Jos. Srebrnič,
tč. predsednik.

Dr. Fr. Stelè,
tč. tajnik.

Darovi in prispevki za »Mahničevo ustanovo« se pošiljajo na naslov tč. blagajnika »Leonove družbe«: Dr. Ivan Fabijan, Ljubljana, bogoslovno semenišče.